

Fr. Spalkevišius
v. Ryubjoni 1908.

SLÖVENSKE NOVELE I POVESTI

I. DIO.

UREDIO

DR. FRAN ILEŠIĆ.

IZDALA MATICA HRVATSKA

U ZAGREBU 1907.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

BLÖVENSKKE NOVELLE

45323

I PÖVESTI

I. DIO.

FRANCISCO

D. FRAN ILIŠIĆ.

IZDANA MATICA HRVATSKA

U ZAGREBU

IZDAR DIONIJE TERZANI

FRAN LEVSTIK.

MARTIN KRPAN.

(1858.)

I.

V Notranjskem stoji vas, Vrh po imenu. V tej vasici je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki¹ tolik, da ga ni kmalu takega. Dela mu ni bilo mar; ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa že tistikrat ostro prepovedano. Pazili so ga mejáči, da bi ga kje nehotoma zalézli; pošténega boja z njim so se bali ravno tako, kakor poznéje Štempiharja. Krpan se je pa vedno umíkal in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je po zimi, in sneg je ležal krog in krog. Držála je samo ozka gaz, ljudém dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest, kakor dandanes. V naših časih je to vse drugače, sevéda; saj imámo, hvala Bogu, cesto do vsakega zelnika.² Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov³ soli, kar mu napróti prižvenketá lep voz; na vozu je pa sedel cesar J a n e z, ki se je ravno peljal v Trst. Krpan je bil kmetski človek, zató ga tudi poznál ni; pa saj ni bilo časa, dolgo se ozirati, še odkrúti se ni utégnil, temveč prijél je brž kobilico in tovor z njo, pa jo prenésel v stran, da bi je voz ne podrl. Menite, da je Krpana to kaj mudslo ka-li?⁴ Bilo mu je, kakor komu drugemu stol⁵ prestaviti.

¹ neki tobože ² zelište (kupusište) ³ cent ⁴ ka-li što li ⁵ stol stolac

Cesar, to videč, veli kočijážu, naj konje ustávi. Ko se to zgodí, vpraša silnega moža : „Kdo pa si ti?“

Ta mu da odgovor : „Krpan mi pravijo ; domá sem pa z Vrha od Svete Trojice, dve uri hodá od tukaj.“

„I kaj pa nosiš v tovoru?“ cesar dalje vpraša.

Krpan si naglo izmíslil in reče : „I kaj? Kreslno gobo pa nekaj brusov sem naložil, gospod !“

Nató se cesar začúdi in pravi : „Ako so brusi, zakáj so pa v vrečah?“

Krpan se ne umíslja dolgo, ampak urno odgovorí, kakor vsak človek, ki vé, kaj pravi : „Bojím se, da bi od mraza ne razpokali ; zató sem jih v slamo zavil in potísnil v vrečo.“

Cesar, ki mu je bil silni možak všeč, dalje pravi : „Anti¹ véš, kako se taki reči streže?² Kaj pa, da si konjčca tako lahko prestávil? Res nima dosti mesá, pa ima vsaj kostí.“

Krpan se malo zareží in pravi : „Vem, da imajo vaši konji več mesá ; pa vendar ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se pa tiče prestavljanja, gospod, upam si nesti dve taki kobli dve uri hodá in tudi še dalje, če je treba.“

Cesar si misli : „To veljá, da bi se zapomnilo“ — in velí pognati.

Minilo je potém leto in nekateri dan. Krpan je pa zmerom tovaril po hribih in dolínah. Kar se pripetí, da pride na Dunaj strašen velikán, B r d a v s po iménu. Ta je vabil, kakor nekdánji Pegam, vse junake našega cesárstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako bojéčih ljudí, da bi dejál : Nihče se ni upal nadenj ;³ toda kdor se je izkusil z njim, gotóvo je bil zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srcá, ampak vsakega je umóril, kogar je obvladal. — To je cesarju začélo iti po glavi : „Glejte si

¹ anti ta ti ² pazi ³ nadenj nada nj (nad njega).

no ! Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukrotí? Usmrtil mi je že vso najvišjo gospodo!“ Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gre pred tolikim gospódom, in pravi : „Cesarost, ali ne morete več pametovati, kaj se je godflo predlansko zimo blizu Trsta?“

Cesar vpraša nekoliko nevíljen. — „Tisti Krpan, ki je tovoril s kresilno gobo in brusi, ne veste, kakó je kobilico v sneg prestavil, kakor bi nesel skledo¹ na mizo? Če ne bo Krpan Brdavsa premágal, drug tudi ne, tako vam povém.“

„Saj res,“ pravi cesar, „precej se mora posláti ponj.“

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočó ; mejači so bili pa vse čisto ovedeli, da se zopet naprávlja po kupčiji. Pridejo tedáj nadenj ter se ga lotijo² ; bilo jih je petnajst. Ali on se jih ni ustrašil ; pisano je poglédal in prijél prvega in druge z njim omlatil, da so vsi podpláte pokazali. Ravno se je to vršilo, kar se v četvér pripelje nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel,³ ki je vse videl, kar se je godilo, in naglo reče : „Zdaj pa že vem, da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od Svete Trojice, kaj ne?“

„Krpan sem,“ pravi ta ; „z Vrha tudi, od Svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite zavóljo soli kaj, svetújem, da mirújte ; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal,⁴ hvala Bogu ; samo enega se tudi ne bom.“

Sel pa, ki gotovo ni vedel, zakaj se meni⁵ o soli, reče nató : „Le urno⁶ zapri kobilo v konják, pa se hitro praznje obleci, pojdeva⁷ na Dunaj do cesarja.“

Krpan ga nevéрно pogléda in odgovorí : „Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj,⁸ to sem slišal od starih ljudi ; jaz ga pa menim s sebjó nositi, koder bom tovoril in dokler bom tovoril.“

¹ zdjelu ² late se ³ sol poslanik ⁴ bojal ⁵ se meni spominje se ⁶ brzo ⁷ podjemo (nas dva) ⁸ vani, izvana.

Služábnik mu pravi : „Nikár ti ne misli, da šale uganjam.“

„Saj bi tudi ne bilo zdravo,“ reče Krpan.

Nato zopet govori sel : „Kar sem ti povedal, vse je res. Ali več ne veš, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? Oni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drug, veš !“

Krpan se začudi in pravi : „Cesar?— Menda vendar ne?“

„Cesar, cesar ! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud velikan, ki mu pravimo Brdavs. Tak je, da ga nihče ne ustrahúje. Dosti vojákov in gospóde je že pobil ; pa smo rekli : Če ga živ krst ne zmore,¹ Krpan ga bo. Glej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.“

Krpana je to s pridom utešilo. Jako dobro se mu je zdelo do vsega, kar je slišal, in reče tedaj : „Če ni drugega, kakor tisti Brdavs, poslušajte, kaj vam pravim ! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti črez lužo, ki jo preskóči dete, sedem let staro ; samo varujte se, da me ne boste vodili za nos !“ To reče in brž dene sol s kobile, kobilo v konják, gre v kočó ter se praznje² obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobúje, priteče ven in sede v kočijo ter naglo zdri- číta³ proti Dunaju.

II.

Ko prideta na Dunaj, bilo je vse mesto črno pre- grnjeno ; ljudje so pa žalostno lazili, kakor mravlje, kadar se jim zapali mravljiščé.

Krpan vpraša : „Kaj pa vam je, da vse žalúje?“

„O Brdavs ! Brdavs !“ vpije malo in veliko, možje in žene ; „ravno danes je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srce pekla sramóta, da ne bi iméla krona junaka

¹ pobiedi ² praznički (svečano) ³ dričim trčim.

pod seboj, kateri bi se ne bal velikana. Šel se je z njim izkušat: ali kaj pomaga? Kakor drugim, tako njemu. Do zdaj se še nihče ni vrnil iz boja.“

Krpan veli urno pognati, in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silno velik in jako lep. Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, po leti in po zimi, naj bo še tako mraz; in brž je zavpila o Krpanovem prihodu, kakor imajo navado, kadar se pripelje kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč naročeno že štirinajst dni dan za dnevom, da se nikómur in nikóli ne oglasi, razen tačas, kadar se bo pripeljal tak in tak človek. Tako so se veselili Krpana na Dunaj. Kaj bi se ga pa ne? Presnéto¹ jim je bila huda za nohtní! Ko cesar sliši vpitje,² précej ve, kdo je, in teče mu naproti, pa ga pelje v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše kakor v cerkvi. Krpan je kar zijal, ker se mu je vse tako krásno zdelo. Cesar ga vpraša: „Krpan z Vrha, ali me še poznaš?“

„Kaj bi vas ne,“ odgovori on; „saj ni več nego dve leti, kar sva se videla. No, vi ste še zmerom lepo zdravi, kakor se vidi na vašem licu.“

Cesar pravi: „Kaj pomaga ljubo zdravje, ko pa drugo vse naróbe³ gre! Saj si že slišal o velikanu? Kaj deš ti, kaj bo iz tega, če se kakó kaj ne preongávi?⁴ Sina mi je ubfl, glej!“

Krpan odgovori: „Kaj bo drugega? Glavo mu bomo vzeli, pa je!“

Cesar ga žalosten zavrne: „Menim da, ko bi jo le mogli! Oh, ali ni ga, mislim, pod solncem junaka, da bi vzel Brdavsú glavo.“

„Zakaj ne? Slišal sem,“ pravi Krpan, „da vsi ljudje vse vedó; na vsem svetu se pa vse dobí; pa bi se ne dobil tudi junak nad Brdavsá? Kakor sem ubóren⁵ človek, ali

¹ vražki ² vapaj, vika ³ naopako ⁴ preongávi (dial.) promieni ⁵ ubog

tako peklénsko ga bom premikástil, da se mu nikdar več ne bodo vrnfle hudóbne želje, po Dunaju razsajati ; če Bog da, da je res !“

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel,¹ kakor te besede ! Le nekaj ga je še skrbélo ; zato pa tudi reče : „Da si močan, o tem si me preveril ; ali pomíslí ti : On je orožja vaje iz mladih dni ; ti pak si prenašal zdaj le bruse in kresilno gobo po Kranjskem ; sulice in meča menda še nisi videl nikóli drugjé, kakor na križevem potu v cerkvi. Kako se ga boš pa lotil?“

„Nič se ne bojte,“ pravi Krpan ; „kako ga bom, in s čim ga bom, to je moja skrb. Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vem, če ga ima kaj veliko na sebi.“

Vse to je bilo cesarju po godu, in brž veli prinesti polič vina pa kruha in sira, rekoč : „Na, Krpan, pij pa jej ; potém pojdeva orožje izbirat !“

Krpanu se je vse to vele malo zdelo : Polič vina takemu junaku ! pa je vendar molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel ? Saj je menda že slišal, da gospoda so vsi malojedni zató, ker jedó, kadar hoče in kolikor hoče kateri, zgolj dobrih jedi. Ali kmetski človek, kakor je bil Krpan, ima drugo za bregom. On tedaj použije, ko bi kvišku² pogledal, ter naglo vstane. Cesar je vse videl in ker je bil premetén mož, tudi precej spoznál, da takemu truplu se morajo večji deleži meriti ; zató so mu pa dajali od tega časa dan na dan, dokler je bil na Dunaju, dve krači,³ dve četrti janca, tri kopúne in ker sredíce ni jedel, skorje štirih belih pogáč, z maslom in jajci omešenih ; vino je imel pa na pravíci, kolikor je ga mogel.

Ko prideta v orožnico, t. j., v tisto shrambo, kjer imajo orožje, namreč sablje, meče, jekléne⁴ oklépe za na prsi, čeláde,⁵ in kakor se imenúje to in ono, Krpan izbira

¹ ugodio. ² gore ³ pleče ⁴ ocjelne ⁵ šljemove

in izbira, pa kar prime, vse v rokah zdrobi, ker je bil silen človek. Cesarja skoro obide zona,¹ ko to vidi; vendar se storí srčnega in vpraša: „No, boš kaj kmalu² izbrál?“

„V čem si bom pa izbiral?“ odgovori Krpan. „To je sama igrača; to ni za velikana, ki se mu pravi Brdavs, pa tudi za me ne, ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljšega?“

Cesar se čudi in pravi: „Če to ne bode záte, sam ne vem, kako bi! Večjega in boljšega nimamo“.

Nató reče oni: „Veste kaj? Pokażite mi, kje je katera kovačnica!“

Pelje ga hitro sam cesar v kovačnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imájo vso priprávo in tudi kováčnico, da je kladivo in nakoválo pri rokah, ako se izbosí konj ali če je kaj drugega treba, da se podstávi ali prekúje. Krpan vzame kos želéza in najtežje kladivo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtél³; njemu je pa v jedni roki pelo, kakor bi koso klepal. „Oj tat sežgáni!“ pravijo vsi, ko to vidijo; še cesarju se je imenftno zdelo, da ima takega hrusta⁴ pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni meh na vse kriplje⁵ ter naredí veliko reč, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je največ jednakosti z mesaríco. Ko to izgotovi, gre na cesarski vrt in poseka mlado, košáto lipo iznad kamenfte mize, kamor se je hodila gospoda hladít po leti. Cesar, ki mu je bil zmerom za petami, brž pri-teče in zavpije: „Krpan, i kaj pa to delaš? Da te bes opali! Ne veš li, da cesaríca rajši da vse konje od hiše, kakor to lipo od mize? Pa si jo posekal! Kaj bo pa zdaj?“

Krpan z Vrha pa, ne da bi se bal, ampak odgovori: „Kar je, to je! Zakaj mi pa niste druge pokazali, če se vam te tako smili? Kaj bo pa? Drevó je drevó! Jaz pa

¹ groza, srsi ² skoro. ³ vihteti mahati (čim) ⁴ ljudeskara ⁵ iz petnih žila

moram imeti les nalašč za svojo rabo, kakoršnega v boju potrebujem.“

Cesar molči, ker vidi, da ne pomaga zvoniti, ko je toča že pobila; pa vendar ga je skrbelo, kako bi se izgovoril pred cesarico. Krpan tedaj naredi najprvo toporlišče mesarici, potem pa obseka pol sežnja dolg ter na jednom koncu jako debel kij, pa gre pred cesarja: „Orožje imam, ali konja nimam. Saj menda se ne bova peš lasála!“

Cesar, zastražen lipe še zmerom nekoliko nevšččen,² pravi: „Pojdi, pa vzemi konja, katerega hočeš. Saj vem, da le širokoustiš. Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kadar boš ti zmogel velikana. Če misliš, primi ga, pa mu odstrži glavo, ako si za kaj, da bo imela moja država mir pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim!“

Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo pogoltne in reče: „Kar se tiče Brdavsca, to ni igráča, kakor bi kdo iz grma zapodil vrabca, ki se boji vsakega očepka in kamena. Koliko junakov pa imate, da bi si upali nadenj? Zapomnite si, cesarost! Kar sem obljúbil,³ storil bom, če prav od jeze popokajo vsi obrekováci,⁴ ki me mrazé pri vas. Da bi se le vsi ljudjé vselej držáli svojih beséd tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari, pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž na zemlji! Toda svet je hudoben ter ne pomisli, da je Bog velik, človek majhen. Zdaj pa le pojdite, greva,⁵ da konja izbereva. Nočem takega, da bi pod mojo težo pred velikanom počénil na vse štiri noge, vam v sramoto, meni v sitnost. Dunajčanje bi se smejali, vi pa rekli: Pogledjte ga, še konja mi je izprdíil!“

Cesar je kar obsteklél, poslušáje modróst Martinovih ust, in potem je šel z njim. Ko prideta v konják, popráša: „Po čem bodeš pa konja poznál, je li dóber ali ne?“

¹ ta valjda se ne čemo (nas dva) pješke čupati ² zlovoljan
³ obečao ⁴ opadači ⁵ gremo (idemo) ⁶ nakazio

Krpan odgovori : „Po tem, da se mi ne bo dal za rep potegniti čez prag.“

Cesar pravi : „Le poizkusi ! Ali daravno si mi, prekanjeni tat, storil dovolj sitnosti¹ pred cesarico, svarim² te, varuj se, da te kateri ne ubije ; konji so iskri.“

Martin Krpan pak izvleče prvega in zadnjega in vse druge čez prag, še celó tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu, namreč o Veliki noči³ in pa o Svetem Telésu ; to se je menda cesarju posebno pod nos pokadilo. Potém reče Krpan : „Tukaj ga nimate za moje sedlo ! Pojdiva k drugim!“

Cesar odgovori čemeren : „Če niso ti zate, moraš se peš bojevati. Ti nisi pravdanski človek ! Vem, dá ga nimam v cesarstvu takega, da bi ga ti, zagovédnež⁴, ne izvlekel !“

„Ta je pa že prazna !“ pravi Krpan. „Jaz imam domá kobilico, katere ne izvleče nobeden vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače, da ne porekó Dunajčanje z Brdavsom vred, da lažem.“

„Pa li ni tista,“ vpraša cesar, „ki si z njo plesal po snegu?“

„Tista, tista !“ zavrne on.

Cesar pa se razhudi, rekoč : „Zdaj pa že vidim, da si bebeč⁵ ali pa mene delaš bebca ! Varuj se me, Krpane ! Moja roka je dolga.“

Krpan mu v smehu odgovori : „Če je s tem dalja, pa vendar ne seže velikanu še celó do pasa ne, nikár že do brade, da bi ga malo oskúbila in zlasala.⁶ Toda pustimo šale takim ljudém v napótje, ki nimajo drugega dela, kakor da z njimi dražijo svojega bližnjega ; meniva se⁷ rajši o Brdavsú, ki še zdaj nosi glavo. Pošljite mi hitro po kobilo ! Ali pa naj grem sam po njo ; toda potém ne

¹ neprilike ² opominjem ³ Uzkrš ⁴ klipán ⁵ luda ⁶ za vlasi potegnula ⁷ razgovorimo se

vem. — Ko bi mene več ne bilo nazáj — —? Bogu je vse mogoče!“

Ko cesar to sliši, pošlje urno na Vrh po Krpanovo kobilico.

Ko jo pripeljejo na Dunaj, reče Krpan: „Zdaj pa le vkup, dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je videti slaba, vendar nihče ne potegne do praga, nikar že črez prag!“

Izkušali so jaháči in konjárji in vsi tisti, ki so učeni, kako veljá v strah prijéti konja, bodisi¹ hud ali pa krotek, pa kobilice nihče ni premáknil z mesta; vsakega je vrgla na gnojno gomilo. „Bes te lopi,“ reče eden in drugi, „majhno² kljuse, velíka moč!“

III.

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico, pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Bídavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati; njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoro po tleh vlekle za njim; na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suktnjo³ iz domáče volne; vendar se nobenega ni bal; celó sam cesar ga je rad poslušal, kadar je razdrí⁴ kako prav žaltovo.⁴

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, začne se z grohótom smejáti in reče: „Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nad me tako daleč, tam z Vrha od Svete Trojice? Mar bi bil rajši ostal domá za pečjó, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je srcé še usmiljeno.“

¹ pa bio ² maleno ³ kaput ⁴ kazao paprenu (rieč)

Če me zgrabi jeza, ležal boš na zemlji krváv, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!“

Krpan mu odgovori: „Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni,¹ kar imaš; moja misel ni dolgo čakati, mudr se mi domov za peč. Tvoje beséde so mi obudfle v srcu živo željo do svoje kočé in do svoje pečí; ali popréj vendar ne pojdem, da tebi ne vzamem glave. Pa ne zaméri! To mi je naročil moj gospod, cesar; jaz nisem vedel zate, ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave pobóje. Prijezdi bliže, da si podáva roke; nikoli si jih nisva poprej, nikoli si jih ne bova poznéje; ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodnji stol.“

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu podá svojo debélo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da udari precej kri izza nohtov.

Brdavs malo zareži, pa vendar nič ne pravi, ampak si misli: Ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet; saj se ne zna bojevati, kakor gre junakom.

Urno zasukneta vsak svojega konja in si zdirjata² od daleč zopet napróti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi že ob prvem odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadére v mehko lipovíno; in predno ga velikan more izdréti, odjáha Krpan z male kobilice, potegne Brdavs na tla, pa ga položi, kakor bi otroka deval v zibel, ter mu stopi za vrat in reče: „No, zdaj pa le hitro izmoli en očenášek ali dva, in pa svojih grehov se malo pokesáj³; izpovedal se ne boš več, ne utégnem dolgo odlašati,⁴ mudr se mi domov za peč; znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri Sveti Trojici.“ To izreče, pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj le od daleč gledali, prideró k njemu; tudi sam cesar mu pride naproti, pa ga objáme

¹ brzo odluči (zaključí) ² *dirjati* trčati ³ pokaj ⁴ odgadjati

vpričo¹ ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: „Krpan je naš otel! Hvala Krpanu, dokler bode Dunaj stal!“

Krpanu se je to kaj dobro zdelo, da je dosegel toliko čast, in držal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; še tu med nami, če kdo kakega slepca ali belouško ubjje, že ne ve, na kateri grm bi jo obésil, da bi jo videlo več ljudi.

Ko pridejo v cesarsko poslopje,² vsi knezi, vojskovodje in vsa prva gospoda s Krpanom, izpregovorí najprvo sam cesar in pravi: „Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolikega sovražnika in otel deželo in mesto velike nadlôge³ in nesrêče. Nimam take stvari v cesarstvu, da bi dejál: Ne dam ti je, če jo hočeš.“

Nato pristopi minister Gregor, ki je imel ključe od cesarske denarnice, ker taki imajo za vsako reč posebe služabnika. Minister se oglasi: „Cesarost, veste kaj? Vaš norec⁴ Stehan je umrl; včeraj smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebéško luč! Stehan in Krpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-ta prevzel njegovo službo? Nič se ne ve. Zvitorepec⁵ je, debel je, smešen tudi, jezíčen ravno tako; vse krščánstvo ga nima takega!“

Krpan odgovori: „Magister Gregor, veste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec, dvakrat pa ne bom. Smejalo bi se malo in veliko meni in moji zarobljeni⁶ pameti, ko bi to narédil. — Zdaj pa dobro, da mi je prišlo na misel! Kmalu bi bil pozábil, kar imam že dolgo na jeziku. Cesarost, nekdam ste me bili srečali s kobilico v snegu, kaj ne?“

Cesar: „Bilo je tako, bilo!“

Krpan: „Kaj pa sem nesel na tovoru?“

Cesar: „Bruse in pa kresilno gobo.“

Krpan: „To je bilo tačas, ko ste se vi peljáli v Jeruzalem.“

¹ u oči, pred (kim) ² zgrada ³ muka, nesreča ⁴ luda ⁵ lukavac ⁶ zarobljen ograničen

Cesar : „Bosa je ta ! V Trst sem šel ; za Jeruzalem toliko vem, kolikor za svojo zadnjo uró.“

Krpan : „Jaz pa za bruse in kresilno gobo ravno toliko. Takrat, veste, vam nisem bil povedal resnice, kar mi je še zdaj žal. Angleško sol sem prenášal. Saj se nisem bal prav za prav ne vas, ne vašega kočijaša. Pa takó je le : Kadar se človek zasukne s pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vendar boji, če veja ob vejo udari.“

Nato pravi minister Gregor : „Ali ne veš, da je prepovedanó? To je neváren¹ človek ; držávi dela škodo. Pri-
mite ga, zaprimo ga !“

Krpan odgovori : „Kdo me bo? Morda vi, dolgopétec, ki ste suhi kakor raženj, ki je vaš in vašega magistrovanja z vami komaj za polno pest? Z jedno samo roko vas porinem čez Svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta ! Nikár praznih besed ne razdirajte !“

Cesar pravi : „Le ti meni povéj, če bi morda še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu ostala, ne, če Bog da, da ne. Minister Gregor, ti ga pa le pusti ! Že jaz vem, kako je !“

Krpan odgovori : „Poslušajte me tedaj ! Moje otepanje² z Brdavsom vém, da je iména vredno. Kaj se zna? Morda bodo postaváči³ še celó skladali pripovédke in pesni, da se bo govorilo, ko ne bo ne vas, ne mene, kostí ne prstí,⁴ če ne bo magister Gregor dal drugače zapisati v bukve.⁵ Pa naj stori, kakor hoče ; meni se ne bo s tem ne prikúpil, ne odkupil. A vendar je vsak delavec vreden svojega plačfla, to sem v cerkvi slišal. Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj písmo, ki bo veljávno pred vsako duhóvsko in deželjsko gospósko ; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brez skrbí nosil angleško sol po svetu. Če mi to

¹ pogibeljan ² rvanje ³ „postajači“ (ulični), lienčine ⁴ prst
crna zemlja ⁵ bukve (dial.) knjiga

daste, naj bom ves malopridnež,¹ kolikor me je pod klo-
búkom, ako vam bom kaj opotíkal,² dokler bom tovoril !“

Cesar je bil precej pri volji, minister Gregor pa ni-
kakor ni pritegnil. Ali cesar ga ni poslušal, ampak še le
dejál je : „Gregor, vzemi pero, pa zapiši, kakor je rekel
Martin !“

Minister Gregor se je kisto držal, branil se pa le ni,
kar so mu veléli ; zakaj cesarja se vendar vsak bojí. Kadar
je bilo pismo narejéno in zapečáčeno, pravi cesar Krpanu :
„Martin, ali prodáš meni pogače in vino, pa kar je še drugih
rečí, cesaričinih daróv? Najlaže bo tako, glej ! S cesarico
bom že jaz govoril, da bo prav. Mošnjo zlatov ti dam,
ti boš pa pustil blago. Kdó bo to prenašal z Dunaja do
Svete Trojice?“

Krpan odgovori : „Poldrugo mošnjo, pa še kakšno
krono po vrhu, vem, da je lepo vredno, ko bi prodajal
brat bratu. Pa naj bo no, pri vas ne bom na tisto gledal.
Samo da jaz ne bom imel pri cesarici zavoljo tega nika-
koršnih ohódkov³ ; ne lazim rad okoli gosposke ! Pa saj
imam priče,⁴ da ste vi prevzéli vse sitnosti, ki bodo prišle
prvič ali drugič iz tega, dobro me poslušajte !“

Cesar mu de⁵ : „Nič se ne boj ; to bom že poravnál
sam brez tebe. Ná mošnjo, tu je pa še pismo. Saj nocój⁶
še tako ne pojdeš iz grada, če le misliš iti ; priklonil se je
že dan, in noč se bliža.“

Ali Krpan odgovori : „Lepa hvala vam bodi najpoprej
za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me
bo ustavljal na cesti ; pa tudi zavoljo mošnjíčka se ne bom
krčil.⁷ Kaj se vé, kaj zadéne človeka v neznánju? Morda
mi utegne še na hvalo priti. Vselej pravijo : Bolje drži ga,
kakor lovi ga ! Pri vas pa ne bom ostájal čez noč, ako

¹ nevriednik ² spočitavao ³ ohódek (nepotrebno) hodanje

⁴ priča svjedok ⁵ reče ⁶ nočas ⁷ (skvrčiti se =) skupariti

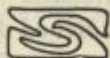
se vam ne zamérim s tem. Že hudo me ima, da bi zopet enkrat bil na Vrhu pri Sveti Trojici. Samo še nekaj bi vas rad prosil, da bi mi dali človeka, ki bi me spremil do ceste. Mesto je veliko ; hiš je, kolikor jih nisem še videl, kar prenašam sol, akoravno sem že bil v Reki, tudi v Kopru, na Vrhniki in v Ljubljani ; ali tolikih ulic ni nikjer. S kočijažem sva¹ se hitro vozila, in toliko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči zavezane, pa sem vendar gledal na levo in tudi na desno ; ali to ni dano vsakemu človeku, da bi vselej vedel, kje je.“

Cesar mu je obljubil svojega služabnika, potém mu je roko podál, pa tudi Gregorju velel, naj mu jo podá. Minister se ni branil, ali vendar je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze.

Krpan zadéne kij in mesarico, in to so bile njegove zadnje besede pred cesarjem : „Ko bi se zopet oglasil kak Brdavs ali kdo drug, saj veste, kje se pravi na Vrhu pri Sveti Trojici. Zdravi ostanite !“

„Srečno hodi !“ pravi cesar, minister Gregor pa nič.

¹ smo (nas dva)

JOSIP JURČIĆ.

HČI MESTNEGA SODNÍKA.

Izvirna zgodovinska¹ povést iz 15. stoletja.

(1866.)

1.

Greh bi se mi zdelo² in zaméрил bi vsakemu, kdor bi se predrznil reči, da nisi vélik pesnik, France Prešeren ! Ali ne bodi nejevoljen, če se ti upam očitati,³ da prorok nisi bil. Kajti minile so že tri dolge desetíne let, kar si v lepem sonetu Slovencem obétal :

„Kaj je do zdaj Ljubljana doživéla,

—————
Vam bo Homerov naših pesem péla.“

A zastonj⁴ se še današnji dan obračamo po slovenskem polju, da bi iztaknili⁵ kje kakega Homerja. Med gobami, ki so v dežévnem vremenu vzrastle tod, naletím še kako posámezno glivo, ki živí od danes do jutri, ali krepkejših vzrastkov vidimo le redko. Pač je že ta in oni ubrál „strunico“ in zaklícál epiško muzo, ali nekateri ljudjé med nami pravijo — ne vem, ali tako sodijo iz zavísti ali iz kakega drugega razlóga — da te melodije zvendečevo uho bolj žalijo, kakor razveseljujejo. Bati⁶ bi se bilo torej⁷ tudi meni enáke ostre sodbe, če bi svoj odlómek tega, „kar je Ljubljana doživéla“, pravil v merjenih verzih.

¹ povjestnička ² činilo ³ spočítnuti ⁴ uzalud ⁵ našli ⁶ bojati ⁷ dakle

Pa ne odvráča me od takega dela samo strah, ne — zakaj bi ne povédal resnice — tudi spoznánje nezmožnosti me naganja, da v preprosti povesti povém, kar mi je razgrnila muza — če ni do zdaj še neslišano, da bi novelisti imeli tako dobrodejno ženo.

Ljubljana, slovenske Atene — Bog mi odpústi grehe, da te tako imenujem — ni Slovencem treba praviti, da si stara ! Poznam sicer stare žene, vém, da jih z leti popustí tudi spomin, da so pozabljive in se iz svojih mladostnih let ne domišljajo vsega. Ali vem pa tudi, če kaj vidijo v življenju, kar se veže z njihovimi prejšnjimi dogódkí, da se jim tako izrodí in ponoví vse to in da potem utegnejo¹ cele ure dolgočasiti poslušalke. Tako bo tudi tebi morabití v današnjih časih, ko se ti je jela² zopet malo živejša kri pretakati po žilah, prišlo na misel, da so nekđaj po tvojih ulicah vrli možáki koračili v dolgih črnih haljah ali če so bili „najbogatejši in najrazumnejši“, celó v rdéci obléki. To so bili mestni svetováłci. In uvérjen sem, da se med temi domisliš tudi poštenega možá, J a n e z a S u m e r e k a, ki je bil mestni sodnik, glava in zaslomba³ vsega mesta ; zlasti⁴ se ga moraš domisliti, če današnji dan po svojih ljubih otročičih pogleduješ in vidiš med množnim številom,⁵ ki obseza filistre in samogoltnike, časih⁶ tudi kakega vrlega možá, pravega svojega sina ali hvaležnega gosta.

Poséбно v štirinajstem stoletju so se vladárji habsburške rodovine, katerim je bila prišla kranjska dežela, že l. 1282. ločena od koroške, za vedno⁷ v last, veliko pečáli za naprédek Kranjske sploh, zlasti pa stolnega njenega mesta, Ljubljane. Trgovstvo in obrt, ki sta začela tu cvesti precéj zgodaj, sta v njih nahajala vedno pomoč zoper premogočne plemenitáše, ki so ali iz zavisti ali iz

¹ dospiju, mogu — ² počela — ³ slon, štit — ⁴ navlastito — ⁵ brojem
⁶ kadkada — ⁷ uvijek

nagajivosti mesto nadlegovali in mu zdaj pa zdaj kratili stare pravice. Lepa vrsta pisem se nahaja, ki potrjujejo to in óno svoboščino, ki branijo meščane tega ali onega mogočnega prevzetneža, ali ki jim delé nove prostósti. Tako na primer zatrjuje več takih svoboščin meščanom ljubljanskim pravico, da si smejo izmed sebe vsako leto voliti¹ sodnka, kateri ima edini pravico, razsojevati medsebojne pravde in rozpóre. Leta 1422. je to častno službo opravljal mož, ki smo ga uže imenovali, Janez Sumerek.

Pomladanskega² jutra je sedel mestni sodnik, velik mož blizu petdesetih let, pri zajutruku. Njemu naspróti je sedel mož, kakih petnajst let mlajši od njega, trgóvec Simon Grniščak. Sodnik je bil popolnoma praznično, ali bolj prav, službeno opravljen; ogrnjen je imel rdeč benečanski³ plašč, in v znamenje sodniške oblasti je slonel tanek meč pripravljen ob njegovem stolu. Trgóvec je bil oblečen sicer v preprosti meščanski obleki, a poznalo se je tudi na njegovi, da se je za današnji dan odlóčil na kaj posebnega. Kar se tiče osebnosti poslednjega možá, ne bi mu bil mogel pač nihče očitati posebne nelepote na njegovem životu, pa reči bi se smelo, da se tudi ne bi bil lahko našel človek, ki bi bil trdil, da je eden takih ljudi, o katerih svet pravi, da bodo srečni pri ženskah. Kajti ko bi ga bil natančneje razgledal od nog do glave, moral bi se bil čuditi krepkim udom, velikanski roki in pogumnim⁴ moževim pogledom. Ali ženske, ki jim dobri ljudjé natvezajo, da imajo posebno čuvstvo, ločiti lepo od manj lepega, bi se bile morebiti spotikale ravno na teh naštetih⁵ prednostih, češ,⁶ da ni pravih rozmér, katere na prvi videz ugajájo očesu.

„Le pij malo! Ne bo ti škodoval, če ga ravno nisi zjutraj vaje“⁷ — pravi sodnik in natoči kupcu čašo. — „Jaz

¹ birati ² proljetnoga ³ mletački ⁴ hrabrim ⁵ nabrojnih
⁶ veleći ⁷ navikao

imam uže to navádo, da ga srknem po vsaki jedi nekaj kapljic in poznam, da mi prav dobro tekne. Že ne pomnim, kdaj sem bil bolán. — Treba bode kmalu¹ iti. Svetoválci se bodo zbrali in potem moramo iti tlako delat, novega dežéinega glavárja pozdravljat. Bog nam pomagaj, da nismo dobili boljšega!“

„Strela božja ga naj!“ — odgovarja trgovec Simon Grniščak in pije. — „Kdo bi si bil mislil pred letom, ko smo se za žive in mrtve pričkali² z njim, da bo nam napósled še nad glavami? Kaj je vendar to, da je vojvoda izvóлил ravno tega Jurija iz Turjaka za glavarja?“

„Tega si ne moreš razložiti? To si je pač lahko razjasniti, zakaj. Saj veš, da so vsi ljudjé taki in vse, kar je Bog ustvaril, je menda tako, da si podpóre išče povsód. Drevó korenine svoje globoko po tleh razplete po prsti³ in okoli kamenja, potem še le trdno stoji. Tako tudi naš gospodar in vojvoda — Bog ga ohrani! — izkuša in mora izkušati, da ima oba življa, meščánski in plemenitáški, za podlágo. Oba mora imeti na strani svoji. To pa ni lahko drugače mogoče, nego da zdaj ustreza⁴ temu, zdaj onemu, kajti dostikrat ne more obema na enkrat.“

„Pa zakaj ne! Pravíca, pravíca —“

„Le stoj, daj mi, da izgovorim! — Pravim, obema enkrat ne more, ker se ne vežeta, ne ujemata.⁵ Kar je za nas meščane dobro —“

„To je tudi za one ošabneže⁶ dobro!“ mu seže zopet trgovec v besédo.

„Pa vsaj menijo, da ni, ali pa res ni dobro.“

„Tega ti ne pritrdim.“

„Ne? Stoj, da ti dokažem. Saj véš, koliko smo imeli lansko leto posla z dvema najjimenitnejšima naših plemenitášev, z le-tem Turjačanom zavoljo pašnika in z Ápfal-

¹ skoro ² rječkali ³ crnici ⁴ ugadja ⁵ slažu ⁶ oholice

tererjem zavoljo gozda¹ in ohribja. Veš, da prepíra in pravde ni bilo prej konec, dokler je vojvoda sam razsodil to reč, hvala Bogú in pravici vojvodovi, da nam na korist. Vidiš précej, ta razsodba je bila za nas dobra, za one pa ne, ker so kolikor toliki izgubili svojih namišljenih pravic. In da zdaj zopet prideva na to volitev² deželnega glavarja, vidi se meni očito, da je vojvoda samo zato Jurija iz Turjaka izvolil za glavárja, da bi to mogočno rodovino nekako utolažil za izgubo lanske pravde. Zdi se mi to prav modro, dasi bi si jaz zaradi našega mesta želel drugega, ker, kakor ga jaz poznam, Turjačan je človek, ki ne pozabi rad, kaj je bilo nekdanj.“

„Kaj ne bi bil mogel izbrati koga drugega izmed plemenitašev ? Kaj mu neki morejo ? On je vladár in ko bi se mu kaj stavili po robu, za Boga in sveto Trojico, saj so pestí še kje drugjé, kakor po gradovih, ki bi vedele, kje se prime meč. Jaz pravim, vojvoda ni pomislil, da nam bo Turjačan vedno delal preglávicu.“³

„Nič se ne bojmo ! S tisto pravičnostjo, katero nam je izkazal lani, nas bo še varoval⁴ zdaj in sami tudi nismo tako slabi, da se ne bi mogli varovati. Čez ójnice⁵ svoje oblasti ne bo udarjal.“

„Ali tebi bo pisan, Janez ! Tebe pozná, on ve, da si ti tisti, ki si se največ trudil v oni pravdi, da si pričé⁶ pripehljal pred vojvodo in govoril največ.“

„Kaj mi more storiti ? Čisto ničesar ! Jaz izpolnjujem svojo dolžnost, on svojo in še srečala se ne bova. Sicer pa jaz ne gledam tóliko na prid svoj. Če mi meščanje tóliko zaupajo, da me volijo za sodnika, branil jim bom pravico do zadnjega diha. Zdaj pa pojdiva ! Pozdraviti ga moramo in sprejeti, ker je glavár, po našem vojvodi postavljen, naj bo takov ali takov, ta ali oni.“

¹ šume ² izbor ³ glavobolju ⁴ čuvaó ⁵ rudo ⁶ svjedoke

„Saj se vendar ne mudi tako. Posédi še malo, govoril bi rad še nekaj s teboj,“ pravi trgovec, toda z malo manj srčnim glasom, kakor je govoril poprej.

„No, kaj boš povédal,“ vpraša sodník.

„Ti, prijatelj, popolnoma sem obúpal¹ skoraj, ničesar ne opravim.“

„O čem si obúpal?“

„I, saj véš! — Helena, tvoja hči, jaz ne vém, vse je zastonj.² Kakor se trudim, ne oprávim ničesar, zmerom je enaka, mrzla in se dela, kakor ne bi razuméla, kaj pravim.“

„Nič ne obúpaj! Ženske so vse take. Po godi jim je, če se jim moški klanjajo, samo sram jih je, to svetu pokazati, in delajo se, kakor bi bilo ravno narobe.³ Sramežljivost je najmočnejše čuvstvo v ženski, pa tudi eno najlepših in najboljših, kajti mnogokrat jih obvaruje, da ne padejo. Le pogum,⁴ ne odjenjaj in kar je meni storíti, to bom storil, kakor sem ti obljubil. Sicer sem Heleni že po strani dal vedeti, kako ljubo bi mi bilo, da bi ti, ki si stari prijatelj moj, bil tudi moj sin, zet; ali narávnost ji še nisem povédal, ker menim, da se še ne mudi.“⁵

„Jaz ne vem!“ — pravi Simon Grniščak in upre oči v tla — „tvoja hči je pač čudna deklica, vedno mi je na mislih, še sanja se mi o njej, rad jo vidim in rad hodim v hišo⁶ tvojo, ali kadar stojim pred njo, tačas sem ves drug. Tako mi nekako glavo zmeša, da sem ves neróden in še govoriti ne znam. Saj sicer imam vendar nekaj jezika!“

„Napáka⁷ je le to, da se tako preveč udáš njenim muham. Ženske rade vidijo možá, ki jih po znanju in vedénju nekako preséza. Pač nič ne skrbi in ne obupúj! Kar na hip ne gre; tudi bi ne bilo lepo, da bi se ti takoj obesila na vrat.“

¹ očajao ² uzalud ³ obratno ⁴ hrabrost ⁵ žuri ⁶ kuću ⁷ pogriška

„Zdi se mi, da sem že skoraj prestar zanjo, zato — —“

„Kaj še ! Njena mati je bila tudi tako mlada kakor ona, in jaz v tvojih letih, ko sem jo vzel.“

„Kaj pa meniš, ali ne roji deklici še vedno tisti Lah Krištof Cirijani, ali kako se pravi človeku, ki naj bi ga zlodej — —“

„A ! beži, beži ! Ne imenuj ga ! Jaz bi mu že pokazal pot, da mi le pride blizu hiše. Tudi njoj sem uže govoril o tej reči in kakor sem uvidel, ne mara čisto nič zanj. Ko bi pa res kaj imela z njim, potem že vem, kako moram kot oče¹ varovati čast in poštenje hčere svoje.“

Rekši vstane sodnik in se odpravlja. A Simon Grniščak se je bil tako zamislil v nekaj, da še s stola ni vstal.

„Če ne greš z menoj“ — pravi sodnik — „pojdi k Heleni ! Menim, da se je že opravila. Želim ti veliko sreče pri njej, kajti kakor sem ti že odkritosrčno povedal, rad bi videl zaradi tebe in zaradi sebe, da bi bil ravno ti zet moj. Le ravnaj se po mojih svetih in vse bo hodilo prav. Saj se bova še kaj videla !“

Sodnik odide. Simon Grniščak pa tudi vstane, izpije ostanek vina iz kupice, da bi se malo ohrabil in omajal jezik, potem pa korači tudi on iz sobe, toda ne po stopnicah doli, ampak naravnost po mostovžu.² Tam pred zadnjimi durmi³ malo obstane, pogleda, ali mu obléka dobro stoji, pogladi lase ter se odkašlja in potrka.⁴ Mehek, pa precej glasen odziv se zaslišil v sobi, ki je velel vstopiti.

Soba, ki je v njo zdaj stopil Simon, ta je po napravah in pohištvu pričala, da je mestni sodnik Sumerek imovit mož. Kajti dasi ni bilo videti na lepotijah posebno zlata in srebra, se je nahajalo vendar več reči, ki so po delu svojem kazale, da jih je ustvarila zvedena roka laškega⁵ ali nemškega umétnika.

¹ otac ² hodniku ³ vratima ⁴ pokuca ⁵ talijanskoga

Tik okna je pri majhni mizi sedela deklica, stara kakih devetnajst ali dvajset let. Kdor bi jo bil videl v beli, preprosti obleki, kako je povzdignila črne oči in se nasmehnila, ko je zagledala Simona v vratih, ta se pač ne bi bil čudil, da je mož tožil, kako neróden je, kadar stoji pred njo.

„Dobro jutro, Helena!“ jo pozdravlja Simon in se ji počasi¹ približa.

„Tudi Vam dobro jutro! Zgodnji² obiskovalci³ vedó gotovo kaj posebnega povedati.“

„Saj veste, Helena, da jaz nikamor ne zahajam, samo k Vam. Kje bom torej slišal kaj posebnega! To veste, da bomo danes videli novega glavarja?“

„To je stara novica, ki sem jo še prej vedela kakor Vi. Kaj drugega! Pa kaj vidim? Danes ste se posebno lepo napravili. Tako pristoji Vam vse, kakor bi bili ženin.“

„Prav veseli me, če Vam je opravek moj po vseči,“⁴ reče Simon, ki je bil v zadrégi⁵ za drugačen odgovor.

Deklica se glasno zasmije in pravi: „O, gospod Grniščak, napak ste me razumeli. Jaz sem mislila le reči, da bi bili taki, kakor ste zdaj, pred leti po volji nevésti svoji. Zakaj se niste ženili!“

„Zato ne, ker mi je govoril neki notranji glas, da me čaka še večja sreča.“

„Kdaj bo neki prišla ta večja sreča?“

„Helena! saj veste, kako želim, da bi prišla kmalu⁶ v Vaši moči in v Vaši roki je sreča moja, Vas — —“

„Gospod Simon, Vi neizmerno veliko oblast natvezujete slabosti moji. Ali ne veste, da človek še sam svoje sreče ne more skovati, kako li bode še tujo. Pa zakaj niste šli danes gledat novega deželnega glavarja? Glejte, jaz sem radovedna, kako bo prišel, kdo bo z njim, kakov je in vsé. Da bi Vi bili navzočni, povedali bi mi potlej vse na tanko.“

¹ polako ² rani ³ posjetnici ⁴ po volji ⁵ neprilici ⁶ skoro

„Saj so oče Vaš tam, oni Vam še laže¹ povedó.“

„To ni res. Oče malo govore. Zato idite, če mi hočete pokazati malo prijaznosti.“

„Če pa želite, da bi šel gledat, pa grem. Vse do zadnje malenkosti Vam bom povedal.“

Rekši vstane Simon Grniščak s stola, ki ga je bil, dasi nepovabljen, zasedel, in odide. Deklica je potem gledala skozi okno in ko je videla, da se je na ulicah umaknil za ogel, je sedla zopet in dejála na pol glasno : „Idi in ne pridi tako kmalu, sitnost²!“

2.

Menimo, da nam skoraj ne bi trebalo opominjati, — ker smo z letno številko naznanili čas, v katerem se godi naša povest, — da je ljubljansko mesto imelo tedaj vso drugo podobo, kakor današnji dan. Vsak, ki pozná nekoliko zgodovino tistega časa, vsak ve, da so bile razmére v družábnem in državnem življenju mnogo različne od teh, katere smo vajeni videti mi. Ljubljana je bila veliko manjša, kakor današnje mesto. Stanovi,³ plemenitaški, duhovski in meščanski, so se zeló ločili drug od drugega. Prva dva, plemstvo in duhovstvo, ki sta imela povsod prvi glas, sta se zato nosila kakor gospoda nad meščanom, ki je sicer spoznaval njiju vrhovnost, vendar pa hrabro branil sebe in svoje pravo zlasti prvemu naspróti.

Plemenitaš je živel ob delu kmetskih svojih podložnikov, meščan pak si je moral ali z rokodélstvom ali kmetíjo služiti svoj kruh. Lahko se torej posname,⁴ da je bilo meščanu mnogo do tega, kake gospodarje je imel, ker je bilo že tako, da so poglavarstvo čez⁵ deželo⁶ in torej tudi čez mesto dobivali plemenitaši v roko. Veliko mu je bilo do tega, da so bili to pravični možjé, kateri so ga v miru pustili skrbeti za svojo blaginjo in svoje iménje.

¹ laglje ² dosada ³ staleži ⁴ razabere ⁵ nad zemljom

Jurija iz Turjaka pa so poznali, da je sovražnik mestnega napredka. Zato je bilo kaj malo ljudi na Starem trgu, ko je prijezdil novi glavár s svojo družbo. Le kakšen radovédnež,¹ ki je hotel tega mnogo imenovanega možá videti, je stopil s svojim sosedom za ogel in gledal nove prišlece in mestne možé, kateri so imeli z mestnim sodníkom na čelu pozdravljati neljubeznivega oblastnika.

„Poglej, kako srdito gleda okoli sebe in sedí na konju, kakor bi se vraga ne bal“, pravi usnjar² Triplje sosedu čevljarju³ Strženu.

„In vso vojsko ima s seboj. Bog ti pomagaj dvakrat, kaj smo sami pobojniki, ka-li ? Ta bo nas še koval, pravim jaz,“ odgovori Stržen.

„Kaj pak ! Nismo pravi, da bi se kar dali. Tudi živa kri se ukrotí in hudoba tudi nima povsod poti“.

„Glej, kako je sodníku Sumereku namožikal !“ I, ta mu bo⁵ že⁶ kos“.

„Mi se potegnemo zanj, kadar je treba, on pa za nas. Kaj praviš, Triplje, ali so to vsi njegovi žlahtniki⁶ in hlapci, ali jih je zbral po vsem Dolenjskem ?“

„Vrag ti vedi ! Onega, ki poleg njega jezdi, poznam. To je tisti Benečan. Cirijani ka-li se mu pravi. Tega je vedno v mestu videti, kaj vem, kako da se je zdaj Turjačanu obesil. Ima pa že kakove muhe. Ali veš, da so dejáli ljudjé, da ta klek⁷ ogleduje sodníkovo hčer ?“

„Sodníkovo hčer ? I, ga bo pa Grniščak izpodrécal ! Takemu postopáču⁸ bi še jaz svoje Jedrtke ne dal, ki ne bo imela dote,⁹ Bog ve koliko, nikar pa že sodník.“

Med tem razgovorom so bili jezdeci odšli. Tudi soseda Triplje in Stržen sta se ločila, ker se jima je mudflo na delo in ker sta videla, da se razhajajo tudi mestni svetovalci.

¹ radoznanec ² kočar ³ postolaru ⁴ namignuo ⁵ bo kos bit
 će dorasao ⁶ plemiči (žlahtiči) ⁷ vrag ⁸ (gaziulica =) lienčina
 * miraza

Mi pa hočemo zdaj, ko smo ta dva poštenjaka odpravili tako izlépa, pogledati za osebami, ki smo jih sicer že imenovali, vendar ne še natančneje predočili častitemu bralcu.¹

Novi deželni glavar je bil sin nemške rodovine Auerspergov, ki se je že leta 1067. naselila na Turjaku in ki je zlasti v poznéjšem času porodila veliko veliko slovečih, v zgodovini imenovanih mož, ki so mnogo storili za obrambo nove domovine svoje.

Da je bila auersperška rodovina med kranjskimi plemenitaši ena prvih že ob času naše povesti, poznamo še lahko po tem, da se je vojvoda Ernest, razsodivši že omenjeno pravdo za Ljubljančane, toliko bal zamére pri Auerspergovih in potem pri kranjskem plemstvu sploh, da je kakor v odškodovanje in potolážbo² izvolil Jurija Auersperga za deželnega glavarja.

Pač so meščanje vedeli, da jih ta oblastnik ne bo kaj nežno pestoval. Kajti poznali so ga moža, ki je bil preprčan,³ kako visoko ga „plemenita kri“ povzdiguje nad navadne ljudi, ki ne štejejo⁴ slavnih očetov.

Juri je bil še mlad mož kakih tridesetih let. Jezdil je vranca, ki je stopal, kakor bi vedel, da nosi prevzetnega jezdeca. Po velikanski postávi in zastavni vzrasti soditi, je bil Turjačan telesno močen. — Med njegovim spremstvom je bil mladénič, ki ni mogel biti veliko čez tri in dvajset let star. Jezdil je ob njegovi levi strani in je bil skoraj edni, s katerim je Turjačan zdaj pa zdaj izpregovoril kako besedo. Že po zarjavélem⁵ obrázu, ki je bil pa lep, kakor bi bil moral pritrditi vsak, po črnih laséh in živih, ognjenih očéh bi bil človek sodil, da je Italijan, tudi da ne bi bil slišal imena Cirijani. Bil je po deželi že precej znan kot benečánski plemenitaš z lepim licem in čedno obleko

¹ čitaocu ² utjehu ³ uvjeren ⁴ broje ⁵ (zardjalom) smedjem

in eden takih visokorojenih metúljev brez imenja in pravega domóvja, ki si je s svojim gladkim jezikom in prijetno tovarišijo povsod vedel pridobivati prijateljev in gostoljubnih znancev.

Trop je jezdil ravno mimo sodnikove hiše. Cirijani se je že od daleč oziral na okna. Zagledal je tam obrazek Helenin in ves se nekako oživil.

„Pogledite tja na tretje okno, ta je!“ — pravi Turjačanu. — „Ali ni čedno dete?“

„Dobro znate izbirati,“ odgovori Juri.

„Kaj ne!“

„Rekši vzdigne Cirijani glavo in pozdravlja deklico na oknu. Helena pokíma, a opazivši, da jo gleda glavar in vse njegovo spremstvo, zardí¹ in se umakne od okna.

„Kaj takega je vredno, da se človek potrudi,“ pravi Cirijani.

„Pač, ali samo za kratek čas, za vedno Vam nima kaj pridovati. Vendar poštenega svojega imena ne boste dali hčeri mestnega psa, ki še imena nima! Cvetlíco, ki vzraste na kravjem pašniku, imamo v roki, dokler diši, potem jo vržemo strani, da morebiti umazan kravji pastir pride in dene naše ostanke na klobuk.“

„No, tega Vam nisem rekel, da se mislim deklice poprijéti za vedno. Ali po všeči mi je, kakor malokatera. Jaz pa ne premišljam veliko, kaj bo pozneje. Pameten človek veselo uživa sedánjost, kajti jutri me lahko prebóde sovražnik moj in kaj mi pomaga, če grem s tega svetá, da ga še ne poznam.“

„Če samo o Vaši stvari s to meščanko tako govorite, moram Vam pritrditi, sicer² ne. Ko bi bila plemenite krvi, ne bi smeli tako govoriti,“ pravi Juri.

Benečan si je menda kaj mislil, toda odgovoril ni ničesar.

¹ zacrveni ² u ostalom

„Lepa je pa vendar, ali ne?“ vpraša čez nekaj časa.

„O pač! Ali še lepša bi se mi zdela, ko bi ne bila tega sodnika hči. Tega ne morem videti,“ pravi Turjačan.

„To bi tudi jaz rajši videl, kajti ta lisják tako váruje svoje mladíce, da skóraj ni moči priti blizu nje. Komaj dvakrat sem govoril z njo, nikdar pa se nisem mogel ukrasti tako ali tako v hišo, vselej me je stavec prestrégel in odpódil.“

„Ali ste govorili že z njim?“

„Že tólikanj sem se ponižal, da sem se najprej trudil, njega pridobiti. Ali stari „cerberus“ je takoj¹ vedel, kaj bi rad. Zabódel bi ga bil na mestu, kakor se je nosil proti meni. Zdi se mi, da si je izbral zeta, debeloglavega kramarja, kislega obraza. Ime sem že pozabil, pošten jezik ga še izgovoriti ne more.“

„Kaj pa deklica? Ali ste si njo pridobili?“

„Vsaj menim, da sem jo, če vse moje znanje ženske náture ni prazno. Ko bi le starca ne bilo, potem bi smel upati nekoliko sladkih uric.“

„Le čakajte, bova že naredila, da bo dobro. Jaz svojim prijateljem rad pomagam, poséбно bom Vam v tej reči, ker si morem misliti, da tega sodnika ne bo nobena reč bolj jezila. Da Vam lahko pomagam, tega se bodele prepričali kmalu. Kaj je nam za to, če starega tako ali tako ukrotimo za nekaj časa, na primer, če ga vtaknemo v kako luknjo, da ne bo nekatere dni videl solnca. Potem bo krotek in obljubil bo marsikaj.“

Med tem pogovorom je bil trop jezdecev že precej daleč odjahal od sodnikove hiše.

Helena, ki je bila zopet pristopila k oknu, je spremljala jezdece z očmi, dokler se niso skrili za oglom. In še potém je dolgo dolgo slonéla na oknu. Pač so morebiti le sanje rojile po njeni glavici, srce je hrepenélo po nečem,

¹ odmah

po neki sreči, ki ni bila sreča, domišljija si je slikala podóbo, lepo podóbo ! Uboga deklica, ki svetá ne poznaš, ki ga meriš po merilu svojega dobrega srca, ki neizkušena meniš, da v lepi vnanji podóbi mora prebivati blaga duša ! Zakaj ti ni bilo dano slišati nekaj besedí in kako drugače bi bila sanjarila !

Nikdar se Heleni ni sitnejše¹ zdelo, da pride Simon k njej, kakor ko je slišala v tem hipu za hrbtom njegov glas, ki ji je bil posebno zdaj zoprni,² dasi se je Drniščak gotovo potrudil, jo ogovoriti, kar je najlepše znal.

„Kaj ste tako zamaknjeni, Helena ?“ vpraša Simon.

„Kaj bi radi ?“ pravi Helena ne ravno prav prijazno.

„No, zdaj Vam lahko razložim, kako je bilo, in vse. Le tu sedite, malo lepše me pogledite in poslušajte. Oh, ko bi vedeli, da me tako zbode, kadar me tako hudóбно pogledate — —“

„Pustite me vendar zdaj-le“ — pravi deklica nejevoljna — „glava me boli.“

„Glavica Vas boli ? Ko bi Vam jaz mogel pomagati, iz srca bi rad. Pa zakaj ob solncu gledate skozi okno ? To ni prav, bolni boste še bolj. Res, ko bi Vam mogel pomagati, rad bi. Še svojo zdravo glavo bi Vam za ta čas posodil in bi Vašo bolečo vzel in prav rad bi trpel, ko bi se dalo zamenjati.“

„Lepo se Vam zahvaljujem za tako zaméno. Vaše glave ne bi nosila še po noči ne !“

To je bilo pa Simonu Grniščaku vendar preveč. To je bilo zadosti jasno izpovedano, da ga ne mara. Žalosten povesi glavo in ko se mu celó debela solza prikraide v oko, se obrne in gre meni nič tebi nič naravnost iz sobe.

Helena je spoznala, da je nepremišljeno poštenjaka preveč razžalila, zato ga je klicala, naj ne odide takšen,

¹ dosadnije ² protivan

da mu ima še nekaj povedati itd. Ali dasi je bil zdaj njen glas skoraj mehek in nežen, Simon ga ni poslušal, zaprl je duri¹ za seboj in naglo stopal po stopnicah doli. Deklica je slišala, da ga je na stopnicah vabil njen oče, naj ostane do poludne pri njem, pa Grniščak tudi prijatelja svojega in namišljenega očeta ni poslušal.

„Kaj si mu storila?“ vpraša sodnik hčer, stopivši v sobo.

„Ničesar!“ odgovori ona, toda na rdečem licu in povešenem očesu se je bralo, da laže.

Sodnik je nekaj časa molčal, potem pa dejal :

„Helena, Helena, povém ti naravnost, da nisem zadovoljen s tvojim vedenjem proti Simonu. Jaz ti ga ne bom vrival, ali spoštovati ga moraš vsaj kakor prijatelja mojega. Dasi ti bom pustil svojo voljo v tej stvari, vendar ta tvoja volja tudi ne sme biti brez mej. Za to moram skrbeti kot oče tvoj, ki bo odgovor dajal o tvoji sreči in nesreči. Prav z nejevoljo sem danes zapazil, da me ne ubógaš.² Odzdravila si onemu potepilnemu in malovrednemu Ciriyaniju, dasi sem ti prepovedal,³ da ga nimaš pogledati.“

„Kaj morem za to, če me pozdravlja?“ pravi deklica. „In tega tudi ne morete reči, da je malovreden. Jaz ga ne branim, nimam ga za kaj, ker mi je malo ali nič mari — —“

Nejevolja zbere očetu obrvi vkup.

„Deklica“ — pravi — „jaz vem, kaj govorim, in nikakor ne morem razumeti, kako se upaš popravljati besede moje. Ravno s tem si se izdala. Pa to ti povém, in bodi uverjena, da se bom tudi držal tega, kar pravim: dokler bo z enim prstom gibal oče tvoj, dotlé ne boš z letém človekom govorila besede. Če zdaj ne spoznaš, da hočem samo tebi, ne sebi, dobro, boš spoznala kasneje.“

Deklico zalijó solze, objame očeta in pravi: „Ne jezite se name, oče, ničesar ne bom storila, kar bi Vam ne bilo po volji.“

¹ vrata ² slušaš ³ zabranio

3.

Koliko nas je : eden je Sušnja, Piruh je eden, to sta dva, jaz sem eden, smo trije, Kolček štirje, vsi smo vkup, kaj nismo? —“

Tako je zvečer ob devetih štel¹ mestni stražnik Bojec svojo kompanijo bojevftih, s strahovftimi sulicami oboroženih mož, ki je stala pred malo leseno hišo ne daleč od vrta, ki je bil za vrtom mestnega sodnika. Bojec je bil dvakrat nižji mož kakor njegovo orožje, že precej priléten in grozovfto suh. Tudi njegovi tovariši ali podložniki, kakor bi se morebiti govorilo pravilneje — kajti Bojcu je bila danes dana velika oblast, da je zapovedoval svojim neustrašljivim organom mestne varnosti² in mirnega spanca — tudi ti so bili precej sestradani na videz razen gospoda Sušnje, ki je bil — nezvest³ svojemu vse častí vrednemu iménu — navzlic⁴ grbasti svoji postávi⁵ vendar le nekaj obširnejši čez trebuh, baje⁶ zato, ker ni bil oženjen in je grozno rad jedel.

„Vsi smo, samo Podplátnika ni!“ reče Piruh.

„Pa zakaj ga ni, vprašam jaz!“ — odgovorí Bojec s svojim veljávniim glasom. „Ali ne ve, da ga bom jaz zatóžil jutri zjutraj pri gospóski⁷? Zakaj tega ne ve? Kaj bi pa bilo, če pride p e t tatov, roparjev, razbójnikov ali hudo-délcev? Jaz vprašam, kaj bi bilo, ker smo mi samo štirje?“

„Podplatnik je dejál, da ga zobjé bolé in njegova babnica je bolna,“ odgovorí Piruh.

„Marsikoga bi zobje boleli, in marsikje bi kdo ostal pri babnici domá. Jaz si ga bom zaznamenoval. Ali kaj, če jih pet pride ali pa šest?“

„Vpitje⁸ bomo zagnáli, da bodo ljudjé na okna in na vrata prihajali, pa vsi zbežé,“ pravi Kolček.

¹ brojio ² sigurnosti ³ nevjeran ⁴ uzprkos ⁵ stasu ⁶ tobože
⁷ oblasti ⁸ (vapaj) viku

„Dobro si govoril, Kolček! Vpitje, dá, vpitje! Ali jaz ga bom zaznamoval! — Kaj je tvoja dolžnost, Kolček? Kaj boš storil, če boš koga videl?“

„Povprašal ga bom, kdo si? in če ni dobro odgovoril, uklénil ga bom,“ odgovori Kolček.

„In če ti bo utékel?“

„Ujél¹ ga bom!“

„Dobro si povédal! Ti Kolček in ti Sušnja ostaneta tukaj okrog in varujeta. Midva pa greva nekaj hiš dalje in bova stražila tam okoli Grniščakove hiše. Ako bi se kaj zgodflo, zavpíjta he! ho! — in brž sva midva tukaj; če midva kličeva he! ho!, pritecita pa vidva.“

Po tem izbornem in poučljivem razgovoru se razidó.

Toda komaj je bil Bojec s Piruhom odšel, začneta se Kolček in Sušnja posvetovati, kam bi se dalo nekoliko nasloniti, da bi bila noč krajša. Kolček je hotel, da bi se za sodnikovim vrtom malo razkoráčil na travo in malo podremal, ali Sušnja je dejál, da bi tam utegnila kaka kačja zver prilesti in se človeku še v usta skobacati, kar bi imelo zle nastópke, kakor so: bljuvanje, gnus do jedí itd. Tako sta torej hrabra stražnika sklenfla, da ni na svetu boljšega, kakor leči na klopico pri bližnji hiši, ravno naspróti sodnikovega vrta.

Kolček je komaj ležal in že je po debelo hrkal in spal. Sušnja pa iz dveh razlogov ni mogel zadremati, prvič, ker je bila klopica, ki se je bil na njo razpoložil, malo prezoka za njegov obili životek in se je moral vedno z rokama držati za rob, da ne bi v sanjah pal na tla, drugič pa je bilo to ležišče malo pretrdo zanj. Ko je torej mož videl, da iz spanja ne bo nič, se je sklonil toliko po koncu, da je sedel. Kaka dva pota je prav nevoščljivo poglédal svojega tovariša Kolčka in si mislil, zakaj ta lahko spi, jaz pa ne. Ali kakor za tolažbo mu je prišlo na um, da

¹ ulovio

ima nekaj deti v usta — ne sicer tobačne¹ pipe,¹ kajti te Ljubljančani našega časa še niso poznali, ampak — tolsto klobásico. To zatorej mož tiho iz žepa izvleče in ravno tako skrbno odgrizne četrtino, da se ne bi zbudil tovariš, kajti potem bi mu bil moral po spodobnosti dati nekaj za pokúšnjo, katero svojstvo vendar Sušnji ni bilo nič posebno priljubljeno. Ne smemo pa menda tudi pozabiti, da je sulico vedno tiščal med kolenoma in kadar je sapa zašuméla, strahoma jenjal² žvečiti,² če je tudi imel polno založeno, ter tako dolgo poslušal, da je vedel, da ni nič. Nekateri po tem pripovedujejo, da tudi zavoljo tega ni mogel spati, ker ga je bilo malo strah. Mi ne vemo, kako je ta reč.

Kaj je Sušnja zdajci začel strméti³ tja ob sodnikovem vrtu in zakaj je zadnji kos klobáse hitro pogólnil, da bi se bil skoraj zadávil?

Videl je prihajati tropo mož v plaščih. Bilo jih je eden, dva, pet jih je ! O jej ! In ves živ je začel Kolčka drezati⁴ v nogi in ga buditi.

„Kolček ! vstani, brž vstani ! Kolček !“

Ali Kolček je grdo zarénčal v spanju in ni hotel biti tako dober, da bi bil vstal. Še bolj m'lo ga je jel⁵ prositi Sušnja in napósled je vendar Kolček vstal, obe roki pomolil od sebe in se razpotégnil vprašujé :

„Kaj ti je li ! Kaj mi ne privóščiš ene urice spanca?“

„Poglej, poglej, tam doli ! Pet jih prihája, to niso meščanje. Kaj hočeva?“

„Zavpijva, pa bosta še onadva semkraj prišla,“ pravi Kolček.

„O, za Boga nikár !“ odgovori Sušnja — „Jaz sem slišal, da je enemu nekaj zaklepetálo kakor meč. In če vpijeva, bodo naju le-ti prej slišali, kakor Bojec in Piruh,

¹ duhanske lule ² prestao žvakati ³ ukočeno gledati ⁴ gurati ⁵ počeo

in pobijejo naju do smrti. Jaz ju¹ grem poklicat, ti pa čakaj tu!“

„Ti ne moreš nič teči, jaz grem, ti čakaj!“

Rekši Kolček zbeži, Sušnja pak se zmuza² tja do vrat in se stisne ob njih, a sulico dene ob sebi. Hotel je potrkat, da bi mu kdo prišel odprét, ali domíslil se je takój, da v tej hiši stanuje samo žena, stara kakor zemlja, z gluho svojo deklo. Torej ni bilo drugega pomóčka nego vse svetníke in svetníce na pomaganje poklicati in srce ohrabriti. To je Sušnja, moder možánc, tudi storil in hrabrega duha vzdihnil še molitvico do angela varuha³ ter čakal. Kolčka z Bojcem in Piruhom le ni bilo, oni neznaní možjé, ki gotovo niso bili meščanje, pa so se bližali bolj in bolj.

Če tudi neradi, vendar moramo popustiti svojega Sušnjo za nekaj trenútkov, da se ozremo po možéh, ki so imenovanemu revežu⁴ napravili tolik strah. In res če reč pregledamo, kakor je v istini, pet krepkih bradátih in obo-roženih korenjakov, Sušnjevo-obilost čez život in njegovo negibčnost, ki jo je na skrivnem tajil, a vendar sam gotovo najbolje poznal, njegovo neródnó oróžje in še več drugega, ne smemo trditi, da je bil ta naš častiti nočni čuváj spoštovanega ljubljanskega mesta preveč bojazljív, temveč moramo si domišljati, kako bi se bil morebiti nas eden tresel, ko bi bil stal na mestu njegovem. In le, če si s to lučjo svetimo, spoznámo, da je mož v tej imenitni noči zaslužil, da bi mu omenjeno⁵ mesto in njega svetovalstvo, ko bi hotelo biti pravično, postavilo spomeník zaradi tega, ker se ni od straha zgrudil pri vratih svojih.

Prišli so tuji možjé tja do sodníkovega vrta in se ustavili pri vratih. Eden se je postavil pred njih in jim je dejál na pol tiho :

¹ njih dvojicu ² odšulja ³ čuvara ⁴ siromahu ⁵ spomenuto

„Tukaj hodite gori in doli, po dva in dva, pa vedno pazite, če kdo pride, da ga odpravite. Posebno kadar vam bom z vrta dal znamenje, gledite, da ne bo nikógar tukaj, kajti ne bi hotel, da me kdo vidi. Kmalu bom opravil in potem bom skrbel, da dobite pijáče za vso noč.“

„Kaj hočemo, če kakova mestna podgána¹ pride, tistih suhopetih čuvajev?“ ga vpraša eden.

„Najbolje, da jih pustíte v miru, kajti premalo nas je in tega tudi ne bi rad imel, da bi se pričkali z njimi.“

„Ne bojmo se jih pa res ne, če pridejo vsi vkup — —“

„Ali tega nečem, da bi nastal kakšen tepež.² Jaz bodem morebiti še kdaj utegnil hoditi to pot.“

Rekši vzame vodnik te družčine nekaj ključev iz žepa in rožljáje izkuša zdaj s tem zdaj z onim odpréti vrtna vrata. Menda ni odprl noben ključ, ker kmalu jih je mož nejevoljen zopet vtaknil v žep, rekel najmočnejšemu svoje družbe, naj ob plot stopi in mu pomaga do vrha plota. Okobalivši³ teme,³ se popríme za vejo češpljevega⁴ drevésa, ki je rastle na vrtu tik plota, opómni še enkrat tovariše, naj pazijo, in skoči na vrt.

Ostáli štirje nekaj časa šepetájo med seboj, kakor bi se kaj posvetovali, potem se obrneta dva gori, dva doli.

V tem hipu očéta Sušnjo nekaj neslanega ugrizne, ne vem, ali je bila muha ali kakov drug mrčés,⁵ ki rad nagája človeku. Nehoté in pozabivši sam sebe, se malo pripógne, da bi prepódil sitno živálcó. Ali nesreča, ki človeka drevi od zibeli do groba, ta nesreča vrže Sušnjevo sulico po tleh z glasnim tleskom. Oni štirje pri plotu so obstáli in gledali, kaj je, Sušnja pa je od straha odprl usta in raztégnil oči in trd kakor kamen pričakoval reči, ki bodo prišle iz te devete neródnosti⁶ njegove.

¹ parcov ² tučnjava ³ zajašivši vrh (tjeme) ⁴ šljivova

⁵ gad ⁶ nespretnosti

In videl je, kako je eden zinil in dejal tovarišu svojemu: „Kaj je tam na oni strani?“

In oni je dejal: „Kaka sova je, idiva je ogledat in vprašat, zakaj ne gre spat.“

In oba sta se vzdignila in korakala čez prostor na to stran.

Zdaj je veljalo Sušnji, učiniti kaj važnega, da se otmé čast in poštenje, odtegnejo zdravi udje in vsa koža. Sulico pograbit in se možko v bran postaviti — to mu še na um ni prišlo, kdo bi bil tako neúmen! Veljalo je marveč poizkusiti hitrost in tekavost brzih petá, in to se je zgodflo, kajti kakor konj se spustí čuvaj ob hišah v dir.¹

Tisto uro se je bil Sušnja uvéril, da človek ni tako počasen,² kakor si domišlja, če le hoče. Kajti misléč, da čuje cepetánje preganjalcev za sebój, je dirjal tako, da je bil, predno je vedel kako in kaj, pri svojih treh tovariših pod Grniščakovo hišo, ki so tudi stali v pravem božjem strahu, ne vedé, kaj bi.

Vidéč Sušnjo pribežati, so mu zastavljali vprašanje za vprašanjem. Ali ta mož je bil tako upéhan, da ni mogel odgovoriti prej, predno se ni strahoma trikrat ozrl za sebój, če ga nihče ne podí več, mnogokrat debelo sape potegnil in potem začél oštevati³ tovariše:

„Vi strahopetci, vi koze, vi vsi, in ti Bojec! Kaj je bilo treba mene samega tam puščati med razbojniki, tatóvi in tolováji? In ti Kolček, jaz jo bom tebi vedel: Kaj ti nisem rekel, kaj te nisem prosil, da še ta dva pri-pélji tjakaj? In kaj si ti storil! Tukaj stojiš, toda jaz sem moral sam, čisto in golo sam, se trem postaviti nasproti, kaj pravim, štirim!“

„Kam si pa del sulico?“ vpraša Piruh.

Sušnja jame gledati okoli sebe in še le zdaj zapázi, da je izgúbil orožje svoje. Ni za gotovo vedel, kje jo je pustil.

¹ bieg, trk ² spor ³ grditi

„Kaj ne veste, da sem jo prelomil na tri kose,¹ sulico ! Na tri kose se je zlomila, pravim, ko sem ga sunil prvega tatú. In potlej sem se umaknil, ko nisem ničesar več imel v rokah.“

„Tako praviš, da so res razbojniki?“ vpraša Bojec.

„Pet jih je, pravim !“ zatrdi Sušnja — „Eden je šel krast k mestnemu sodniku, drugi pa stojé zadaj za vrtom. Vsi močni in hudi kakor ose.“

„Za pet ran, kaj nam je počéti !“ — vzdihne Bojec. — „Če bo mestni sodnik okraden, službo izgubímo vsi do enega. Sami jim nismo kos,² drugi čuvaji pa vedi Bog, kje so.“

„Veste kaj, možjé ! Pokličimo gospoda Simona Grniščaka in druge sosede. On je zet mestnega sodnika, gotovo nam bo pomagal. In srčen mož je in tri hlapce ima. Pa jih bomo pregnáli in še kaj imena bomo iméli,“ svetuje Kolček.

„Dobro si govoril,“ pravi Bojec in brž gre trkat s svojo sulico na okno gospoda Grniščaka.

„Kdo je?“ se zaslíši glas iz hiše.

„Jaz sem, jaz Bojec, mestni stražnik, in Sušnja in Piruh sta pri meni in Kolček. Tolovaji so pri sodniku. Toliko jih je kakor trave ! Idite nam pomagat in hlapce pokličite.“

Okno se zapre in luč v Grniščakovi izbi je pričala, da je bil ta mož hitro pripráven pomagati, zlasti ker je šlo za varnost³ in imenje mestnega sodnika, kakor je mislil po poročilu hrabrih nočnih stražnikov. Kmalu je bil s svojimi tremi hlapci oborožen na ulicah.

V tem so bili Bojec in njegova drhál⁴ prebudili tudi nekaj drugih mestnih sosedov, in precejšnje⁵ krdélo⁵ se je vzdignilo proti vrtu mestnega sodnika, kjer so bajé⁶ stali tatjé.

¹ komada ² dorasli ³ sigurnost ⁴ množstvo, prostota ⁵ pri-
lična četa ⁶ tobože

Simon Grniščak je bil eden med prvimi, Sušnja in njegovi vrstniki so se pomikali bolj skrbno od zadaj, nekaj drugih pa je šlo na sprednjo stran k sodnikovi hiši, da bi tega gospodarja poklicali in tam prestrégli namišljene tatóve.

Štirje neznani možjé so še stali za plotom sodnikovega vrta, dva vkup, dva vkup. Ko so zapazili krdelo, so se sešli naglo na mesto, kjer je prej Sušnja videl petega plot preplezati in eden se je vzel čez plot ter je glasno zazvižgal.

„Hoj! Kdo ste in kaj hodite?“ vpije Bojec, oprijemši z obéma rokama sulico, dasi tudi je bil med zadnjimi v krdelu.

„Vi ste hudodelci, udajte se!“ je zavpil nekdo drugi.

Namesto odgovora so vsi štirje izvlekli svoje meče iz nožnic. Simon Grniščak je bil prvi, ki se jim je toliko približal, da je eden zamáhnil nanj, ko ga je pozdrávil ne ravno s prijaznim odgovorom.

Kolček se je tedaj tolikanj izkázal, da je s sulico prestrégel udárec, tako da se je namesto Grniščaka tuji možak hipoma zvrnil po tleh.

Pa nasprotniki meščanov niso dolgo ostali samo trije, kajti kakor bi bil iz tal vzrastel, izdrl je še eden pri njih, ki je malo niže preskočil plot, dolgi svoj meč in tovarišem pomagal iz zadrége. Tega novega je spoznal Simon, kajti brž je obrnil svoje zastarélo, po očétu podedováno¹ orožje proti njemu in vpil:

„Kaj si ti, laškí² maček?!“

Pa videti je moral Simon takoj, da nasprotniku svojemu ni kos, kajti dobil je vprek komólca³ desne roke rano, da mu je meč odletel in morebiti bi se mu bila še hujša godíla, ko bi se ne bilo na vik in krik steplo že toliko me-

¹ baštinjeno ² talijanski ³ lakta

ščanov tu vkup, da so neznaní ponočnjáki hitro pobegnili, popustivši ranjenca svojega.

Ko so si posvetili in ogledali na tleh ležečega, ga je spoznal nekdo izmed njih in dejal : „To je hlapec našega glavarja !“

Zdajci bi bili morebiti meščanje jezico svojo ohladili nad ubogim možem, tem bolj, ker so bili tudi kaki trije izmed njih v tepežu dobili krvava znamenja svoje hrabrosti, ali po sreči so se odprla vrata pri vrtu in sodnik Sumerek je prišel gledat, kaj pomenja krik in vik. Res, težko bi bil kdo drugi utolážil razjarjeno množico. Na njegovo besedo pak se je kmalu vse mirno razšlo in meščanje so na poti v posteljo ugibali po dva in dva, česa li so hoteli Auerspergovi ljudje pri mestnem sodniku.

Sodnik je dal ranjenega hlapca in enega meščana, ki mu je kri tako tekla, da ni mogel sam domóv, nesti v hišo svojo. Simon pak se mu je nepovábljen pridružil in oba gresta v zgornjo sobo, kjer najdeta Heleno popolnoma opravljeno. Ko sta stopila v izbo, je deklica naglo vstala in nekako bledega lica vprašala, kaj se je zgodilo. Vest očetova in Simonova je, kakor bi se bilo lahko uvidelo, ni mogla do dobrega utolažiti. Še le, ko je iz razgovora slišala, da tega, ki je ranjen, ne poznata oče in gospod Grniščak, si je vidoma málo oddahnila in je rada slušala očeta, ki ji je velel, naj gre spat. Zdaj še le, ko sta bila sama, se je Simon primaknil sodniku bliže in dejal :

„Kaj meniš, da so bili res tatjé?“

„Jaz ne morem soditi. Hiša je bila zaprta in nikogar nisem čutil. Vendar upam, da se bo vse jutri zvedelo. Vsekakor pa se oglasim k Auerspergu in on naj svoje ljudi tolikanj vzame v strah, da ne bodo meščanov tako čudno nadlegovali kakor nocój,“ odgovori sodnik.

„Jaz pa trdim, da ta mož nima nič drugega pri tem, kakor da je svoje ljudi za spremljevalce in varuhe posódil malopridnežu, tistemu Lahu Cirijaniju.“

Rdečica¹ je oblfla sodnika. Nekaj časa je tiho zrl v tla, potem pa vprašal :

„Ali se ne motiš? Ali si ga videl?“

„Tukaj imáš pričo“ — je dejal Simon in kazal svojo rano na komolcu. — „Za zdaj mi je ušél, toda bova že še prišla vkup. A lahko noč, moram si to reč obvezati.“

Rekši vstane Simon.

„Stoj še malo!“ — pravi sodnik. — „Kaj meniš, da moja hči v tej reči kaj več ve, kakor je za njo prav in za moje poštenje?“

„Menim, da ne. Pa to boš ti najlaže sam pregledal. Tudi sem uverjen, da ljudjé reči ne bodo zvedeli, kakor je. Vse misli, da so te hoteli okrasti ali kaj takega.“

Potem sta se možá ločila. Simon Grniščak je šel proti domu in se je sam v sebi rotíl, da bo prišel še zanj čas maščevanja,² Sumerek pak je še dolgo sedel pri luči.

4.

No, kako srečo ste imeli sinóci? Ali ste jo videli, golobíco svojo, in kako ste ji govorili na srce?“

Tako je vprašal Auerspergovec drugo jutro, pri zajutruku sedeč, prijatelja in gosta svojega, ki je ravno stopil v sobo.

„Slabo srečo sem imel“ — odgovorí oni ter sede njemu naspróti. — „Za Boga in svetega Marka, to je prva ženska, pri kateri mi vedno izpodletuje. Če mi kakov stavec ne pride navzkríž, že me čaka druga nesreča. Ali da naravnost povém, prav to, da se mi vse upíra, me izpodbúja, da ne odjéjam, dokler ne doséžem naména svojega.“

¹ rumen ² odmazde, osvete

„Kaj pa je bilo sinoči? Ali niste govorili z njo?“

„Govoril, komaj sem jo bil sklical do okna, zaslišim hrup konci vrta, kjer sem bil pustil svoje spremljevalce. Nekaj teh mestnih mačkov nas je bilo zasledilo, in povém Vam, da je bila reč resnejša,¹ kakor sem si mislil, da bi utegnila biti. Res, jaz nisem verjél, da bi iméli ti ljudjé toliko srca, da bi se nas lotili. Pet pravih mož sem imel, pa sem se moral vendar odtegniti.“

„Kdo je bil z Vami?“

„Dá, tukaj pa ne vem, kako bi Vam odgovoril. Bojím se Vas. Pet V a š i h mož sem bil vzел s seboj. Vprašati Vas sinoči že nisem mogel in mislil sem si, da bi mi gotovo tega ne odrekli, posebno ker Vas poznam, da po svoji navadni dobroti vsakemu poštenjaku radi pomorete.“

„To ni nič, saj ste menda vse prignáli nazaj.“

„Želel bi, da bi Vam mogel pritrditi, ali škoda, da ni tako. Meščanov se je bilo steplo toliko, da smo bili v zadregi in eden izmed Vaših, ne vem, kako mu že pravite, je ostal na mestu, bojim se, da mrtev!“

Od jeze je po tem Juri s Turjaka zardél,² visoko svojo postavo sklonil s stola in molčé koráčil dvakrat po sobi gori in doli.

„Mrtev! — Eden mojih ljudi? Jaz, deželni glavár bi dal meščánom, tem cunjarjem, hlapce svoje pobijati? — Povedite mi, zakaj so Vas prijéli; ali ste Vi začéli?“

„Za tatove so nas imeli, kakor se mi zdi. Tudi menim, da ne ve, razen deklice, živa duša v mestu, po kakem poti sem prav za prav bodil.“

„Že dobro! Dasi nisem hotel prezgodaj drezati³ v osír, mi vendar prihaja dobro, kakor je prišlo. Lep izgovor imam zdaj in lahko mi bode, mestu malo stopiti na rep.“

Strežáj pride v sobo in naznáni, da se je mestni sodnik Sumerek oglasil proséč, naj bi smel govoriti z glavarjem.

¹ ozbiljnija ² zacrvenio se ³ dirati

„Pripélji ga gori!“

Ko služábnik odide, pravi Turjačan svojemu tovarišu: „Glejte, kakor nalašč in ravno v pravem trenutku mi pride.“

„Veste kaj, midva imava oba oprávek s tem sodnikom, vendar moj je jako različen od Vašega. Zato mislim, da bode bolje, če jaz odstopim in se vidva v tej reči pomenita sama,“ reče Cirijani.

„Kakor Vas je volja. Lahko se tu v stransko sobo odmaknete in slišali boste, kaj in kako mi bo človek tožil grehe Vaše in moje.“

Ko je bil potem deželni glavar sam, je zopet sedel na stol, popíl polno kupo vina in jezno nagrbančil čelo. Nekaj hipov in sodnik je stopil v sobo. Bil je v svoji dolgi sodniški obleki; ta je jako pristovala resnóbnemu vedénju, ki je pričalo, da si je mož dobro v svesti svojega častitljivega poklca¹ in poštenega značaja. Bodí si, da se je Auersperg zdajci² domislil, kako nevarnega³ in modrega nasprotnika svoje in svoje hiše prázvzetnosti ima pred seboj, ali pa ga je vodilo neko naravno čuvstvo, katero vzbuja nehoté spoštovanje do mogočnejšega duha, naj bo to ali ono — vstal je veliko prijaznejši, kakor si je morebiti domišljjal, in šel do srede sobe sodniku napróti. Na vprašanje, česa bi tu želel, pravi sodnik:

„Najprej, milostivi gospod, naj povém, da sem tukaj kakor pooblaščenec,⁴ ki ne prosi in ne govori zase, ampak za naše staro in častito mesto.“

„To si lahko mislim; dalje! Povedite, kaj prosi mesto od mene? Sicer je imelo navado, od Auerspergov t e r j a t i⁵ in jih tožiti okolí vladárja.“

Sumerek je pač čutil, kam to meri. Ker je v prejšnji pravdi z Auerspergi posebno on delal za mesto, ga je ne-

¹ poziva, zvanja ² sada odmah ³ opasnoga ⁴ ovlaštenik

⁵ zahtievati

koliko bodlo, da bi tudi tako naravnost dal, kakor je dobil, a premislil si je in dejal samo : „Gospod glavar ! Mi meščanje za pravico vselej najprej prosimo, zato tudi danes. Mislimo pa po naravni svoji pameti, da ima vsak dovoljenje od Boga, pravico tudi terjati, ker je Bog enako pravičen za vse.“

Deželni glavar se na to glasno zasmije.

„Kakor še le zdaj vidim, izkazflo¹ je ljubljansko mestno ljudstvo iz Vas menha,² kajti če se zelo ne motim, prišli ste mi delat pridigo. Pa da boste videli, da je bil moj učitelj sv. vere ravno tako moder, če ne bolj, kakor Vaš, naj Vam povém, da nimamo vsi ljudje enakih misli o pravici. Zdi se mi, da je Bog sam nekatere ljudi više postavil kakor nekatere, da je v četrti zapovedi pokorščino zapovedal, (ki je bomo še le naučili Ljubljancane), da ni nikjer dovolil, naj bi se nizko ljudstvo povzdigovalo, in še marsikaj, kar Vam bom potlej povedal, kadar boste dobro premislili. Zdaj pa povedite, kaj bi vendar radi?“

Sumerek je težko zakrival nejevoljo. Moško je upri oči v glavarjev obraz, kakor bi se mu nevredno zdelo,³ na zasmehovalne besede odgovarjati, in dejal je mirno : „Gospod, Vas je naš milostni višji gospodar in vojvoda postavil za varuha in namestnika svojega v deželi in posebno v stolnem njenem mestu. Včerajšnjo noč pa je nekaj Vaših ljudi nepokoj delalo po mestu, eden izmed njih je celo plezal čez zid v zaprto mirno meščansko hišo. Tudi so se naši straži z orožjem v roki ustavljali in tako bi bilo kmalu prišlo do pobójev. Mi meščanje se nadejamo, da se vse to ni zgodilo z Vašo voljo in vednostjo⁴; in da ne bo kaka druga vera nastala med ljudmi, Vas prosimo, da tiste ljudi kaznujete in v bodoče blagovolite skrbeti, da se več ne kalf⁵ ponočni mir.“

¹ nagrdilo ² monaha ³ činilo ⁴ znanjem ⁵ muti

„Hem, to je vse?“ pravi Auersperg. — „Le idite in potolažite uboge strahopetce po mestu. Jaz sem bolj skrben zanje in za Vas, kakor si domišljate. Vso to reč sem že preiskal, pa Vam moram povedati, da je vsa drugačna, nego ste jo razložili Vi. Vsa krivda pade na vas in Vaše meščane. Kajti jaz ne vem, zakaj bi Vaši stražniki mojih stražnikov ne puščali pri miru?“

„Ne zamerite mi, da se predrznem ugovarjati: prvič ima mesto pravico, stražo postavljati, in nihče drugi. To je ena naših privilegij, katere nam je vojvoda slovesno blagovolil potrditi, drugič pa si drznem pristaviti, da, če ljudjé lazijo čez plotove, morajo prej veljati za tatove kakor za stražnike.“

„Tudi tukaj Vas niso prav poučili, ljubi moj gospod sodnik! Kaj morem jaz zato, če eden mladih in živih mladeničev leze k ljubici svoji?“

Sodnik je prebledél. Vedel je, kam to kaže, vendar ni mogel odgovoriti. Ali je imela njegova hči kaj pri tem? Kako ve Auersperg to? „K ljubici svoji“, saj tako je dejal! Ko bi bila za mesto in za njegovo življenje nevarnost, Janez Sumerek bi bil stal mož, meščan krepak in neustrašen. Ko mu je pa prišla le misel o majhni verjetnosti, da njegovo dete, njegova edina ljubezen, ne bi bila take čednosti, kakor si je mislil — tu se je tresel in pozabil.

To je menda zapazil tudi Auersperg, kajti posmehljivo je rekel:

„Ne zamerite, sodnik! Nisem se domislil, da se menim o Vaši hčeri. Lepa deklica res in skoraj vredna, da se plemenitaš ozre po njej.“

„Gospod glavar“ — pravi sodnik jezno — „to so besede, na katere Vam jaz ne odgovarjam. Nisem prišel, da bi se mi poštenje moje — —“

„Že vem, že vem, kaj imate na jeziku, pa pustiva to reč in zmeniva¹ se dalje. Vi mi niste vsega povédali. Eden mojih ljudi je ubit sinoči. To boste pač lahko uvideli, da jaz izgubim svojo veljavo in svojo čast, če dovolim, da meščanje moje hlapce brez kazni pobijajo. Zato jaz terjam od Vas, da mi v štiri in dvajsetih urah zveste² in daste tistega meščana, ki je ubil hlapca mojega.“

„Hlapec Vaš“ — odgovori sodnik — „ni ubit, da si je ranjen tako, da ne vem, ali bo živel. Pri meni je in kar mu more storiti ljubézen bližnjega, uživa v hiši moji. Kadar Vas je volja, pošljite ponj. Sicer pa Vam moram naravnost reči, da ne vem, kdo ga je ranil, in tudi, ko bi ga vedel, ga mesto ne bode izdalo, ker on je bil med nepokojniki³ in se ni hotel udati⁴ na lepo besedo.“

„Če ga v štiri in dvajsetih urah ne izdaste, kdor ga je ranil, potem bom jaz sam kaznoval.“

„Jaz prevzamem vso pregreho tistega na svojo vest,⁵ ki se mu je ustavljal in ga ranil.“

„Dobro. Torej bom kaznoval Vas. Pomislite!“

Rekši mu migne, naj odide. Sodnik se malo pokloni in odhajáje reče: „Ne bojim se. Kadar boste prst položili na ljubljanskega sodnika, boste uvideli, kaj je pravica. Število meščanov ni ravno majhno in vsi ti bodo védeli, da imajo še enega višjega gospodarja, kakor je deželni glavar, tudi kadar Janez Sumerek ne bo že več živel in Vi ne.“

Zdaj je bilo na Auerspergu, da je izpremenil barvo.⁶ Razkačen se je z eno roko taknil zlatega ročnika na bodálu, z drugo kažóč na vrata, vpil: „Pes, tam so duri⁷!“

Ko je sodnik zapústil stan glavarjev, je šel naravnost domóv, tam dal poklicati nekoliko starih pa mlajših meščanov, na katere je najbolj upal. Med poslednjimi je bil tudi naš pošteni Simon, ki se je pred vsemi drugimi rotíl

¹ razgovarajmo ² saznate ³ nemirnjaci ⁴ predati ⁵ savjest

⁶ boju ⁷ vrata

in klet, da, dokler bode on živel, ne bodo vsi plemenitaši ni lasu izpulili iz glave najboljšemu sodniku, kar jih je imela Ljubljana in jih bo. Konec vsega posvetovanja je bil ta, da so se možjé sveto zavezali, stare svoje privilegije proti vsakemu braniti do krvi, tistega, ki je ranil vojaka, ne izdati in ko bi se reči motale na dalje, milostnega vladarja poklicati na razsódbó in pomóč.

Jurj Auersperg pak je précej, ko je sodnik odšel, s kupico vina splahnil jezo, se malo izklel in smeje se, klical tovariša svojega iz stranske sobe.

„Kaj pravite, Cirijani, ali ni bila izpóved med menoj in tem sodnikom prav zanimiva? Saj ste vendar vse slišali?“

„Nekoliko,“ toda iz tega sem presodil, da ste od kraja prav po glavarjevo govorili, proti koncu pa ne po Vaši navadni modrosti. Saj veste, da na svetu moramo biti vsi kolikor toliko hinávci. Svojih pravih misli ne smemo vsakemu praviti. Poslédnji naslov, ki ste mu ga natakneli, vem, da je možá hudo razkáčil, in to mi boste potrdili, da je eden najnevarnejših¹ Vaših sovražnikov.“

„Kaj! ko bi bil še trikrat nevarnejši, hočem ga ponižati, da bodo on in vsi ljudje enake vrste vedeli, kaj se pravi, se pravdati z možmi, ki imajo nekaj imena.“

„Ne zamerite mi“ — pravi na to Lah² — „če sem prav slišal, žugal³ Vam je, da se pri vojvodi pritóži, in gotovo veste bolje od mene, da ta Ernest meščanstvo⁴ in beraštvo⁴ bolj podpira, kakor možé tistega rodú, in katerega je sam.“

„Vem, in ko bi jaz to babo, Ernesta, dosegel, hotel bi ga poučiti z nožem, česar ne ve. Pa tudi vem, da imam zdaj ravno po njem toliko oblast, da tega sodnika spravim v kraj, predno bo utegnul drugam poročati, kaj delam.“

„Kaj, zapreti? vpraša Cirijani in oči se mu zasveté, kajti nekaj mu je prišlo na misel, kar je ravno njegovim nameram bilo več kakor prikladno.

¹ najpogibeljnijih ² Talijan ³ prietio ⁴ gradjanstvo i prosjake

„Kaj je, če ga zaprem ! Vzrok se bo dobil prav dober.“

„In potlej je njegova hči — — —“

„To Vam mari, meni nič.“

In še dobro dolgo sta se potem ta dva plemenita možá posvetovala, kaj in kako. Kakovi so bili ti črteži in kako so se jima iztekli, naj častiti bralec povzáme iz naslednjega.

5.

Drugi dan so se zbrali vsi svetovalci v mestni hiši, ki je tačas stala na Starem trgu, in so ukrenili, kadar se zgodí še kaj enakega, da se neutégoma¹ pošlje nekaj meščanov do vojvode. Za zdaj pa so zopet bili vsi te misli, se ni za dlako udati krivičnim terjatvam glavarjevim, stare mestne privilegije tudi z orožjem braniti in zvesto² varovati³ čast mestnega sodnika.

Nekaj dni je preteklo potem. Glavar svojega žuganja³ ni bil izpolnil, dasi tudi mu mesto ni hotelo izdati možá, ki je bil v boju na ulicah potolkel njegovega hlapca ; vse bi se bilo celó pozabilo, ko se ne bi bila tretji dan po mestu razširila novíca, da se je po noči število glavarjevih vojnih hlapcev precej narastlo. Govorili so, da je vse, kar jih je imel na svojem gradu, poklical k sebi v mesto in da so mu jih nekaj posodili tudi prijatelji plemenitaši, med njimi zlasti Apfaltrerni. Ni čuda torej, da so meščanje malo utih-nili, se na tihem shajali, in glave stikáje šepetali in ugibali, kaj se bo napravilo iz tega. Kakor bi hotel nagajati meščanom, je pošiljal glavar majhna krdela svojih vojakov po ulicah, kakor za stražo. Mestni čuvaji so se po Sumerekovem povelju le-tem ogibali in tako je bil več časa pokoj.

Vendar je Sumerek vedel, da vse to pomenja⁴ nekaj in da glavar nekaj namerava. Ni mu bilo neznanó, da posebno njega črti⁵ in da bo on morebiti prvi občutil nejevoljo

¹ bez otezanja ² vjerno čuvati ³ grožnje ⁴ znači ⁵ mrzi

njegovo. Zatorej je večkrat pomišljal, ali ne bi utegnilo za mesto in zanj biti bolje, ko bi se odpovedal svoji časti in službi. Ni se bal tolikanj zase, dá, ko bi bil sam na svetu, mu ni bilo tudi za življenje veliko, ali imel je skrbeti za blaginjo vsega mesta in mislil je, da bi v teh okoliščinah morebiti boljši bil mož, kateremu bi bil Auersperg prijaznejši, imel je — hčer, in kadar je staremu možu prišlo na misel, v kaki nevarnosti bode otrok njegov, si je želel, da ne bi imel sodniške butare,¹ ampak da bi bil nepoznan rokodélec.

Helena je sedéla v svoji sobi sama. Deklica ni vedela, v kaki skrbi so oče njen in meščanje. Imela je druge misli. Pač je nekaj slišala o nočnem ravsu,² a da je ona prvotni vzrok tega, o tem se ji še sanjalo ni. Da je bil tudi o n navzočen, mladi tujec, katerega je s pogledom nedolžne prve ljubezni imela za vzor moštva in kreposti, to jo je od kraja nekaj skrbelo. Ko pa je za gotovo zvedela, da se mu ni pripetilo nič žalega, so jo obhajali sladkejši čuti upanja bodočega življenja. Saj je bil mlad in lep, govoril je, kakor more po njenih mislih govoriti samo mož blago-čutečega srca, bil je celó — plemenitaš in vendar je ljubil njo, skromno mestno deklico ! Kako nizko si stal ti, vrli Simon Grniščak, ko je devica v svojih sanjarijah primerjala njegova svojstva s tvojimi napakami,³ prijetno njegovo gibčnost s tvojo neródnostjo, lepoto njegovo in lepo govorjenje s tvojo vsakdanjostjo ! Dá, Bogu bi bil ti potóžil, zakaj človek človeka sodi le po zunanjem, zakaj mu ni mogoče s površja doseči do notranjosti !

Bilo je že dobro pozno po poludne. Večkrat se je Helena ozrla skozi okno, da bi videla, kdaj bode šel oče iz hiše. Vselej je z neko nestrpljivostjo zopet sedla, kako delo vzela v roko in zopet odložila. Napósled je vzela iz nedrija list, na katerem je bilo zapisanih nekaj malo besedi s pod-

¹ sveznja ² tučnjavi ³ pogreškama

pisom : Cirijani. Brala¹ je in zopet brala, poljubovala mrtve črke in oči so ji sijale od veselja.

„Grem!“ — je šepetala — „grem, če tudi oče zvedó. Videti ga moram in hočem. Ena beseda njegova, zagotovilo,² da me ima rad, in zopet bom hitela domóv. In če zvedó oče? Naj! Na kolenih jih bom za zaméro prosila in če jim povém, kako ga ljubim, me ne morejo zamétati, morajo mi odpustiti.“

V tem hipu zaslíši, da se od spodaj odpirajo vrata, naglo skoči na okno. Sodnik, Grniščak in še trije meščanje so šli venkaj.³ Od veselja je deklica poskočila.

Brž pokliče svojo strežájko⁴ in ji veli, naj ji pomaga se obleči, ker bode šla za trenutek venkaj na izpréhod.

Mrak se je bil ravno storil, ko sta šli dve ženski skozi vrtna vrata. Obe sta bili tako oblečeni in zagrnjeni s tako gostimi naličji,⁵ da ni mogel nihče poznati hčere mestnega sodnika in njene služabnice.

Na poldanski⁶ strani ljubljanskega mesta je tačas stalo nekaj drevja ne daleč od ceste, ki drži na dolenjsko stran. Tam je oborožen možák v zasenčju držal za uzdi dva konja. Prvi je imel široko sedlo in podgrinjalo,⁷ na katerem je bil uvezen grb Auerspergov. Ne daleč od konj je na deblu slonel mlad mož, v žamet⁸ oblečen, ogrnjen z velikim, črnim plaščem. Levíco je naslánjal na dolg meč, z desníco pa je glavo podpiral in premišljjal. Kakor bi se hotel iznebiti⁹ vseh dvojeb in pomislekov, otrése z glavo in pogleda po poti. Tamkaj vidi visokega moža se bližati.

„Pozno si prišel,“ pravi mož pri deblu, ki ni bil nihče drugi kakor Italijan.

„Pa ko ne bi bil, bilo bi tudi dobro, zakaj danes je ne bo mačice. Bojéče dete to, ne bom ničesar opravil.“

¹ čitala ² uvjeravanje ³ van ⁴ služkinju ⁵ koprenama ⁶ južnoj
⁷ pokrivač ⁸ baršun ⁹ osloboditi

„Zdaj-le v miaku pride. Če res tako blazni¹ in gorí za Vas, dal bi si trideset palic nametati, če je ne bo. A če se nisem motil, ste bili prav v premislekih, predno ste me videli?“

„Kaj meniš, da je vsak brez vesti, kakor ti? Res sem premišljal, ali bi izvršil namen, ali ga ne bi. Kako bom dekle potem zagovoril? In če njen oče reč² zve,² morebiti bi še gospodar tvoj Auersperg imel sitnosti.“

„I, dvajset let že imam njegove hlapce pod seboj, torej ga poznam, da ve, kaj privóli in kaj dela. Zato pravim prvič in tudi po krivem priséžnem na to, da Vi nič ne poznate babje nature, če pravite, da se bojíte, deklice pogovoriti in potolažiti. Jaz Vas bom poučil. V drugič pa rečem, da Auersperg od njenega očeta ne bo imel nobene sitnosti, zakaj — na uho in skriváj Vam povém — nocoj ga bo dejál v kraj, pod ključ. Ha, ha! kaj ni to kakor nalašč za Vas? Tako je govoriti, da gospod moj ni neumen. On je pisal do vojvode, da so Ljubljanci razkačeni nanj in so mu ubili enega hlapca. In takoj, danes zjutraj, je dobil odpis, da sme tistega meščana kaznovati, ki je to storil. Mestni sodnik je pa to reč vzel nase in zato bo zaprt in bo kruha stradal in hladil húdobno svojo kri. Ko bi Vi ne bili takov gospodek, ki, dasi tuje matere sin, vendar še rad poštenim ljudém prav po kranjsko privóšči pijáče — jaz bi bil danes na večer za vse križe in težáve navzóčen in bi bil videl, kako bodo mestnega sodnika deli v malho.³ Pa si zopet tako domišljam v stari svoji glavi, morebiti bo tudi pogléda in pripovedovanja vredno, kako boste Vi njegovo hčer vta-knili v malho.“

„Molči! Gre!“ pravi Cirijani in ustávi zgovornega tovariša. „Odprávi mi služabnico, toliko, da jo denem na konja.“ Rekši gre deklici naproti. Od veselja se je deklica tresla, ko jo je prijel za roko.

¹ luduje ² stvar sazna ³ prosjačka torba

„Kam me pelješ ? Jaz ne grem dalje, mudí se mi domóv, dragi ! Moj oče se ne mudé dolgo in za Boga ne bi hotela — —“

„Samo tja do drevja idi z menój, rožica moja, srce moje ! Očeta se pa ne boj, ničesar ti ne bo storil. Saj te vendar jaz ljubim neizrečeno, bolj kakor te more oče tvoj, ki je celó preoster.“

„Ne, nikar ne govóri tega !“ je dejála deklica — „ti očeta mojega ne poznaš, on je dober, najboljši oče.“

„Ali ga imaš rajši kakor mene ?“

„Tebe in njega !“ pravi Helena in zardí¹ — tebe rajši.“

Med tem pogovorom sta bila prišla do drevja. Deset korakov strani sta stala konja. Helenino strežájko je bil Cirijanijev tovariš zadržal, dopovedujoč ji nekaj, kar ji je bilo po godi.

„Tudi jaz te imam rajši, kakor deset očetov, srček moj ! In če je to res, kar praviš, ali ne bi bila za vedno² rajši pri meni, kakor pri očetu.“

Deklica obledí, hoče roko izpuliti iz mladeničeve in pravi : „Ne brez očetovega dovoljenja.“

„Tega no bo potreba. Z menoj, lepota moja ! Odjahajva kam, kjer bova sama.“

Res je zdaj Helena ugledala, da je strežáj konja pripeljal. Od strménja in straha ni mogla izpregovoriti. Pogledala je n j e g a, na katerega je toliko zaupala, kakor bi ga hotela vprašati, ali ni vse šala. Toda pri tem pogledu se ji je videl mladenič ves drugi in ko je roko iztegnil, da bi jo prijél, ga je sunila strani in zavpila : „Strani, malo-pridnež³ ! Na pomaganje !“

Služabnica je ne daleč stala s tovarišem Lahovim. Na krik svoje gospodarice je hotela teči na pomoč, a njen novi prijatelj jo je tako trdo držal za roko, da je videla,

¹ pocrveni ² uvijek ³ nevriednik

kako je oni mož v črnem plašču gospodično odnesel in na konja posadil, in ji ni mogla pomagati, da, celó vpiti ne, ker ji je velikan tiščal usta.

Še le ko je konj z jezdecem in njegovim lepim bremenom oddirjal, izpustí stari vojak služabnico, gre k drugemu konju, zajaha in izgine v mraku.

Jokáje si je služabnica pulila lase, ob čelo bila s pestmi in vpila : „O Jes-Marija, kaj bo, kaj bo, kaj bo !“ Pa vse to ni nič pomagalo, gospodične ni bilo, hudobni ljudjé so jo odvedli.

Napósled se domisli, da je to treba naglo naznaniti sodniku. On je moder, imeniten mož, otél jo bo, mislila si je in dirjala, kar je mogla, v mesto nazaj.

Revica¹ ni vedela, da je sodnika, modrega in imenitnega možá, v tem zadéla² enaka nesréča, kakor hčer.

6.

Kako je govoriti? Ali ne tako, da je lepa deklica, kakor sama namalana mati božja v šenklavški³ cerkvi na strani? Tako je govoriti ! Kaj misliš ti, Podplátnik? Zini nam eno, pa še ti, Kolček, eno, da bosta⁴ dve modri besedi. In potlej bom vaju⁵ zaznamenoval, dobro bom vaju pohvalil.“

Tako je dejál stražnik Bojec, naslonjen na sulico, ko je kaka dva tedna po povédanih dogódkih nekega večéra imél zbrano vse svoje kraljestvo od Podplátnika do Sušnjé.

„A-ha,“ je rekel oče Podplátnik skozi nos.

„Slabo si se mi odrézal. Píruh, domísi me, da ga bom slabo zaznamenoval. Hči mestnega sodnika se mora bolje pohvaliti. Kaj ni tako govoriti? Je li, Píruh, da. Domisli me, da ga bom slabo zaznamenoval, pravim.“

¹ sirotica ² stíгла, zadesila ³ Sv. Nikole ⁴ budu ⁵ vas dva

„Bom,“ odgovori Píruh.

„Bom — kaj je ta beseda — bom, bom. Človek ima jezik, da več govori, kako samo : bom, bom. Še tebe bom zaznamoval, in te bom ! Koliko je to besedí — bom. Samo ena je, kaj ne, Sušnja?“ Rekši upre stražni glavar Bojec svoje male oči v Sušnjo.

„Samo ena beseda je, in še ena majhna,“ odgovori ta.

„No, prav si govoril. Ena, in še ena majhna ; to je res, to je dobro povedano, prav dobro. Ti si beséden. Tebe imam rad, prav po božjih in cerkvenih zapovedih te imam rad. Ti boš hodil z menój. Midva sama bova govorila. Kaj ni res, Kolček?“

„Res je, Bojec,“ odgovori Kolček.

„Dobro si rekel, Kolček ! Primojduha, dobro ! Mi smo mi, in smo, kar smo, kaj ni res?“

„Res. Naj bo sodnik zaprt ali kar hoče, in njegova hči, kjer hoče, mi smo mi.“

„Dvanajst sto zaznamenovanih ! Dobro in res je to. Kaj praviš ti, Kolček, ki si ubrisane glave, kje je hči mestnega sodnika? Kaj praviš? Lepa je bila, to pa to, lepa, kaj ni bila? Pogledal sem jo rad še jaz, ki sem v letih — ne rečem, da bi bil star, tega ne rečem, a lepa je, govóri ti, kakor hočeš. Kaj praviš, kje je?“

„Pes jo vedi¹ ! Kaj mi mari, in tebi nič mari, in nam vsem nič,“ pravi Kolček.

„To pa jaz vem“ — pravi Podplátnik.

„Podplátnik ve ; ali si slišal, Sušnja, Podplátnik ve ! Govóri in povédi, kako veš. Jaz bi bil stavil, da je pol tvoje glave prazne, pol s slamo natlačene in pol vrag te poznaj kakove, potlej še le pol pametne. In ti bi bil tudi stavil, Sušnja, in ti, Kolček, mi vsi trije. Kako veš? Glejte si, Podplátnik bo še več vedel, kakor jaz, Bojec, ki sem mu po višji gospóski za glavo postavljen. Kako veš?“

¹ znaj

Čuvaj¹ Podplatnik je malo zaničljivo² pogledal Bojca in kompanijo ter začel praviti: „Kaj ne veste, da tisti ljudjé, ki na pismo beró,³ več vedó, kakor mi.“

„Kaj pak da vemo, kaj pak!“ mu seže Bojec v besedo.

„No“ — pravi Podplátnik — „naš glavar ima nekega meniha.⁴ Ta zna brati in je še druge naučil; tudi tistega Laha, tistega mladega. Ta je pa nekje dobil bukve, tam noter iz Benetek je dobil bukve, v katerih se bere tako zapisano, da človek lahko samega vruga pokliče; in ta vrug pomaga človeku, da vse stori, kar hoče.“

„Kako se pokliče ta vrug?“ vpraša Bojec.

„Tega niso povédali. Pravijo pa, da je Lah, ki je pri glavarju, nekemu ribiču v Krakovem ukradel črnega mačka, ki je imel belo liso na repu. Tega mačka je nesel za rep ob Ljubljani enajsto uro po noči. Tam ga je privézal za vrbov grm in drl in mu živo srce vzal iz drobovja. To srce je z neko maščavo mazal in ga potlej dal hčeri mestnega sodnika. Zato je pa morala iti z njim, kamor je hotel.“

„Dobro povedano to, kaj ni res?“ vpraša Bojec.

„Ali prav po postávi,“ mu odgovori eden.

„Kako si pa ti vse to pozvédel⁵?“ vpraša Podplatnika.

„Kako sem zvedel? Jaz nisem ničesar zvedel. Moja babnica ima tako napeljano, da ona vse zve. Moji babnici je pravila neka soseda in ta je vso resnico slišala iz ust tiste ženske, ki je služila pri sodnikovi hčeri.“

„Tako je že vse istina, babe vedó, te imajo dobre nosóve. Pa kaj meniš ti, Podplatnik, in mi vsi, kaj menimo, ali je res deželski glavar zaprl sodnika našega, ali je to prazen glas med nami, kakor se pravi, kaj menimo? In če menimo, da ga je res, vprašam jaz in mi vsi vprašamo, ali nam to škodi, ali nam ne škodi? In če nas nima

¹ čuvar (stražar) ² priesirno ³ čitaju ⁴ monaha (redóvnika)

kdo soditi, ako vso noč ne čujemo, menim, da nam ne škodi, torej nam ne škodi. Kaj ni res taka postava?"

In nihče ne bi bil Bojcu izgovarjal, ko se ne bi bil Kolček na naglem domislil, da mu je v velikih silah in nadlogah ravno mestni sodnik naklonil to krušno službo; zato je imel v tem hipu toliko moške vesti,¹ da je dejal: „Veste kaj, to ni tako, kakor si rekel ti, Bojec. Gospod Sumerek je bil pošten mož, na to se jaz trikrat privérim. Dokler je bil on, ni se nikomur v mestu drezalo v oči, da bi on ne bil stopil na nogi. Zdaj pa, kar je on izgínil, naj bo že zaprt ali naj je po svetu šel kakor ubéžen Tomaž, ta čas je že dosti ljubljanskih meščanov pobítih po glavarjevih ljudéh. In Bog vedi, če še nas katerega ne čaka kaj enakega. Zato jaz trdim, da nam škodi, ker mestnega sodnika ni.“

In Bojec, najmodrejši med njimi, je hitro preudaril: če mestni sodnik pride na sodišče nazaj, bi utegnil zvedeti, da sem jaz tako in tako mislil o njem. Zato je Bojec s suho svojo sivo glavo pokimal, s sulico ob tla trčil in rekel: „Kar Kolčka poznam, zmerom ga imam za dobrega zaznamenovanega in za pametnega. Resnico je zinil in kdor pravi, da je ni, temu jaz butíco² ubijem, jaz sam.“

Vem, da bi bili ti hrabri možjé še več zanimljivega uganili³ ta večer, da ne bi bili ravno zdaj zagledali trope Auerspergovih čuvájev, ki so od tistega poprej omenjenega večera kakor nalašč in mestu kljubujé, vsako noč hodili okrog. Bojec in tovariši, miroljubni neškodljivi možički, so se bali kakega prepira z oholimi vojaki, zato so se brž poskrili vsaksebi, kakor piščeta v prosénico pred kragúljem.

Mežávo⁴ je gledal mesec skozi gosto meglo na Ljubljano, kakor bi mu malo bilo mari za izvríne te razgovore. Pač ni čuda, kajti če je tudi nam dovoljeno, kar je tema

¹ savjesti ² lubanju ³ gatali, pogadjali ⁴ žmirkajuči

poetov in pravljicarjev¹ pred nami že storilo, da se tej svetilnici natvezuje vid in sluh, videl in slišal je to kakor vsako noč po daljnem svetu marsikaj, kar ga je morebiti bolj zanimalo. Če se torej ravno tiste noči z njim vred ozremo še drugam, najdemo nov prizor, novo črto v našo, škoda da le površno sliko.

Na južni strani Ljubljane, kjer zdaj od vlade cesarja Franca semkaj leži rodovitna ravnina, se je v prejšnjih časih vlekle močvirje, gnezdo navódnih in močerádni²h živali in izhlapišče nezdravja in pustobe.

Ob vzhodni³ strani je držala pot proti Ljubljani. Pozno po noči je po tej poti z brzim korakom tekla človeška podoba. Po lahki in gosti stopinji bi bil gledalec spoznal, da je ženska, ko bi že tudi ne bil razložil vsega telesa, ki je bilo zavito v dolgo, črno haljo, v vojaški plašč, ki je bil kakor za obrambo proti mrzli, mokreči megli tesno potegnjen čez glavo.

Kakor bi se hotela oddahnuti, je postala pozna popotnica, se skrbno ozrla po bičju in ločju, rastočem po močvirju, in napósled za seboj nazaj. Pri tej priliki je njena roka nekoliko popustila odéjo in videl se je mlad, bled obraz posébné deklíške lepóte.

„Turjak se ne vidi več! O Bog in sveta mati božja, pomagajta mi!“ Rekši se deklica zopet spustí v lahek tek. Pa pot je bila opólzla, sem ter tja celó blatna. Zato ji je stopinja večkrat zastala in čim dalje je bila, tem bolj je jela⁴ pešati. Videlo se je, da nežna nožica ni bila vajena dolge poti. Tudi se je pri najmanjšem šumu plaho ozrla in lice ji je vselej še bolj zabledélo.

Že precej poti je bila storila. Megla se je vedno bolj zgoščevala, tako da je komaj za dva koraka videla pred seboj. Tudi vešče,⁴ ki so nad močvirjem, čudovito plešoč, spremljale deklico s svojo čarobno svetlobo in ki jih poprej

¹ pričalaca ² iztočnoj ³ počela ⁴ (vještice) divlji oganj

z neko grozo še gledati ni mogla, so zdaj izginile v gosti megli.

Napósled ni mogla več storiti ni koráka. Sede na jarek in vzdihne molitvico do Marije devíce, naj bi le še eno uro mogla hoditi, da bi prišla do kakega stanovánja. In kakor bi se čutila nekako okrepčano, se skloni zopet po koncu in tiplje z nogama dalje. Komaj dvajsetkrat je stopila in že se ji je zdelo,¹ da hodi dve uri. Mrzel pot ji oblije hrbet in hotela je leči na tla in čakati dobre ali slabe usode.

V tem hipu zagleda brlečo luč iz megle. Videlo se je, da je prav blizu. Stala je vedno na enem mestu. Morala je tu stati kaka hiša in upanje, da so tukaj dobri ljudjé, ki jo bodo sprejeli in morebiti še — oteli preganjalcev, ji je iznova dalo moči, da je rinila dalje. Kmalu je bilo razločiti obrísje male samotne kočé, ki ni stala daleč od poti.

Okence na sprednji strani je bilo tako visoko, da ni mogla videti, kdo je v hišici, dasi je slišala neki ravs.² Vzpela se je kvišku in potrkala. Toda še le, ko se je lastnik prepríčal, da je zunaj ženski proseč glas, je prišel na duri in odrínil zapáh.³

V borno⁴ izbico stopivši, je deklica videla razen⁵ mla-dega, visoko in močno vzrastlega človeka, ki ji je odprl, samo še staro ženico, katera je brez vsega posla sedela na nizki, pol podrti postelji.

„Prosim vajū v imenu križanega Boga, iméjte me čez noč! Jaz sem uboga, preganjana ženska brez váruha⁶ in brez pomoči,“ je prosila deklica.

Stara žena in sin njen sta čudoma gledala nenavadno beračico,⁷ ki je imela, kakor je bilo videti, zlate zapéstnike⁸ in dragoceno obleko pod starim moškim plaščem.

¹ Činilo ² rvanje ³ prečagu ⁴ ubogu ⁵ osim ⁶ čuvara ⁷ ubo-garku ⁸ narukvice

„Andrejko!“ — je dejala čez¹ nekaj časa starka svojemu sinu — „povprašaj to lepo gospodično, ali ni s kakega gradú in ali hoče, da jo spremiš domóv.“

Andrejko, atletski sin stare žene, pak je strmé¹ in z odprtimi usti debelo gledal lepo deklico. Kaj takega še svoj živi dan ni videl in zdelo se mu je, kakor bi se mu sanjalo.

„Čez noč bi rada bila pri nas, mati!“ reče sin.

„Šleva²! Kje bo pa spala, spremi jo domóv, strah je je. Mene je bilo tudi strah, ko je bil oče tvoj še tako mlad, kakor si ti zdaj. Kje bo spala pri nas? Gospóda ima mehke postelje. Midva nimava ničesar takega. Na klopi ali na slami je pretrdo.“

Pa dekličina lepota in njene prošnje so mladega gospodarja toliko omečile, da je materi prigovarjal in na vso mogočnost ugibal, kako bi se postréglo potnici, da bo dobro. Ali ko je deklica na njiju vprašanje po vrhu razložila, da ni iz nobenega gradú v okolici domá, ampak iz mesta, da je bila ujetnica³ hudobnih ljudi na Turjaku, prestrašilo je to starko zopet tako, da je še bolj odvijala, rekši: „Gospodje iz Turjaka so hudi gospodje. Če zvedó, da sva Vam midva pomagala jim ufti,⁴ nama požgó hišo, izvlečejo kravo iz hleva in naju poženo po svetu. Kakor pravite, so Vam morebiti že zdaj na sledu in Bog sam nas varuj, ko bi Vas zalotili tukaj.“

„Dva naj le prideta ali pa trije“ — odgovorí sin. — „Jutri ne bodo iméli kam kosla devati, jaz bom vsakega razpáral, kdor bo stopil na naš prag, mati!“

Tako je bilo napósled ukrenjeno, da tujka⁵ ostane.

Ali komaj sta ji mati in sin za silo postlala,⁶ ko se zaslíši zunaj klopotánje konjskih kopít in précej potem je nekdo na vrata nabijal in svetilnica je sijala skozi okno v kočó.

¹ gledeč ukočeno ² kukavica ³ zarobljenica ⁴ uteči ⁵ tujinka

⁶ prostrla

Andrejko je hotel sneti sekíro izza trama, pa mati, ki se je bala zanj bolj kakor za hčer druge neznane matere, mu je branila na vse kriplje.¹ Tudi deklica, ki je bila za prvega, pol v nesvésti, blede sedla na začrnélo klop, je stopila zdaj med mladeniča in duri ter dejala: „Poslušaj mater, pomagati mi ne moreš. Naj mi Bog pomaga, tebi pa naj bo dobro za blagosrčnost tvojo.“

„Le pustite me, in videli boste, koliko se jih bojím. Vi se pa skrijte, tja pod klop, jaz Vas zagrnem. Kdor bo hotel kaj vohati po hiši, temu ubijem glavo in Bog mi odpústi greh.“

Starka je v tem pri poslednjem oknu malo pomotila glavo venkaj. Bodi si, da je bilo pretemno, ali da ni že dobro videla, izmed treh mož, ki so stali pred hišo, je zapazila v naglici samo enega, ki je s svetilnico v roki trkal na vrata.

„Eden sam je, morebiti ga odpráviš izlepa, Andrejko ! Ali varuj se ga in nič žalega mu ne stóri,“ pravi mati.

„Vi ste neumna žena, mati,“ reče sin in ob enem z nekakim čudnim glasom zarohní² skozi okence ter pokaže sekíro. V hipu se je pri drugem okencu videl moški obraz, ki je gledal v kočó. Videla ga je samo deklica, pa zavpila je na glas. Takoj potem je pristopila k mlademu domačinu in dejala: „Stoj, pomagati mi ne moreš, to vem. Ali večjo dobroto, nego da bi me zastónj³ branil, mi storiš, če to-le pismo neseš v mesto in oddaš trgovcu Simonu Grniščaku. Reci, da mu to pošilja h č i m e s t n e g a s o d n i k a.“

Četrtnko ure pozneje so trije jezdecí drevlíli od kočé proti južni strani, od koder je bila prišla uboga ujetnica. Prvi je imel pred seboj na konji nesvestno deklico, bil je Cirijani.

¹ iz svih sila ² zarokče, ³ uzalud

Meščánje ljubljanski niso vedeli, kam je sodnik na naglem izgñnil. Kajti dasi se je bil hitro zagnál glas, da ga je deželni glavar zaprl, raznesli so vendar glavárjevi ljudjé kmalu¹ drugo novico, ki je pravila, da je mož sam pobégnil, le da bi se odtégnil glavarju, ki je imel piko nanj ; dá, celó glavar sam je očitno govoril, da ne ve zanj, da bi ga pa hotel kaznovati zaradi prikrivanja pobojnika njegovega hlapca. Ta poslednja novica se je nekaterim zdela tolikanj verjetnejša, ker tudi hčere ni bilo v mestu. Res se je vedelo, da je Cirijani, ki je bil poslednji čas pri Auerspergovih, odpeljal deklico. Ali vedelo se je tudi, da je bil ta Italijan poprej z mestnim sodnikom znan, da ga v zadnjih časih ni več videti pri glavarju, in tako so sklenfli² nekateri, da je bilo to odpeljevanje samo prevára sodnikova, ki se je potem sam laže³ umaknil.

Drugi pa, ki so glavarja poználi natančneje, so sodili, da v vsej tej reči tiči vendar le več, kakor se je videlo. Med temi je bil tudi Simon Grniščak. Večkrat je ta mož izkušal nekaj veljavnejših svojih vrstnikov napraviti, da bi naravnost in očitno stopili pred glavarja in ga obdolžili. Pa kakor vselej, tako so bili tudi tačas ljudjé oprezni in strašljívi. Dasi mu jih je veliko pritrdilo, da bi bilo to dobro in prav, balí⁴ so se vendar vsak zase, menili so, da jim primanjkuje dokázov, in so ukrenili, naj se reč še odloži, dokler od te ali one strani ne posveti luč. Da so tega vsi želeli, to je gotovo. Glavar ni namreč nikakor pokazal želje, meščanom se prikupiti, temveč od dne do dne so ga sovražili bolj, ker je neusmiljeno porabljal najmanjše vzroke, da je, kakor pravi letopisec, „divjal med meščani ljubljanskimi s smrtjo in pobójem“. To pa tem laže, ker mesto ni imelo samostojnega sodnika in se ga ni upalo niti izvoliti.

¹ naskoro ² zaključili ³ lakše ⁴ bojali

Zdajci¹ pak so se reči izpreobrnile na toliko, da so vsaj nekateri dobili izkazano to, kar se jim je prej zdelo najverjetnejše.

Trgovec Simon Grniščak je namreč neko jutro dobil drobno pisemce, ki mu je ga prinesel mlad kmet. Hitro je spoznal, da so to črte znane roke — hčere mestnega sodnika. Pisano je bilo samo malo besedi in nerazločno, ker je bil listič star in razvaljan, vendar je Simon razbral besede: „Moj oče je v glavarjevi hiši v ječi. Mene ujetnico držé na Turjaku. Pomagajte očetu, odpustite mi mojo rekdanjo nehvaležnost; če se še kdaj vrnejo časi, prejšnjim enaki, ne bo za očetom človeka na svetu, kateremu bi bila več dolžna in več storiti pripravljena, kakor Vam.“

Zdaj je imél trgovec dokaz v roki in nemudoma se je prijel dela. Še tisti dan je vedelo vse mesto, da meslini sodnik Sumerek ni pobegnil, temveč da ga ima glavar zaprtega. Meščanje so bili srditi. Tam pa tam se jih je zbiralo po gručah² in posvetávalo, kako bi se dalo pomagati. Glavarjevi ljudje so zapazili, da je večina meščanov obo-roženih, da vsi gledajo nekako potuhnjeno in temno. Tudi preténja in roténja je bilo slišati. Vendar vse popoldne je bilo še ljudstvo tiho. Čakali so meščanje, kaj bodo povedali prvaki njihovi, ki so šli k glavárju.

Ko so pa ti prišli in povédali, kako Auersperg tají, da je častíte možé skoraj z grdo odgnál, je bil upor gotov in se je začél s tem, da so rokodelci in kmetje zapodíli nekoliko glavarjevih hlapcev. S krikom in vikom so se zbirali pred mestno hišo z raznovrstnim orožjem. Od trenutka do trenutka je naraščala drhál,³ hrum⁴ in hrup⁴ je bil vedno večji. Napósled se vsa truma vzdigne proti glavarjevi hiši.

Tam je bil Auersperg v hitrici zbral nekoliko svojih ljudi. A spoznál je brž, da se kakemu upóru, kakor mu

¹ sada ² hrpa ³ množstvo ⁴ šum i vika

je žugal ravno zdaj, v tem hipu ne bi mogel ustavljati, kajti mnogo poprej zbranih hlapcev je bil ravno poprejšnji dan poslal na graščino svojo v Turjak. Naspróti pak je uvidel, da je velika nevarnost zanj, če ga razkačeni meščanje dobijo v roke.

V skrbi torej je koračil mož po sobi gori in doli, ko mu naznáni eden služábnihi ljudi, da se valí velika drhal. Ukaže, naj se vsa vrata zapró in naj bodo hlapci pripravljani, pa samo za brambo.

Potem vzame ključ in pravi sam v sebi: „Zdaj mi utégne pomagati samo on.“

Rekši koráka čez mostovže tja do zadnjega kota, kjer so bile samotne duri. Ko odkléne, stopi v malo stnico, ki je imela samo eno okence, premreženo z gostim želézjem. Pri borni mizici je sedel precej póstaren mož, bled in upádel, ter podpiral glavo. Ni bilo lahko spoznati — Sumereka, mestnega sodnika.

„Dober dan!“ ga ogovori Auersperg in zapre duri za sebój.

„Tega mi Vi ne voščite iz srca, zatórej se Vam ne bom zahvalil,“ pravi sodnik. „Ujetniku ni noben dan srečen, najmanj pa bi ga smel s tem prijaznim ogovorom hinavsko nadlegovati tisti, ki ga brez pravice ima v zapóru.“

„Zapora se lahko iznebite¹ to uro, ako Vas je volja. Neko malenkost mi boste obljubili.“

Sodnik ga srpo² pogleda. „Kaj Vam hočem obljubiti?“

„Samo to, da se ne boste nad menój maščevali,³ da ostáne tiho, kar je bilo med nama, in da ljudí svoje spravit v red.“

Nehoté se je Sumerek nasméhnul in obšla ga je samodopadljiva misel, da se je plemenitaš visoke rodovine, njegov največji sovražnik, ponížal pred njim. Takoj pa je premagala⁴ njegova boljša natora in dejal je: „Gospod

¹ prietjo ² riešite ³ mrko ⁴ osvečivali ⁵ nadvladala

glavar, jaz sem kristjan. Maščeval me bo drugi, višji gospod, sam se ne bom. Jaz Vam sam rad odpuščam. Vendar govorili ste še drugo besedo, naj svoje ljudi spravim v red, kaj ste hoteli povedati s tem?"

Zdaj je bil slišati krik in ropot. Meščanje so že nabijali na vrata.

„Kaj poménja to? Orožje sem slišal!“ pravi sodnik. — „Vem, vidim, v najhujši sili ste prišli k meni. Mesto je oboroženo proti Vam! Ali ni res tako? Bojim se, da imajo ljudje vzroke, zakaj prestopajo ójnice.¹ Bojim se pa tudi, da Vam ne bi mogel pomagati.“

„Ti lahko pomagaš, mož, in moraš. Če ne, nabrusil bom jaz svoj meč v krvi tvoji; potem bo rajši klal pse tvoje vrste tu doli.“

Sodnik mirno sede na stol nazaj in pravi: „Tukaj sem, star, siv in brez brambe.² Porini, usmrti me! Prav po svoje boš storil.“

Toda namesto v sodnika porine glavar meč v nožnico nazaj, in kakor bi se nekaj drugega premislil, se mu razvedri čelo, stopi dva koraka strani in pravi: „Meščan, tudi tvoja hči je v oblasti moji. Stori, kar ti velim, in obétam ti na viteško svoje poštenje, da jo dobiš nazaj.“

Sodnik je izpremenil barvo. Tresel se je, ko je vstal³ po konci,³ in pogleda njegovega bi se bil vsak drugi prestrašil.

„Tudi hči moja! Moj otrok! Kje ga imaš?“

„Priségel sem, da jo dobiš nazaj, prisezi ti, kar ti velim, brž, sicer je prepozno.“

„Prisezam na Boga, na zveličanje svoje, a daj mi otroka, nepokvarjenega, poštenega!“ — je izgovoril sodnik in v hipu je glavar odprl duri in odvédel starega možá.

Zdajci se med krdelom na ulicah prikaže visok mož, nihče ni vedel, kdaj in od kod je prišel. Glas je šel od ust

¹ prestupaju rudo (prelaze mjeru) ² obrane ³ uzpravio se

do ust: „Sodnik, sodnik!“ in kakor bi mignil, potihne divji hrum.

„Meščanje“ — je govoril sodnik — „če sem kdaj prav govoril in delal za vas, če ste kdaj slušali moj svet in mojo besedo, slušajte me zdaj. Naj se vsak izmed vas mirno vrne domov! Ne smemo si sami pravice delati, temveč pustimo to Bogu in tistim, katere je postavil on.“

Dalje Sumerek ni mogel glasno govoriti. Simon Grniščak se je prerinil do njega. „Pomagaj, da spraviva ljudi domov, če nečeš prijatelja svojega zakopati v zgodnji grob in izdati hčer njegovo,“ mu je tiho dejal sodnik.

Če tudi ni bilo lahko delo, utolažiti razkačene ljudi, imela sta vendar ta dva moža toliko veljave,¹ da se je v kratkem času razkropila² drhal.³ Ko se je storfla noč, stala je še tam pa tam pred hišami kaka razstávka meščanov, ki so kleli glavarja in ukrepali, kaj se bo iz tega naredilo, ali pa ugibali, kje je bil mestni sodnik, kako je na hip prišel med ljudi in zakaj pač ni pustil, da bi bili glavarja pregnali ali potolkli.

Sodnik in nekaj veljakov⁴ pa je imelo druge poménke ob istem času v Simonovi hiši. Sumerek se je častni svoji službi odpovedal za ta čas, kar bode Auersperg glavar, in se ni nič udeleževal posvetovanj, kaj bi mesto storilo nasproti mogočnemu svojemu zatiralcu. Nihče ni vedel vzroka Sumerekovega ravnanja razven Grniščaka, ki je bil izvoljen začasnim mestnim sodnikom. Ob enem pa je bilo tudi sklenjeno, da mesto pošlje na tihem tri veljavnejše meščane do vladarja, vojvode Ernesta, ki naj bi mu potožili, kako dela novi glavar.

8.

Auersperg ni mogel pozabiti, kako se je bil poslednji čas ponižal ne samo pred Sumerekom, ampak pred vsemi

¹ vriednosti ² razišla ³ rulja, svjetina ⁴ ugledniká

meščani. Mislil je torej, kako bi se dal izbrisati ta navidezni¹ madež.¹ Pokazalo se je bilo, da je preslab, da bi za vselej ukrótil svoje podložnike. Zato se je zdaj trudil, se kolikor moči zopet utrditi, nabiral večje število vojn timerov okrog sebe in se preselil iz svoje hiše sredi mesta na utrjeni ljubljanski grad. Sicer pa je na vsak način izkúšal razdražiti meščane še v drugič, da bi jim pri drugem uporú pokázal svojo moč, ki je pri prvem ni mogel. Zapíral je iz malih vzrokov mestne ljudi, si prisvajal kakor poprej sodstvo in na smrt obsodil zdaj tega zdaj onega. Večkrat bi se bilo ondanjšnje dejánje ponavljalo, pa vodnki mestni so na vso moč vsako enako počétje ustavljali, obetáje si, da kmalu pride poslanstvo od vojvode nazaj, in potem se zgodí pravica in pride pomoč.

Kar se tiče glavarjevega vedénja Sumereku naspróti, je bilo od tistega dne drugačno. Res je Auersperg po svoji misli imel vzrok, ga bolj sovražiti kakor vsakega drugega, toda dal mu je bil pošteno svojo besedo, in dasi je napačno razumel človeštvo in njegove naturne pravice, se je vendar držal, kakor ves njegov čas, vere in verskih reči, torej tudi prisége svoje. Zatórej ga je pustil na miru in je bil trdno naménjen, izpolniti tudi drugi del svoje obljube, namreč hčer mestnega sodnika iz Cirijanijeve oblasti poslati očetu nazaj.

Nekega popoldne so se bližali trije možjé na konjih gradu Turjaku, Auersperg sam, Sumerek in Grniščak. Danes je imel stari sodnik zopet videti svojo hčer. Pa nikákor ni mogel biti vesel ; zamišljen je sedel na konju, in ker nekaj potov ni odgovarjal Simonu, je umolknil tudi ta. Grof pak je bil previsok, da bi se bil menil s tem ali onim plebejcem. Edino, kar jima je povédal od Ljubljane do Turjaka, je bilo to, da, kadar se oprostí² svoje obljúbe³ in oddá deklico očetu, bode govoril še z obéma ; zdaj pak se jima ni ničesar bati.

¹ prividna ljaga ² rieši ³ obečanja

Ko so prišli v grad, sta meščana ugledala dobro zna-nega človeka, Cirijanija, ki je strmé gledal, kako je to, da Auersperg prihaja v družbi teh dveh mož.

„Povéjte temu malovrednežu, gospod glavar!“ — je dejál Simon — „da, če je še kaj možá v njem, naj se meni zglasí, kadar ga je volja. Jaz bi rad z njim govoril eno besedo.“

Glavar ni odgovoril meščanu ničesar, ampak poklícal je Laha na stran in mu dejal :

„Priatelj moj, danes morate Vi zame nekaj darovati.“

„Ničesar Vam ne bi mogel odreči, vesel sem, če se Vam morem izkazati hvaléžnega. Morebiti hočete, da shranim Vaša továriša?“ vpraša Cirijani.

„Ne, temveč deklico svojo morate dati očetu nazaj.“

Italijan je povesil oči in umolknil. Takoj pa mu je strast zavréla vročo južno kri, stisnil je pest in dejal :

„Terjajte,¹ da življenje svoje zastávim za Vas, in bom ga. T e g a pa ne zahtévajte, posebno zdaj ne. Brez nje ne morem in nečem živéti. Dva dni in še poznéje, ko sem jo pripeljal semkaj, bi jo bil dal nazaj ; zdaj se mi zdi, da je malo voljnejše, zdaj ne morem.“ Takov odgovor je plemenitaša Auersperga tudi razsrdil. Zaničljivo je pogledal Cirijanija in dejal :

„Vesre Vi, da sem jaz voljo svojo do dejanja dognál že drugáčnim možém naspróti, kakor ste Vi? Zapomnite si dobro, da imam jaz Vam zapovedovati, ne Vi meni. Vsak beráč se prevzáme, kadar se nasíti, tako tudi Vi. To je pa zaradi tega, ker ste pozabili, da ste prišli k meni čisto z golo mošnjo ter niste prinesli ničesar, razen² kar ste imeli na sebi in suhótno³ kljuse pod sebój.“

„Tudi pošten meč in poštene rodovine imé in, če hočete, krepko roko, ki zna odgovarjati na enake besede kakor so Vaše,“ pravi Italijan.

¹ zahtievajte ² osim ³ suhonjavo

„Bomo videli,“ odgovori grof in otide.

Znano je, da malokatero očitanje človeka, ki ima še nekaj časti v sebi, tolikanj speče, kakor če se v oči vrže beraštvo in se mu še našteva,¹ kaj in koliko dobrega je po nevrednem užfl od nas.

Lahko se torej razsodi, kako je bilo Cirijaniju v tem hipu, ki je že po naturi bil burne in nagle krvi, poleg tega pak je živel še v onem času, ko je svet vsako malo resnično ali namišljeno razžalitev menil popraviti in maščevati samo s krvjó.

Gospodar Turjaški je pač vedel, da bi njegov gost njemu navzlic² kaj poizkušal. Da bi morebiti z deklico ne pobegnil, je ukazal dvema služabnikoma, se postaviti pred duri tiste stanice, kjer je bivala hči mestnega sodnika, in jima ostro zapovedal, nikógar izpustiti. Potem je šel zopet k meščanoma.

Morebiti da bi poslednjima razkazal nekaj bogastva svojega, je bil že prej zapovedal, pogostiti meščana. Toda stari sodnik se ni ničesar hotel takniti, dokler ne bi videl hčere.

Zatorej ju³ je vedel glavar, brž ko je prišel nazaj, po stopnicah navzgór do sobe dekličine. Ko so stopili v stnico, je stala deklica v sredi, belo oblečena in obrnjena proti vratom. Za roko jo je držal Cirijani. Ko je očeta zagledala na pragu, je vzkliknila od veselja, se hotela s silo izpuliti Cirijaniju, a ta jo je trdno držal. Ravno ko je izgovorila besedo „oče“, izvleče Italijan nož in zavpije z divjim krikom :

„Nihče te žive ne bo vzel meni, tudi vsi grofi Auer-spergi ne !“

Rekši jo zabóde v srce.

Stari sodnik ni črhnil besedice, kri mu je šla z lica, naslonil se je na zid, zdrsnil⁴ in omedlél⁵ na tla.

¹ nabraja ² uzprkos ³ njih dvojicu ⁴ omaknuo se ⁵ onesviestio se

Tudi grofa je naglo hudodelstvo tako prevzelo, da izprva ni vedel, kaj storiti.

Poštenjaka Simona je sicer tudi osupnilo, a ne toliko, da bi si ne bil v svesti, kaj je potreba po njegovi najboljši pameti. Predno je mogel Cirijani uskočiti, je bil Simonov kratki meščanski meč v trdno vajeni roki. Boj je bil kratek. Lah se s svojim nožem ni mogel braniti. Kmalu se je zvrnil.

Dve duši sta šli skoraj ob enem pred sodni stol odgovor dajat. Pač je ena laže odgovarjala od druge. V trenutku je bila soba polna služabnikov, ki so strmé gledali, kaj to poménja.¹

Tudi gospodar je bil v tem reč premislil po svoje. Ukazal je hlapcem, naj starega sodnika in njegovo mrtvo hčer spravijo v mesto. Grniščaka pa je zapovedal zaprėti, rekoč, da v hiši njegovi nima nihče pravice, koga kaznovati, nego li on sam in njegovi bratje.

Zastónj se je Simon izgovarjal, da je tudi njemu obljubljena varnost, zastónj se je hlapcem srdito branil po medvedje, polomili so ga do tal in moral je ostati v zapóru.

Med tistimi dnevi, ob katerih je Ljubljana, osrédok lepe kranjske dežele, vladajočega svojega vojvodo pozdravila z gromovítim veseljem, se šteje tudi pepelnična sreda leta 1423. Ta dan je bil Ernest sam prišel v Ljubljano, da bi mestu zopet povrnil mir in pokoj.

Takoj je bil zaslišal od posláncev mestnih, kako deželni glavár Auersperg pod noge meče sveto pravico, poslal in sklical je bil v Ljubljano več veljávniht mož, svetnega in duhovskega stanú,² ki so imeli nalogo, Auerspergove pregréhe preiskovati in če se uresniči, kar tožijo meščanje, ga ostro soditi.

¹ znači ² staleža

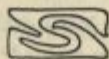
Dasi so ga ne samo njegovi sorodniki podpirali in zagovarjali, temveč tudi večina kranjskega višjega plemstva, je bil vendar odstavljen in obsojen na smrt.

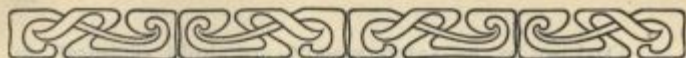
Ko je torej na omenjeni dan vojvoda sam prišel v Ljubljano, da bi razjarjene meščane potolážil in deželi postavil drugega glavarja, se je bratoma obsojenca, Herbartu in Leopoldu Auerspergu, ponudila prilika, na čelu velike množine sorodnikov in prijateljev prositi pomiloščenja. Vojvoda se je najbrž tudi bal, se zameriti tem mogočnim možém, zato se jim ni upal odbiti prošnje. Tako je Juri odšel zasluženi kazni, če ni bilo toliko ponižanje za prevzetnega in ošabnega grofa že kazni dovolj.

Na mesto njegovo je bil za deželnega glavarja izvoljen Ulrik Šenk z Ostrovice, s katerim so bili menda Ljubljancanje zadovoljnejši, ker zgodovina ničesar slabega ne ve o njem.

Sumerek, ki je bil pri sodbi proti Auerspergu eden najglavnejših tožnikov¹ in prič,² ni dolgo živel. Šel je kmalu za hčerjo, poprej pak je še videl, da je bil na mesto njegovo za sodnika izvoljen njegov prijatelj Simon Grniščak, ki je bil še pred sodbo izpuščen iz zapora. Ker prve neveste, katero si je izbral, ni mogel dobiti, je ostal žive dni zvest svetemu pismu, ki pravi, da je „bolje, če človek ostane tako“.

¹ tužiteljá ² svjedoká

SOSÉDOV SIN.

(1868.)

I.

Zjutraj ob devétih je stal pred vežo velike, precej lepo zidane kmetske hiše voziček¹ napržen. Kolésa so bila čedno osnažena² in čez sedež je bil zelen koc pregrnjen ter skrbno na vseh stranéh pripét, da se nikjer ni videla s slamo napolnjena vreča pod njim. Nepotrpežljivo s prednjim kopítom tla kopajočega rejénega³ konja rjavca je delavno oblečen hlapec, vajeti⁴ in bič držeč v roki, prav prijateljski pogovarjal, naj bo miren.

Iz veže stopi mož kakih petdesetih let, srednje, trdne postave. Menda se je ravno zdaj opravil v praznjo⁵ obleko,⁶ kajti gledáje, če je konj prav napržen, si zapénja še goste posrebrene gumbe na brezrokávníku. Kakor bi se hotel domisliti, ali je kaj pozábil, dene roko na čelo in potegne po nagubanem,⁶ pa o dobri hrani pričajočem obličju, potiplje v notranji žep svoje precej dolge kamižole od rjavega sukna, pa ko se uveri, da ima novce pri sebi, potrélplje rezgetajočega konja po prséh, vzame hlapcu vajeti in bič iz rok ter sede na voziček.

„Al' bo treba iti v semenj,⁷ Anton, v semenj?“ vpraša mimo gredóč kmetič na vozu sedečega soseda.

„V semenj. — Ti ne pojdeš?“

„Baš ne morem; imam nekaj stelje napraviti,“ odgovori kmetič in gre dalje.

¹ kolica ² očiščena ³ hranjenoga ⁴ vojke ⁵ svečanu odječu

⁶ namrštenom ⁷ sajam

Ta pak se obrne in reče lepi deklici, kakih dvajset let stari, ki je ravno prišla na prag : „Le naglo, če se hočeš z menój peljati, Fránica ! Čakal te ne bom.“

„Le poženite“ — odgovori dekle — „n'sem še opravljena in tudi rajša peš¹ hodim.“

„Kakor hočeš !“ pravi oče, malo razžáljen, da se hči neče z njim peljati, tréne z vajatmi, in kakor blisk šine konj z lahkim vozičem po gladkem poti proti cesti.

Smrekarjev Anton — tako so namreč sosedje klicali našega možá — bil je najbogatójši svoje občine, in kar je imenitno, pridobil si je bogastvo s svojim trudom in umom. Njegov oče je bil sicer tudi precej imovít kmet v sosednji vasi, ali razdeliti je imel svoje iménje med štiri sinove, in Anton, najmlajši med njimi, je dobil samo zemljišče ter hišo, ki je bila pa veliko manjša in slabša od današnje, na istem mestu vnovič zidane. Prve gotove novce, dve sto goldinarjev, je imel Anton v rokah, ko se je oženil, ker to je bil od žene dobil za doto.² Začel je kupčevati z žitom in raznimi kmetскими pridélki, ki jih je skupljeval in vozil v mestne zaloge. Domá pak je žena kmetovala z družino. V vsem je imel srečo. Začél je trgovati z vinom na debelo, kupoval ubožnim kmetičem vole in krave „na pol pri-réje“,³ in kopíca je rastla od leta do leta. Ljudjé so ga cenili raznovrstno : nekateri na dvajset, drugi na štirideset tisoč, nekateri na več ; nekateri so si pa številjenje⁴ lajšali in rekli : Toliko ima, da sam ne ve, koliko. In poslédnji niso popolnoma napak govorili, kajti na tanko Smrekarjev Anton res ni mogel svojega imetja sešteti,⁵ ker razen⁶ nekoliko okornih števil⁷ ni znal niti pisati. Za mnogo sevéda se ni motil, kajti imel je čudovito dober spomin : med sto dolžnski je vedel, koliko ima ta ali pa ta obrésti⁸ na dolgu, kakor bi bilo vsakemu posébe na nosu zapisano-

¹ pješice ² miraz ³ prihrane ⁴ brojenje ⁵ sračunati ⁶ osim ⁷ brojaka ⁸ kamata

Novci dajo veljavo. Tudi Anton je bil veljaven mož, kamor je prišel ; pa je tudi vedel, da je. Ponosno je sedal med vsako družbo. Dobro mu je delo, če ga je kdo hvalil in blagroval¹ : „Ti si že mož, ti ! Kaj maraš, ker imaš vsega zadosti.“ Ali pokazal ni nikoli, da mu to dobro de ; modro se je držal in kaj drugega začel govoriti. Le kadar ga je vino omotilo, je črhnil katero sam sebi na pohvalo. Sicer je pa rad zbadal vse tiste, ki se imajo navado bahati.

Občani so ga hoteli izvoliti² za župana.³ Ubrani se je te časti, rekši, da ne utégne⁴ z gospósko⁵ poslovati. Dal se je pa voliti za prvega občinskega svetnika.

V krčmi ni rad sam pil. Če je le našel znane ljudi, je prisédel k njim in čakal, kdaj pride kozarec,⁶ ki se vrsti okrog, do njega. Družil se je z vsemi, z bogatíni in ubožnimi, a posebno zaupljiv in prijatelj ni bil nikómur. Tudi za vino navádno ni hotel več dati, nego kar je računa po razdelitvi spadalo nanj. Le kadar je dobil v krčmi kake nižje uradnike, te je napójil, pa samo zato, da jim je laže prav robato⁷ zabavljaj in jih v pričo prav neusmiljeno⁸ mahal.

Danes je v bližnjem trgu semenj in peljá se tja, da bi nekaterim kmetom, ki so ga prosili, kupil vole v rejo. Ker poslednji tržni dan tudi ni bil v mestu, mora zvedeti, kako je bila kupčija in po čem kaže kupovati.

II.

Ko voziček drči po cesti, doide⁹ suhega, dolgega možá v zanošeni letni obléki in s kosmato kučmo na glavi. Smrekarjev Anton podrži konja in pravi :

„Če imaš kaj težke peté, pa k meni sedi, Brašnar !“

Brašnar se nasmehne, skoči na voz, se posadí dobro na mehki sedež poleg Antona ter pokrije z desnim levi

¹ blaženim držao, veličao ² izabrati ³ načelnika ⁴ dospije
⁵ oblačú ⁶ čaša ⁷ prosto ⁸ nemilosrdno ⁹ stigne

črevelj,¹ da se ne bi videla luknja, katero je preril palec. In Anton požene.

Brašnar je bil Smrekarjev sosed. Nekdaj je bila Brašnarjeva hiša najtrdnjša vse vasi. Zdaj pak je bila najbolj zadolžena, poslópje² opuščeno, njive negojne in slabo obdelane. S pijančevanjem in neštevilnimi pravdami je Brašnar zaprávil skoraj vse, kar je bil dobil po očétu. Ker je v svoji mladosti nekaj let hodil v mestno šolo in se naučil nemški govoriti in pisati, ga je obšla prevzétna misel, da ima izvrstno umno glavo. Dobil je prvo pravdo, katero je imel z nekim sorodnikom. Pripisoval je to samo svoji bistroglávnosti. Da bi se še bolj podkoval, prebere³ zakonoznanske knjige, kar jih dobí v roke. S pravo strastjó se začne tožariti.⁴ Kdor je imel kako pravdo, je prišel k njemu; on se je vsega lotil, bodí si krivično ali pravično. Vsako tožbo je gnal do poslédnje stopínje, in če jo je izgúbil, jo je začel za nekaj časa malo zasuknjeno in predrugačeno še enkrat od spodaj. Kmetstvo je zanemárjal, novce je rabil in zabrédel je v dolgóve. Njegov dom bi bil imel pred dvema letoma biti prodan; rešil ga je samo s tem, da ga je dal prepisati edinemu sinu in da je odstopil od svojega slabega gospodarstva.

Zdaj je bil pravdar in mešétar ob enem. Vsak, kdor se je tožil, se je prišel k Brašnarju posvetávati. Plačila sicer za take svete Brašnar ni dobival, a pil je. Ker je bila potreba vinske pijáče močnejša od vestí, je pomagal na tihem obema nasprotnikoma v pravdi, če sta mu oba kupávala obilo vina. Ali pravdati se človek ne more vsak dan, želja po pijači pak se zmerom vrača. Zatorej je bil Brašnar tudi mešétar; na vsakem semnju je za vole in krave delal kup; kjer se je kaj kupčevalo, tam je kričal Brašnar. Tako je minilo malo dni, da bi ne bil zaspal pijan, če tudi je bil ubožen.

¹ cipela ² zgrada ³ pročita ⁴ tužakati

Kar se dostaja Brašnarjevega znanja, pritegnemo sicer, da je bilo mnogo tiste modrósti, katero si je sam prisvajal, samo v njegovem domišljavanju. Res je pa, da si je bil po dolgi izkúšnji pridobil tako izúrjenost¹ v sodnih in pravnih rečéh, da bi bil mnogega mladega doktorja spravil v zadrégo. Tudi od nature je bil obilo obdarován: imel je močan, sicer oster glas; vse je hitro razvídel in govoril je, dokler je kdo hotel, ter je znal preobračati najtehnješe dokáze, da se ga je še okrajni sodnik, ki ni bil posebno bistroglav, jako bal, kadar je imel z njim opraviti.

Večkrat je gosposka posezala po njem ter ga iskala kaznovati zaradi „zakótnega pisárstva“; pa noben kmet ni hotel proti njemu pričati — in sodstvo, če tudi ni verjelo, da Brašnar dela kmetom samo iz prijaznosti, ga je moralo zaradi nedokazov pustiti na miru. Ali namesto kvara je žel Brašnar iz takih razpórov z gospósko še dobiček. Razširila se je med ljudmi namreč misel, da je Brašnar tako pretkán, da mu še cesarski možjé ne pridejo do kože, ako bi ga tudi radi utopili v žlici vode, ker jim jemlje za-sluzek. Brašnar je bil dovólj pameten, utrjati to dobro sodbo o sebi še bolj in jo obračati na svoj prid.

„Koliko jarmov volov pa kupiš danes?“ vpraša Brašnar Antona.

„Kakšnih pet jarmov, pravim, da bi jih“ — odgovori bogatin Anton ter nasproti vpraša, porédno² pogledavši po strani, ubožnega soseda: „Koliko jih misliš pa ti?“

Brašnar umé ta zasméh, stisne spodnjo³ ustnico med zobe, pa se takoj nasméje, rekoč: „Ni hudir⁴! Ti nas lahko ugánjaš v kozji rog, če se menimo o bankovcih; ali ako bi te jaz imel v pravdi, pa bi te krivil kakor vrbovo šibíno, če imaš tudi polno mošnjo, a jaz prazno!“

¹ izvježbanost ² zlo(često) ³ donju ⁴ (hudič) vrag

„Dobro, da ti nisem nič dolžan. Ti bi se me précej lotil s pečátom?“

„Précej na kotomácijo,“ reče Brašnar.

„Ne vé m, ali bi me res tako krívil, ali bi se pokazalo kaj drugače,“ reče Anton ter pogleda soseda s takim nasme hom, kakor bi hotel reči : „Kaj boš ti, siróta lačna !“

„Ali boš kaj dal za víno, Anton?“ vpraša Brašnar.

„Tako menda ne mine, da ga ne bi pil polič,“ odgovori Anton, „pa ti ga menda tudi kaj posrkneš, ka-li?“

„Bi ga, ali novcev ni,“ pravi Brašnar.

„To je pa že žaltavo² maslo, če tega ni“.

Rekši udári Anton po konju. Ljudjé, ki so po cesti gnali živino ali prazni šli v semenj, so ju pozdravljali vse vprek ali z glavo kimáje ali s kakim vprašanjem, ki je bilo nerazumno zaradi voznega ropóta. Oba sta bila vsem znana možá : eden zastópnik novčne, drugi dušévne aristokracije kmetske. Žalostno je bilo samo to, da je bil duševni zastopnik, pravdar Brašnar, manj spoštovan in da je ogromna večina „dobrih juter“ merila samo na Smrekarjevega Antona.

„Če boš kupoval vole, mene pokliči, ni treba drugega mešétarja iskati. Menda vendar sosedu bolj privoščiš kak krajcar zaslúžka in kapljo vina, nego katéremu od Bog ve kod !“ pravi Brašnar, ko sta se bližala semnju.

„Tega ne, tega,“ reče hudobni Smrekar. „Po nemški znaš jezik majati, kakor biríč³ in komisár ; pravdarski dohtar si, učen kakor cesarski minister, pa bi te jaz jemal za mešétarja? To ni spodóбно !“

III.

Semenj v kakem slovenskem trgu ali večji vasi je prebivalcem v okrožju imeniten dan in ima nekaj praz-

¹ gladna ² gorko ³ pandur

ničnega. Veselj se ga kmetič, ki je pred letom kupil mlade voliče, jih lepo porédil in opásel ter jih upa ta dan za lep dobiček prodati. Veselé se ga otroci, ker vedó, da jim mati, ki je šla kupovát kuhinjske posóde in praznje¹obléke, prinese medén štrukelj, rdečo² trobéntico in še kaj lepega. Veselé se ga napósled tudi odrastli mladeniči in deklčiči, ker mogoče se jim je mnogo pogovoriti med seboj, kar se ne da vselej in povsod.

Smrekarjeva Franica je bila tudi napravljena v semenj, in sicer ne zaradi kakega izmed snubáčev, katerih je iméla obilo, nego ker je mati hotela, da nakupi te in one stvari za hišo.

„Ne pozabi mi šivánk!“ zakliče precej debela mati Smrekarica in radostna gleda za lepo, nedélski oblečeno hčerjo, ki stopa doli po vrtu.

„Vem,“ odgovori dekle.

„Da veš, očéta pošči in se pripelji z njim domóv. Če ga ne boš priganjala, zaostáne pri pijáncih in bo gotovo po noči hodil domov. Le priganjaj ga, da kmalu prideta.“

„Bom že.“

Mati gre v vežo nazáj, hči pa krene po stezi, po bližnjem peš-poti proti trgu.

Franica je bila edini otrok Smrekarjevega Antona. Vsi drugi so mu bili pomrli v detinskih letih. Dal jo je bil dve leti v mestno šolo, da se je izučila brati in pisati in kar je sicer deklétu potreba vedeti. Težkih kmetskih del je sicer ni silil delati, vendar je morala znati vse in biti povsod, kajti oče je dejal: gospodínja ni pridna, če samo gleda, kako drugi delajo in vedno čepí domá. Ljudjé, ki so jo tako večkrat videli pri kakem delu, so rekali: ta menda ne ve, da bo imela toliko in toliko tisočev, da bi lahko sedéla v senci.

¹ svečane ² crvenu

Kakor vse matere rade svojim hčeram lajšajo življenje in jih hranijo od preobilega truda, tako tudi Smrekarica ni bila zadovoljna, da bi njena Francika bila tako ženjca kakor druga dekléta, ki nimajo takih roditeljev. Ali Anton, njen mož, je ob takih prilikah, ko je mati kaj pogodrnjala,¹ udaril s peto ob tla in rekel ob kratkem: „Tako hočem iméti!“ In žena je vedela, da na to ni več nobene pritožbe.

Franici in njenemu značaju pak je bila ta očetova volja važna. Delo in tovarištvo z ubožnejšimi deklíči in mladeníči sta jo hranila² tiste puhle prevzetnosti, ki le prevečkrat prelestí³ otroke bogátih roditeljev proti manj imovítim. Enako poslovanje, enaka usóda nas uči, da smo vsi človéki; da so vnanje srečne ali manj srečne razmére samo slučajne ter da se mora človek ceniti sam po sebi.

Govorila je rada z vsakim in o vsaki stvari. Zatorej so jo ljudjé radi imeli in celó stare ženíce, ki ves svet obgodrnjajo, niso vedele ničesar slabega o njej povédati, razen tega morebiti, da ji ni noben snubač po volji, dasi ima kaj izbirati iz tolike množine, kar se jih je že oglasilo.

Ni samo ogromna imovina, ki jo je imela Fránica pričakovati, vlekla snubačev v Smrekarjevo hišo; deklica s črnimi očmi in lepim, okroglim obrazom, kakor se ne najde povsód, z nekoliko zajétno⁴ ali pravilno vzrastjó gibčnega života je bila sama na sebi vsakega poštenega ženina⁵ vredna.

Ko je tako šla po poljski stezi, z belo, na ogléh rdeče vezeno ruto⁶ v roki, je šumela njena na pol sviléna obleka, prepelca je v detelji prepeléla, škrjánec⁷ je pel visoko nad zelenim žitom, a ona sama je bila zamišljena, kdo ve, v katero misel. Ni tedáj takój slišala, da nekdo korači za njo ter da jo je že dvakrat zaklícal.

¹ mrmrljala ² čuvala ³ (prelasti) prevari ⁴ krupnom ⁵ zaručnika ⁶ rubcem ⁷ ševa

„Zakaj tako hitro?“

Obrne se in videč, da je mlad znanec, pravi: „Greš tudi v semenj, Štefan? Le naglo stopi, da pojdeva vkup.“

„Že od daleč sem te klical, pa si danes tako ošabna,¹ da nisi hotela počakati.“

„Nisem te slišala, res da ne.“

„Ali smem vštric² tebe iti?“

„Saj nisva v jezi, kakor jaz mislim. Prepírala se nisva še nikóli in žalega ti menda jaz nisem storila, ti meni ne. Zakaj bi tedaj ne hodila vkup? Vsaj naju ne bo strah, ker sva dva, in lahko si pomóreva, ko bi prišla sila; ali ne?“ pravi deklica.

„Takega strahú, dejál bi, ni, da bi mi tebe vzel; spoglédala bi se popréj!“ odgovorí mladenič in veselje mu sije z oblčja.

IV.

Res čeden³ človek je ta Štefan. Zna se mu, da gleda nekaj na obléko. Lepo suknéno kamižolo nosi, črne irhaste⁴ hlače se ga dobro oprijemljejo, sviléna ruta⁵ je vrhu žametovega⁶ brezrokávnika okúsno zavezana za vratom, in klobúk od zajčje dlake predrzno sedí vrhu lepega čela; izpod klobuka padajo precej dolgi, kodrastí, črni lasjé; pod nosom je malo brk: izkratka ves drugáčen je od očéta svojega — Brašnarja.

Po očetu svojem ni Štefan imel nobéne druge lastnósti, nego telésno velikósti. Moč, širjávo čez pleči in lepo vzrastle ude mu je dala naráva; po materi, ki mu je bila umrla v njegovem štirinajstem letu, pak je nasledoval poštenost, dobro srce in še mnogo dobrih dušnih lastnósti.

Še le dva in dvajset let star, bil je že dve leti samostójen gospodár, odkár je namreč bil njegov zapravljívi⁷

¹ ohola ² uz ³ lijep ⁴ iz ustrojene kože ⁵ rubac ⁶ baršunastoga

⁷ raztrošni

oče prisiljen, mu odstopiti svoje nepremično¹ imetje. Da to gospodarstvo ni bilo posebna sreča, se uméje lahko. Dobil je opuščeno zemljišče, nobenega repa v hlevu in kup dolgá, od katerega je bilo treba obrésti² plačevati. Oče je živel od njegovega dela, a sam je redko prijél za kako oródje.

Pa četudi se je bilo Štefanu boriti z vsemi temi in drugimi neugodnostimi, pripravil in zboljšal je bil v teh dveh letih že mnogo. S pomočjó svoje tete, Brašnarjeve sestre, in edinega hlapca, ki ga je bil vzel v službo, se je lotil kmetovanja, dobil nekaj živine v hlev, in tako mu je dobro šlo od rok, da ni samo plačeval obresti nego tudi nekoliko popravil poslopje in letos že celó plačal majhen del dolgá. Kmetje so ga hvalili in dejali: „Ta je priden in pameten, Bog mu bo dal srečo in kmalu bo stal na trdnih nogah, to boste videli.“

Pač je mladeniču časih delo³ težko, in skrb se mu je še bolj zagrenila s to mislijo, da je očetova lahkomiselnost kriva njegove neugodnosti. Nikdar pa nihče ni slišal, da bi se bil potóžil ter nikóli ni očetu rekel žal beséde. Da je z očetom malo govoril, tega je bil več kriv stari Brašnar sam nego sin. Bodisi, da je starca pekla vest,⁴ ali da ni imel Štefana rad, ker je videl, da se ni čisto nič vrgel po njem, ali ker ni nobenega človeka imel rad: kakor se ni brigal za njegovo izréjo,⁵ tako se tudi zdaj ni pečal zanj. Minilo je časih po več dni, da nista govorila besede. Če je oče bil štiri dni z doma in peti dan prišel pijan domóv, ga sin ni vprašal: Kje ste bili, kaj ste delali? In če je oče, kar se je redko zgodilo, šel sinu pomagat orati, je držal plug molčé brazdo za brazdo ter ni vprašal: Kaj boš sejal ali sadil? Če sta si imela kaj povédati, sta si povedala ob kratkem ali pa sta si izvolila kriv pot, namreč teto

¹ nepokretno ² kamate ³ činilo ⁴ savjest ⁵ odgoj

Marjeto, ki je temu pripovedovala, kar je rekel oni. Štefan je bil vajen¹ takega očeta ter niti mislil ni, da bi mogel biti drugačen.

S Smrekarjevo Franico je Štefan leto dni vkup hodil v farno šolo, predno so jo bili dali v mesto. Tedaj sta bila prijatelja, kakor so baš sosednji otroci. Ko je deklica prišla iz mesta, se je zdelo Štefanu, da imá že nekaj bolj gospóskega na sebi. Ni se upal z njo govoriti, da, celó ogibal se je je. Še le počasi se ji je zopet približal.

Rad jo je imél, vesel je bil, kadar je mogel z njo govoriti. Pa bila mu je samo kakor prijateljica, več — več si misliti ni mogel. Dovólj mu je bilo in srečen je bil, da mu je na njegov ogovor prijazno odgovorila, kadar sta bila kje med ljudmi, ona, bogata Smrekarjeva hči, pa njemu, ki je bil le Brašnarjev sin.

„Kaj boš kupoval na semnju?“ ga vpraša deklica.

„Teti je treba čevljev,² usnja³ bom kupil.“

Pa ni bilo res. Teti ni bilo nič treba čevljev, in usnja ni bil namenjen kupovati. Zlagáti se je moral, ker resnice ni mogel povedati. Rasnica pa je bila, da je šel Štefan, ki se je težko ločil od doma in nujnega dela, samo zato v semenj, ker je vedel, da gre tudi Smrekarjeva Franica, in sicer peš gre ter sama. Kako je to zvedel, Bog zna.

„Drugega kupička nimaš?“ vpraša Franica.

„Nič drugega. — Pač! Prstan bi hotel tudi kupiti, tak, kakor ga imaš ti tukaj-le.“

Rekši jo prime za levo roko in gleda tanek, zlat prstan ali morebiti gleda lepo ročico ali oboje, prstan in ročico, ne vem.

„Čemú ti bo tak prstan, kakor je moj? Saj ga ne boš mogel nositi, premajhen bi bil tvoji roki,“ pravi deklica.

„Saj ni, da bi ga moral nositi na prstu.“

„Kaj pak?“

¹ naučan ² cipela ³ kože

„Ko bi dobil baš takega, kakor je ta tvoj, bi te prosil, da bi menjala in bi jaz imel tvoj prstan.“

„Potlej bi bila pa kakor mož in žena,“ se smeje deklé.

„Prstan tega še ne stori, treba fajmoštra¹.“

Deklica se zasmee in začne govoriti druge stvari. Sama pa zavéde govorico zopet na prejšnjo reč, vprašáje :

„Ti bi rad imel moj prstan?“

„Rajši od ne vem česa.“

„Čemú ti bo vendar?“

„Imel ga bom!“

„Ali dosti ni vreden. Komaj tri goldinarje morda.“

„Jaz bi ga ne dal za sto kron srebra.“

„Ná ga!“

Štefan je imel prstanek v roki. Vesel je bil, da bi bil poskočil visoko v zrak. Ko bi bila zahtevala krvi od srca za plačilo, dal bi jo bil rad!

V.

Na semnju je bilo živo gibanje. Tesno je v dolgih vrstah stala živina, par za parom, tako da so se težko prerivali semtertja² kupci, mesárji in kmetje. Volom je bilo menda jako dolgočasno; prežvekovali so in se niso nič zmenili za vretje okrog sebe. Če je kakemu rogatemu velikanu morebiti prišlo na misel, pokazati četveronogemu svojemu bratu ali sosedu z rogmi savraštvo ali na neki drug način nedovoljeno ljubézen, so se takoj od vseh strani vzdignile šibe in batine ter so padale po njem, da ga je hitro minilo veselje in skakanje. Tudi materam kravam ni bilo po volji, da so bile tukaj v popoludánšnji vročini na ogled razstavljene, ta ručeč,³ druga se tiho pogovarjáje s svojim čez pas z višnjevo⁴ ruto⁴ prevezanim, strahoma⁵

¹ župnika ² amo tamo ³ ričuč ⁴ modrom maramom ⁵ u strahu, plašljivo

pri njej stoječim teletom, tretja mirno ležeč v prahu in v blatu svojem na tleh.

Smrekarjev Anton je počasno¹ hodil med živino. Glavo je nosil po² konci,² klobuk se mu je bil nazaj pomaknil, levica je držala s srebrom okovano pipo,³ a v desnici je imel drobno šibo, s katero je malo potepel tega in onega vola, da se mu je umaknil s poti. Kakor častna straža so hodili za njim trije kmetje, prosili in mu prigovarjali. On je mirno kadil,⁴ nič odgovarjal, pokimal zdaj onemu, zdaj temu, ki ga je srečal in pozdravil.

„Kaj ne, Anton, da boste še meni kupili vole?“ reče eden treh kmetov.

„Petnajst goldinarjev mi boste vender utrpéli posoditi,“ govori drugi, in tudi tretji prosi, naj bi mu vole kupil v⁵ rejo.⁵

Pa Anton ni hotel nič slišati. Še le ko se prerije izmed živine in vidi, da se ga sitneži držé „kakor laščec“⁶, vzame pipo iz ust, pljune po tleh in reče :

„Kaj vam nisem povédal, da sem danes že kupil vsem, katerim sem mislil? Le pojte !“

Dva, ki sta ga prosila volov, sta uvidela, da je vsaka beseda zastónj ter da se ne da preprostiti, odšla sta torej in klela. A tretjega Anton sam poklčé nazáj.

„Koliko bi rad?“

„Petnajst goldinarjev Vas prosim.“

„Kaj boš z njimi?“

„Prasččka bi kupil in kadar ga zredim, Vam vrnem z obréstjo,⁷ gotovo.“

Anton izvleče svojo listnico, z bankovci natlačeno, slíni prst in izbére tri petáke.

„Ná ! Pa dosti prirédi ! Obresti ne bom jemál od tebe. Če boš moški z vračilom,⁸ te bom znal še drugič, ako ne, nikóli več ne dobíš. — Ona dva sleparja znam.“

¹ polagano ² uzpravno ³ lulu ⁴ pušio ⁵ „na hranu“ ⁶ klop
⁷ s kamatama ⁸ vračanjem

„Bog Vam daj zdravje, ko ste mi dobro storili,“ reče kmet in spravlja novce.

Pa Anton ne posluša te zahvale, se obrne in stopi v bližnjo krčmo.

„Pojdi pit, Anton!“ se je glasilo od vseh omízij¹ ob enem, in mnogo kozárcev² mu je molélo³ naspróti. Ali Anton zmaje z glavo, gre naravnost v kot, kjer je bil še prostor, sede in reče: „Naprej je treba kaj založiti.“ Z belim prtom prepasani krčmar priteče silno prijázen in vpraša: „Políček dobrega, Anton, ali ne?“ „Nimaš nič za prigrízek?“ — „Kaj pečenega in kaj kisle zelenjádi?“ — „Pokáži!“ — „Pa vina pošteno mero, kaj pak!“

Takoj⁴ je imel velikanski obrók pečenke pred seboj. Še le ko je položil vilice in nož, od sebe porinil okrožnike⁵ in zvrnil poln kozarec vina, sklene roke ter se nasloni na mizo, pa se začne pogovarjati z okrog sedečimi možmi. Govoril je glasno, da ga je bilo slišati po vsej sobi. Pletla se je govoríca o volóvski kupčiji, o današnjem semnju, o pšenični ceni, o Judu, ki skupljuje v mestu ježíce,⁶ in o Italijanu, ki skupljuje suhe slive, kakšno vino bo letos na Hrvaškem itd.

VI.

V zgornjem delu trga so iméli kramarji svoje prodajálne šatore. Vabljívo so bile razvéšene sviléne rute in raznega pisanega⁷ blagá⁷ v lepem neredu. Jezičen in urnoročen skače kramar semtertja, razkazúje, hvali in se zna mladi kupovátki pridobríkati in jo uveriti, da na vsem semnju ni enakega blagá po tej slepi ceni.

Srečo lovimo po svetu vsi, ali sreča je čudna ptica. Vsi jo enako imenujemo, ali vsake oči jo gledajo, visoko v nedosežnem višku sedéčo, v različni, drugačni podóbi.

¹ stolova ² čaša ³ „(po)molilo (se)“, dizalo se ⁴ odmah
⁵ pladnje (tanjуре) ⁶ šiške ⁷ šarene robe

Glej, ona dva dečka polnih rdečih lic strmíta¹ zamaknjena¹ v lepe pištólice, ki jih ima prodajalec otročjih igráč razstavljené. Kako bi bila srečna ta dva, ko bi si mogla kupiti vsak eno pištolicó ! In pride jima čas, kadar dorasteta, da bosta imela novcev toliko in še več, nego veljajo te pištólice. Ali tačas ju² te lepe stvarí ne bodo več veselile, né bode ju brigalo, kupovati pištolic ; po čem višjem in večjem bosta hrepenéla, kar jima bode najbrže zopet nedosežno, in — sreče ne bo nikóli.

V gručah³ stojé znanci, mladi in stari. Nekatéri se dolgo že niso videli, tedáj se je treba kaj pomeniti ; drugi se posvetujejo, kam bi bilo bolje iti vrč vina pit, tretji opazujejo dekléta in mladéniče, ki hodijo med kramo gori in doli.

„Poglej ! Smrekarjevega Antona Franica !“ kaže eden stoječih mladeničev svojemu tovarišu.

„Ta lahko hodi košato,⁴ bogata je in lepa. — Kdo je pa ta muha, ki za njo lazi in tako sili vanjo⁵?“ vpraša drug. „To je Plužnikov študent. Tega so samo babe premotile, da ni šel k tarjem⁶. Na dohtarsko študira, pa ves babjak je.“

Res je hodil s Franico majhen, šibák⁷ človek v črni suknji,⁸ z naočniki na nosu in s tanko, svetlo paličico v roki. Deklici se je poznalo, da tega továrištva ni vesela. Gospodek je govoril največ sam, jako malo mu je odgovarjala. Zdelo se ji je nesramno, da se tako vsiljuje ter ji tako ostro pogleduje v oči, da jih mora povéšati. Tudi je je bilo sram, da jo vsi gledajo v tej družbi.

„Ali si huda name?“ reče študent.

„Jaz nisem na nikógar huda, najrajša imam pa tistega, ki me pušča z mirom,“ odgovori Franica.

„Tega ne verujem, to ni prav nič po deklíški.“

¹ dive se gledeč ukočeni ² njih dva ³ hrpah ⁴ (krošnjato) oholo
⁵ u nju ⁶ far pop ⁷ vitak ⁸ kaputu

„Vse v eden kup.“

„Ti si prav ustvarjena, da bi onesrécila človeka, ki te ima rad.“

„Jako lahko je pomagati. Ne trebate me radi imeti, pa se Vam ne zgorí nič hudega.“

„Ali tvoje lepe oči . . .“

„Moje oči Vam tudi ne storé nič žalega, nič se ne bojte. Z Bogom ! Jaz imam tukaj oprávek¹.“

Reče in se obrne k prodajálnici, a študentek gre s povešenim nosom dalje svojim potem.

Komaj je začéla Franica pri kramarju izbirati blagó za obleko, kakršno je mislila kupiti, že pride k njej drug, tudi neprijeten človek, eden njenih snubáčev, Pogreznikov Peter, mlad človek, ki se ji zdi grozno pust in siten.² Rajša je govorila s pastírjem domá, nego z njim ; ali njen in njegov oče, Pogreznik, bogat prekupec pleménih prascev, sta bila prijatelja, in morala mu je biti na videz prijazna.

Štefan pride v tem hipu mimo. Videč, da Franica stoji poleg Petra, hoče oditi ; a deklica ga zagleda in pokliče : „Pojdi sem, Štefan !“ Ko se vesel približa, mu reče : „Pomagaj mi izbrati ! Katero izmed tega dvojega se ti zdi lepše?“

Štefan pogleda in pravi : „Ne vem, pa ko bi jaz bil kakor ti, bi vzel to z zelenimi rožami.“

„Jaz sem bila pa že bolj namenjena ono kupiti.“

„Meni je tudi ono bolj po volji ; zelene rože preveč mahajo v oči,“ reče, dasi³ ne vprašan, Pogreznikov Peter.

„E, to zeleno vzamem,“ reče dekle in kupi blago, ki je bilo Štefanu po godi. Potlej mu reče :

„Zdaj bi pa rada poiskala očeta. Ali jih nisi nikjer videl?“

„Na živinskem semnju bodo najbrže.“

¹ posao ² dosadan ³ premda

„Jaz se malo bojim sama hoditi med živino. Ali greš ti z menój, če utegneš, da najdeva očeta?“

Uméje se, da je Štefan to od srca rad storil, tem rajši, ker je videl, da bi Peter tudi rad šel z njo, pa ni Petra prosila, ampak njega.

Šel je pred njo in delal pot v gneči.¹ Vse se je moralo razmikati njegovima komólcema²; razrival je možé, da so godrnjali,³ in zdelo se mu je, da bi v tem hipu lahko prijel in daleč zalúčil⁴ največjega vola, ki se ne bi hotel umakniti.

Prideta skozi⁵ gnečo na ono stran, na prosto. Deklica ugléda svojega očeta, ki je prišel iz krčme, in tudi Smrekar zapázi svojo hčer ter ide k njej.

„Tako vretje,⁶ da bi ne bila prišla med živino do Vas, da mi ni Štefan pomagal,“ reče dekle očetu.

„Mu boš pa kupila odpústka,⁷“ odgovorí Anton, in obrnivši se k Štefanu, vpraša: „Kaj pa, svojega starega nisi še nič videl?“

„Očeta? Nič,“ odgovorí Štefan.

„Glej ga, tam-le gre. Pijan je že, kakor krava, in ves krváv. V krčmi so pripovedovali, da je pri nekem kupu okanil⁸ za dva goldinarja, zato so ga stepli.⁹“

Res je stari Brašnar taval¹⁰ med ljudmi semtertja, krváv po lici, kamižolo od rame nizdolu razparano. Vsi ljudjé so se mu smejali.

Ko je sin Štefan to videl in vpričo Franice slišal, da je bil oče tepen¹¹ zaradi slepárstva, je otrpnil, da ni vedel kam pogledati. Nekaj časa stoji kakor pribít, potem se naglo obrne ter se izgubi med ljudmi. Zdi se mu, kakor bi vsi ljudje kazali za njim: Glejte, ta je Brašnarjev! Nikómur se ne upa v oči pogledati. Kakor bi bil sam kaj pregrešil, beži ven iz semnja!

¹ stisci ² laktovima ³ gundrali, mrmljali ⁴ bacio ⁵ kroz

⁶ (vrienje) vreva ⁷ sajamski dar ⁸ prevario ⁹ izbili ¹⁰ lutao ¹¹ bijen

Prišedši s trga, zavije nehoté s poti, sede za samotno mejo na kamen, podpre glavo v dlani, in v mislih videč krvavega, zasramovanega očeta svojega, se razjoka¹ krepki mladenič, kakor otroče osmih let.

Zakaj je šel na semenj, da je to videl? Zakaj njegov oče ni tak, kakor su drugi, zakaj ni pošten? Poslednja misel mu je prišla zdaj prvič, in prvič je za hip čutil v sebi se vzdigovati nenaraven, bridek čut, ki ni bil s četrto zapóvedjo v nikaki pravilni zvezi. Pa samo za hip ! Takoj se mu misel izpreobrne in reče : Kaj bi storil, kaj bi dal, ako bi našel besedo, katero bi govoril očetu, da bi se ga prijela in bi potem bil drugačen? Strašno je to ! Drugi očetje želé sinove izpreobrniti, na pravi pot nazaj zasukniti, a tukaj sedí sin, pošten sin nepoštenega očeta !

Naglo vstane, se ozre okrog sebe in prepričavši se, da ga nihče ni videl plakati, ubriše solze ter se napoti domóv.

VII.

Vsaka praznota ima nekaj žalostnega in otóžnega v sebi. Brašnarjeva hiša je bila od znotraj prostórna ; javorova, že malo črvíva miza je bila nekđaj po dolgem in povprek vsaj za dvanajstéro družíne umerjena. Če so torej, okrog mize sedeč, večerjali samo trije : Štefan, hlapec Blaž in teta Marjeta, so morebiti čutili, kako pusto je, videti na velikem prostoru tako malo ljudi, in molčali so vsi, eden bolj od drugega, da ni bilo slišati nego ropot z žlicami in počasno, premišljeno hojo² stare leséne³ ure za vrati.

„Čast bodi Bogu !“ reče teta Marjeta, ko je bila večerja v kraju, in naglo pristávi : „Zdaj pa le molit pa spat ! Blaž, nič ne hodi rose otépat in kričat po vasi, da ljudje ne bi mogli spati !“

¹ razplače ² hod ³ drvene

Toda hlapec Blaž ni bil volján, poslušati sitne¹ tete ; mislil si je : dan je gospodarjev, noč je moja. Poišče si med drugimi krpami na peči kamižolo, jo vrže čez pleči in odide na vas k tovarišem, ki so bili že zbrani za Smrekarjevim plotom ter se kmalu potem vzdignili in proti sosednji vasi gredé zapéli :

„Mesárja bom vzela,
bom zmerom veséla,
bo tele zaklál,
srcé mi poslál,
teléčje al svoje,
al pa še obóje“ itd.

Štefan navíje uro, natláči pipo tabaka, jo zažge s trščico² na leščerbi,³ ki visi nad mizo, in ide potem venkaj v hlad pred hišo na klop sest. Lepa, svetla noč je ; čuje se petje vaških⁴ fantov,⁴ ki gredó čez polje. Štefan zna po glasovih, kateri je v družbi, katerega ni. Kar je gospodar, ne zahaja več redno med nje.

Eden izmed sosedov pride čez vrt, sede k njemu na klop, ga poprosi „luknje“ tobaka, se začne pomenkovati⁶ o kupčiji na predvčerajšnjem semnju, o današnjem vročem dnevu, in pripoveduje, da je njegova krava žabična, pa da ne ve, kako bi jo bilo bolje zdraviti, itd.

V hiši zgiblje teta Marjeta preobleko in pogleduje k peči na klop, kjer spi stari Brašnar. Prišel je še le danes opoludne iz semnja, vina poln, ter je potem legel.

Gane se, zastóka⁶ in vstane s trdega ležišča na goli klopi.

„Uj, gnílóba gníla !“ se zahudi teta Marjeta. Brašnarju se zazéha, mane⁷ si oči in krivencá⁸ za omízje.⁹ Tam podpre suho brado in upre zardéle oči v Marjeto. Ko vidi, da Marjeta neče vedeti, kaj ima to poméniti, zagodrnja :

„Nu, ali bo kaj?“

¹ dosadne ² trieščicom ³ (prostoj) svjetiljci ⁴ seoskih momaka
⁵ razgovarati ⁶ zastenje ⁷ protare ⁸ tetura ⁹ stolno društvo

„Nič bi ti ne dala, nisi vreden, da bi te pes povohal,“ reče Marjeta, pa gre vendar in prinese s peči skledo, ki jo jame Brašnar, najprej malo ogledujoč menda nečislano¹ jed,² napósled počási prazniti.

Marjeta nekaj časa molčé gladi in zgiblje preobléko, potem naglo prestane, zagrne z zastorom oči in jame na glas jokati.

„Teh godcev³ pa res ni treba. Kaj tuliš!“ reče Brašnar. — „Kaj ne bi ! kako ne bi !“ odgovori stara sestra. „Nisi nas še dosti globoko pokopal, treba nam je bilo še te sramote na hišo, da si se pogoljútil⁴ in te po semnjih pretépaajo. Da bi te bili vsaj ubili, ti nesnaga grda ! Ali nimaš nič srama več . . .“

„Précej mi molči ! Kaj to tebe briga !“

„Briga naju s Štefanom, briga ! Nisem ga še videla jokati, ubogega siromaka, odkar je vzrastel, samo sinoči, ko mi je pripovedoval, kako grdóbo si v semnju narédil in kako so s tebój delali. Sram te bodi !“

Ko Brašnar to sliši, vrže žlico iz rok. Jesti ne more več, sestra njegova še dalje toži, on pak leže ter ne odgovori ničesar. Mogoče je, da ga je vendar malo ganilo in omečilo, ko je slišal, da je bilo sinu hudo zaradi njega.

VIII.

Ljudjé še vendar niso tako hudóbní, kakor časih⁴ mislimo. Naše krepósti sicer pišejo res radi v vodo, ali naših slabósti in pregréh takisto zmerom ne vrezujejo v kamen, s časom jih semtertja tudi pozabijo.

Tako so o Brašnarjevi nezgodi v poslednjem semnju nekaj dni govorili po vsem okrožju. Dobil se je tudi kdo, ki je pošteno dejál : „Ne lučajmo⁵ ga s kamenjem, saj imamo vsak svoje breme. Mož je bil morebiti pijan, pa ni vedel,

¹ necijenjeno jelo ² (gudačá) sviraca ³ goljuf varalica ⁴ (v časih) kadkada ⁵ bacajmo

kaj dela, in če je tudi izmaknil dva goldinarja, kaj, za vino mu je bilo treba!“ A kmalu so ljudje to reč pozabili bolj ali manj.

Štefan se je nekaj dni ogibal ljudi. Mislil je, da pride vsakemu, kdor ga bode videl, na um, kako je njegov oče malovreden človek. Zlasti Smrekarjevi Franici je s poti hodil, četudi ga je v srce bolélo.

Neki dan, ko je šel na polje, pa jo je vendar moral srečati. Sešla sta se na razpotju, in Franica ga je še malo pripočakala, da je prišel do nje.

„Zakaj si bil oni dan iz semnja tako naglo pobegnil? Lahko bi se bil peljal z nama z očetom,“ reče.

Štefan se zardi.¹ Deklica, ki se je morebiti domislila, da mu opomin na semenj ne more biti prijeten, prevrže govorico na drugo stvar in reče:

„Tvoj lan sem zdaj mimo gredé ogledovala. Lep je, samo malo prerédko si ga vsejal.“

„Prerédko se ti zdí?“

„Ko bi bil mene vprašal prej, pa bi te bila naučila. — Ali me vzameš za terfco² jeséni?“

„Vem, da ga ne greš tret, ako bi ti dal vse predivo,“ reče Štefan.

„Kaj meniš, da ne bi znala trlice v roko vzeti?“

„Znala, vem, da bi, kakor vsaka druga, ako bi hotela.“

„Nu, enkrat se mora začeti. Res nisem še trla, pa ko bi letos, bi najrajša začela pri tebi, zato — ker bo lan tako lep.“

„Res? In jaz bi tebe najnaprvo prosil za terfco, ko bi te mati in oče pustili iti tret, kar pač ni mogoče, in sušil bi s takim veséljem, da bi se ti samo trlo pod rokami.“

Deklica se nasmehne in vpraša: „Zakaj te pa ni nič v vas zvečer k nam?“

„Al boste drevi³ kaj čaša svetili?“

¹ zacrveni ² tarilju lana ³ večeras

„To se ve da. — Ali prideš ?

„Gotovo, če le ne umrjem.“

„Umrjem ! Beži, kdo bo to mislil, dokler je mlad in krepák, ko ves svet !“

„Umreti jaz tudi ne mislim še tako naglo, to sem le tako dejal,¹ da gotovo² pridem.“

„Le pridi.“

Razideta se, Franica domov, Štefan svojim potem na polje.

To je zlata in belega srebra vredno dekle, si misli Štefan ter si ne more kaj, da se ne bi še enkrat obrnil in za njo pogledal. In glej ! v istem hipu se je obrnila tudi deklica, da bi za njim pogledala, in tako sta se srečala v eni misli, v enem dejanju.³ Drug pred drugim sta se svoje radovednosti sramovála, deklica se zasméje od daleč sem in Štefan se tudi zasméje.

In smejala sta se ta dva, ne toliko zato, ker bi se jima bilo zdelo smešno, da gledata drug za drugim, ako tudi se dobro znata in vesta, kakova sta po postávi in po obléki ; smejala sta se od veselja ali Bog vedi, zakaj.

IX.

Ob shodu, ki se je praznoval pri bližnji cerkvi, je plesala Smrekarjeva Franica najrajša s Štefanom, a Štefan skoraj z nobéno drugo. Nekateri ljudjé, ki vse vidijo, so opazili tudi to.

Navadno se je Franica ob nedeljah vozila z očetom in materjo k prvi jutranji maši. Kadar se je pripetilo, da se je sama s hlapcem peljala ob desetih k maši, je skočil skoraj vselej kje med potom Štefan na voz in ni bilo videti, da bi bila Smrekarjeva hči nejevoljna zaradi tega. Ljudje so opazili tudi to in še mnogo enakega ter so dejali, da vse te malosti ne morejo biti brez razloga.

¹ rekao ² zacielo ³ činu

Naravno je torej, da sta napósled tudi ona dva izpregledala, se spoznala, si povédala, kar si je že milijon gorečih src povédalo v tihi uri, v objetju najvišje sreče.

In ta čas, ko sta si obljubila ljubézen in zvestóbo do smrti, nista mislila na bodočnost, nista gledala zaprék, ki bi se utegnile grmáđiti proti njuni¹ zvezi, ni jima bila v skrbi volja ali nejevolja roditeljev niti ne vsega sveta. Čutila sta, da sta edina, čutila, da se hrepenjenje enega srca izliva v drugo srce ter da objémata ljubljenje vsega, kar je in bode ljubilo.

Ljubezen ne števíli.² Trenutka se držeč, pije srečni človek z vso dušo sladki požír,³ in blagor mu, ako užíva sedánjosti dar in ne da bridkósti⁴ kaliti veselja in ako utopí spomin tega, kar utégne priti grenkega,⁵ saj⁶ — grenkobe nas ne pozabijo ter pridejo še prerade, mislimo nanje ali ne mislimo !

Počasi pa le vstane pomíslek,⁷ pravega veselja sovráznik. Pač je moralo obema priti na um, da se jima upanje ne smeje. Franica je znala svojega očeta, ni ji bilo lahko misliti, da bi kdaj hotel imeti Brašnarjevega sina za zeta ; Štefan se tudi ni mogel motiti.

Čutila sta oba, da jima ta brezupnost⁸ kalí veselje, zatorej nista, kakor bi se bila zmenila,⁹ dolgo govorila o tem. Boječ se, da ne bi iz razglašene skrivnosti njune ljubézni izviralo kaj kvarnega, sta se na očitnih krajih ogibala, govoriti med seboj.

Tako se med svetom precej dolgo ni vedelo, da je reč prišla že tako daleč.

Nesreča pak je hotela, da se je ta ljubezen vendar objavila. Eden vaških mladeničev je videl Štefana pozno zvečer, ko je pri Smrekarju že vse spalo, stati pod majhnim križastim oknom Franičine izbice in govoriti z deklico.

¹ njihovoj ² broji ³ gutljaj ⁴ gorčini ⁵ gorkoga ⁶ tā ⁷ sumnja
⁸ beznadnost ⁹ dogovorila

Vedel je mladi Štefanov vrstnik, da do te sreče ne pride kdor si bodi, da je torej vse to kaj posebnega. Obljubil je sicer Štefanu, nikomur ne povedati, da ga je po noči videl pod oknom; a šel je še tisti večer v samotno kočo, kjer so njegovi tovariši pili žganje,¹ in jim skrivnostno povédal svojo novico. Ti so jo razodéli vsak svojemu dekletu in dekleta materam, pa kar vedó matere, zve s časom ves svet.

Štefana je prej vse rado imelo; a zdaj so jeli tu in tam zabavljati nanj ter ga smešiti. Zdelo se jim je neúmno in prevzétno, da misli na Smrekarjevo hčer.

X.

V hišo k Smrekarjevim je zahajala stara ženica, ki je, brez gotovega domóvja, ob palici lazila, in povsod znana, preživela nekaj dni v tej, nekaj dni v oni hiši. Ker je vedela mnogo povedati, pa ker je časih tudi pomagala delati, jo je imela mati Smrekarica zeló² rada, dokler ji ni s preveliko postrežnostjo³ nekdam prišla povédat, da gleda Brašnarjev Štefan za Franico.

Kdor materi toži otroka, težko se ji kdaj prikúpi. Mati Smrekarica je videla, da ženica sicer skrivnostno pa s pravim veseljem pripoveduje, kaj ljudjé govore, in mislila si je, da je gotovo pripovedovala to reč že tudi drugjé, reč, ki naposled utégne še neresnična⁴ biti.

„Kaj takega mi ne treba nikoli več pripovedováti, kar jeziki uganejo⁵ o naši hiši,“ reče mati. „In če bom slišala, da boš koga naših obírala⁶ pri nas ali kjer si bodi, ne prikáži se mi več v hišo.“

Beračica,⁷ ki se je menila s to važno pošto jako prikupiti materi Smrekarici, odide preplašena iz veže in dalje po vasi.

¹ rakiju ² vrlo ³ uslužnošču ⁴ neistinita ⁵ nagadjaju ⁶ ogo-varala ⁷ prosjakinja

A skrbljiva mati je vendar premišljala ves dan to, kar je zvedela. Dozdevalo se je zvedeni¹ ženi, da se je Franica res nekako izpremenila v poslédnjem času. Utegnilo bi resnično biti.

Zvečer gre v hčerjino kamro, sede na posteljo k njej in začne pripovedovati, kaj je slišala. Ostreje, nego je bila njena navada, govoriti s hčerjo, vpraša, če je to res. Deklica bi ji bila rada povedala resnico, materi, pa sicer nikómur več; ali ni mogla, bala se je! Mislila je: Zdaj še ne! ter odgovori na materino vprašanje: „Zakaj mi ljudje ne dadó mirú!“

Mati je rada verjéla, da pomenjajo ta in vsi drugi dvomni odgovori: Ni res, kaj se govori.

„Pazi se,“ reče mati, „ogiblji se, da te ljudje ne dobijo v besedo in v jezike. S poti mu pojdi, kjer mu moreš, njemu in drugim takim. Jaz ti ne bom prepovedovala, govoriti s tem ali onim, kar je pošteno in prav; niti nečem, da bi bila sama svoja in topasta,² pa da bi se ne hotela meniti,³ naj bode, s katerim je. Veselega človeka je še Bog vesel. Pa saj ti menda ni treba zabičevati, saj si pametna dovolj, in sama veš, da moraš vedno iméti Boga pred očmi in pomisliti pri vsaki reči, kaj bi oče dejal, ako bi vedel to in to. Zmerom smo te prav učili, domá in v šoli si slišala, da mora otrok tako delati, kakor hočeta oče in mati.“

Hčeri stopijo solze v oči. V izbici je bilo malo svetlo, brleča sveča ni bila utrnjena, mati teh solz ni opazila.

„Sama sebe se najbolj pazi,“ reče mati dalje. „Dokler je človek mlad, ne pomisli in lahko se mu spesne.⁴ Saj veš, kaj mislim. Glej, Podselska Jerička . . .“

„Mati! . . .“

„Le molči, le molči! Jaz se ne bojim zate, ali moram se bati. Hočem ti le reči, da moraš moliti za pravo čednost.“

¹ izkusnoj ² tupoglava ³ razgovarati se ⁴ osklizne

Jaz ti verjamem, da ni nič, kar govore ljudje, pa pomisli, kaj bi rekel oče, ako bi kaj bilo, ako bi samo slišal to govorico ! Glej, koliko se oče trudi, koliko trpi in skrbi po noči in po dnevi ! Za koga drugega, če ne zate ? Saj imava¹ samo tebe na svetu.“

Ta misel zbudi ženici spomin na njene zgodaj² pomrle otroke, in tiho začne jokati. Deklica se je okléne okrog vratú in tudi njej tekó solzé, a sirota se ne upa povedati, zakaj.

„Ti boš meni in očetu na starost edino veselje in si nama že zdaj. Zato delaj zmerom očetu po volji, napak te on ne more učiti.“

„Možiti³ se me ne silite!“ šepéče dekle.

„Ne bova⁴ te silila. Sicer pa nič ne misli, da je to tako hudo, le počakaj, vse pride izlepa in počasi,“ odgovori mati, nasmehnivši se, vstane in med vrati reče : „Le Bogu se priporóči pa zaspí ! Oče težko da bi nocoj prišel domóv. Bog daj, da bi se kaj ne pripetilo na poti !“

Rekši zapre mati duri za seboj, a dekle se razpravi, ugasne luč in zleze v posteljo. Dolgo ihtí⁵ pod odéjo⁶ in ne more zaspati.

Zdajci, že precej pozno, nekdo na lahko potrka na okence. Ve, kdo je, pa danes ne misli vstati, ne odpreti okna, danes ne in nikoli več ne, dasi tudi njej glasno tolče srce. Saj je greh, delati proti volji take dobre matere. Dolžnóst prepovedúje, poslušati glas svojega srca. Spoštovanje materine besede naj ukroti čut, zaduší klic ljubézni !

Še enkrat potrka ter zakličé tiho njeno ime. Ne, ni mogoče se zatajiti ; Bog, ki je ustvaril človeku čuteče srce, naj odpustí ! Še enkrat bo govorila z njim, mu povedala, kaj je rekla mati, in potem — morebiti ne več.

¹ imamo (nas dvoje) ² rano ³ udavati ⁴ budemo (nas dva)

⁵ jeca ⁶ pokrivačem

Vstane, odpre okno. Štefan stoji pri zidu. Ko ga vidi v mraku pred seboj, izginejo vsi storjeni¹ naméni,¹ podá mu rokó, in začne se šepetánje.

Ko dokončá deklica svoje pripovedovanje o materi, stoji Štefan nekaj časa nem ob zidu. Naglo pa seže v žep in ji poda nekaj v roko.

„Kaj je?“ vpraša deklica.

„Prstan, ki si mi ga dala, ko sva enkrat šla² v semenj. Tvoja mati govore prav, jaz se ti moram umakniti, daleč, daleč strani!“

„Kaj boš?“

„Na vojsko šel, po svetu — nikdar ne pridem več v to vas!“

„Ne, za Boga ne! Ná prstan nazaj, jaz ga ne vzamem.“

„Imej ga! daj ga drugemu, jaz ga ne smem imeti!“

„Če ga ne vzameš nazaj, ga vržem skozi okno v travo, naj se izgubi v zemlji za vselej! Nikdar ne bom več vesela. Iz moje roke ne bo nikóli nihče prejel ni tega ni drugega, samo ti! — Češ?“ — In Štefan zopet vzame prstanek nazaj.

XI.

Pred pustom,³ ob času splošnih⁴ ženitovánj,⁴ so se jeli zopet bolj pogósto shajati snubáči v Smrekarjevo hišo. Povpraševál je zopet Pogreznikov Peter, oglásil se je županov⁵ sin iz bližnje fare in več drugih bogátih kmetskih sinov se je prišlo ponújat za zeta.

A najimenitnejši je bil in največ govorice je napravil mlad, bogat usnjár,⁶ ki se je bil naselil v veliki hiši pri cesti. Nosil se je po mestno, opravljen je bil po gosposki, govoril je več jezfkov, bil je lep, sladkih besedí, kroták, pohléven⁷ in prijázen, da ga je vse hvalilo. Govoril je po-

¹ učinjene nakane ² smo (nas dvoje) ³ pokladama ⁴ obcih ženidbi ⁵ načelnikov ⁶ kožar ⁷ ponizan

sébnó rad z materjo Smrekarico ter se ji takoj prikupil tako, da bi bila naravnost dala hčer. Zanjó je bilo že zanimljivo in častno, da bi njena hči dobila možá, ki je bil bogat in učén, gosposki in zveden¹ po svetu.

„Naša Francika se mora zdaj précej možití, dokler je mlada. Kadar bo že bolj v letih, ne bo več tako,“ reče mati Smrekarica možu Antonu, ko sta bila nekđaj sama v hiši ter je ona nekaj šivala, on pa s pipo v ustih hodil gori in doli.

„Nu, naj se, jaz ne braním,“ odgovori Anton.

„Dobiti mora moža, ki jo bo rad imel in ki naju ne bo zaničevál na starost — katerega, ki ima dobro naturo.“

„Saj babe imate nos tudi dober, le izberite ga,“ reče Anton.

„Pogreznikov sin je preskóp, pretrd. Taki niso pridni.“

„Ne? Zapravljívcí² so pridni in mekúži,³ kaj li?“

„Vrhniščakov sin bi k hiši prinesel denar,⁴ ki pravijo, da ni ves po pravici dobljen; potle bi ne bilo božjega iména pri hiši,“ šteje⁵ mati dalje.

„Ljudjé vsakega obrékajo,⁶ kdor kaj ima.“

„Jelščev ni delaven; nič ga ne hvalijo ljudje.“

„Nu, kateri bi pa bil tebi po glavi, kateri?“ vpraša Anton ter stopi pred njo.

„Tak, ki bo naju na starost imél⁷ v⁷ číslíh⁷.“

„In kateri je tak?“

„Ta usnjár Lovrénič,“ odgovori ženšca.

Anton se zasméje in gre zopet dvakrát gori in doli.

„Tedaj ta ti godí?“ vpraša.

„Dober človek je, mehkega srcá in zna s človekom izpregovoriti,“ reče mati.

„Kaj pa dekle? Kaj pravi? Ali je tudi njej v srce sedel, kakor tebi?“

¹ izkusan ² razsipnici ³ mekušci ⁴ novac ⁵ broji ⁶ kleveču

⁷ („imao u brojevima“) cienio čísló broj

„Ničesar ne reče, pa mislim, da bi ga vzela.“

„Jaz mislim, da je pametnejša od tebe in da ga neče,“ odgovori mož. — „Le poslušaj me, stara, jaz tudi ne stavim nanj toliko, kolikor ti. Denár je lepa reč, ali denar je od danes do jutri. Kupčija je dobra, ali nesrčča se lahko pripeti. Le kdor zna delati, kdor zna vsako stvar v roko prijeti, ta je trden na svetu. Saj veš, da bi jaz rad vzela zeta sem na dom, rajši nego dekleta dajal drugám...“

„Saj nam stavi na izbiro, ali jo vzame k sebi, ali se pa priženi k nam, kar češ.“

„Na mojem domu je treba kmeta. Takega jaz nečem, da bi v gosposki suknji¹ hlačal okoli hiše, pa da bi ga ljudje vikali² in bi še jaz ne mogel govoriti z njim, kakor z vsakim človekom. Pojdite mi v kraj z gospostvom! Moj oče je bil kmet in zet moj bo kmet; kdor poleg česa drugega prinese najprej trdno delavno roko, kdor se bode v ponedeljek drugače oblačil nego v nedeljo, tak pride pod mojo streho, pa je amen besedi!“

„Smrekarja je kmetstvo podstavilo,³ kaj ne? Iz zemlje si stotine in stotine denarja izrál!“ reče žena zabavljivo.⁴

„Baba, ti govoriš, kakor veš. Kmetstvo ne redí,⁵ ali pošteno živí; drži se ga, kdor ga imaš. Iz dežja je dobro, če ima človek kam pod streho pribežati. Pri trgovini človek kolne,⁶ pri kmetstvu pa moli. Smrekar je znal kleti in moliti, in zato se je podstavil, baba!“

„Tako rajši vzameš takega, ki ti bo na starost v zobe gledal?“

„Jaz svojega zeta ne bom nikoli ničesar prošil, če Bog da. Povedal sem ti, da ga nečem, ki bi v petek suknjo nosil in bi ga starci vikali. Molči!“

Ni se dalo več govoriti o tem ženinu.⁷ Vsi drugi niso bili materi po volji, hči se ni hotela oglasiti za nobénega,

¹ kaputu ² „vi“ govorili ³ podiglo ⁴ ujedljivo ⁵ hrani ⁶ kune

⁷ zaručniku

katerega bi oče bil imel rad; predpust je minil. Ljudjé, ki so pričakovali ženitovanja pri Smrekarju, so se zmotili tudi to zimo. Snubáči so bili ali razžaljeni ali žalostni, in vse je ostalo, kakor je bilo.

XII.

Sneg je skopnel, pomlad je prišla, pšenica po polju je zelenéla, rastla, se vretenila v klasje ter napósled orumenjála, bila požeta in omláčena.

Smrekarjev Anton je je imel v vrečah dva visoko nadeťa vozá pred vežo. Namenjen je iti v mesto na trg.

„Janez je bolán, ne bo mogel iti s teboj; koga drugega dobódi,“ reče mati Smrekarica, gledáje, kako mož na vozu, po vrečah hodéč, tu in tam kaj popravlja in prelága.

„Vrag še take hlapce!“ se zahudí Anton, „kadar ga je treba, pa je kilav. Koga čem dobiti? Povédi mi človeka, da bi mu bilo upati.“

„Glej, tam le gre Brašnarjev Štefan! Vprašaj ga, morebiti on utegne z enim vozom iti, z enim pojdeš pa sam.“

„Ta bi bil dober. — Štefan, stopi malo sem, stopi!“ Štefan se približa. Smrekarjev Anton izvleče mehúr tobaka iz žepa ter mu ga ponudi z vozá: „Ná, natlači!“

Štefanu se zdi malo čudno, da je Smrekar danes tako prijázen in mu ponuja tobaka.

„Pojdete še nocoj?“ vpraša Smrekarja, ko zažge pipo.

„Do pol poti bi še nocoj rad šel, pa hlapec mi je zbolel. Kaj boš pa ti kaj kmetoval?“

„Nimam ničesar posebnega, storil sem že, kar je bilo velikega.“

„Utegneš dva dni iti z doma?“

„Da bi z Vami šel namesto hlapca? Zakaj ne, rad, če hočete,“ odgovorí Štefan.

„Prav je. Vsakega nečem s seboj jemati, tebe pa rad vzamem. Stradal ne boš po poti niti trpel žejo, kadar boš vozil z menoj; za drugo že narediva, da bo prav.“

„Čez koliko časa se bo treba odpraviti?“

„V mraku zaprževa. Le pojdi zdaj domov in preskrbi, kar imaš, ter potem pridi k meni, da dobiva kaj ugrízka, pa da grlo splakneva, predno poženeva,“ reče Anton.

Ko je solnce zašlo, so bili v oba voza napréženi po trije in trije konji. Smrekar zamáje z dolgim bičem, konji se upró in kolesa se začno premikati po tiru.¹ Mati Smrekarica, ki je s praga gledala za vozéna, reče, da Štefanu, ki je šel s poslednjim vozom, prav lepo prístujejo² bič in vajeti³ in da bi bil čeden voznik na vsaki veliki cesti.

„Škoda je, da ne bo nikóli vozáril, ker nima s čim. Njegov oče, ki mu je vse zabíl,⁴ je vreden, da bi dirjal⁵ skozi šibe,“ pritákne star sosed, ki je mimo gredé postál pri Smrekarici, ker njemu je bila govorjena ona pohvála Štefanova.

„Bog ve! pridnega človeka Bog zmerom vidi,“ reče žena.

„Kakor je že! Vidi ga, ali videti mu ne da“ — odgovori stavec z nasmehom ter s prsti pokaže, kako se šteje srebró.

Franica je imela v veži oprávek. Slišala je, kaj mati govori z onim možem, in vesela je bila.

XIII.

Drugi večer pozno sta ustavila Smrekar in njegov pomagáč Štefan, iz mesta domov gredé, v kmetski pricéstni krčmi, da bi konji zobali in pili ter da bi sama tudi „videla malo rdečega“⁶, kakor je dejál Smrekar, ki je bil ta dan nekaj bolj beséden, kajti dobro in lahko je bil prodál.

¹ kolotečini ² pristaju ³ vodjice (vojke) ⁴ prosuo ⁵ trčao
crvenoga (t. j. vina)

V krčmi je bilo mnogo voznikov in kmetov okoli več omizij ; vendar tistih, s katerimi je Anton posebno rad govoril, nocój ni bilo, ker so bili že odšli. Zatorej sede s Štefanom malo bolj na samo, tjakaj na ogel v kot.

„Le pij, kolikor moreš ; vsega ne zapijeva, kar imava, hvala Bogú,“ reče Smrekar, ko sta imela najboljšega vina pred seboj.

„Klobúkov nama ne vzemó,“ reče Štefan.

„Bog me, da ne ! Glej, pečenino nama nese. Reži, saj ne bomo vekomaj živéli.“

Smrekar je sam nocój tudi pil precej pogosto. Jezik se mu vedno bolj in bolj razvezúje ; Štefan ga ni še nikoli videl tako prijaznega poleg sebe. Pripovedoval je razne reči iz prejšnjih let : kako je počasi obogatél ; kako je tu in tam srečno kupčeval ; kako so ga gospodje po mestnih magazinih izkušali prekaniti, pa se jim ni dal, in več takega.

„Ti nisi neúmen, fant !“ reče Smrekar Štefanu. „Zdaj te res vije,¹ pa počasi prideš naprej. Kmetstva se drži, tvoje zemljišče je dobro ; pa tudi trgóvstva bi smel po malem poizkusiti, kadar si malo opomoreš ; to je dobro, brez njega bi ne bilo Smrekarja, kakor je.“

„To želím že od nekdaj. Takoj drugo leto si kupim konja,“ odgovorí Štefan.

„Dolg plačuj, pa lesu za seboj zapiraj, pa boš po vsem svetu lahko hodil in ljudjé te bodo radi imeli. Pošten si in moraš tudi ostati. Jaz tvojega starega nimam posebno na dobrem, a tebe imam jako rad, in kadar ti bo velika sila, pri meni se oglási. Ná !“

Štefan prime roko, ki mu jo je Smrekar pomolil, in reče : „Vi ste dober mož ! Denárja Vas ne bom prosil, a nečesa drugega. In če me boste slišali, storím Vam, kar si morete misliti, da Vam živ človek stori.“

¹ muči (u neprilici si)

„E, kaj boš ! Jaz ne iščem ničesar. Zmerom ne bom. Ni se mi treba ubijati po svetu. Lahko bi ležal domá v senci, sama naváda človeku ne daje mirú. Kadar dobim zeta v hišo, menim, da bi malo popustil to trgóvstvo. Staram se, pa ni dobro, če si človek vedno in vedno utrgúje spanec¹.“

„Ni Vam treba toliko trpéti, storili ste že zase zadósti.“

„Res je tako. — Ti si pameten, kaj meniš, katerega zeta čem vzeti? Kateri bi bil najbolj pravi?“

Štefana zalíje rdečica² o tem vprašanju, gleda predse v kozárec, molčí nekaj časa, pije in reče malo boječe : „Vzemite zeta, ki ima Franico rajši od vsega drugega, ki Vas ima v čislih kakor očeta in ki bo materi stregel³ na starost, kakor pošten sin.“

Smrekar, ki je bil že malo vinski in dobre volje, se nasmehne, izpíje kozárec vina in vpraša : „Kateri je tak, kateri?“

„Vam treba zeta, ki je pošten, da mu ne more noben človek očitati⁴ . . .“

„Vse res, takega bi jaz rad. Pa nekaj denarja je spodóbn⁵ in mora biti. Voda, tudi čista, se ne vzame s čistim vinom, samo voda z vodo, vino z vinom ; sicer je pijáča le za žejo.“

To Štefana malo popári ; ali misli si : zdaj-le je lepa prilika, morda je ne bo nikdar več take ; torej naj veljá,⁶ kar hoče.

„Jaz nimam denarja ni imovíne, pa obojega se upam pridobiti ; a ne podám se nikómur, in ko bi se dalo menjeváti za vse, kar smo in imamo, ne menim se z nobénim . . .“

„Pamet imaš ; jaz sem bil v tvojih letih in sem še zdaj tak. Vsak človek je sebe vreden.“

¹ san ² crvenilo ³ pazio, dvorio ⁴ spočitnuti ⁵ primjerno, pristajalo bi ⁶ neka valja (bude)

„Pošteno Vam govorim, oče sosedov, vzemite mene za zeta, nikdar se ne boste kesáli,¹ do smrti . . .“

„Oh !!“ zavpije Smrekar, pa ves obraz se mu izpremení, in usta se raztegnejo v zaničljív² nasméh.

„Jaz nisem hotel, da bi kdo drug zame pri Vas govoril . . .“ začne Štefan dalje.

Smrekar mu ne da govoriti.

„Fant ! Ti si pijan !“ reče. „Ali veš, kaj govoriš?“

Vem. Vaša Franica me ima rada in jaz njo . . .“

Ko Smrekar to sliši, plane po konci,³ upre oči v Štefana, kri mu zalije obraz in na glas zavpije : „Lažeš, berač⁴! Pobéri se mi, da te ne bom videl. Izpred oči ! Ako ne . . .“

Ljudjé od drugih miz so umolknili in gledali razdraženega Smrekarja. Štefan je spoznáł, da je delal pre-naglo, ni vedel nekaj časa kaj storiti, hitro pak je čez malo hipov vstal, položil za račún nekoliko desetíc na mizo ter naglo odšel.

Smrekar prime Štefanov denar na mizi in ga skozi odprto okno vrže ven v temo. Potem sede, kolne in izlije v se poln kozárec vina.

XIV.

Kmetje in vozniki zdaj Antona obsujejo.⁵

„Kaj sta imela? Kaj ti je narédil Brašnarjev?“ vpraša eden.

„Jaz bi skoraj vedel,“ reče drugi.

„Jaz tudi,“ pristávi tretji.

„Da bi se vsakega potepína⁶ sin šalil z menój !“ se hudúje Smrekar, kakor sam s sebój.

„Vidite !“ reče prvi.

„Ženil se je pri tvoji hčeri, jaz te reči vse vem,“ reče drugi.

¹ kajali ² posprdni ³ uzpravno ⁴ prosjak ⁵ obaspu, okruže

⁶ skitalice

„Kaj veš?“ vpraša Smrekar.

„Mnogo, česar ti ne“.

„Povédi!“

„Tako malo slepe miši sta lovila, Štefan in tvoje dekletke; a tebi so bile oči zavezane.“

„Lažeš!“ zakriči Anton jezen.¹

„Ne laže ne, ljudjé že dolgo govoré o tem,“ pové drugi.

„Ne bodi hud, da ti pripovedújem; to je samo, ker te imam rad.“

„Vina na mizo!“ zavpije Smrekar in reče takoj nekoliko mirnejši: „Ne znajo še mene. Jaz hudiča izženem iz mladih glav, ako še toliko časa sedí v njih.“

„Palice vendar ne, Anton! Te megle se še vse lepše razpodé.² Svojega dekleta ne smeš pretépati³! Ona ni, da bi jo dolžil; on ji je malo sesvedrál pamet, pa se že zopet vse izlepa zamaši.“

Tako je govoril star kmetič, ali Anton je dejál:

„Vsak po svoje; jaz že vem, kaj imam storiti. Vsem vam jezike zavežem. Zakaj niste poprej ust raztegnili in m e n i povédali, hudiči! Po zobéh nositi mene in hišo mojo, to baš zna vsaka baba. Ali ste vi možjé? Pa samo da vem! Videli bomo, kdo bo nosil grebén,⁴ ali mi stari ali mlada semena! — Daj vina!“

Krčmar in kmetje so razuméli Antonovo jezo porabiti. Vedóč, da nocoj plača vse, so pili, kolikor je mogel kateri. Nekateri so se mu izkušali prikupiti s tem, da so mu bolj na drobno razpovedovali, kako se govori o tej stvari; drugi so ga tolažili⁵ ter mu zabičevali, da hčere ne sme kaznovati, nego naj jo, kar najhitreje more, da možu, in tako bo vse pri kraju.

Pozno po noči je že bilo, ko Anton plača, ukaže napréči, dobí hlapca pri krčmarju, da bi šel na Štefanovem mestu z drugim, zdaj praznim vozom, in zapodí proti domu.

¹ ljutit ² raztjeraju ³ tuči ⁴ tko će biti gospodar ⁵ tješili

Kmetje okrog njega so se ga bili vsi nalézli. Samo on se nocoj ni mogel popolnoma upijaniti, četudi se je hotel. Grizlo in jelo ga je znotraj, in nedolžni konji, ki so morali v največjem diru¹ teči proti domu, so čutili gospodarjevo jezo ter niso mogli utéči njegovemu biču.

XV.

Že se je Anton bližal svoji hiš in je videl, da imajo še luč spodaj² v družinski stanici. Da bi tako pozno še svetili, ni bilo naváda. Njega sicer niso pričakovali.

„Baš prav!“ misli Anton, in z vozá skočivši, glasno potrka³ na vrata. Mali hlapec pride iz hleva in razpréza konje. Sama mati Smrekarica pride vrata odpírat. Opravljena je popolnoma, sveča, ki jo drži v roki, kaže objokan⁴ obraz; možá ne pozdravi z nobéno besedo, tiho mu sveti po veži v stanico.⁵ Tam dene svečo na mizo, molché postávi tja mrzlo večérjo z vrha peči in sede v kot na klop. Kaj in kako je mož nocoj zvedel to vé že tudi ona. Eden sosedov je bil iz one krčme prišel pred Smrekarjem v vas in ženi prinesel to novico.

Anton vrže jezno kožuh, ki ga je imél na vozu, na posteljo, postavi bič ob steni, klobúk obésí na klin — pa tudi ne govóri ničesar, ne sede k večerji kakor sicer,⁶ ne pogleda nekega denarja, ki leží na mizi, nego jame po hiši hoditi gori in doli, in po strani pogledúje ženo, ki čaka v strahu, kaj bo.

„Biljak je prinesel vrniti denar, ki si mu ga bil posódil. Spravi ga z mize,“ reče Smrekarica s tihim, plahim glasom.

Anton poséže po mizi, pográbi papirnati denar in ga vrže po tleh.

„Kje je Franica!“

¹ trku ² dolje ³ pokuca ⁴ zaplakan ⁵ sobu ⁶ inače

Žena se zgane ; to vprašanje je bilo tako ostro, kakor ga je pričakovala.

„Franica spi,“ odgovori mati.

„Ponjo pojdi !“

„Nocój ne.“

„Jaz pravim, da hočem še nocoj govoriti z njo, zdaj-le précej. Pojdi !“

Žena pokrije z opasanim belim zastorom obličje in začne jokati.

„Tudi ti nečeš več slišati ! Kaj, ko bi se ti kaj prigodilo na starost !“ reče Anton ter po strani pogléda po biču. Takoj poprime svečo in gre trdo stopáje iz izbe, po veži v stanico, kjer je navadno spala hči.

Mati, ki je morala najbolj vedeti, da je nocoj ni tam nego da je pred očetovo jezo skrita v gornji sobici, se ni premaknila z mesta. Mož pride nazaj, stopi s svečo pred ženo. Ona je vedela, kaj pomenja¹ to molčéče vprašanje.

„Anton!“ reče žena jokaje, „jaz sem te še malo prosila vsa leta, kar živíva vkupe. Za Boga te prosim, pomíri in premágaj² se nocoj, ker si jezen. Lezi, jutri boš govoril z njo — tepsti³ je ne smeš!“

„Tedaj ti veš, kaj mi je! Ti si vedela popréj! Ti si ji pomagala pečáti se z onim . . .“

„Bog, ki me bo sodil, ve, da mi ni bilo znano, če ima Franica kak zmenek⁴ ž njim.“

Anton postavi svečo zopet na mizo in začne, roke na hrbtu držéč ter obrnjen pred se na pol v tla, hoditi gori in doli. Žena se oddáhne.

„Vsak berač naj mi pride in fni v zobe pové,⁵ da se bo ženil v mojo hišo. Kaj mi je bilo, da mu nisem raztólkel čeljústi! Čakaj, dete, jaz te naučim, kdo je gospodar, kojega je treba vprašati, predno se kaj govori.“

„Tepsti je ne smeš !“ izpregovori žena plašno.

¹ znači ² svladaj ³ tuči ⁴ razgovor, dogovor ⁵ kaže

„Če ne bo taka, kakor jaz hočem, raztépem tri palice na njej. Saj veš, da je nisem še nikóli. Naj bo, kakor gre; naj ve, kdo je njen oče!“

„Ti si bil tudi mlad.“

„Bil; pa svojemu očetu sem še danes hvaléžen, da sem moral delati po njegovi volji. — Ali je to lepo, da ljudjé mene in tebe po zobéh nosijo zaradi njene neúmnosti? Ali je bilo treba tega, da me je bilo danes sram med ljudmí, da nisem vedel kaj reči, zaradi nje? In, ali veš, kaj lahko pride iz tega, kaj?“

„Kaj si boš to —“ prestríže žena možu besédo.

„Če jo hočeš prvemu beraču dati v torbo, daj jo, kadar že mene več n bo. Dokler bo pa gibal moj mezinac,¹ bosta obé plesali, kakor bom jaz godel, veš!“

Rekši začne Smrekar pobirati denar, ki ga je bil prej v svoji jezi vrgel po tleh.

„Le pojdi spat!“ ukaže čez nekaj časa ženi. „Če si jo nocoj skrila, naj ti bo. A jutri zjutraj jo hočem imeti predse. Potle že naredímo, da bo vsej tej stvari hitro konec.“

Kmalu potem je v Smrekarjevi hiši ugasnila luč. Mirno je spalo po vasi vse, le mati in hči, kateri je vse blagroválo, da sta srečni, nista mogli zatisniti oči. Grenko pričakovanje drugega jutra je težilo obéma srce: ena se je tresla in bala očetove jeze, drugi ni spati dala materina ljubézen in moževa ostróst.

XVI.

Smrekar je bil vajen² zgodaj³ vstajati. Zbudil se je zjutraj ob isti uri, če je šel spat ob devétih ali po polu noči, če je legel popolnoma trezen in spočit ali če malo vinski in utrújen. Po njem so se morali vsi drugi ravnáti, razen matere Smrekarice, ki je smela svoj spanec za pol ure po-

¹ mezinac (mali prst) ² naučan ³ rano

daljšati, ako se je ji zljubilo, pa samo, odkár je bila hči Franica toliko dorástla, da je iméla vse gospodínjstvo tako v rokah, kakor ona sama.

Tud jutro po tem večéru je bil Anton vstal ob svoji uri, zájutrkoval po stari navádi malo brínovca¹ in šel iz hiše v hlev k konjem poglédat, če imajo krme, če so v snagi² itd. Po veži gredóč, je videl svojo hčer v kuhinji, jo pogledal, pa šel tiho mimo nje. Nazaj prišedši, je stopil celó v kuhinjo, vzel iz velikega ognja, pri katerem je Franica kuhala kosílo,³ žareč ogel za pipo ter molčé zopet odšel, tako da si je mati, ki je ravno stopila iz hiše, mislila: ne bo take sile ne!

Mati je bila že namenjena, hčeri očitati in jo izpovedati, da se je mogla tako zeló izpozabiti ter neumno ljubezen z Brašnarjevim Štefanom začeti. Pa ko je videla blede hčerin obraz in sled prečúte noči in solz, se je prestrašila in je prav ljubeznívo govorila z njo o vsakdanjih kuhinjskih in gospodínjskih rečéh.

O polu osmih je bilo kosílo. Mati si je posebe kuhala kavo; oče in hči sta navadno rajša kosila krepke jedi z družino. Danes hčere ni bilo pri mizi.

„Kje je Franica?“ vpraša oče.

Mati pové, da je zunaj, da ne more jesti.

„K mizi se pride k molitvi, naj se jé ali ne jé,“ odgovori Smrekar jezno, in takoj potem pride Franica. Med kosílom, ki ga je hči pokušala prav malo in prav posiljeno, ni oče govoril ničesar.

Ko je bilo dokončano, naredi vsak hlapcev pol križa, popravi malo s prsti razmršene lase in nasadí klobuk, a dekle pobére žlice, sklede in kar je bilo na mizi. Potem reče Smrekar: „Le pojdite na delo!“ Obrnjen k Franici, izpregovori: „Ti ostani tukaj!“

¹ borovičke rakije ² čistóci ³ („kusílo“) ručak

Sama sta bila v hiši. Oče zakléne duri od znotraj. Hči sedi na klopi, blede, s povéšenimi očmi, z rokama mrtvo v naročaj spuščenima, kakor kip od belega kamena. Oče s prekrižanima rokama stopi na sredo hiše in reče :

„Semkaj predme stopi !“

Franica vstane in stopi predenj, povzdigne proséče oči k očétu, pa videč, da je njegov pogled oster, strog in jezen, jih povési takoj.

„Poklékni !“

Deklica pade na kolena ter se spustí v glasán jok.¹

„Kdo sem jaz ?“

Smrekar mora svoje vprašanje ponoviti, predno hči jokáje s slabim glasom odgovorí :

„Moj oče“.

„Moli mi deset božjih zapóvedi !“

Hči začne božje zapóvedi praviti,² ali pride komaj do druge in dalje ne more, beseda ji zastaja v grlu. Oče menda to vidi in reče :

„Kaj uči četrta zapóved ?“

„Spoštuj očeta in mater . . .“

„Prav . . . Da boš dolgo živela in da se ti bo dobro godilo na zemlji. — Ali ti mene spoštuješ ?“

„Spoštujem.“

„In me slepiš ! Jaz menim, da si dobra, pametna hči, a ti za menój na tihoma zveze sklepaš z beráčem, s sinom takega človeka, ki veš, da ga jaz videti ne morem. Kaj je to ? Kaj bo iz tega ? Drugega nima nego sam sebe in svoj prazni žep, pa se ti meniš z njim ? Kaj imaš z njim ?“

„Pregrešnega nisem imela nikdar nič ž njim,“ odgovorí dekle.

„Kaj ? Pregrešnega nič ! Deklína, ko bi to tvoj oče slišal ali mislil, potle bi drugače govoril s tebjó. Pregrešnega ! Potle pa pojdi, kakor je svet dolg in širok, očeta in

¹ plač ² govoriti

matere iskat, v tej hiši bi ga ne imela več, ako bi to, še to prišlo! Veš, kaj govorim?“

Deklica hoče s tal vstati.

„Kleči!“ — zagrmi oče. — „Obljubi mi, da se ne boš od danes, od te ure več pečala z njim, da z njim tudi govorila ne boš!“

Hči se hoče okleniti očetovih kolen, ali on odstopi in reče:

„Obljubi!“

„Obétam,“ izpregovori ona.

„Vidiš, kaj visí tukaj na steni?“ — reče on, kažoč¹ na puško, ki je bila nad posteljo obešena. — „Rajši ga ustrelím, nego da bi že veš, kaj mislim. Zahvali se materi svoji, da te sinoči nisem dobil, sicer . . .“

Rekši se mož obrne proti durim in izide.

XVII.

Popóludne je Smrekar kakor brez naména stal na konci svoje hiše pod oknom tiste izbice, v kateri je spavala njegova hči.

„Pojdi sem, stara,“ migne svoji ženi, ki je baš prišla iz kašče.²

„Kaj je?“ vpraša mati Smrekarica.

„Vidiš!“ pokaže mož s prstom na tla ob zidu.

„Jaz ničesar ne vidim,“ odgovori mati.

„Ne? Menda si slepa. Tla so tod razhojena, odpádkí od zida so razdrobljeni s stopinjo. Zid na robu okna je tudi zamazan. To je sled. Po noči se je hodil pogovarjat ž njo. Da bi ga bil jaz enkrat dobil! Od danes ne sme dekle več tukaj spati. Zgoraj ji postiljaj³.“

Žena pokima in zamišljena odide v vežo.

Odslé sta pazila oče in mati na hčer. Ves dan je morala biti pri domu. Oče je hodil manj po trgovstvu nego

¹ pokazjuč ² žitnica ³ prostiraj

poprej, in kadar je moral kam iti, ni pozábil pred odhodom zabičiti¹ ženi, naj bo pazna in naj ima povsód oči.

Deklica je tiho opravljala vsakdanja dela. Stregla² je materi in očetu z večjo skrbljivostjo nego poprej, a govorila je malo in vesela ni bila nikdar. Z obraza ji je od dne do dne bolj ginila cvetoča, zdravje in mladost oznanjujoča barva,³ žalost je bila razlita po njenem obličju.

Mati je poznala črva, ki jo gloje, in v srce se ji je smililo dete. S to in ono malo rečjo jo je izkušala razveseliti, molila zanjo in se jokala, kadar je bila sama. Časih se ji je mož zdel preoster, a časih bi bila ženica vso bolečino, ki se je iz hčere iztakala v njeno máterino srce, izlila v jezo do — Štefana, ki je bil po njenih mislih edín kriv, da ni bilo v njeni hiši — ne, mirú, mirú, praznóte, tišine je bilo še preveč — tistega veselo-pokojnega stanja, ki je kraljevalo doslé vedno na Smrekarjevem domu.

Neko nedéljo popóludne, ko so bili šli vsi v cerkev k nauku in je Smrekarica sama doma pri oknu sedela ter bukve⁴ vseh svetníkov⁵ in svetnic⁵ držala v roki, je videla Štefana mimo okna iti. Hitro ga poklíče v hišo.

Ko je stal pred njo, ga začne žena oštevati⁶ in zmerjati,⁷ da more biti tako hudóben in brez pameti in premisleka zdražbo⁸ delati v družini, pa nevédnemu⁹ dekletu, ki ga ne more nikdar dobiti v zakon,¹⁰ z nepremišljeno ljubeznijo težiti srce.

Dokler se mati Smrekarica huduje, ne odgovarja Štefan ničesar. Sedí na klopi in z eno, v ogel mize uprto roko podslanja glavo. Ko se žena umiri, izpregovori on :

„Res je, mati, nepremišljena je ta ljubezen. Jaz nisem mislil, kaj bo iz tega, niti da bi kaj bilo, niti kaj bi utegnilo biti, nego ...“

¹ svojski preporučiti ² dvorila (mater) ³ boja ⁴ knjige ⁵ svetaca i svetica ⁶ spočitavati (mu) ⁷ karati (mu) ⁸ svadju ⁹ neizkusnoj (djevojci) ¹⁰ brak

„Iz glave si jo moraš izbiti, pa je. On je rekel, da te ustrelí, če boš hodil še za njó.“

„To me ne straši, mati; meni bi ne bila velika izgúba, če me zdaj ustrelí ta ali ta. Tudi mi ne more nihče na svetu ukazati, da bi si jo izbil iz glave. Pozabiti je ne bom mogel, dokler bom živ. Tega vendar ne rečem, da da se ne bi s poti umaknil, daleč strani; a ne zaradi očeta in svetá, temveč njej na ljubav. Vi ne veste in nihče ne ve, kaj sem trpel te dni, ko sem slišal, da ji je hudó in da sem jaz kriv tega.“

Smrekarica je videla, da je Štefan težko zatiral solzo v očesu. To jo je precej oméčilo in dejala je:

„Saj jaz ti ne rečem nič. Znam te, da si priden fant. Bog ve, kako bi bilo, ako bi šlo pri naši hiši po moje. Ali to sam vidiš, da k nam ne moreš priti, saj znaš našega očeta. Jaz le ne vem, kako si mogel tako neúmen biti, da si mu celó sam pripovedoval kaj takega ter ga vprašal, kar bi ti bila jaz bolj izlepa povedala! Glej, koliko sitnosti in nesreče bi se bilo odvrnilo! — Iz glave si pa lahko izbiješ vse, ako hočeš. Na svetu človek vse pozabi, samo greha ne lahko. Le pameten bodi in sosedje bomo, prijatelji med seboj zmerom, kakor do zdaj.“

„Zmerom. Do danes mi niste rekli žal besede. Bolélo me je poprej, ko ste mi očitali toliko hudega, a zdaj sem vesel, ker vidim, da ste dobri. — Jaz ne morem in se ne upam misliti, kako se mi izteče ta reč...“

„Tako se izteče, kakor se mora.“

„Časih sem želel, da bi tega Vašega bogatstva ne bilo nič, časih sem dejal,¹ da bi se Franica le drugam ne možfla,² naj jo jaz dobim ali ne, časih pa me popade, da menim: Ni mogoče in ne sme biti, da bi jo dobil kateri drug. Tako mi vre po glavi, vem, kaj hočem in ne vem.“

¹ govorio ² udavala

„To ni prav ; vsega tega ni treba misliti ! Kako drugo si izberi, saj jih je dosti, ki te vzemo rade in lahko.“

„Ljudjé govore“ — reče Štefan dalje — „da jaz Vaše Franice iščem samo zaradi denarja, ki ga bo jmelá. To je res, denar je lepa reč na svetu, jaz bi se ga ne branil, kakor se ga ne brani noben človek ; ali smem povédati Vam, mati, in vsem ljudém, če tudi neče nihče verjéti, jaz bi Vašo Franico vzel, ako bi ji tudi moral kupiti vse, v kar se obleče pred poroko.“¹

„Le po umu delaj in ne sezaj tjakaj, od koder ne dosežeš ničesar. — Zdaj pojdi, ljudjé bodo šli iz cerkve; nečem, da bi kdo vedel, da sem govorila s teboj.“

XVIII.

Ko se materino upanje, da bo s časom hči zopet vesela in živahna, od dne do dne ni hotelo izpolniti, jame žene skrbeti, da ne bi deklica zboléla. Vse prijazno pri-govarjanje ni pomagalo. Razodéne tedaj možu svoje skrbi.

„Le počakaj, zdravilo se že napravlja. Jaz vidim in vem, kaj manjka dekletu, zato sem že skrbel, da bo naglo konec vsem njenim težavam,“ reče Smrekar.

„Kaj misliš?“ vpraša žena.

„Možá ji dobiti. Vse je navedeno. V nedeljo pridejo snubit, hitro udarimo v róke in vse bode pri kraju.“

„Za križ božji ! Ne, le zdaj ne !“ se mati preplaši.

„Zdaj, baš zdaj !“

„Bog pomagaj ! Ti si časih kakor voda ! Ne da bi premislil in počakal, rineš svojeglavno dalje in se ne daš . . .“

„Nu, kaj bi pa rada ? kaj ? ti, ki si modrejša od mene !“ vpraša Smrekar malo razdražen.

„Dekle naj malo pozabi, kar je bilo, potle . . .“

„To že pozabi. Jaz sem s Pogreznikom govoril, obljubil sem, besede ne snem,² če se vsi postavite na glávo. Tako je!“

¹ vjenčanjem ² pojedem, progutam

Žena previdi, da so vsi ugovori bob, metan ob steno, in umolkne. Ali skrbi se ne more otresti, da bi se utegnila ta prenapla ženitev čudno raziti.

V nedeljo popóludne pridejo trije možjé v plaščih, znamenje, da so snubáči, in sedejo pri Smrekarjevih okrog mize. Bil je Pogreznikov Peter, njegov oče in stric. Domačin jim prinese vina, kruha in suhega mesá na mizo ter govori z njimi nekaj navadnih reči o lepem vremenu itd. Videč, da se Franica ne pokaže v hišo, stopi ven.

Mati je bila v kuhinji, a deklica je stala na pragu. Na kamenén pokončnik¹ naslonjena, je zrla na² vitez² brez vseh misli preko polja.

„Gostje so v hiši, dekle!“ reče oče. „Ni spodobno, da tukaj stojiš. Pridi notri! Ali se hočeš morda malo čedneje obleči? Pojdi gori v svojo kamro in naglo naredi! Ali boš?“

Oče je govoril prijazno in nekako mehko; hči se ni mogla ustavljati, pokimala je in šla gori po stopnicah.

Prišedši v sobo, počasi odpre predél svetlo olíkane omare. Oblek je bilo tu na izbiranje, dragih in prostejših, za velike in male praznike. Časih jih je bila vesela, a danes je okó mrtvo o vsej tej lepoti; ne izbira, niti ne ve, kaj hoče. Pustí omáro odprto in sede na stol. Kakor trudna položi križem roki na koléni ter gleda v steno, kjer visi podóba žalostne Matere božje.

Gori po stopnicah se zaslišijo trdi koraki — oče stopi v sobico. Franica vstane. Približa se ji in jo prime za roko.

„Saj veš, Franicka,“ začne Smrekar, „da te še nikdar nisem učil nápak, nikdar ti še ne ukazal ničesar, kar bi ne bilo prav. Vselej si rada slušala, slušaj me še danes. Glej, midva z materjo te imava rada, rajši nego vse drugo na svetu, in storila sva ti, kar si želela, pa ti bova še. Ali naju imaš tudi ti toliko rada, da nama danes storiš veselje?“

¹ stup dovratnik ² na oko

Tako Smrekar še nikdar ni govoril s svojo hčerjo. Kaj znači: rad imeti, ljubiti, to je menda mož pač imel v srcu, a na jeziku tega ni nosil. Ta novi glas je hčer čudno ganil. Prvič, kar je bila odrastla, se je zdaj oklenila¹ očetovega vratú, in položivši mu glavo na prsi, začela jokati. Oče Smrekar jo je tako nerodno² prijel za ramo, da se baš ni vedelo, ali jo hoče na lahko odriniti od sebe ali pritisniti k sebi.

„Nu, kaj to? Čemú to? Jokati ni treba! Sile ti ni in ti ne bo, če Bog hoče. Pogreznikov Peter je zdolaj, ženit se je prišel k tebi, kakor veš. Jaz sem te obljubil, ker sem vedel, da me rada slušaš. Obriši solzé pa pridi doli in vesela bodi! Saj potrdiš, kar sem jaz obljubil?“

Deklica ne odgovori ničesar.

„Ne bodi neumna ter ne jokaj! Mati je tudi jokala, ko smo šli k poroki; pa je vprašaj, če se ji je kdaj hudó godilo? Človek ne sme biti tako mehák. Pametna bodi in poslušaj nas, ki smo stari in vemo, kaj je prav. Silim te baš ne, v mesnico te ne vlečem; a tega menda ne storiš, da bi tvoj oče ostal na sramóti in oporekel besedo! — Dovolj čedno si opravljena, niti se ne treba preoblačiti! Le takoj pridi doli! Stori mi po volji in verjemi, da se ne boš nikoli kesála. Ustavljati se ne smeš.“

Oče se obrne in pusti duri za seboj na pol odprte.

Kmalu za njim pride mati s tiho stopinjo. Žena ima resen obraz, pa hčeri se zdi, da je po nagubanem licu pod očmi sled solz.

„Kaj si res taka, da ne pojdeš v hišo? Saj ne greš v pekel! Bodi z ljudmi, govori z njimi, ker oče tako hoče, reci že, kar hočeš!“ nagovarja mati.

„Précej grem,“ odgovori hči.

„Ta-le rdeča³ ruta³ ti dobro pristoji. Deni jo za vrat!“ Dekle mater molčé sluša in se opravi vse po

¹ ovila ² nespretno ³ crvena marama

njenem nasvetu.¹ Potle gre z njo vred po stopnicah doli in v hišo.

„Franica, pojdi pit,“ pokliče ženin² Pogreznikov Peter in ji molí³ kupo. Deklica prime kozárec⁴ in pomoči ustne ter odstavi svojemu namenjenemu ženinu.

„Bolj ga potegni, bolj —“ reče Petrov stric, „saj nima kosti! Vino ti da bolj rdeče lice in veselo srce. Pa semkaj k Petru sedi, da rečemo katero modro ali pa dve.“⁵

Dekle sede k Petru ter začne na videz vesel pogovor z njim, vtikáje se tudi v poménke, ki sta jih starejša možá imela z očetom.

Po dolgih ovínkih⁵ so prišli do ženitve. Ko so se možjé na kratko razgovorili, reče stric Fránici:

„Ni potoka brez vode, ni poroke brez žené; a kaj naša lepa nevesta poreče? Ali prikima?“

Zdaj je bilo čas odgovoriti. Njene oči se srečajo z ostrim očetovim pogledom, beseda, ki bi imela ženinu podreti vse namere, ji ostane v grlu.

„To sva se že midva zmenila.⁶ Pridni otroci vse potrdé, kar očetje ukrenó,“ odgovorí Smrekar za svojo hčer.

Potem so se jeli meniti, kdaj se bo ženitovánjsko pismo delalo, in druge potrebne reči. Franica je nekaj časa molché sedela, a potem naglo vstala in odšla. Oče Smrekar je nejevoljen pogledal za njó, in da bi jo pred gostmi in snubáči opravičil zaradi čudnega obnašanja, reče: „Dekle je zdaj nekoliko dni slabega zdravja.“

XIX.

Tri dni poznéje mati Smrekarica jokáje reče možu: „Moj Bog, ti si kakor voda! Vse ob enem bi rad. Boš videl, da se to ne izteče srečno. Franica zdaj že nič ne govori.“

¹ savjetu ² mladenac ³ (po-malja) diže ⁴ čašu ⁵ okolišanju dogovorila

„E, kaj, pa bo že spet govorila, že ; nič se ne boj, saj je ženska in materina hči. Prav je, da zdaj manj govori. Kadar ji začnó zobjé izpadati, potle bo klepetála po noči in po dnevi, kakor vse vi babnice.“

„Kako se moreš šaliti s tem ! Mene tako srce boli in vest¹ mi očíta,² da bo ta zakon vendar prisfljen. Ti si jo prisilil.“

„Kaj nisi tudi ti privolila?“

„Jaz nikoli ne. Samo zaradi tebe in tvoje trmoglavosti ji prigovarjam. Pa ji ne mislim nič več ; jaz ne morem videti, kaj trpí.“

„Nič ne bo hudega, nič. Jaz vem, da je tako vse prav. Ko bi bilo po tvoje, ne bil bi nobene reči začél. Kar sem se še kdaj večjega polótil, vselej si mi iz početka branila, potle, ko si videla, da se je dobro izšlo, potle si molčála. Bog je že vedel, zakaj ni babam hlač dal : srčnosti nimate nobéne, vsako reč se bojíte prijéti. Le molči ! Jutri pojedemo pismo delat.“

Drugo jutro sta bila dva konja v najlepši voz vprežena, in Smrekarjev brat je bil prišel v praznji³ obleki, da bi za moža in za pričo⁴ pomagal pri beležniku pogodbe postavljati v ženitovánjsko pismo.

Ob tej poslédnji uri se je Franica jela očetu ustavljati. Ni je bilo izlepa pripraviti, da bi se oblekla in šla z očétom v pisarnico.

A zdaj se oče razsrdi in reče : „Moraš ! Ljudi ne bomo za nos vodili. Ne vprašam te, če hočeš ali nočeš. Jaz bom videl, če boš slušala ali ne ! Pokažem ti, kaj je pokorščina !“

Mati Smrekarica se je zbala⁵ te mozeve jeze, hitro je prijéla hčer, kakor v svojo zaslómbo,⁶ pod pázduho in dejála : „Saj bo, saj pojde !“

¹ savjest ² spočitava ³ prazničnoj (svečanoj) ⁴ svjedoka ⁵ po-bojala ⁶ zaštitu

Po mnogih materinih prošnjah se je Franica na-
pósled oblekla ter sedla k očetu in stricu na voz.

V pisarnici pri beležniku so možjé ugibali, koliko
in kako bi si ženin in nevesta imovino zaženila, kako bi
otróci iz tega zakona nasledovali in česar je še treba. Fra-
ničin stric je večkrat vprašal nevesto: „Ali ti je tako po
volji?“ A ona je bila nekako mrtva; poslušala je, kaj
govoré in kaj zapisujejo, pa slišala ni nobene reči do do-
brega. „Naredite, kakor hočete!“ to je bilo vse, kar je
bilo izpraviti iz nje ves čas.

Ko je bilo pisanje in pogajanje dokončano, jo je bilo
treba zopet siliti, da je podpisala. Tako dolgo ni hotela
prijéti za pero, dokler je ni oče skrivaj pomenljivo¹ sunil¹
in pogledal z ostrim očésom.

Ubogi Pogreznikov Peter, ki se je pogumno pod-
križal na ženitovanjsko pismo, je bil že po navadi malo
neróden v vedénju in v govoru; ali danes, ko se mu je
največja želja jela izpolnjevati, mu je še nekaj posebnega
težilo je zik in srce, ko je videl svojo nevesto tako brez
vsega veselja, pobito, kakor bi je vse nič ne brigalo. Želel
si je siromak, da bi bil namesto v ženitovánju rajši domá
za pečjó ali da bi vsaj že minilo to pusto pripravljanje in
pomenkovanje.

XX.

Franica in Peter sta bila v cerkvi že dvakrat oklicana²
in ženitovanje se je bližalo.

Tedaj je Smrekar posebno gledal, da ni Franica šla
nikamor, kjer bi bila mogla s Štefanom govoriti. Tudi je
bil mož zadovoljen, ker je videl, da se Štefan ne prizadéva,
k hiši prihajati, da se še celó umiče. Morda je sam raz-
videl svojo nespamet, tako je mislil Smrekar.

¹ znamenovno gurnuo ² ozvana

Franica se o svoji ženitvi ni zmenila z nikomer. Če je kdo kaj izpraševal o tej stvari, je šla najrajša takoj od njega. Deklam in drugim je o prvi opomnji jezno ukazala, naj molče.

Bilo je precej mrzlo, megleno jutro, ko je Franica z dvema deklama prala na studencu. Dokončavši delo, dene kebelj¹ na glavo, pustí dekile še pri perilih ter ide proti domu.

Pot od studenca do doma je držal skozi majhno hosto² mladih gabrov.

Bodisi, da se je bala, pasti na pomrzlem uglajenem potu, ali da je bila vase utopljena, gledala je predse v tla in stopala zelo počasno.

Naglo jo nekdo prime za komolec. Kakor lahka groza jo prešine, in hitro z eno roko poprime kebelj, da ne bi padel z glave, in ozrši se, vidi Štefana pred seboj.

„Kaj niti soseda nisva več, da greš tako mimo mene, kakor bi bil iz devete dežele in bi se ne bila še nikdar videla?“

To Štefanovo vprašanje je bilo govorjeno z nekim tožnim, pa vendar ostrim, očitajočim³ glasom. Deklica menda ne ve kaj odgovoriti, a obrne se v trenutku, kar žila dvakrat trene, pogleda s solznim očesom mladeniča in reče :

„Saj veš . . .“

„Vse vem, da bo svatovanje. Vsaj povabila⁴ me boš, ne? Ali pa sam pridem, sam. Enkrat zapleševa tako, da bo vse gledalo, tako, kakor se bere⁵ o tisti Reziki in o povodnjem možu. Kaj ne?“

Ta misel je bila mladeniču menda zadnje veselje, kajti z ognjenimi očmi se pripogne k njej, da bi ji videl v lice.

„In ko odpleševa,“ pravi dalje in okó mu zatemni, „potem napósled zaúčemo na vasi, saj je svet širok in

¹ kabao ² šumicu ³ prikornim ⁴ pozvala ⁵ čita

dolg. — Glej ! (o teh besedah stisne Franici roko, da jo zaboni, to še ni najhuje, da te jaz ne dobim. Jaz mislim, da bi bil vesel, ko bi le vsak drugi dan mogel govoriti s teboj. A tega ne bom mogel videti — vem, da je greh, pa jaz si ne morem pomagati — da te bo drug imel.“

„Ne bo me imel, on ne, drug ne . . .“

„Kaj? kaj?“

A veselo upanje, ki se mu je po tem dekličinem odgovoru zasvetilo, izpodrine Štefanu hitro druga, temna misel, in pozabivši sam sebe, pravi s strahom :

„Ne, ne ! — Povedi, kaj ti je na mislih? Menda vendar ne . . .“

Pevajóč ženski glas se začuje zelo blizu izmed grmovja in preplašena izpuli Franica Štefanu roko iz roke.

„Beži, da naju ne bi videli ! Morda bova še govorila,“ reče dekle.

XXI.

Priprave za svatovščino pri Smrekarjevem Antonu so bile končane. Franica je hodila ves čas, nekako za vse neobčutljiva, tiho okrog hiše, kakor bi se vse, kar se dela, pripravlja, govori in godí,¹ nje ne dostajalo ni najmanj. Ljudje so med seboj z glavo zmajevali, oče je dejal, da se je hči udala,² da bo zopet kmalu vesela, mati pak se je spominjala, da je bilo tudi njej pred poroko grozno težko pri srcu in se je vendar pozneje vse obrnilo na dobro, in tako se je starka tolažila, če tudi se ji je hči v srce smilila, in je prav pogosto jezično govorila s hčerjo o tej in oni stvari, da bi jo obrnila na druge misli.

In prišel je napósled določeni dan. Bil je malo oblačen, žalosten jesenski dan. Solnce se je sicer videlo na prepriženem³ obnebjú, ali žarki⁴ niso bili tisti, kakor o zorénju ruméne pšenice. Hladna burja je brila čez vaške⁵ vrte in

¹ dogadja ² predala, podala ³ naoblačenom ⁴ zračke ⁵ seoske

tresla poslednje hruške z drevja; drdráje¹ je hreščal majhen klepétec na najvišji jablani Smrekarjevega vrta, počasneje in z debelim basom pak mu je pritrkával večji klepétec na lesnfki pred Brašnarjevo hišo.

Pa Štefan ta dan ni poslušal klepétcev, ni delal — da, niti ni hotel gledat iti svatov, ki so se pred Smrekarjevo vežo zbirali in zasedali vozove, da se k farni cerkvi odpeljó k poroki.²

Pipo, iz katere je kadil,³ vrže na tla, prekorači vrt, podére plot in gre dalje ven iz vasí. Kam gre, sam ne ve.

Nad vasjó je bila hosta. Boróvje in raznovrstno priltlkavo⁴ grmíčje je rastlo tam. Resa⁵ je bila pokošena, tla gladka, in Štefan, ki je koračil preko hoste, z rokama na hrbtu in s pogledom v tla obrnjenim, gotovo ni gledal, kje bi se za steljo kosílo ali grábilo.

Leže čez nekaj hoda na tla in dene komolca⁶ za vzglavje. Zre v nebo, enkrat poškrtno z zobmi, trikrat se preválí in popravi, a napósled spozná, da ležíšče in leža ni prida, ter skoči po konci.

„Kaj delaš, Štefan? I, kaj ne greš svatovat?“ ga vpraša stara nagubana ženica, ki je imela s trto povezano butaro⁷ suhih drv na glavi.

Štefan ji ne odgovorí ničesar. Ali kakor stisne pesti in kakor pogleda starko, je bilo videti, da bi jo najrajši zadúšil, zadávil za vselej.

A vender mu starka nikdar ni bila storila nič žalega. Ženica se ga menda zbojí, kajti hitro zavije za grm in odide.

Štefan se nasloni na staro brezo in gleda za babo. Kmalu je ni bilo videti ni slišati. Začúl pak se je od daleč iz dolíne mili glas zvona farne cerkve. Mežnar vabi k sveti maši, po sveti maši bode poróka Smrekarjeve Franice.

¹ drndajuč ² vjenčanju ³ pušio ⁴ nizko ⁵ vriesak, resulja

⁶ lakte ⁷ svežanj

XXII.

Okoli farne cerkve je pokopališče. Po grobéh raste zelena trava in naznanja, da je v mali fari samo malo mrlíčov.¹ Redki leséni² križi spominjajo pozabljivosti tega sveta, ali morda, da tukajšnji ljudjé stavljajo svojim dragim mrtvecem spomenike samo v srcu, ne na grobéh.

Pred cerkvenimi vrati tik vhoda na pokopališče raztéza stara, že črvojednasta lipa svoje veje, kar jih ni poslednjo pomlad žalostno usahnilo ter jih mežnar ni okléstil. Pod lipo stojé svatje in čakajo duhovnega pastirja, častitljivega sívca,³ ki je pol fare krstil in poróčil in pozna starost in mladost črede⁴ svoje vse vpreko.

„Že gredó!“ reče eden svatov, ki se je čez zid iztézal.
„Fajmošter⁵? Prav je,“ odgovorí ženinov oče.

Franica je bila davi⁶ s svojo tovarišico še precej zgovórna, dasi v lice bledejša nego kdaj.

Ko vidi fajmoštra po kamenénih stopnicah stopati proti pokopališču, zardí, zažarí se ji oko in obrne se v stran.

„Kam greš?“ vprašata dve ženi.

„Hitro pridi, da te ne bodo čakali,“ reče druga.

Franica izgine za cerkvijo. Vsi menijo, da je za trenutek odšla, pa da se povrne, in obstopijo fajmoštra, ki izpregovorí nekaj besedí s svati in potem odide v cerkev, da bi se pripravil za maševanje.

Trenutek mine, mine drugi, Franice ni bilo nazaj.

Dve ženi, sorodnici Smrekarjevim, gresta za cerkev za njo, priganjat jo, naj hitro pride. Tam je drugi stranski izhod iz pokopališča. Vseh treh ni bilo nazaj.

Ministrant požvenketá, orgle zapojó, maša se ima začéti, nevéste ni, žen ni! — „Kaj je to?“ reče tovarišica, in še ona hoče pogledati, kaj opravljajo tako dolgo za cerkvijo.

¹ mrtvacá ² drveni ³ siedo starca ⁴ stada ⁵ župnik ⁶ jutros

V tem hipu prideta oni dve nazaj.

„Nikóli nikjér je ni!“ rečeta preplašeni in prestrašeni obe z enim glasom.

„Jezus! kaj je?“ vzkliknejo vse ženske.

Franičine matere ni bilo onda. Ostala je bila domá in pripravljala za svatovščino ter jokala, menda sama ni vedela zakaj.

Oče Smrekar je bil tam. Prebledél je, ko je slišal, da hčere ni, ustni stisnil, klobuk na oči pomaknil in šel — iskat. Šli so malo ne vsi, ogledali povsód, klicali, in ljudjé, ki so se bili zbrali na pokopališču in v cerkvi, da bi pri poroki zijáli, so prišli tudi ter pomagali iskat daleč okrog in blizu, nekateri pristavljáje¹ to in ono.

Maša se je brala,² a svatje so bili vsi zunaj; tudi drugih ljudi nihče ni mislil, da bi šel molit; dá, še iz cerkve so vreli.³ Napósled je ostalo samo nekaj starih, gluhih bab.

Neveste ni bilo nikoli nikjer najti ni doklicati.

„Domóv je šla, domóv!“ Tako so ljudje obsodili, in tako je tudi verjel oče Smrekar.

Mož ni pogledal nobenega človeka. Sram ga je bilo in jeza ga je trla, da so ga barve izpremétae. V krčmi, kjer so bili pustili vozóve, je naglo napregel in se sam v diru⁴ peljal domóv. Kako bi hčer kaznoval, kako bi jo tepel,⁵ tega niti ni mogel misliti, vse je vrelo v njem.

Drugi svatje so nekaj časa zmajevali, sešli se potem v krčmi, se napfli, kleli, se smejali in zbijali šale, da take poroke še niso nikoli ućakali.

Celó Pogreznikov Peter se je napil in napósled bil vesel, da je s staro svojo teto plesal ter s petama tolkel ob tla.

XXIII.

Domá Smrekar ne najde hčere. Misli si: Predno solnce zajde, pride sama, in kaj potem! Kako bi bilo oprati to

¹ dodavajúc ² čítala ³ vrvjeli ⁴ trku ⁵ tukao

sramoto! Po' imenja, vse imenje! pa te sramote ne, tega ne, o čemer bodo treh far ljudjé govorili več let.

Mati Smrekarica je letala okoli hiše in jokala na ves glas, ko je to sliša a. Mislila si je, da hčere ne boče videla nikdar več, bala se je, da si je morebiti sama storila kaj žalega, da je pobegnila, Bog ve kam, in vse soséde, ki so se zgrinjale, je niso mogle utolažiti.

„K rodbi je kam šla!“ tako so se žene napósled pogovarjale, ko je nikakor ni bilo domóv. Smrekarici se je to zdelo verjetno, in potolažila se je malo. Kjer je koli vedela za kako sorodno in znano hišo v obližju in v daljavi, povsod je razposlala ljudi, enega tja, enega sem, da bi pozvédel, ali je Franica tam. Vsakega je dobro plačala, vsakega je za Boga prosila, naj letí, naj brž pridírja nazaj.

Iz bližnjih krajev je kmalu od vseh strani prišlo poročilo, da je ni nikjer. Neki star mož jo je videl pol ure od cerkve; potem ni živ človek več povédal, da bi jo bil videl.

Napósled so se vrnili vsi posli,¹ nekateri že po noči, nobeden pa ni prinesel glasú, kakršen bi bil ustregel.²

Smrekarjeva hiša je bila dva dni kraj nesreče in žalosti. Kaj je pomagalo bogastvo, kaj denar! Edinega otroka ni bilo.

Smrekar je bil prvi dan ves divji in jezen zaradi sramote, katero mu je naredila hči pred svetom, ker je za trdno mislil, da se je samo kam odtegnila, pa da zopet pride, potem je bil tih, klavrn,³ ni govoril, ni kadfl iz pipe, ni jedel. Na obličju se mu je bralo, da trpí on toliko, kolikor mati, četudi ne joka.

Štefan, ki se je ljudém odtézal, je zvedel⁴ še le drugi dan, kaj se je zgodilo. Poskočil je, in prvi čut je bilo veselje, radost. Saj je bil ta dogodek dokaz zanj! Druga misel pak je bila: Če je treba svet preobrniti in krvavo

¹ poslanici ² udovoljio ³ zlovoljan ⁴ doznao

morje preplavati, najti jo moram, govoriti moram z njo ! Da bi morda ne bila več živa, kakor so ugibali nekateri drugi, to mu ni précej prišlo na misel, a vendar pozneje, in ta misel mu je bila strašnejša od sladkosti vsega veselja, kar ga je užil kdaj.

XXIV.

Tako je minilo dva dni.

Tretji dan zjutraj je prišla v Smrekarjevo hišo stara žena, prekupčeválka s kuretino,¹ ki je iz mesta prinesla veselo, preveselo novico, da je Franica v mestu pri tisti ženici, pri kateri je nekdam stanovala v svojih otročjih letih, ko je hodila v šolo.

In takoj za njo je prišel Štefan Smrekarjevi materi skriváje povédati, da je obhodil dosti svetá, da je napósled zvedel in našel, kje je Franica ; da ji ni nič hudega ; da bi v mestu bil rad govoril z njo, samo upal se ni od kraja, in potem ko je hotel, ni mu k njej priti dovolila žena, pri kateri je.

Ta vest je bila Smrekarici na veliko tolažbo.²

A čudno je bilo vsem ljudém, kako je Smrekarjev Anton govoril od tega trenutka, kar je zvedel, da je hči v mestu. Poprej je bil dva dni ves žalosten, potrť in pobť ; ni govoril z nikómer, ni tolažil, ni grajal³ plakajoče in obupne⁴ matere ter sploh⁵ se je kazalo, da on ne more biti neobčutljiv oče.

Zdaj se vsa stvar hitro izpremení. Smrekarjev Anton je zopet stari Smrekarjev Anton, prejšnji oče svoje hčere, ko za trdno zve,⁶ da je Franica v mestu pri ženi, pri kateri je stanovala, ko je bila v mestni šoli. Poprej dva dni mrtvo okó oživí zopet ; poprej tihi mož začne zopet po stari navadi in še odločneje ter jezneje⁷ ukazovati in pre-

¹ kuretina pilad, pilići ² utjeha ³ prigovarao, korio ⁴ očajne

⁵ u obće ⁶ sazna ⁷ ljuće

povedovati služábnikom in domáčim. Kakor je dozday rad na enem mestu mirno sedel in premišljajal ter se samo z notranjega nemira zdaj pa zdaj ganil in hodil časih tja, kamor ni bilo treba, časih sem, brez namena,¹ tako zdaj samosvestno stopa in ukazuje — huduje se na vse in osorno kara ženo, če jo vidi jokati.

Smrekar in Smrekarica sta sama v izbi.

„Pojdi ponjo!“ reče mati.

Smrekar, ki kakor po navadi, samo jezneje, sedi za mizo ter zopet vleče iz svoje navadne srebrno-kovane pipe, molčí nekaj časa, a potem odgovorí :

„Jaz ne!“

„Če oče ne pojde, kakov ljudski² tudi ne pojde!“ odgovorí mati jezno.

„Sama je zamešala, sama naj zajéma³!“

„To ni beseda, kakršno božja zapóved uči očeta!“ reče mati.

„Kaj? Božja zapóved?“ — se huduje oče. — „Baba, veš katera je četrta? Kaj je bilo meni tega treba? Zday bom v nedeljo šel od maše, pa bodo ljudjé kazali za menój. Pšeníco bom meril, pa me bodo z nagajivostjo⁴ vprašali : Zakaj je tvoje dekcle od oltarja zbežalo? Ako bodem polič vina píj jaz pri eni mizi, pri drugi mizi bodo mežíkali⁵ in dejáli : To je tisti ki mu je hči ubežala izpred poroke ! In če se stari možjé na cesti doidejo, bodo rekli v pogovoru : Eno dete je imel, pa še to ga je spravilo na smeh ter ga dalo jezikom ; on mora biti velik tepec. — Veš, babnica, kaj je to? Vraga veš ! Jaz ti povém, da dokler bodem živ in bode gibal moj mezinec, hočem biti gospodar v svoji hiši ! Kdo jo je silil k poróki? Nihče ! Zakaj mi poslednjo uro storí to, da me vsak beráč⁶ in vsak malhar⁷

¹ (namjene) nakane, svrhe ² tudji ³ grabi (jelo) ⁴ draženjem

⁵ žmirkali ⁶ prosjak ⁷ torbar, prosjak

gleda in se mi smeje in me je sram med ljudi iti? Pa bi šel zdaj ponjo? A potle, kaj še potle?"

„Ti si oče . . .“

„Kaj oče, oče, oče! — Jaz sem bil! Ona naj bi bila hči. Zakaj ne sluša? Zakaj ne dela, kakor božja zapoved uči? Če je to storila, da je od m e n e pobegnila, zakaj bi jaz hodil za njo? Ona dobro ve, kje je moja hiša; ona jo je pustila, ona naj je išče. Jaz sem bil oče, bil zmerom; a ona ta dan ni bila hči. Nikdar in nikamor je ne grem iskat!“

Te besede je Smrekar govoril jezno in kričé. Mati je dozdej pogovarjala samo tiho in jokáje; a na te poslednje besede svojega moža se postavi¹ po¹ koncu,¹ kakor še nikdar, kar sta v zakonu,² in reče v najsvetejši jezi:

„Ti nimaš človeškega srca! Tebi se tvoj otrok ne smili, kdo se ti bode smilil? Ti imaš kamen pod prsi. Ti si trda lesena klada in mrzel, kakor led po zimi. Bodi, kjer si in kar si, in sram te bodi vseh ljudi, ker si dejal, da te jih je sram! Jaz grem ponjo, ker ti nečeš iti ponjo ter je nečeš imeti za svojo hčer!“

„Pojdi, saj veš kam nazaj!“ odgovori mirno Smrekar.

To pa mater v njeni ljubezni k hčeri še huje razjezi.

„Če nikoli več ne bodem videla praga, katerega prestopaš ti, neusmiljena zver, ki rojenega svojega otroka nečeš poznati . . .“

„Pojdi naglo, pojdi!“ odgovori oče precej mirno.

„Grem!“

Rekši vstane žena in zaloputne vrata za sebjó.

XXV.

Mati Smrekarica je bila oblekla pražnjo obleko, in ne izpregovorivši z nobénim človekom v hiši, odšla peš, da bi poiskala in videla hčerko.

¹ uzpravi se, digno se ² braku

Njen mož je sam sedel v hiši pri oknu, na mizo naslonjen. Gledal je za njo, dokler se ni za vrtoom skrila. Jezilo ga je menda, ker se ni čisto nič ozrla, kajti dvakrat je počásno del na čelo široko roko in jo čez oči potegnil doli do brade, kakor bi hotel izbristati vse, kar mu je rojilo po glavi.

Napósled se z obema komolcema¹ podpre v mizo, ogleduje muhe, ki plešejo po mizi, in počásno natlači pipo, potem nažge tobak in kakih petkrat puhne iz ust cele megle dima proti svetemu Boštjanu,² ki je, na steklo napisan, visel na steni na pol nag in poln puščíc.³ Pa v pipi danes kmalu ni hotelo goreti, zato je položi od sebe.

Nobenega dela nima v mislih, pa vendar v hiši ne more biti; ide torej ven, a kmalu pride zopet v hišo nazaj. Hlapec ga pride vprašat nekaj o delu, pa ne zve ni belega ni črnega, temveč ozmérjan⁴ mora oditi.

Tako mine dan. V mraku se Anton opravi in v naglici napreže najhitrejšo kobílo. Nihče izmed poslov se ga ne upa vprašati, kam je naménjen, niti sam ne pové nikomur nič.

Zvečer je bila služábna družína sama pri večerji, nobenega domačega ni bilo pod streho in o nobenem se ni določno vedelo, kje je. Kar stoji hiša, kaj takega ni bilo! Sicer je pregovor,⁵ da imajo miši ples, kadar ni mačke domá, pa tu se ni uresníčil. Vsi posli so radi imeli Franico, in skrb, ali jo gospodínja in gospodár pripeljeta nazaj ali ne, je vezala jezike vsem, in prav dolgočasen in žalosten večer se jim je zdel. Še le potem se je začéla govoríca, ko je velika dekla, staro dekle zmršenih las, v sveti jezi na Smrekarja, srdito zagnala žlico ob mizo, rekoč, da je vse te nesreče, ki jo je Bog poslal v hišo, kriva samo trma⁶ gospodarjeva, ki je siroto silil v zakon. Ko je stara vé-

¹ laktima ² Sebastijan ³ strjelicá ⁴ opsovan ⁵ poslovica

⁶ tvrdoglavost

lika dekla začela jokati in ji pastirica pomagati, je minilo vse življenje ter ugasnjena luč je kazala, da so se razšli spat.

XXVI.

Smrekar je bil že blizu mesta došel¹ svojo ženo, ki je peš hodila, in kakor so kazale rdeče oči, jokala med potjo. Precej prošnje mu je bilo treba, predno je jezno ženo spravil k sebi na voz ; potem je pognal kobilu, in bila sta kmalu v mestu.

Mati ide sama k znani ženi, kjer je Franica nekdanj, še mlado dekle, učeč se, stanovala, in jo najde bolno v postelji. Mater je v prvem hipu utolažilo in razveselilo že samo to, ker je videla svojo hčer, katere, kakor se ji je zdelo, že tako ni videla dolgo, zaradi katere je pretrpela toliko bridke skrbi. Mislila je, da je samo malo bolehma, da bode precej spet dobro ter da pojde z njo in z očetom domov. Materinska ljubezen se je pokazala v tem, da je ženica sela k hčerini postelji in deklico, za vročo roko jo držeč, s solznimi očmi začela karati, ker je s tem ravnanjem napravila toliko bolečine in skrbi. A ko je hčeri pogledala v obraz in videla, da je mlado lice upadlo v teh kratkih dnevih ; ko je ugledala solzo v dekličinem očesu in njen čuden, proseč pogled brez odgovora ; ko ji je roko položila na čelo in čutila, da je žareče : je bila zopet sama mati in prijala jo je druga velika skrb, kakršno more mati imeti pred posteljo zelo bolnega, edinega otroka.

Zunaj je slišala stopinje svojega moža, in gospodinja v hiši ji tudi pové, da gre Smrekar. Hitro gre ven in ustavi moža med vrati.

„Jezus, sveti Kozma in Damijan, da ne bi umrla !“ reče možu.

¹ stigao

Smrekarju se nagubano lice izpremeni in strahoma vpraša :

„Kdo ? Franica ?“

Ne čakáje odgovora, odpre Smrekar duri in stopi v sobo pred hčer. Pozabljena je bila vsa pridiga,¹ katero si je izmišljal vsó pot, da jo bo deklici govoril.

XXVII.

V mestu sta ostala oče in mati. Hčerina bolezen je bila vedno hujša. Zdravnik je dejál, da je jako nevárna vročinska bolézen. Po treh dneh ni deklica poznala ni očeta ni matere. Bledla je in govorila mnogo o svatovščini ter mnogo drugega. Štefanovo ime je bilo vedno vpleteno v te nevezane samogovore. Mati je bdela noč in dan pri postelji z dvema drugima ženama, in imele so mnogo truda, da jim bolnica ne bi ušla s postelje. Smrekar je hodil vedno gledat, vendar dolgo ni mogel ostajati pri bolni hčeri. Spal ni, niti jedel, niti pil, niti govoril.

Vest mu je rekla : S trmoglavostjo si sam kriv, da ti otrok umira.

Zdravnik mu pové, da se nocoj razloči na smrt ali na bolje. Tisoč goldinarjev, dve tisoči, pol imovine, vse je obétal zdravniku, če da hčeri tako zdravilo, da se obrne na bolje. A zdravnik je dejál, da je zdravje v božjih rokah in v bolj ali manj trdni naturi ; da hoče vse storiti, kar je mogoče, a da še ni gotovo, da bi se obrnilo na dobro. Deklica je morebiti v zadnjem času duševno mnogo trpela, k temu je utegnilo priti prehlajénje, in treba se je vsemu pripraviti.

Tedáj je izgubljena !

Smrekar sede na klop v veži, kjer je govoril z zdravnikom, in sedi kakor okamenél — ne gane pol ure, celo uro.

¹ prodika, propovied

Njegova žena pride iz sobe. Sveti se ji nekaj upanja z obličja ter nekako pogumno reče možu :

„Pojdi, greva¹ !“

On je ne vpraša, kam, vstane in gre za njo. Tiho korčita po ulicah. Veselo je šumelo semtertja, ropotali vozovi, ljudje se smejali in razgovarjali, zanju² se ni zmenil nihče, in če je po drugi strani mimo šel kak človek, ki je trgovca Smrekarja poznal od trgovstva, si je mislil : Ta je srečen, ta ima !

Ko prideta do cerkve, zavije Smrekarica proti vratom, in mož gre za njo.

V cerkvi ni bilo popoldne žive duše, samo cerkveni služabnik je na velikem oltarju popravljaj sveče in cvetice.

Poklékneta k stranskemu oltarju pred podobo Matere božje. V svojem življenju ta dva nista še tako molila ! In vera je močna. Obéma se srce olajša. Matí obriše solze in se ozre kvišku k sveti podobi, a očetu pade od srca nekoliko težkega bremena, ter osórnemu, hudemu Smrekarjevemu Antonu, možu krepke volje, uderó — morda prvič po dolgih, dolgih tridesetih ali štiridesetih letih — solze po rjavem obrázu, padajóč na kamenena tla.

„Meni nekaj govori, da ne umrje,“ pošepéče žena in vzdahne : „O Marija !“

Smrekar si z roko otrne oči in vstane. Takoj za njim vstane žena. Prekrižata se ter vrneta.

Sredi cerkve je stal človek. On se ni oziral po njiju, a ona ga nista videla, dokler nista prišla tik njega ; potem sta še le spoznala Štefana in — obstala. Nekaj časa ni izpregovoril nobéden, potle reče Smrekar :

„Mladénič ! ako te ima Bog rad, tudi jaz te bom rad imel.“

Štefan morda ni précej vedel, kaj pomenjajo te besede, a zvedel je, ko je žena dostavila :

¹ idemo ² za njih dvoje

„Štefan, moli še ti, da bi ne umrla, potle bo vse, vse, kar bo Bog hotel.“

Ona odideta. Štefan obstane tam na mestu, kakor priklenjen. Kaj je hotel? Namestnika¹ smrt neče; rad bi bil deklico namestoval; in bil bi se zaletaval v nebesa, kakor Titani v stari pripovedki, bil bi prosil in silil in zahteval, njo otéti²!

XXVIII.

Bilo je po polunoči. V hiši, v sobi pri tleh so bili okrog bolnice zdravnik z očetom in materjo. Nocój se je imela bolezen odločiti, in čakali so.

Na dvorišču je bilo več vozov. Na enem je ležal precej velik mlad človek v slami, s komolcema³ podpiral glavo in se nemirno metal sem ter tja. Vselej je vzdignil glavo, kadar so zakričala kaka vrata ali se je kaj drugega ganilo.

Iz konjskega hleva, s svetilnico v roki, pride domači hlapec, si mane zaspane oči in tava⁴ preko dvora. Prišedši do onega voza, obstane, odstopi dva čevlja,⁵ in z robato⁶ kletvijo vzdigne svetilnico, da bi si posvetil, kdo leži tukaj.

„Kaj te vrag trese, kaj li, Štefan? Kaj mi slamo drobiš na Dragoletnikovem vozu ter se dolgopétiš po dolgem in širokem? Rajši pojdi v hlev; moja postelja je še gorka.⁷ Jaz ne bom več smel zatisniti očesa. Danes je tržni dan, pa je treba dobiti še ovsa ter napasti in napojiti one suhe kljuke Stršénove, ki je rekel že ob štirih napreči — da bi ga zlodej jemal! Saj groš ti prekléto izbira in izbira, predno ga človek vidi. — Spat, spat, Štefan!“

In gledáje na zvezde, reče mršavi hlapec, svetilnico povzdignivši, kakor bi si hotel po nebu posvetiti:

¹ zamjenika ² spasiti ³ laktima ⁴ luta, tetura ⁵ stope ⁶ ne-
otesanom ⁷ topla

„Glej, gostosévcí so že za sosedovo gredo, in svete Katarine kolesa ni že več videti. Ura je dve po polu noči tako gotovo, kakor si ti pijanega Brašnarja sin, če se ne hudúješ.“

„Mirúj in pojdi!“ reče Štefan.

„Kaj pak, kaj pak! — Povéдай mi ti rajši, ker se že tako lepo poznavá od nekđaj, s kom si se domá sprl¹ ali stepel,² da se zdaj že tri dni tako tiho in na pol skriváje potéplješ tod okoli ter si kakor Pavliha, ko je mislil, da ga je snel³ medved?“

„To tebi ni nič mari.“

„Vidiš ga! Kaj nisva prijatelja? Kaj nisem služil pri tvojem očetu, ko ti še hlač nisi znal obuvati?“

V tem hipu se odpró duri blizu vélikih vrat ter v vežo stopi zdravnik, gospodinja s svetfom in Smrekarjev Anton. Štefan plane z voza in naglo pristopi bliže. Ker je stal v temi, zato ga od luči niso mogli videti. Slišal je ves pogovor in kar je slišal ter kar je pričal Smrekarjev razjasnjeni obraz, kar so zatrjevale doktorjeve obljube, vse je bilo tako veselo, da bi bil zavrískal in poskočil: bolezen se je obrnila na bolje!

XXIX.

Več čevljev debel sneg je ležal po dežéli. Od petka do nedélje je melo nepretrgoma in drevje po Smrekarjevem vrtu je bilo vse belo. Po vejah ga je viselo po pedanj na debelo, in kar je bilo šibkejšega drevja, se je pripogibalo k tlom trudno in tožno pod težo. Smrekar je stal do rogovile v snegu sredi vrta, počasi kadil iz svoje pipe ter hlapcu kazal in zapovedoval, kako je z dolgim drogom sneg ogrébatí, da se ne odčéhne še več vej, nego se jih je že. Zđaj in zđaj je pregazil za kakovih deset korakov, posebno s kake slive otresel debelo snežéno breme, ali

¹ popravdao, porječkao ² potukao ³ izio

morda zamišljen z ного sunil kakov odlómek s tega ali onega drevesa. Vse, kar se je odčehnilo, se mu je smililo bolj nego druge krati sto goldinarjev izgube, ker sadni vrt je imel tako rad, kakor konje ali pipo.

V hiši sta sedeli mati Smrekarica in Franica. Poslednji se je poznala še bolezen, kajti lice še ni imélo nekdanjega rdečega cveta. Odkar se je bila vrnila iz mesta, je bilo precej izpremembe v hiši in v vasi. Kakor se nam zdi solnce, če nam ga zakrije temna noč, drugo jutro mnogo lepše in vse drugačno, tako je bila po znanem dogódku v Smrekarjevi hiši nekako vsa druga razméra med hčerjo in roditeljema. Gotovo, da je bila vso to izpremembo naredila hčerina huda bolézen in roditeljski strah, da jo izgubita. Oče namreč nikdar, niti z najmanjšo besedico, ni v misel vzel hčérinega pobéga od poróke, ni ji ničesar očital; vedno je prijazneje in ljubezniveje govoril z njo; dá, celó z družino se mu je bilo izgubilo precej poprejšnje trdóbe. Mati je hčer — to se ve, še le po več dneh — opominjala, kaj je bilo tega vsega treba? zakaj ni bolj odkrito in naravnost govorila z njo, z materjo, da neče Pogreznikovega Petra? A vse to je bilo govorjeno z neko ljubeznijo, ki je hčeri prej izvabila skrivno solzo iz očesa nego odgovor z jezika.

Danes sedíta obé, vsaka pri svojem oknu, hči šiváje, a mati ima že več minut posel s tem, da bi iz krotovice¹ našla konec utrgane niti na vreténu svojega kolóvrata ter ga zopet vdela v vreténsko uho. Ko se ji napósed posreči, poseže z roko po kolesu, da bi zopet zavrtéla kolo vrat, kar vendar gredoč pozabi, kajti skozi okno pogledavši na vrt, reče hčeri:

„Glej, glej, s kom² oče govori!“

Franica pogleda tudi skozi okno, pa se hitro obrne, zardí v lice in upógne k šivanju. V snegu zunaj je stal

¹ zauzljaja (tu predji) ² kim

Smrekar, z nogo oprt na podrto staro jablano, in govoril s sosedovim sinom Štefanom.

Mati se obrne od okna in začne presti, malo z glavo kimáje, kakor je nanašalo kolésno vrténje in pritiskávanje z nogo kolóvratne preslice nizdolu ali popuščávanje kvišku. Matka je gotovo med delom premišljala nekaj prijetnega kajti gubánci¹ po obrazu se so nekako gladili ter na obeh platéh² ustnic so se po nekoliko rejénem³ obrazu delale dovoljne⁴ globélce.⁴ Hči je porabila materino zamišljenost, da je zvedávo a skriváje dvakrat pogledala skozi okno na vrt, kjer je še zmerom oče s Štefanom govoril pri podrti jablani.

„Ali sta se že kaj pogovarjala z očétom?“ vpraša napósled mati s pomenljivim nasméhom.

Hči pogleda od dela in vpraša po malem hipcu :

„Kaj?“

„I saj veš, kaj ! Malo pogledi ven !“

Deklica ne odgovori.

„Saj meni smeš povedati ! Kaj nisem mati tvoja ? Glej, kako bi bilo lepo in prav, ako bi mi bila vselej vse povedala ! Ni še nič rekel oče ?“

„Nič ne !“ odgovori dekle na pol tiho in sramežljivo.

Mati nekaj časa prede, potem ustavívši kolóvrat in pretikáje kobíllico, reče :

„Vesela bodi in moli, da imaš tako pametnega očeta ! Včeraj sva se menila ; vse bo prav, in kakor je božja volja.“

XXX.

Dobra tri leta pozneje je bilo vse prav in kakor je bila božja volja ; samo stari Brašnar ni več pil vina nego že poldrugo leto počival tam, kjer ga nihče ni več rabil za tožbe, pisma in mešetovánje.

¹ nabori, mrske ² stranama ³ ugojenom ⁴ zadovoljne jamice

Zopet je bil semánji¹ dan v bližnjem trgu. Pred Smrekarjevo vežo je stal zopet voz za semenj napréžen, kakor o dogódkih, ki so pripovedovani v prvem poglavju te povesti. Razloček² je bil samo ta, da je bil drug konj uprežen in da je pri vozu stal v delavni obleki Smrekar ter se veselo smejál lepemu dvoletnemu dečku, ki ga je bil posadil na sedež in ki je lovil njegovo pipo in bič.

„Kam pojde ata ? “ vpraša mož otroka.

Deček pokaže z ročico in zajéca po svojem jeziku : „Peljal.“

„Kam se bo peljal ?“

Deček je bil že pozabil naučeno besedo, in predno ga stari Smrekar zopet navadi izgovarjati : „semenj“, stopi iz veže mlad mož, v katerem hitro spoznamo Štefana. Ker je bil v praznjem oblačilu, ga dete ni poznalo prvo trenutje in se je oklenilo Smrekarja, ko ga je Štefan hotel vzeti v naróčaj. Smrekar se je glasno zasmel in rekel : „Otrok ima dedčeka rajši od očeta.“

To je veselilo tudi mlado mater Franico, ki je k svojemu možu Štefanu sedala na voz. V poljubu, s katerim je dete poljubljala z voza, je bila poleg materine gotovo tudi otročja ljubézen in hvaléžnost do očeta.

V tem ko je Smrekar zetu dajal nekaj naukov : kaj in kako je kupovati v semnju, komu je denarje posoditi in koga je terjati, je izkušala babica, mati Smrekarica, z raznimi zvijačami³ sinka dobiti od matere, da ne bi jokal, ko jo bo videl odhajati.

Star sosed, ki je šel mimo hiše, zamrmrá : „Pa kako se zdaj vse rado imá in se imá !“

¹ sajamski ² razlika ³ varkama

JOSIP STRITAR.

ROSÁNA.

(1877.*)

I.

Dober dan, oče Jelenko, kaj imáte na rami?“
„...Čebéle!“

Mladi kmet, ki je bil dobil ta odgovor, si ni mogel kaj, da bi se ne nasmejal, dasi ni bil videti nič prav dobre volje. Mož, katérega je bil srečal in ogovoril, je imel vrečo na rami; v vreči pa menda, odkar svet stoji, se še ni videlo, da bi kdo prenašal čebele. Težko če ne, je bil starega Jlenka, ki je pridno koračil v klanec, ustavil samo zato, da bi slišal kako norčavo iz njegovih ust.

Stari Jelenko je bil znan po vsej okolici za moža, ki je vedno praznične volje. Redko kdaj je izpregovoril resno besedo, zato ga je vse imelo rado. Kakor solnce sije pravičnim in krivičnim, tako je stari Jelenko, vedno na potu, razveseljeval in kratkočasil ves okraj, v katerem je bil doma. Vesela ja je bila vsaka hiša, v kateri se je ustavil; kar je pustil v njej dobre volje za sabo, kratkočasnih izrekov, uganek in pripovedek, je bilo ljudem dovolj za vso mizo. Kdor ga je srečal na potu, je dobil svoj delež ter ga nesel vesel domov. Rad se mu je dal otrok malo za lase potegniti, ali pa za uho, nič ga ni bolélo; možíček je vselej to robato dobrikanje osladil s kako prijetno norčavostjo.

Jlenko je bil nizke ali krepke postáve, visokih pleč, med katerima je bila nekoliko vdrtá precěj debela glava s podolgovátim obrázom, malo zakrivljenim nosom in širokimi usti, ki so se navadno držala na smeh. Noge je imel nekoliko zakrivljene, pa ne tako, da bi mu bil lahko kolo zatočil med nogami, kakor se je govorilo. Hrbet mu je bil sključen tako, da je bil mož videti skoraj grbast. Ne to ne ono ni poviševalo njegove lepote, pač pa je delalo, da je bil videti še krajši, nego je bil v resnici. S tem kratkim popisom telesnosti njegove pač nismo moža posebno priporočili ljubeznivim bralkam,¹ ali on je bil zadovoljen se svojim telésom, tolikanj bolj, ker je bil že v letih, ko človeka minejo vse ničemurne misli. Dodati nam je še, da je nosil, kar so pametovali ljudje, vedno enak rjav klobúk z nenavadno širokim krajem, tako da je bil dober za dež in za solnce. Kadar je bil na potu, je imel dolgo, krepko palico v roki, zgoraj zakrivljeno, tako da je bila nekako škofovi² podobna, samo da ni bila srebrna. Leséna je bila kakor druge palice, ali iz kakega lesa, tega ni nihče mogel uganiti. Mi bi skoraj sodili, da je bila iz hudolésovine; huda je bila zarés, bali so je se psi in otróci, dasi jo je mož rabil redkokdaj; in trpežna je bila kakor njegov klobúk.

Oženjen ni bil Jlenko nikóli. Govorilo se je, da je bil nekđaj že čisto blizu ženítve, ali stvar se je bila razdrła, nihče ni prav vedel, zakaj; sploh³ je bilo mnogo skrivnóstnega v življénju tega čudnega, nenavadnega moža. Kmetíjo je bil prepustil mlajšemu bratu, izgovorivši si samo kot, malo sobico pod streho, brez njive. Mož je zase potreboval malo, kadíl ni, ne pil, ne igral. Koše je plel doma in po hišah; popravljál je ljudém razna orodja in radi so ga klicali, kadar je bilo treba pomoči bolni živini.

¹ čitateljicama ² biskupovoj ³ u obće

Na takem potu ga je bil tudi zdaj srečal mladi kmet, kakor smo videli.

„Kaj pa ti, Somrak? Kaj nosiš ti tako težkega na glavi, ker si tako potlačen? Preglavico,¹ kaj?“

„,,Preglavico, preglavico, uganili ste, oče Jelenko.““

„Težka ni bila ta uganka, Jelenko je že druge razluščil.“

„,,Sam Bog večni vedi, kaj me je motilo, da sem se šel ženit?““

„Prav praviš, motilo ; kaj te je motilo? Veš, jaz bi ti lahko povedal, prav jasno povedal, kaj te je motilo ; pa nočem,² nespodobno bi bilo. Zdaj te je došla pamet, vsakega dojde enkrat, ali po navadi prepozno ; prepočasna je pamet, ali pa mi smo prehitri, posebno v mladosti, ko nam je pameti najbolj potreba. Ali sem ti jaz svetoval, da se ženi?“

„,,Odsvetovali mi tudi niste.““

„Jaz ne prigovarjam mački, da naj pusti miši, ali pa kravi, naj ne zahaja v zelnik. Huda kri, huda kri, Somrak, to ti je naša nesreča, to je naš izvirni greh. Ali morda pa mora vse tako biti, brez tega bi ne prenašal jaz čebel v vreči in ti svoje preglavice ; to je, naju³ bi celó ne bilo na svetu, ne drugega nikógar, in to bi bilo najbolje. Kje si bil, Somrak?“

„,,Tam gori na Skali pri tistem — ne vem, kako bi mu dejál, da bi ne bilo greha!““

„Kakove oprávk⁴ imaš pri njem? Pa vendar ne kaj napačnega, da bi ti kaj narédil ali zagovoril, kaj? Govori se, da zna mož na črne bukve,⁵ ali si videl morda tiste črne bukve?“

„,,Videl, videl sem bukve, ali so pa črne, ne vem : ni mi prišlo na misel, da bi gledal, kakove so, črne ali rjave ; samo to vem, da so zame črne ; zapisanega me ima v njih.““

¹ brigu ² ne ču ³ nas (dvaju) ⁴ podle ⁵ knjige

„A, tako? Potem si pa že na pravem potu.“

„...Ne, nič dolga, kdo bi neki Somraku kaj posodil? Na kaj? Na tisto kolibo, ki že od starosti skupaj leze? Za drva bi bila še, suha je dovólj, za kaj drugega ne. Košček¹ polja imam od njega v najmu. O to vam je hud človek; gorjé, ako bi mu ne prinesel najemnine o dogovorjenem času, précej bi imel pečat v hiši. Ta človek nima srca, ali pa je trdo, da bi lahko kresal z njim. Zbral sem, kolikor sem mogel, vsega mi ni bilo mogoče, in napotil sem se s težkim srcem; to vam je bil pravi križev pot; zveličarju² ni bilo huje, ko je šel na oljsko goro ali na goro Kalvarijo in je krvav pot potil. Kako se je zadril nad menój! Pital me je z lenuhom, lahkoživcem in zapravljičcem³; kakor toča je padalo na mojo ubogo glavo. Sploh ima čudne misli o nas kmetih; pravi, da se nam še predobro godí, da ne vemo, kaj je pravo siromaštvo, kaj je stradanje; po mestih, pravi, so siromaki; kmet ima vsaj svojo streho in drv po zimi. Jaz ne vem, kako je po mestih. Ko sem bil pri vojákih, sem bil v mnogih mestih ali videl sem povsód samo bogastvo.““

„Ni čudo, vojaki se izprehajajo samo po velikih ulicah in glavnih trgih, tam seveda je siromaštva malo videti. Veš, Somrak, prav vse ni prazno, kar govori mož. Torej, kako sta se razišla?“

„...Slabo; ko sem ga začel prositi, če nima že usmiljenja z mano, naj ga ima vsaj z ubogimi otročiči, to so bili že celó vsi križi doli. Kaj? otroke imate tudi? se zadere nad mano, in rdeč je bil, kakor purán v jezi; kaj je potem še rekel, tega ne morem povedati. Slednjič se zareži nad mano, naj se mu poberem izpred očí. Ni mi bilo treba dvakrat veleti; vesel sem bil, da v me ni zaščú!⁴ tistega velikega črnega psa, ki ga povsód spremlja; ta

¹ komadič ² spasilju ³ rasipnikom ⁴ nahustio

pes je sam peklénščak, nikóli nisem videl take živáli ; oči se mu svetijo, kakor sovi po noči.“^{““}

„Ali denarja pa ima, denarja, pravijo.“

„,,Bog ve, odkod ga jemlje, ali ga sam dela ali mu ga pa prinaša hudóbní duh. Za tisto staro podrtíjo na Skali je dal toliko denarja, da bi bil lahko zanj kupil vso našo vas. In koliko je potem potrošil za popravíljanje ! Naredil si je grad, ki je že bolj trdnjava, kakor da bi se bal Turka. In v njem živi sam se svojim hlapcem, ali kaj je? Streže¹ mu in kuha in kaj vem, kaj še? In pa s tistim črnim psom !“^{““}

„Pravijo, da nikómur ne upa, vedel bo že, zakaj. Jaz bi sodil, da mora ta mož imeti žalostne izkúšnje. Morebiti pa ni sam ob sebi tako hudoben, kakor se sploh govori ; mogoče, da ga je svet naredil hudobnega.“

„,,Jaz samo toliko vem, da bi ne hotel za ves svet prenašati njegovih kostí. V cerkvi ga tudi še živa duša ni videla. Eni pravijo, da hodi v mesto k božji službi ; v mesto res hodi, toda Bog ve, po kaj. Angelci ne bodo čakali njegove duše, ko bo ležal na smrtni postelji.“^{““}

„Vidiš, Somrak, najnesrečnejši človek vendar nisi še na svetu. Če se ti tukaj slabo godí, bo se ti pa na onem svetu bolje.“

„,,Tisto pa zopet prav pravite ; vsaj upam, da bo tam gori bolje ; siromaki imamo pekel že na tem svetu ; zato menim,² da se nam ga ni bati na onem. Kje bi pa bila potem pravíca? S tem Skalarjem bi res ne menjal. Sam Bog ve, kaj ga je prineslo v naše kraje in odkod je prišel. Nič dobrega nam ni prinesel ; odkar je on tukaj, tri leta bo v jeseni, nam je vsako leto pobila toča.“^{““}

„Torej meniš, da jo sam dela?“

„,,Tistega ravno ne pravim. V šoli se nam je pravilo, da se toča sama dela, razumel nisem, kako : duhovniki nas pa učé, da je toča božja kazen, torej bi jo moral

¹ dvori ² mnijem

Bog sam delati, kar se mi pa zopet zdi čudno. Ali to pa tudi ni samo ob sebi, da, kakor pravijo, tiči¹ ves božji dan v tistih knjigah. Tudi po gozdu se časi izprehaja z bukvami v roki in čudno mrmra sam se sabo.⁴

„Ali so tiste bukve črne?“

„Tistega ne vem; ali pisane so v takem jeziku, da nihče ne more uganiti, v katerem.“⁴

„Ali si jih sam videl?“

„Jaz ne, Adamov France, ki je bil v mestu v latinskih šolah, jih je bil našel enkrat, ko jih je bil Skalar pozábil na kamenu. Pogledal je bil vanje ali razumel ni nič.“⁴

„To bi ne bilo še nič posebnega; Adamov Franc ni prišel daleč se svojo učenóstjo, do pete, kali².“

„Kaj pa tisto, kar pripovedujejo, da ima neko skrivno shrambo,³ v katero ne sme živa duša, vso polno čudnih, steklenih posód, kakor jih ní nikjer videti v pošteni krščanski hiši. V tisti shrambi tiči po več ur na dan, precéja, zлива in prekuháje neke tekočine in druge stvari; ogenj, pri katerem kuha, ni navaden ogenj; zdaj ima višnjev plamen, zdaj rumen, zdaj rdeč, to mora biti pravi peklenški ogenj, tudi diši tako čudno! Kaj mislite, kaj kuha ta človek? Jaz pravim, da zlato ali pa kake strupove,⁴ kaj menite, Jelenko?“⁴

„Jaz nič ne menim, ker ga nisem videl, kaj dela. Morebiti je pa kak učenjak, ki napravija zdravila.“

„Podobno ni, da bi kaj dobrega vršil tako hudoben človek. Veste, jaz pa menim, da je kak hudodélnik; Bog ve, kaj je storil, potem je pa pobegnul in se priklátil v naše kraje, ali jim je pa celo ušel iz ječe.⁵ Čudno se mi zdi, da ga naša deželjska gosposka pusti tako v miru. Pa naj ima ubogi kmet kje v hosti gredico tobaka, če je še tako skrit, précej ga izvóhajo — pa plačaj ali pa kravo iz hleva!“⁴

¹ „zaboden“, uduben je ² (kaj li) što li ³ (shranište) skrovište
⁴ otrove ⁵ tamnice

„Hudoben človek, praviš, da je Skalar ; ali si pa že slišal, da je, odkár je tukaj, komu storil kaj žalega?“

„Tega ne ; nič se mu ne more očitati, delavce dobro plačuje, jaz sam sem mu že delal na polju, dovolj jedi je bilo in pijáče, Skalar nikómur ne ostáne dolžan ; škoda samo, da si je prihranil tako malo polja, lep zaslužek bi bil pri njem in ne težak. Rokodélci, ki delajo zanj, ga ne morejo prehvaliti, to gre iz roke v roko, samo da je delo dobro in pa o pravem času gotovo. O tako neumen ni, da bi tod po okraju počenjal kaj hudobnega ; saj tudi tat ne krade pa vasí, v kateri prebiva ; še lisica, pravijo, da ne loví kokóši blizu po okolici, zato je tudi lisíca.““

„Torej je dobro imeti tatú in lisico blizu, ne samo, da sama ne kradeta, če sta pametna, še drugih ne pustita blizu, da nanju ne letí sum, če se kaj zgodi. Zato se nam tudi Skalarja ni bati, tega hudobnega človeka. Nič te naj ne skrbi, kar si mu dolžan ostal. Le mirno pojdi domóv, Somrak, težko te morebiti čakajo žena in otroci. Glej, solnce je zašlo ; tudi meni bo dobro stopati, da pridem pred mrakom domóv.“

Tako sta se razšla Jelenko in Somrak, vsak na svojo stran. Jelenko ni bil že dolgo časa z nikomer govoril toliko resnega, kakor zdaj se Somrakom ; starček je imel dobro srce, smilil se mu je ubogi Somrak, ki so ga težile navadne gospodarske skrbi. Morebiti bi bil Jelenko, ki je poznal kraj in ljudi kakor malokdo, vedel več pripovedovati o Skalarju, ali poslušal je rajši, bodi si, da ga je mikalo¹ slišati, kar se govori o tem čudnem, skrivnostnem človeku po okraju, ali je pa hotel Somraku dati priliko, da si z razgovorom olajša srce.

II.

Takega sejma niso pomnili najstarejši ljudje v Zalesju. Ne da bi se ne bilo še nikóli raztržilo toliko blaga

¹ zanimalo

in živine ; mnogi kmetič je gnal pozno zvečer s potrtem srcem svojo kravico neprodano domov, in po cesti se je vrstil voz za vozom z blagom, ki ni bilo dobilo kupca. Vendar takega življenja, tako veselega gibanja ni bilo morebiti še nikdar prej na Zaleškem sejmu, kakor danes. Zadovoljni s kupčijo so bili posebno oni, ki so točili vino in drugo pijačo, prodajalci raznih sladkarij za nepokvarjena kmečka¹ grla in drobnega blaga, ki se kupuje po nizki ceni za „odpustke“². Svetá se je bilo sešlo, zlasti³ na večer foliko, da se je vse trlo. Potrebnik, pošteni sluga dežélske gospóske, kateremu je bila izročena skrb za red po sejmu, sam ni vedel, kam bi se dejál ; povsod ga je bilo treba, in povsod človek vendar ne more biti. Zalesje, kjer je vendar vedel za vsako hišno številko, da bi jo lahko našel se zavezanimi očmi, kjer je poznal po imenu, po samem glasu vsakega človeka, se mu ni še nikoli zdelo tako neizmerno dolgo in široko ; zdaj je bilo slišati hrup⁴ na tem koncu vasi, zdaj kričanje, prepir na drugem ; ni čudo, da je bil stari mož skoraj z uma : on sam je bil za vse odgovoren. Res, dobro oko je imel in uho, ali kaj to, ker noge ne morejo biti tu in tam ob istem času, in posebno roke, katerih bi bilo morebiti najbolj potreba. Da bi bilo le že kdaj tega nesrečnega dneva konec ! Kaj je bilo pač, kar je tako razburilo mirne Zalesčane, kar je prizadejalo toliko preglavice⁵ poštenemu Potrebniku ? O ko bi bilo šlo po njegovi volji, nikoli bi ne bilo te nadloge⁶ v vas : ali gospod „komisar“ so delali po svoji glavi, poslušali niso dobrih svetov izkušeneega, sivoglavega služabnika.

Že prej ta večer je bila prišla med drugimi sejmarji iz daljnih krajev čudna družba, kakoršne Zalesčani še nikoli niso videli prej, ne mladi, ne stari. Bog vedi, od kod. Še najbolj podobni so bili ti ljudje ciganom, vendar cigani

¹ seljačka ² sajámske darove ³ navlastito ⁴ viku ⁵ brige
⁶ muke, zla

niso bili. Imeli so velik voz, ki je bil skoraj hišici podoben, vrata je imel in okna, še celo majhen dimnik v zadnjem koncu. Dobivši privoljenje od gospóske, krenejo z vozom s ceste v stran in se ustavijo na trati konec vasi. Voznik izpréže dvoje starih, suhih kljuset ter ju izpusti, pač brez posebnega privoljenja, na pašo ; vrata se odpró in iz voza se usuje kakor skozi ulovo¹ žrelo¹ čudna druhál,² moški in ženske, mlado in staro vse vprek. Zadnji med njimi izstopi mirno, ponosno pravi velikan, za glavo večji mimo ostalih, mož krepkih udov, širokih pleč. Lasje so mu bili zadaj dolgi, nad čelom kratko pristriženi ; bistre, črne oči je imel, dolg, kljukast nos, skrbno obrita, nekoliko upala, bleda lica. Kdor ga je videl, ni mu bilo treba popraševati, kdo je poveljnik³ tej družbi ; saj tudi taki ljudje ne morejo biti brez poveljnika.

Videti ni bilo tem ljudem, da se jim godi posebno dobro ; rejenega,⁴ okrogloličnega človeka ni bilo med njimi ; njih obleka je bila zanemarjena in težko da kateremu umerjena po životu. Vendar dobre volje so bili vsi. Eden izmed njih se je, izstopivši iz voza, celo takoj postávil na glavo, drugi je prevračál⁵ kozólce⁶ in tretji je kolo zatočil od konca do konca po trati, menda iz samega veselja, da je konec dolgočasne vožnje. Ali strogi poveljnik jim ni dal mnogo odloga, vsak je moral na svoje delo. Začnó se čudne priprave. Dva krepka, visoka stebra zabijejo v tla, podkrepivši ju od vseh strani ; potem potegnejo debelo vrv od kola do kola, tako da je bila najmanj za pet sežnjev od tal. Drugi postavljajo in pripravljajo druga skrivnostna orodja.

Strahoma se približúje vaška⁶ mladina⁶, med njo pač tudi odrasli ljudje, neznani druhali ; strmeč⁷ gledajo to nedoumno počétje. Vsi vprek ugibljejo in ukrepljejo, kaj

¹ ulištno leto (otvor) ² rulja ³ zapovjednik ⁴ ugojenoga ⁵ pre-kobacivao se ⁶ seoska mladež ⁷ bulječ

so neki ti ljudje, kaj bodo počeli, kaj pomeni to in ono orodje. Najumnejši izmed njih si je zastónj¹ belil glavo. Ko je bilo delo dokončano, migne gospodar, vsi vro zopet nazaj v voz ; čez nekaj časa se povrnejo čudovito izpremenjeni. To so bili čisto drugi ljudje, vsi so bili tako lepi ! Zlasti ženske so imele obličja kakor mleko in kri, stare ni bilo zdaj več med njimi, in vse so bile takó lepo oblečene ! To je bila vse sama svila, ali kdo ve, kako drago blago, vse zgolj bleščeče zlato in srebro, to so morali biti vendar bogati ljudje ! Približalo se je bilo že več vaških mladéničev ; kako so gledali zale ženske ; nikoli prej niso videli tako cvetočih lic, tako drobnih ročic in nožic ! In kaj je bilo še videti ! Imeli so pse, navadne živali, prej se ni nihče zmenil zanje, a zdaj so bili po človeško opravljeni, za moške in ženske, in po² koncu² so hodili, nekoliko časa vsaj, potem pa zopet po vseh štirih, kakor je psom spodobno.

Ko so bili vsi pripravljeni, jih uvrsti glavar kakor procesijo, in tako gredó v vas ; spredi sta dva dečka bobnala in tretji je trobil. Kadar je utihnila godba, se oglasi eden izmed družbe, posebno smešno opravljen, ter oznanja s krepkim, donečim glasom, kake nove, nezaslišane reči bodo gledali Zalesčani jutri. Tako so prehodili vso vas po dolgem od konca do konca in potem zopet nazaj. Pač smemo reči, da ni bilo hiše v Zalesju, v kateri bi se ne bili pogovarjali pri večerji o novi prikazni. Poveljnik je imel izkušeno oko ; v svesti si je bil, da se sme nadejati prihódnji dan obilega zaslúžka, samo da bi bilo vreme ugodno.

Veselo se je kadilo iz dimnika na vozu, ko se je vrnila družba. Naglo se preoblečejo, potem posedejo po travi. Ni ga bilo pač med njimi, da bi mu ne bila šla v slast skromna večerja.

¹ uzalud ² uzpravno

Mine noč, napóči dan Zaleščanom na veselje, na preglavico ubogemu Potrebniku. Vreme je bilo lepo, mnogo ljudstva je bilo privrélo od vseh strani. Poveljnik družbe je bil zadovoljen ; zjutraj že so se pričéle predstáve ; stoli okóli igrališča so bili skoraj posedeni, res da sedeži niso bili predragi. Največ občinstva seveda je stalo bliže in dalje okoli. Ali tudi ti niso bili sami zastonjiki.¹ Ženska s torilcem² v roki je hodila okrog in tako prijazno je prosila in prigovarjala ljudém, da je vendar ta in oni, če tudi neróдно, posegel v mošnjo ter položil svoj dar v torilce ; in vsakemu se je tako ljubeznivo zahvalila, da je bilo že samo to nekaj vredno.

Ali tudi občinstvo zaleško je bilo lahko zadovoljno z vsem, kar je bilo videti, in razvajeni³ niso bili Zaleščani. Zdaj se je eden čudovito zvrácal, znak⁴ z usti pobiral denár s tal, po samih rokah hodil in delal druge take čudeže ; zdaj je drug za njim požiral goreče predivo, potem nastopi sam glavár ter izkazuje strmečemu občinstvu svojo silno moč. Znak ležečemu položita dva na prsi velik kamen ter mu ga razdrobita s težkimi kladivi na drobne kosce.⁵ Se zobmi je držal železo, ki bi ga bil drug, krepak človek, težko privzdignil z obéma rokama. Največ veselja pa je delal, zlasti mladini, norčav človek, smešno opravljen, z različnimi šalami in burkami, ki mu niso nikdar pošle. Na posebnem mestu je sedela starka, ki je vsakemu, kdor je hotel, prorokovala iz rok ter za malo denárja radodarno delila obilo sreče. Celó stari Jelenko se je bil dal pregovoriti, da je stopil pred njo ter ji roko podal. Ali pri njem starka ni imela sreče. Menda ker je slišala, da mu pravijo : oče, je mislila, da je mož oženjen, in prorokovala mu je, da bo imel mnogo sreče z otroci. Ko se mož zareží in vpraša, s čigavimi otroci, tedaj še le spozna prorokinja,

¹ muktaši ² zdjelicom ³ „raz-(na)vadjeni“, razmaženi ⁴ naznak ⁵ komadiče

da ni na pravem sledu ; sploh je bilo videti, da ni ženica prebrisanega moža nič prav vesela ; pametnim ljudem je težko prorokovati !

Ali vse to, kar je bilo videti do sedaj, dasi silno zanimljivo, ni bilo še senca¹ proti temu, kar je še čakalo slavnega zaleškega občinstva. Kaj bode z vrvjo, ki je nategnjena od stebra do stebra tako visoko od tal? Nekoliko časa je bilo vse mirno ; videti je bilo iz vsega, da sedaj pride kaj posebnega. Glavar sam se približa ter poizkuša s krepko roko steber za stebrom, ali sta dovolj trdno zabita, in nategne vrv, ki je bila nekoliko odjenjala. Na to pa se prikaže mlada deklica, nihče ni videl, odkod je prišla, kar stala je pred njimi ; nihče se ni mogel spomniti, da bi jo bil videl popréj. Lepa je bila ta deklica, Zaleščani niso še nikdar videli nič enakega ; kakor angel se jim je zdela, samo brez perúti.² Še to jih ni motilo, da ni imela rdečih lic, brez česar si kmet sicer ne more misliti prave lepote ; orjavéla³ je bila, kolikor je bilo videti šibkega⁴ životka.⁴ Lahka, tanka obleka brez rokávov ji je sezala samo do kolen. Goste, črne lase ji je oklepal zlat ali pozlačen obróček okoli glave. Ali nad vse lepe so bile njene velike črne oči, ki so se ji jako skrivnostno žarile izpod tamnih obrvi z dolgimi vejicami ; te vejice so se ji čudno lesketale, kakor bilke⁵ v jutranji rosi. Z veseljem je gledalo lepo deklico vse občinstvo ; ali to veselje ni bilo pravo, čisto veselje ; deklica ni bila vesela, otóžna je bila videti, tako otožna !

Ko je tako stala nekoliko časa, stopi k njej poveljnik ter ji reče, kolikor mu je bilo moči, z mehkim, prijaznim glasom :

„Ljudje čakajo, naprej, Rosana !“

Urno kakor veverica spleza dekletce po lestvicah ob stebri kvišku, vrhu stebra postojí, potem začne počási

¹ sjena ² krilá ³ pocrnjela ⁴ tankoga stasa, tiela ⁵ slamke

stopati po vrvi. Gledalcem je od straha utripalo¹ srce. Ko je bila prišla do srede, zopet nekoliko postoji, potem pa je pokleknila na vrv, zdaj je skakala po éni, potem po drugi nogi; nato leže znak,² skoči kvišku; lovi se, kakor da bi padala, in zdaj — srce je zaostalo gledalcem — zdaj je pala zarés, ali ujame se z roko ob vrv — vsem je bil kamen od srca; da bi pa vedeli gledalci, da je vse to na videz,³ pade zopet na drugo stran in se ujame z drugo roko.

Dovršivši svoj posel, spleza zopet doli. Prikloni se na vse strani s posiljenim nasméhom, potem izgíne. In kaj je bilo njeno plačflo? Dobro-klici in ploskanje po navadi; neotesani Zaleščani še tega niso znali. Uboga deklica!

In tako so se vršile igre ves dan s kratkimi presledki, kolikor je bilo treba, da so se nekoliko počili in okrepčali igralci, posebno pa, da se je zopet nabralo drugo občinstvo. Ravnatelj družbe je bil vesel, dolgo že ni imel tako dobre letine. Zadovoljen je bil se svojimi ljudmi, posebno z Rosano; že dolgo ni bil tako priljuden z njimi; Rosani je večkrat prijazno pogladil lice, kar pa ni bilo videti deklici nič prav po volji. Vselej se je skoraj nejevoljno obrnila v stran in še bolj je bila žalostna. Ali to ni moža nikakor motilo: vesela ali žalostna, da mu je le denar služila!

Na večer celó je bilo vse polno ljudi na igrališču. Od vseh strani so prihajali sejmarji, nekateri že dobre volje zaradi dobre kupčije, ali pa ker so bili že pogledali v kozárec. Ravnatelj ni imel vsem prostora dovolj. Ali hitro si pomaga. Svojemu sinu, lepemu, krepkemu dečku, ki je bil podoben svojemu očetu, kolikor je mogel se svojimi petnajstmi leti biti podoben že postarnemu možu, izroči nekoliko udov svoje družbe ter mu velí, naj gre z njimi na drugi konec in si tam napravi svoje igrališče. Tako so imeli ta večer Zaleščani, kakor velikomeščani, dvoje gledališče.

¹ trepetalo ² nauznak ³ na oko

Vse se je vršilo igralcem in gledalcem po volji. Mračilo se je že, ko pride zopet Rosana na vrsto. Sedemkrat je bila že na vrvi. Ko je bilo treba iti osmikrat na delo, ko je že stala poleg stebra, jo obide slabost. Onemogla se zgrudi na tla : huda vročina in nenavadni trud sta bila premagala šibko dekletce. Ko je ravnatelj to videl, je mislil, da deklica noče,¹ da se samo taji, ali pa ničesar ni mislil ; pohlépnost ga je bila vsega oglušila in oslepila. Morebiti sicer ni bil tako hudóben človek, ali silno nagle jeze je bil, in gorjé mu, kdor se je ustavljal njegovemu povelju! Hud gospodar je bil, in mnogokateri njegovih podložnih je že čutil težko roko njegovo. Razsrđi se : dva koraka, in stal je pred deklico, s kratkim bičem v roki, ki ga je imel za pse in sploh za znamenje svoje oblasti.

„Ali boš ali ne boš?“ se zagrozi nad njo ; ves zarípljen² je bil v obrazu, in strele so mu švigale iz temnih očí.

„Ne morem,“ vzdahne deklica.

„„Čakaj, videl bom, ali moreš ali ne moreš, ti ne pridiprav!““

„Če me ubijete, ne morem!“

„„Pomagal ti bom, če ne moreš ; po koncu!““

Dekletce se ne gane. Suróvež zavíhtí bič nad njo.

„Še enkrat, vstani!“

Hrup nastane med gledalci, vse je kričalo ; ali toliko poguma⁴ vendar ni imel nihče, da bi šel branit ubogo siroto.

V tem hipu plane tuj mož pred srditega človeka. Z obema komolcema je bil razmetal kakor snope narázen množico pred sabo.

III.

„Človek“, zavpíje, stopivši med deklico in razkáčnega⁵ glavarja, „ali te ni sram, tako ravnati z ubogim otrokom?“

¹ ne će ² zažaren, raven ³ uzpravno ! (ustani !) ⁴ srčanosti

⁵ razljučenoga

Mož pobesi nehoté nekoliko zavihteni¹ bič ter gleda svojega nasprotnika na pol srdito, na pol zaničljivo²; meri ga z očmi od nog do glave — bil mu je komaj do rame — kakor bi mu hotel reči: Ti nisi, da bi mi branil! Tako je pač meril Golijat Davida pastirja.

„Bič iz roke, in da se mi ne ganeš, če ne —“

To je bilo glavarju preveč; take sramote ni smel trpeti pred svojim občinstvom. Bič zavihiti nad njim.

V tem trenutju potegne tujec kratko puško iz žepa, napne petelina in pomeri v svojega nasprotnika, z očesom ni trenil.

„Gani se in izprožim,“ mu reče z mirnim glasom.

Takega orožja se ni nadejal glavar; močan je bil za tri take, ali puška ga je prijela v strah; s takim orožjem ni da bi se norčeval, ne z možem, ki ga je imel v roki. Nehotoma stopi za en korak nazaj. Prej ni nič govoril, zdaj pa poizkusi z besédo:

„Kdo vam daje pravico, da mi branite, kaznovati nepokornega otroka?“

„„Tako! Ta je druga; ker govorite o pravici, izkažite mi najprej vi svojo pravico do tega dekleta. Ali se mi upate reči v lice, da je ta deklica vaša hči? Saj poznamo take stvari!““

Mož ne odgovori. Videti je bilo, da mu je bilo to vprašanje silno neprijetno.

„Poizkusite, rad bi videl, kako daleč seza pogum takega klateža!“

Ta priimek je bil razžaljiv, ali te vrste ljudje niso preobčutni in tudi ne smejo biti. Mož je čutil, da se je prepir zasukal na stran, kjer se ni mogel nadejati dobrega uspeha. Pri cesarskem oblastvu se ni upal iskati pravice. Poizkusil je torej drugače, da bi izbil kolikor mogoče dobička iz te neprijetne pravde.

¹ zamahnuti ² priezirno

„Tega tudi nisem rekel,“ pravi mirno, „da je moja hči, ali služabnica moja je, in več ko to.“

„„Sužnja vaša je, kar naravnost govorite.““

„Vi ste videti pameten mož, gospod, z vami se da govoriti. Vi poznate svet in veste, kako se godi po njem. Vsak se preživlja, kakor se more. Od nekega tovariša sem jo dobil.“

„„Kupil, recimo ; koliko ste dali zanjo, ne vprašam ; sram me je govoriti o človeku kakor o živali.““

„„Iz zadrége¹ sem mu pomagal.““

„„Ne govoriva dalje o tem ! Odkod je dekle?““

„„Ne vem, kje jo je pobral ; vprašal ga nisem, pri nas ni taka navada.““

„„In ko bi vam zdaj jaz, ki tukaj pred vami stojim, dejal : Taka sramotna kupčija ne velja pred postávo² ; vi nimate nikake pravice do tega otroka ; deklica je prosta in lahko gre, kamor hoče : ko bi vam tako govoril, kaj bi rekli vi?““

„„Ne samo pameten, plemenit mož ste, gospod, kakor vidim ; vaša volja ne more biti, da bi postal jaz nesrečen. Rosana je vse moje premoženje, ona me preživlja ; brez nje bi bil z vso ostalo družbo berač.³ Pomislite, gospod !““

Blagi branitelj ubogega otroka nič ne odgovori na to. Molčé potegne listnico, vzame iz nje pest papirjev ter ih pomolí možu.

„Menim, da bi smeli biti zadovoljni.“

Mož je bil res zadovoljen.

„Rosana je vaša, gospod ; kar hočete, storite z njo,“ reče in spravi z veselim obrazom denar.

„„Ne moja, svoja, prosta je in lahko gre, kamor hoče — če more sirota !““

Po teh besedah se obrne k deklici, ki je čepéla ob stebri. Ženske so jo bile obstopile ter jo okrepčale z mrzlo

¹ neprilike ² (po njem. : *gesetz*) zakonom ³ prosjak

vodo, da se je zopet zavedela.¹ Deklica je bila kakor v omó-tici, vendar je vedela, kaj se je godilo. Molčé podá svojemu dobrotniku blede ročico in ga hvaležno pogleda se svojimi lepimi, velikimi očmi. Mož je bil obilo poplačan. Za ta pogled bi bil morebiti dal polovico svojega premoženja. Manj ga je veselila splošna² pohvála zaleškega občinstva. Šum je bil po zbrani množici, čuli so se posamezni glasovi, ki so odobraval in hvalili njegovo počétje. Nejevoljen se obrne k njim, grdo jih pogleda ter se zagrozi nad njimi :

„Sram vas bodi, dvakrat sram vas, ki hlače nosite, kar vas je, stari in mladi ; mož vas ne morem imenovati. Šeme³ ste, ne možje ! Zijáje gledate te vrtoglave, vratomne igre ; da bi branili ubogo deklo suróvega divjaka, toliko srca nimate vsi skupaj. Sramota !“

Vse je molčalo ; težko je bilo odgovarjati srditemu možu. Samo stari Jelenko, ki je stal blizu, je imel toliko poguma, da se mu počasi približa. Z glavo je majal, a to je bila njegova navada, glava se mu je tresla od starosti. Poda mu roko ter pravi :

„Lepo ste govorili, ali ravnali ste še lepše, gospod Skalar !“

Gospod Skalar — tako so ljudje sploh imenovali moža po njegovem gradu, zidanem na skali — se obrne zopet k deklici, potiplje ji, kakor zdravnik, žilo, potem senci⁴ in čelo. Nič ni bil videti prav zadovoljen. Drobno skleničico potegne iz žepa ter da iz nje nekoliko kancev deklici na jezik. Torej je bilo morebiti vendar res, kakor je ugibal Jelenko, da napravlja mož morebiti zdravila !

Ali kaj zdaj začeti z deklico? Izročil bi jo komu v vasi ; ali imel je malo zaupanja do Zaleščanov, in deklici je bilo treba skrbne strežbe,⁵ celo zdravniške pomoči. Po kratkem premišljevanju se mož odloči. Z roko migne staremu Jelenku ; videti je bilo, da ima nekoliko zaupanja do njega.

¹ osviestila ² občá ³ kukavice ⁴ sljepočice ⁵ dvorbe

„Vi ste pameten mož, če se ne motim ; vi poznate ljudi tod okoli, jaz jih ne poznam. Glejte, da mi preskrbite kako žensko, kateri bi se smelo zaupati, ki bi znala streči¹ bolnemu dekletu ; in ako jo najdete, mi jo pošljite na dom !“

Pošteni Jelenko mu rad obljubi in takoj začne pre-mišljevati in ugibati, katera Zalesčanka bi utegnila biti najsposobnejša za ta posel.

Na to veli Skalar nesti deklico v bližnjo gostilno. Tam jo položi na klop, in ukaže nekoliko krepilne, lahke jedi. Jed sam pokusi, potem jo podá deklici. Zdaj se je pokazalo, da je bilo njene slabósti krivo zraven tudi stradanje. Ko se je bila deklica okrepčala z jedjo, ji prigovarja, da naj zaspí, ako mogoče. Vsem ostro zapové, da naj jo pusté v miru in da naj ne delajo preveč ropóta. Čez nekaj časa deklica res zaspí.

V tem času gre Skalar v hlev, kjer je imel svojega konja spravljenega. Hlapcu zapové, naj skrbi, da bode konj osedlán, kakor hitro se deklica zbudi.

Mračilo se je že, ko so gledali Zalesčani nenavadno prikazen : moža na konju z otrokom v naročju. Počasi je jahal po cesti Skalar z Rosano proti svojemu gradu. Konj je lahno stopal, kakor bi vedel, da nosi poleg svojega gospoda tudi bolnega človeka na sebi.

Ali imenitnih dogódeb še ni bilo konec v Zalesju. Ko so bile igre končane, pride vodje sin se svojega igrališča na drugem koncu vasi k očetu, da mu izročí, kar je bil zaslužil se svojo družbo. Oče je bil zadovoljen z njegovim zaslužkom, tako da mu da, kar ni bila sicer njegova navada, lepo nagrado, naj se okoristi z njo, kakor mu drago. Sin je bil vesel, upal je, lep večer preživeti se svojimi tovariši. Ali njegovega veselja je bilo kmalu konec. Ko pride med zbrano družbo, je bilo videti, da² nekoga² pogréša.³ Poprašúje, kje je Rosana. Od nikógar ne dobi odločnega od-

¹ streči (komu) dvoriti (koga) ² osječa (opaža), da nekoga nema

govora ; a kazalo¹ je vse, kar je videl, da se je moralo, ko njega ni bilo, zgoditi nekaj posebnega. Povrne se k očetu.

„Kje je Rosana, oče ?“

„„Kaj jaz vem ? Išči jo, če hočeš.““

„Oče ! Še enkrat vas vprašam, vi morate vedeti : Kje je Rosana ?“

„„Ne bodi mi siten,² rekel sem ti že, da ne vem ; pusti me !““

„Jaz pa vam pravim, da ne pojdem od vas, predno mi poveste, kaj ste storili z njo. Strašen sum se mi zbuja³ ; oprostite me grozne misli, ki mi roji po glavi, oče !“

„„Tebi nisem dolžan odgovora, mladič !““

„Oče !“

„„Ti se mi zgroziš, sin očetu ?““

„Ne, samo prosim vas, oče !“

„„Tako je prav, tako se govori z očetom. Se silo se pri meni nič ne opravi. Ker pa prosiš, ti povem, kaj sem storil z dekletom. Prodal sem jo.““

Kakor okamenél gleda mladenič očeta.

„Svojo hčer ste — prodali ? !“

„„Rosana ni moja hči.““

„Kaj pravite ?“

„„Ne moja, ne tvoje matere hči.““

„Rosana ni moja sestra, pravite ?“

„„Nikoli nisi imel sestre. Tako, zdaj veš, kar si hotel, pusti me v miru in hodi, Marko !““

Marko se ne gane z mesta. Preveč je slišal na enkrat. Zmedéni⁴ čuti⁵ so mu prešinjali prsi ; notranji boji so se mu odsvitali na obrazu, kakor ko se bliski zigravajo po nebu, znamenje nevihte⁶ za gorami. Marko je ljubil Rosano, ki je menil, da mu je sestra, z ginljivo ljubeznijo ; in to je bila njena sreča. Gorjé mu, kdor bi se je bil dotaknil s prstom,

¹ pokazivalo ² dosadan ³ búdi ⁴ smeteni ⁵ očuti, osječaji

⁶ bure

žalil jo z nespodobno besedo ! To je bilo znano vsej družbi ; in kakor so bili ljudje sirovi, izprijeni¹ in razuzdani, moški in ženske — sveta jim je bila bratova ljubézen. In Rosana ? Prijazna je bila z njim kakor sestra z bratom, ali posebne ljubezni mu ni kazala. Trpéla je tako rekoč, da jo ljubi in ji streže po svoji moči. Vedno je bila tiha in otožna tudi z njim ; nikóli je ni mogel pregovoriti, da bi mu razodéla,² kaj ji teži srce. Slednjič³ se je mladénič umiril, vesel je bil in zadovoljen, da ga sestra trpi poleg sebe, njega edinega, drugih se je skrbno ogibala. Nekoliko starejši je bil mimo nje, nihče ni prav vedel, koliko. Ko jo je oče dobil — prav majhna je bila še — je rekel svojemu sinu, da je njegova sestra, ki jo je bil dal po materini smrti nekim sorodnikom v hišo. To se je vsem zdelo verjetno in vsi so jo do tega časa, vsaj na videz,⁴ imeli za Markovo sestro.

Dolgo časa je Marko tako stal, oče je bil odšel v gostilno. Slednjič se zdrami in gre iskat očeta. Ko ga najde pri vinu, stopi predenj in mu reče s krepkim, moškim glasom :

„Oče, komu ste dali Rosano ?“

„...Jaz nisem vprašal človeka, kdo je in kaj je ; meni to nič mari. Ne bodi mi nadležen⁵ !“

„Oče, jaz morem vedeti, kje je.“

„...Saj sem ti že rekel, pojdi je iskat, in če jo najdeš in mi jo privedeš nazaj, tem bolje, hvalil te bom ; pozkusi !“

Mož ni poznal svojega sina, sicer bi ne bil tako v šali govoril z njim. Marku je bilo videti, da je sklenil,⁶ kaj mu je storiti. Mirno reče očetu :

„Z vašim privoljénjem torej, oče, grem ; ne pozabite, da ste mi sami veléli. Vedite,⁷ da se ne vrnem brez Rosane. Z Bogom, oče !“

¹ pokvareni ² odkrila ³ napokon ⁴ na oko ⁵ nepriličan ⁶ zaključio ⁷ znajte

„Z Bogom, hrabri junak, ki te ni strah samega po noči; noč ima svojo moč! Dobro srečo! Samo glej, da se vrneš do jutra. Zgodaj odpotujemo iz tega kraja.“

Tako se razideta oče in sin. Mož je imel malo zaupanja v sinovo junaštvo, menil je, da bode Marko nekoliko časa popraševal po vasi, potem pa se truden in lačen vrnil k svoji družbi.

V tem času je bil Skalar dospel do svojega doma z otrokom v naročju. Mesec jim je razsvetljeval pot, samo enkrat se ni bila spotaknila umna žival. Deklica je bila zaspala kakor dete materi v naročju.

Debelo je gledal stari sluga, ki je bil prišel z lučjo v roki gospodu naproti, ko je videl svojega gospodarja z otrokom; ali popraševal ni, kaj to pomeni.¹ Poznal je svojega gospoda, da nima rad zvedávnosti.² Na Skalarjevem domu se je malo govorilo. Tudi Skalarju se ni zdelo potrebno, da bi razlagal svojemu služabniku to nenavadno prikázen. Molče mu položi spečo deklico na roke, naj jo drži, da stopi sam s konja. Potem mu jo zopet vzame ter jo nese v grad. Še tega ni bilo treba zapovedovati poštenemu staremu slugi, da naj ne dela nepotrebne hrupa in ropóta. Lahno je stopal mož, kolikor je mogel se svojimi okornimi nogami.

V mali izbici napravita posteljico za silo. Potem gre sluga po svojih opravkih — konj ga je mirno čakal na dvorišču, gospod pa si postávi stol³ v kot, sede nanj, da bi tako prečúl noč poleg spečega otroka.

Čez nekaj časa se začujejo koraki zunaj. Sluga pride se staro ženico, ki ni vedela, kam bi se dela od samega straha. Jelenko je bil dobro in urno opravil, kar se mu je bilo naročilo. Našel je pripravno žensko in je pregovoril, da je šla še tisti večer v grad z njim; sama bi se ne bila

¹ znači ² radoznalosti ³ stolac

upala za ves svet. Skalar gre ženi naproti, ji prijazno podá roko, kar je ženico nekoliko potolažilo, ji naroči, kar se mu je zdelo potrebno; potem ji vošči lahko noč in odide.

III.

Drugo jutro zgodaj¹ je gospod Skalar jezdil v mesto po zdravnika. Dasi je imel sam dovolj zdravniške vednosti, vendar ni hotel prevzeti sam prevelike odgovornosti za mlado življenje, ki je bilo prišlo tako nenadoma v njegovo varstvo.²

Ko pride zdravnik, najde deklico v hudih vročinah. Nemirno, neredno življenje, vedno potovanje od mesta do mesta, slaba hrana, trud: vse to je že dolgo glodalo in razjedalo njen šibki životek; dolgo se je premagovala in vse voljno prenašala; molče je trpela, saj ni imela nikogar, da bi mu potožila svoje trpljenje; ni ji sijalo milo materino oko, ki je otroku to, kar je pomladno solnce cvetici. Slednjič so jo premagale težave; nagnila je glavico, kakor vršiček povési drevesce, kateremu je glodajoči črv prišel do mladega osrčja.

Skalarju ni bilo treba dolgega posvetovanja z mestnim zdravnikom: ene misli sta bila, da tu nič ne more človeška pomoč. Zdaj pa zdaj nekoliko kapljic hladilne pijáče, pokoj, tihota, ne preveč svetlobe v sobo — in potem mirno čakati, ali se še oživi in razvname³ tleča⁴ iskrica življenja.

Dobro strežnico⁵ je bil tako v naglici izbral Jelenko. Stara ženica je bila sama nekdam mati; zgodaj je bila izgubila moža in otroka. Samotarila je v svoji koči, a ne brez dela; ljudje so jo radi klicali o raznih potrebah: hodila je na poróde, stregla bolníkom, čula in molila pri mrlícih.⁶ In zdaj je stregla ubogi Rosani; zdela se ji je tako

¹ rano ² čuvanje, pazku ³ razgori ⁴ tinjajuča ⁵ dvorkinju

⁶ mrtvacih

podobna njeni hčerki, ki je zdaj v nebésih. Rosana bi ne bila mogla dobiti boljše strežnice ; ženica se skoraj ni ganila od njene postelje. Zdravnik je moral obljubiti, da pride vsak dan iz mesta pogledat k bolnici. Skalar sam je bil pozabil vse svoje navadne oprávke, edina skrb, edina misel mu je bila Rosana. Težko mu je bilo gledati bolno deklico tako ničémurno¹ oblečeno. Ko je bil šel v mesto po zdravnika, ji je kupil lepo belo, dolgo obleko ter velel ženi, da naj jo preobleče takoj, ko se bode prebudila.

Bilo je že na večer, ko se deklica predrámi ; rada se je dala preobléči. Vidno vesela je bila, da se more iznebiti² obleke, ki jo je spominjala neprijetne preteklosti. A ko ji žena začne odpenjati staro obleko, si seže Rosana naglo v nedrije ter vzame iz njega nekaj v papir zavitega, kakor bi se bala, da ne pride v tuje roke. Zavítek skrije pod odéjo in še le potem, ko je bila preoblečena, si ga zopet vtakne v nedrije. Videlo se je iz vsega, da ji je ta zavitek najdražji, pač edini zaklad. Potem je zopet mirno ležala, ne vedoč, kaj se godi okoli nje.

Po noči se ji je začelo blesti³ po glavi. Na glas je govorila, in sicer tako, da Skalarju, ki je čul poleg nje, ni bilo pretežko, si iz vsega, kar je slišal, posnéti poglobitve dogódke iz njene zgodovine. Vse njeno prejšnje življenje se ji je predočilo še enkrat. Podóba⁴ se ji je vrstila za podobo pred očmi, same žalostne podobe !

Videla se je v borni⁶ izbici zvečer. Pri brleči luči ji je sedéla bleda mati in šivala. Solze so ji kapale na šivanje. In hčerka se približa jokajoči materi, ji podaje košček⁵ suhega kruha, ki ga je prihranila, ter jo prosí, naj jé, ona ni lačna,⁷ lahko gre spat brez večerje. In ko se mati nato še huje zjoka, jo začne tolažiti, naj se ne joka ; čaka naj malo : kadar bode ona nekoliko večja, pojde v službo,

¹ tašte ² riešiti ³ (bluditi) motati ⁴ slika ⁵ ubogoj ⁶ komadič
⁷ gladna

pridno bo delala in prislužila toliko, da jima bode obema vsega dovolj.

Čez nekaj časa potem kleči in joka pri zglavju materine postelje. Se slabim glasom jo tolaži mati: „Dete, moja zadnja ura je prišla, zapustiti te moram. Gori grem k očetu, kjer bom prosila zate, da naj te vzame on v svoje varstvo; saj nimaš nikogar na svetu, da bi zate skrbel, sirota! Pač živi nekdo na svetu, Bog ve kje; on bi imel dolžnost, zate skrbeti; ali on te noče¹ poznati, dete; zavrgel, sunil te je od sebe, tebe in mene. In vendar sem nedolžna. Ti ne veš, dete, kaj pomeni ta beseda, ali zapomni si jo, zapiši si jo globoko v srce: n e d o l ž n a ! In kadar pride čas, pričaj² zame glasno pred svetom: Moja mati je bila nedolžna, nedolžna. In ta čas pride, mora priti, dete! Preveč sem trpela na svetu; trpela sem tudi zate, ti ne smeš trpeti, če je kaj pravice na zemlji. Vsega ti ne morem povedati, ti si še premlada. Glej, tukaj — in umirajoča žena vzame izpod zglavja zavitek — to je vse, kar ti morem zapustiti. Vzemi to in zvesto³ hrani,³ to je vse tvoje premoženje; morebiti ti bode še kdaj v korist. Zdaj vstani, dete, in pojdi po sosedo.“ Ko je bila hčerka odšla, vzklikne žena še enkrat: „Nedolžna, nedolžna!“ nato zaspi. Glasni jok hčere, ki je prišla kmalu potem se staro sosedo, je ni več zbudil.

Zopet čez nekaj časa je bila v temnem gozdu⁴; jagode je brala. Utrujena leže poleg poča in zaspi. Tu pride tuj⁵ mož, jo zgrabi in odnese. Srce je pretresel Skalarju mili krik deklice, ki je vpila na pomoč. Potem utihne, kakor ko bi ji bil razbojnik zamašil usta.

Dolgo časa je molčala. Skalar je slonel nekaj časa, globoko zamišljen; potem vstane in hoče oditi, ko deklica zopet izpregovori; nehoté vstane mož, mora jo poslušati. Bila je v nebesih. Med zveličanimi⁶ duhovi zagleda svojo

¹ ne će ² svjedoči ³ vjerno čuvaj ⁴ šumi ⁵ tuj ⁶ spašen, blažen

mater. „Mati, mati!“ zavpije, „tukaj sem, presrčna moja mati ! O naj ostanem pri tebi ; na zemlji je žalostno, tu gori, v nebesih, v tvojem naročju je veselje !“

Nato utrujena zaspi.

„Uboga sirota ! Tam bi bilo pač najbolje,“ vzdihne usmiljena starka.

Skalar molčé vstane in odide. Ves drugi dan je bil še bolj tih in redkobeseden, nego že po navadi. Stari sluga bi bil rad govoril z njim. Prej se ga je ogibal, zdaj mu je večkrat nalašč¹ hodil naproti ; ali nagovoriti ga se ni upal ; čakal je, da bi ga gospod sam ogovoril. Vse je kazalo, da ima mož nekaj posebnega na srcu. Slednjič se vendar ujunači ter mu pravi :

„Gospod ! povedati vam moram ; včeraj je bil mlad človek tukaj ; povpraševal je, ali ni neka mlada deklica tukaj v gradu, taka in taka. Rekel sem mu, da nič ne vem. Ali človek se ni dal odpraviti. Hotel je po vsej sili z vami govoriti. Dejál sem mu, da vas ni doma. Kdaj pridete? Jaz da ne vem. On pa, da mora govoriti z vami, bodi si ne vem kaj. Komaj sem ga odpravil. Zdaj pa hodi vedno oprezovat² in zalazovat³ okoli gradú. To sem vam moral povedati, da boste vedeli, gospod ! Kaj naj mu rečem, ako me bode zopet nadlegoval?“

„„Ti ne znaš govoriti s takimi ljudmi !““ se zajezi gospod nad slugo. „„Ako pride zopet blizu, po skalovju doli ga vrzi, da si glavo razbije ; ako pa nisi sam dovolj močan, mene pokliči !““

Ali čez nekaj časa se premisli ; Bog ve, kdo je ta človek ; ko bi pa vendar imel kako naravno pravico do dekleta? Mirneje reče slugi :

„Kakšen pa je bil tisti človek?“

„„Kakih petnajst let ima, visoke postave, črnih oči

¹ navlaš ² paziti ³ uhoditi

in las, zarjavelih lic, čudno opravljen; videti ni, da bi bil iz tega kraja.““

„Ako pride zopet, mu reci, da naj se oglasi čez kakih štirinajst dni; potem se bode videlo, kaj in kako. Še to mu lahko rečeš, da je deklica tukaj, a bolna je, nikakor ne sme prednjo, dokler se bolezen ne obrne tako ali tako. Dekle je v dobrih rokah, brez skrbi naj bode, kdor koli je ta človek. Zdaj veš.“

* * *

Mlademu Marku ni bilo treba dolgo popraševati po Rosani; kmalu ji je bil na sledu. Popotni sejmarji so mu pravili, da so videli moža na konju z deklico v naročju. In tako se je vedno bolj približeval Skalarjevemu gradu. Dovolj je vedel za zdaj. Ponoči je bilo že, ko je prišel do grada; zdaj ni bilo mogoče vanj. Čakati je bilo treba do jutra. Kakor je bil rekel očetu, tako je hotel storiti; nazaj ne pojde brez Rosane, ne nocój, ne nikdar! Pod milim nebom je bilo treba prenočiti. Zakaj ne? Lepa, topla noč je bila; mesec je svetil na jasnem nebu. Nekaj časa je pohajal pod gričem, na katerem je stal trdni grad, zdaj tako čarobno oblit z mesečno svetlobo. S hrepenečim očesom zre tja, kjer mu biva, kar ima najdražjega na svetu. Ona pač ne slutí, kako blizu ji je on; in ko bi slutila, kdo mu je porok¹, da bi se ga veselila? Saj se še tolažiti ne more, da ona sploh kdaj misli nanj, da ni on tako tuj njenemu srcu, kakor kdor si bodí na svetu. Vendar tako ali tako; drugega ni zahtéval, bivati je samo hotel blizu nje, en zrak dihati z njo, videti jo zdaj pa zdaj, besedo z njo govoriti. Dalje niso sezale njegove želje, to pa je moral imeti, naj bi mu bilo hoditi za njo čez gore in čez morje do konca sveta. V takih mislih migne z roko proti gradu, vošči ji lahko noč; potem leže v travo in kmalu mirno zaspi.

¹ jamac

Drugo jutro se je zgodilo, kakor je sluga pravil svojemu gospodu. Mladenič se ni dal oplasiti; stanovitnost vse premaga. Ali kaj zdaj začéti? Kam se obrniti? Živéti je bilo treba. Ni se dolgo premišljaj. Sklenil¹ je v službo stopiti, kjer kako najde, samo, ako mogoče, ne predaleč od grada; vsako delo mu je bilo po volji, samo nazaj nikedar več v prejšnje življenje! Šel je od vasi do vasi po okolici in popraševal, ali ne potrebujejo delavca, hlapca. Slednjič se mu posreči v vasi kake četrte ure od grada, da ga vzame premožen kmet za malega hlapca. Kmet ga je sicer čudno gledal, nič mu ni prav upal; ali mladenič je znal tako lepo govoriti, tako pošteno je gledalo njegovo oko, da je kmet slednjič sklenil, poizkušati z njim. Marko ga je prosil najprej, da mu da druge obleke, kar mu je kmet rad storil. Preoblečen je bil mladenič précej ves drugačen, tako da je bil kmet zadovoljen z njim; a sklenil je vendar, da hoče vsaj nekoliko časa skrbno paziti nanj. Marko mu je odkritosrčno povedal, da ni vajen² dela; prosil ga je, naj ima se začetka potrpljenje z njim; rad bode storil vse, kar in kakor se mu bode velelo.

Marko ni obétal preveč. Čez malo časa mu je šlo vsako delo lepo izpod rok, da ga je bilo gledati veselje.

IV.

Pravega vrta ni imel Skalarjev grad, samo proti večerni strani je bilo nekoliko ravnega prostora; a tu ni bilo videti prijaznih gredič s pisanimi cveticami, med katerimi se prijetno vijó z belim, drobnim peskom posúta pota; zastonj³ bi bil tu iskal plemenitega drevja in grmovja. Redka, kratka trava je tu neveselo rasla po peščenih tleh in okrog je bilo navadno gozdno⁴ drevje, robidovje⁵ in drugo trnje, ki je sezalo notri doli do pod griča.

¹ odlučio ² naučan, vičan ³ uzalud ⁴ šumsko ⁵ kupine

Malo prijazen, skoraj odljúden¹ je bil ta prostor, kakor grad, kakor grajski gospodar. Med drevjem tu se je odlikoval star, visok, košat hrast, stoječ nekoliko naprej od drugih dreves, kakor da bi notel² biti z njimi v vrsti. V njegovi senci si je bil postavil Skalar mizico s klopčico za enega samega človeka.

Bilo je na večer, lep zgodnjejesenski večer ! Solnce se je bližalo zatonu, ko je Skalar sedel na klopčici pod hrastom. Skalar ni bil sanjač ; malokdaj ga je videl kdo zamišljenega ; zdaj pa je vse kazalo, da je zamišljen. Vsak človek ima trenutja, ko ga, hoti ali ne hoti, obidejo, obsujejo misli, prijetne, neprijetne, to ni v njegovi moči. Vse je bilo mirno in tiho okrog, samo zdaj pa zdaj je zaukal kak pastir pri čredi, ki se je pasla po strnišču pod gričem. Lep razgled je imel Skalski gospodar proti zahodnji strani ; ozka dolina, zeleni griči ob stranéh daleč, daleč pred njim sinje gore, in za njimi so snežniki visoko v jasno nebo molili svoje bele glave.

Nekoliko časa je Skalar, morebiti radostno, gledal to lepoto ; potem pa je naslonil na roko glavo in se globoko zamislil. Sam je bil in čutil je, da je sam, morebiti še nikdar tako. Vse življenje, kar ga je imel za seboj, se mu je zdelo takó prazno, pusto, ničevo ; njegovo življenje, vse človeško življenje ! In vendar, česa je pogréšal³ ? Zdrav je bil in krepak ; ostrozoba skrb mu ni glodala srca ; dovolj, obilo dovolj je imel posvetnega⁴ blaga, mnogo oko je zavidno gledalo bogatega moža ; a on je zavidno gledal siromaka, ki se v potu svojega obraza trudi in ubija za ženo in otroka !

In spominja se časa, ko je bil srečen, ko bi ne bil menjal z nikómer na svetu. Tedaj ni bil sam ; ljuba družica je bivala poleg njega ; s trudom in bojem si jo je pridobil

¹ pust ² ne htio ³ osječao da nema ⁴ svjetskoga, zemskoga

Bil je čislan¹ zdravnik, bil je celo na glasu učenjak ; duh njegov je neutrudno izsledoval narávne skrivnosti, in ne brez uspeha. Njegovo ime se je s častjo imenovalo v učnjaških zborih, in vendar glavno njegovo delo, v katerem je reševal imenitno² vprašanje, ni bilo še zagledalo belega dne. Njemu je posvečeval, kolikor mu je prostega časa puščal težavni zdravniški stan³ — njemu in pozneje družici svoji. Kratka sreča, kratke sanje ! Nič posebnega, nenavadnega, vsakdanja prikázen ; a on je mislil, da je nezaslišano, kar je zadelo njega. Žena je bila njega nevredna. Nič dvoma ; v rokah je imel dokaze nje nezvestobe. Ni se dolgo pomišljal in ukrepal,⁴ vaje⁵ je bil, naglo ravnati. Pahnil jo je od sebe, iztrgal si jo iz srca : in mesto, kjer je prej ona v njem kraljevala, je bilo posle prazno ; slava mu ga ni izpolnila, ne bogastvo.

V take misli utópljen, začúje stopinje za sabo ; od grada se mu je bližal nekdo. Obrne se, in oko se mu zvedrí, ko zagleda Rosano pred sabo. Zahajajoče solnce je se svojimi poslednjimi žarki obsevalo njeno lepo, blede obličje.

„Ti, Rosana?“ jo ogovori Skalar z nenavadno mehkim glasom. „Pozno je že. Slaba si še, večerni hlad ne dé“ dobro ravnokar ozdravélemu človeku ; ko bi se povrnila bolezen !“

„„Gospód,““ mu odgovori deklica s hvaležnim pogledom na svojega dobrotnika, „„nič se ne bojte, zdravo in krepko se čutim, da še nikdar tako, hvala vam, ki ste tako po očetovsko skrbeli za ubogo tujo siroto.““

Beseda „gospód“ je bila nekako čudno spekla Skalarja, ravno v tem trenutju, sam ni vedel zakaj ; tako okorno, mrzlo, brezčutno se mu je zdelo to ime, katerega je bil vendar tako vaje ! Vendar se premaga in jo vpraša prijazno :

¹ poštovan ² znamenito ³ stalež ⁴ odlučivao ⁵ vičan ⁶ čini

„Kaj želiš, Rosana? Videti je, da imaš nekaj na srcu, govori!“

„Pač imam nekaj na srcu, že več časa, gospod; samo da ne vem, kako bi povedala, da bi bilo prav. Jaz ne znam lepo govoriti; saj veste, kako je bilo moje življenje do tedaj, ko ste prišli vi in me rešili. In vendar bi tako rada znala lepo govoriti, ravno zdaj; zdaj ko slovó¹ jemljem¹ od vas in bi se vam rada, tako rada srčno zahvalila.““

„Slovo jemlješ?“ vzklikne Skalar prestrašen.

„Da, slovo, dragi gospod! Jutri zjutraj moram odtód. Videla sem vas, da sami tukaj sedite. Mislila sem si: Bog ve, ali bom imela jutri tako prilóžnost, govoriti z vami, in takó sem se vam približala.““

„Jutri moraš od tod? Kdo te sili?“

„Nihče me ne sili, ali tako mora biti, to čutim, gospod!““

„Ali si se naveličala² življenja pri nas, ali česa pogréšaš? Pusto je res pri nas, samotno, dolgočasno, rad verjámem: ti si mlado dekle, rada bi družic, iger, veselíc; samo reči ti je treba in precej jutri bodo deklice iz vseh bližnjih vasí tukaj zbrane okoli tebe. Skakajte, plešite, razgrajajte, vse razbijte, razdrobite, pokončajte, samo da bo veselje! Tudi jaz rad gledam vesele obraze. To ti že rad verjámem, da si se naveličala, vedno gledati zgrbančen obraz, pogovarjati se s pustim starcem!“

„O ne govorite tako, prosim vas, dragi gospod; to me boli, prav v srce me boli. Kako bi kaj takega mislila; saj vi ste toliko zame storili, kakor nihče na svetu — razen moje matere! Bojim se samo, da bi se vi ne naveličali mene, če ne še zdaj, pa pozneje. Kaj sem jaz vam, kaj vam morem biti? Greh bi se mi zdelo, ko bi vam še dalje delala nadlégo. Bolje, da grem, predno me sami izženete iz hiše. Jaz nimam doma, gospod; po svetu se

¹ praštam se ² zasitila

moram klatiti in ubijati, kakor voda od kamena do kamena.““

„Tebi se toži po tvojem prejšnjem stanu, kakor vidim, ne moreš ga pozabiti.“

„„O ne tako, gospod ! Da ste me rešili tega strašnega življenja, zato sem vam najbolj hvaležna. Nikdar več, rajši v vodo, kjer je najglobóčja !““

„Kako torej hočeš živéti? Nepošteno vendar ne, upam, kaj?“

„„Jaz ne vem, gospod, kaj je nepoštenost ; vendar zdi se mi, da dosedáj nisem ničesar storila, da bi me moralo sram biti ; in tako hočem zanaprej živeti ; drugače bi ne mogla.““

„Ali s čem si hočeš kruha služiti? Človek mora vendar jesti, in za delo se mi zdiš prešibka,¹ kdo bi te vzel v službo?“

Na to Rosana nekoliko časa ne odgovori nič. Bila je vidno v zadrégi.² Slednjič se ujunači in izpregovori :

„„Nikoli še nisem prosila ; drugega bi tudi ne mogla, ali vas, sama ne vem, kako je to, vas nekáko lahko prosim.““

„Nič prositi, kar govori, česa želiš ; vse ti storim, samo da je v človeški moči.“

„„Moja največja, edina moja tolážba je bilo petje, in tudi na kitaro sem nekoliko znala. Imela sem jo, ali ostala je tam, pri mojem nekdanjem gospodarju.““

„Saj ni da bi morala ravno tista biti, kaj? Če pa hočeš, tudi jo dobim, ko bi mi bilo prehoditi pol sveta.“

„„O ne, vsaka je dobra.““

„Jutri jo bodeš imela, toliko moraš že počakati.“

„„O potem je pa vse dobro. Hodila bom po deželi od mesta do mesta, ne ! od vasi do vasi, od hiše do hiše. Ustavila se bodem pri vsakih vratih : povsod je dobrih ljudi, ki bodo radi poslušali ubogo siroto, dasi bodo ža-

¹ (pretanka) preslaba ² neprilici

lostne njene pesmi ; veselih ne znam, gospod ; jaz morem samo peti, kakor mi srce vel va.““

„Kje si se pa učila takih pesmi !“

„„Da jo le enkrat slišin, pa jo znam, samo da se mi priléga¹ ; časi mi pa tudi sami pride kaj na um ; saj peti je tako lahko, gospod, samo da je srce polno, potem se samo poje. Kje so se pa ptiči učili ? in vendar tako lepo pojó !““

„In kadar dobiš kitaro ?“

„Dejála² vam² bom² : z Bogom prav iz srca : z Bogom — in pojdem.““

„Nič te ne pregovori ?“

„„Nič, gospod ; tako mora biti.““

Neka huda bolečina je v tem hipu Skalarju izpreletéla srce ; sprijazniti se ni mogel z mislijo, da ne bode nikóli več videl te deklice ; užalilo se mu je, da ji je tuj, kakor vsak drug človek. Privadil,³ tako privadil se je bil ljubeznivega otroka, težko mu je bilo misliti, kako bo mogel zánaprej živeti brez nje. Skoraj nevedoma⁴ zgrabi rumeni list, ki je bil s hrasta padel na mizico pred njim, ga ogledúje nekoliko časa, kakor da bi hotel skriti svoje ganotje, pekočo bolečino, potem ga kakor jezen zmane v roki ter zažéne strani in reče s trdim, skoraj osórnim glasom :

„Pojdi, kamor te je volja, ti si nehvaležna.“

Prehuda je bila ta beseda ubogi deklici. Zdrzne se sirota, solze ji zalijó oči, jok⁵ ji brani govoriti. Hudo je bilo možu ; takoj je čutil, kako trdo, krivíčno jo je sodil ; ali beseda je bila izgovorjena, izprožena puščica ji je tičála v srcu. Rad bi bil poravnál svojo krivico, ali tudi njemu ni hotela iz ust beseda. Obá molčita nekoliko časa. Slednjič izpregovori Rosana :

¹ svidja ² reči ću vam ³ privikao ⁴ neznalice, nehotice

⁵ plač

„Nehvaležna nisem, gospod ; Bog mi je priča, da nisem, srce mi je polno hvaléžnosti ; ali kaj hočem ? Pri vas ne morem dalje ostati ; za deklo vam ne morem biti ; sami ste rekli, da sem prešibka ; in kaj bi vam mogla biti drugega ? Pustite me, naj grem po svetu ; ali predno grem, mi dajte prijazno besedo, prijazen pogléd, hudo bi mi bilo, ako bi se morala tako ločiti od vas.““

In približa se mu ter mu podá prijazno roko. Mož prime roko ter govori z mehkim glasom :

„Nisem te hotel žaliti, Rosana ; sam ne vem, kako mi je mogla ufti taka beseda. Če ne more biti drugače, srečno hodi ! Pesmi svoje poj po deželi ljudém, ali časi se tudi spomni ubogega starega moža, ki samotári tam v odljudnem Skalnem gradu, ki nima žive duše na svetu, da bi ga imela rada, ljube¹ roke, da bi mu, kadar pride čas, zatisnila trudne oči. Spomni se včasi, da bi tudi on rad slišal tvoje pesmi ; bile bi mu tolažba na stare dni, on je tako potreben tolažbe !“

Mož ni mogel dalje govoriti ; obrne se v stran, rosne so mu bile oči, ki niso že tako dolgo vedele, kaj so blagodejne solze. To je bilo preveč Rosani ; milo se ji je storilo v srcu, težko se je premagala, da ni skočila k njemu, oklenila se mu vratú ter se izjokala v njegovem naročju.

„Jaz ne pojdem !““ mu reče čez nekaj časa.

„Kaj hočeš torej storiti, sirota moja ?“

„Pri vas bom ostala, dokler me boste trpeli poleg sebe.““

„O, ti si dobro dete, Rosana ! Pri meni torej hočeš ostati ; skupaj bova živela, skupaj se igrala ; po rokah te bodem nosil, vsako željo ti hočem izpolniti. Drage obleke, zlata in biserov, vsega ti hočem prinesti, kar ti more razveseliti oko in srce. Nobena deklica ne sme biti tako lepa, tako srečna in vesela, kakor je Rosana tam

¹ mile

v onem temnem, odljudnem gradu poleg sivoglavega, odurnega starca, ki jo hrani in čuva, kakor čarovnik zakléto kraljčino.“

„O, tako ne smete govoriti, gospod ! Jaz nisem kraljična, ne zakleta, sirota sem in bivam rada pri vas.““

„Če si res rada pri meni, kakor praviš, stori mi še to, česar te prosim ; ne rekaj mi ‚gospod‘, neprijetno mi je to ime iz tvojih ust.“

„Kako pa naj vas imenujem, da bode prav ; kaj nisem vaša in vi ste moj gospod ?““

„Reci mi : Stari prijatelj, reci mi : Stric, kakor hočeš, samo tiste grde besede ne !“

Ubogi mož se ni upal izreči imena, ki mu je bilo na jeziku, ki ga je bila polna vsa duša njegova, sladkega imena — oče !

V.

Gorka¹ južna kri je vrela Marku po mladih žilah, vendar znal se je moško premagovati. Ko je enkrat zvedel, da je Rosana preboléla, da se ni več bati za njeno življenje, je bil miren in zadovoljen. Rad, nad vse rad bi jo bil videl, govoril z njo, ako mogoče ; ali nadléžen² ni hotel biti, mirno je čakal, da mu sama pride zaželena prilika. In prilika je prišla.

Ne daleč od grada je bilo temno smeréčje, divji, malo prijazen kraj ; na dnu globokega jarka se je vil med skalovjem peneč potok ; gole peči so kvišku molele ob straneh in med njimi so siromaško životarile pritlikave³ smerke, mecesni⁴ in grmovje. Sem je rada zahajala Rosana. Tu ob jarku je, zlasti proti večeru, po več časa sedévala na vzvišenem mestu ter zamišljena zrla doli v peneče, šumeče valove. Tako dobro ji je tu dela samota in tihota, čuti ni bilo glasú razen prijetno šumečega potóka ; tu so se

¹ vruča ² nepriličan ³ nizke ⁴ tise

ji zbudjale in rojile najlepše misli po mladi duši. In te misli so se ji zdaj pa zdaj združile in zložile v prsto pesem, ki si je sama iz sebe rodila svojo melodijo. In ravnokar rojena, ji je donela¹ pesem iz gladkega, mehkega grla.

Tako je sedela neko popoldne s kitaro v naročju in pela. Pod hribom na polju je Marko kosil. Na široko je sukal koso na desno, na levo; debela, ravna red za njim je pričala, da je dober kosec. Še toliko ni postal, da bi si obrisal pot, ki mu je kapal s čela; to je utegnil samo, ko je brusil koso. Kakor pravega kosca ni ga motilo tudi to, da je med travo pala tudi mnoga pozna cvetlica od ostre kose njegove; trava in cvetlica — ena osoda! Ali kaj je to? Kosa se mu ustavi, osupel posluša, iz gozda nad njim doní pesem, pesem tako sladka, tako otóžna;

Kam se ti mudí, kedó te podí,
kje, pótok, ti konec je pota??
Na bregu sedí, takó govori
deklé, zapuščéna siróta.

Od kodi in kam jaz tečem, ne znam,
napréj mi je vedno hitéti;
povelje imám, da ubfjam se sam
brez mira, pokója po sveti.

Potoček, postój, jaz pojdem s tebój,
sirota iz tujega kraja,
Ne moreš z menoj, jaz moram nocój
še biti, kjer solnce zahaja.

Znan mu je ta glas, kolikokrat ga je poslušal s tiho radostjo v srcu. Ko je bilo petje prestálo, stoji še nekaj časa, kakor da bi pesmi še ne bilo konec. Potem pa vrže koso iz roke, nobena moč bi ga ne bila držala; z urnimi² koraki preméri polje, že se je skríl v gozdu; še nekaj trenutij, in stal je pred njo.

¹ odzvanjala ² žurnimi

Rosana se ga ne prestraši, kakor da bi se ga bila nadejala. Čez nekaj časa vstane, stopi mladéniču napróti ter mu prijazno podá roko.

„Ti tukaj, Marko, in v taki obleki?“

„...Rosana, kaj si res mislila, da mi je mogoče bivati, kjer ni tebe, mogoče živeti brez tebe? Za tabo bi bil šel do konca sveta. Našel sem te, vidim te, čujem tvoj mili glas; srečen sem, Rosana! O kaj sem pretrpel, ko si ležala bolna! Zdaj je pa zopet vse dobro.““

„Ti veš torej, Marko, kaj se je godilo z mano?“

„...Vse vem — ne vsega; kakó si prišla v ta grad, ne vem; tega mi ni vedel povedati grajski sluga, in drugega človeka nimam, da bi ga vprašal, to mi moraš sama povedati, Rosana.““

Nato mu deklica vse razloži, kako jo je gospod Skalar rešil iz rok njegovega očéta, kako je zanjo skrbel in kako jo je pregovoril, da naj ostane v gradu. Govoreč o prizoru na igrališču, se je skrbno ogibala vsake besede, ki bi bila razodela Marku očetovo surovost. To je Marko dobro čutil in hvalo ji je vedel v srcu za to blagodušnost.

„In zdaj sem tukaj,“ je končala deklica svojo pripoved; „kaj bode dalje, ne vem; tudi mislim ne. In ti, Marko, zdaj si ti na vrsti.“¹

Marko ni imel mnogo pripovedovati. Ko je bil končal, ga vpraša Rosana:

„In tvoj oče?“

Zdaj prvič je tako imenovala svojega nekdanjega gospoda.

„...Moj oče! Ne imenuj mi ga tako, Rosana; vreden ni tega imena; nikoli ni imel iskric ljubézni do mene. Bil sem mu, kar moji tovariši; najljubši mu je bil, kdor mu je največ pridobil.““

„Ne govóri pregrešno, Marko; oče je vendar le oče!“

¹ redu

„Saj ga ne sovražim¹ ; ali ko se spominjam, kaj si ti pretrpela od njega, Rosana — —“

„Pozábi, kakor sem jaz pozabila. Ne sovražiš ga — kaj je to? Rad ga moraš imeti. O Marko, ti ne veš, kaj je oče?“

Pri teh besedah ji silijo solze v oči, ali deklica se premaga.

„Ti si srečen, Marko, in sam ne veš, kako. A kaj govorim? Ti si moški, moški ne čutite tako globoko.“

Mladenič zardí,² nehoté položi roko na srce, in pogled njegov je govoril: O Rosana, ko bi ti videla moje srce; ko bi vedela, kako čutim zate, ne govorila bi tako. To bi ji bil rad rekel, a beseda mu ni hotela iz ust. Čez nekaj časa se vendar toliko ujunači, da ji reče:

„Jaz ne poznam moških, nikoli se nisem menil za to, kako čutijo. Ali to pa vem, ko bi jaz koga imel rad, vse bi storil zanj, vse; z veseljem bi prelil svojo kri, da mu izpolnim najmanjšo željo. Glej ta jarek tu, Rosana!“

In mladenič stopi na rob skalnatega brega, se pripogne in gleda v strmo, vrtoglavo globočino, govoreč:

„Samo eno besedo in planem tja doli!“

Skoraj nehoté skoči Rosana za njim ter ga potegne za roko nazáj. Resno ga pokara:

„To ni lepo, Marko, da si me tako prestrašil.“

In res se je deklica tresla po vsem životu. Presrečen je bil Marko; Rosana se je bala za njegovo življenje; kaj je hotel več?

„Pozno je že, jaz moram domóv,“ reče deklica in vzame kitaro, ki jo je bila položila na tla.

„Že? Ali te smem nekoliko spremiti, Rosana?“

„Zakaj ne?“

„Samo do pod grada; potem pa zopet na delo, še enkrat tako veselo mi bode kosa pela sedaj, ko sem te videl, draga Rosana.“

¹ mrzim ² pocrveni

Mrak je nastajal že po gostem smerečju, ko sta se napotila proti gradu. Rosana, nevajena takega pota, se je spotikala ob korenine, ki so se kakor debele kače vile po tleh. To je dalo Marku pogum,¹ da jo prime za podpazuho, česar mu ni branila Rosana. Tako prijetno ni hodil Marko v svojem življenju. Oh, kako hitro, prehitro sta bila na mestu, kjer se mu je bilo posloviti² od svoje družice. Prijazna svetloba ju je objela, ko sta stopila iz gozda.

„Z Bogom, Marko, zdaj me ni treba več voditi.“

„...Moram torej že iti, Rosana?“³ vpraša Marko malo žalosten.

„Tako je bilo dogovorjeno, Marko, in delo te kliče.“

Marko stoji nekoliko časa molčé, težka mu je bila ločitev.³

„...Ali te smem še kdaj videti, Rosana?“⁴

„Mislim, da ni nič napačnega — če utégneš.“

„...Morebiti tam gori, tako prijeten je ta kraj!“⁴

Deklica mu molčé prikima. Zdaj je bilo Marku zadnji čas, da odide ; ali v tem trenutju mu vzkipi prepolno srce ; strastno prime deklico za roko, govoreč :

„Bodi huda ali ne, Rosana ; jaz si ne morem kaj. Toliko časa sva bila skupaj, toliko sem govoril s tebój in vendar ti nisem povédal, česar mi je polno srce. Zdaj pa bom govoril, moram govoriti ; vse ti povem, naj se zgodi, kar hoče. Rosana, jaz ne morem živeti brez tebe. Glej, vse sem zapustil, samo da bi mogel bivati blizu tebe.“

„...Kaj hočeš, da ti odgovorim, ljubi prijatelj?“⁴

„O nič, nič ; ne odgovarjaj mi ničesar ; saj, kar bi rajši slišal ko ne vem kaj na svetu, tega mi vendar ne moreš reči. Samo to mi obljúbi, Rosana, da ne pojdeš od tod, da bi jaz ne vedel. Bojim se, da mi ne izgíneš kakor lepe sanje izpred oči — in jaz bi bil nesrečen !“

„...To ti rada obljubim !“⁴

¹ srčanost ² oprostiti ³ („lučitba“) rastanak

„In še nekaj. A kaj bi govoril! Ti si lepa, Rosana, in lepša bodeš od dne do dne. Razcvitaš se kakor roža o mladem poletju. Ves moški svet bode obračal oči za teboj. Ponujali ti bodo bele gradove. Kako ne? Ti si vredna kraljevega prestola; in vendar, Rosana, tako rad, tako iz srca rad te ne bode imél nihče, kakor te imá ubogi Marko. O Rosana, kaj so beli gradovi, kaj je vse zlato in srebro proti zvesto¹ ljubečemu srcu? Ali tega ti ne uméješ; tvoje mlado, nedolžno srce ne ve, ne sluti še, kaj je ljubezen. A prišel bode čas, in ta čas ni daleč; prišlo bode trenutje, ko se ti bode zbudilo srce, in tega trenutja se bojím. V tvoji roki je moje življenje, moja smrt. O kaj sem jaz, kaj naj ti obetam, siromak? In vendar, Rosana, sama misel nate mi daje pogum, mi zbuja moči; vse se mi zdi mogoče zate. Mlade, čile roke, zdrav um, krepka volja in podóba tvoja pred očmi — kaj mi je nedosežno? O Rosana, ko bi hotela, ko bi mogla čakati dve, tri leta; ko bi se ti vrnil, z obilim blagom obložen, in bi ti dejál: Glej, vse to je tvoje; ali hočeš biti moja? Kaj bi mi odgovorila, Rosana?“

Kdo ve, kako bi se bil končal ta prizor, ko bi se ne bil v tem trenutju začúl od grada doli krepki Skalarjev glas: „Rosana, Rosana!“ Zdaj se ni bilo več pomišljati. Urno si podásta roko, in Marko krene proti polju, kjer ga je čakala kosa, mokra že od večerne rose. Z griča doli pa je donela po tihi dolini otožna pesem:

Potóček, postój, jaz pojdem s teboj,
sirota iz tujega kraja.

Ne moreš z menój, jaz moram nocój
še biti, kjer solnce zahaja.

VI.

Nekaj časa že je bil Skalar čudno izpremenjen. Prej je bil vedno enáke volje, ne žalosten, ne vesel, tih, miren,

¹ vjerno

malo prijazen, a navadno tudi ne preosóren ; zdaj je bilo vse njegovo vedénje nekako nemirno, strastno, skoraj razdraženo. Knjige ga niso več veselile, ne tista skrivnostna opravila¹ v onem hramu,² kamor ni smela živa duša. Zamišljen, s povešeno glavo, z rokami na hrbtu je hodéval okoli gradú, po vrtu, po hosti³ ; časi je celo sam se sabo glasno govoril. Zdaj je sedel po več časa na klopi pod hrastom ter je zdaj v tla upíral oči, zdaj nepremično zrl tja po dolini ; slednjič je kakor srdit planil kvišku ter stresnil glavo, kakor da bi se hotel siloma iznebiti neprijetne misli, ki mu je rojila po glavi. Z Rosano je bil zdaj nenavadno prijazen ; čudno mehak, ginjen⁴ je bil njegov glas, ko je govoril z njo ; potem je bil zopet — ne vedi zakaj — odljúden, trd, skoraj osóren z njo. Zgodilo se je celó, da jo je prijazno prijél za roko, jo potem strastno sunil od sebe. Zdaj jo je nalašč srečaval, kjer je mogel, potem se je zopet ogibal deklice ; večkrat se je hitro obrnil v stran, ko mu je šla naproti. Prej ji ni nikoli prav poglédal v obraz, tudi ne, ko je govoril z njo, taka je bila njegova navada. Tudi Rosana je vedno nekako boječa povešala oči pred njim. Zdaj jo je po več časa skrivaj ogledovál po strani. Zdaj, ko se ji je ozdraveli jelo⁵ zopet polniti in rdeti upálo blede lice, ko se je povrnil prejšnji ogenj otemnélemu očesu, narávna živost in gibčnost vsemu njenemu životu : zdaj ko je bila kakor vrtnica, ki se razcvíta v prvem poletju in jutranje rose kapljica trepeče na njej v žarku zgodnjega solnca ; ko jo je zdaj ogledovál in ogledoval, ko je videl te oči, to hojo,⁶ to gibanje ; se mu je zamislil duh v pretékle čase. Kakor luna izza obláka jela mu je vzhajati podóba, bolj in bolj jasna, nekđaj tako ljubljena, potem tako sovražena podoba ! Te oči, to rast, to gibanje, to hojo, o, vse to je videl nekđaj, in kar vidi zdaj, to je njeno, vse njeno, taka je bila ena sama ženska na svetu !

¹ poslovi ² zgradi ³ šumi ⁴ ganut ⁵ počelo ⁶ hod

In ta glas, kdor ga je slišal enkrat, ne pozábi ga več ! O sladki spomín, o bridki spomín !

Glej jo, vsa taka je, ki se mu bliža po otróčje vesela z žarečim jabolkom v roki, in njen je glas, ki ga čuje :

„Glejte, kako lepo jabolko ; tam pod ono staro jablano sem ga pobrala.“

In Rosana mu podá jabolko ; ali sreče ni imela se svojim prijaznim darom. Skalar ji ga sicer vzame iz roke, ali v tem trenutju ga obide, kakor je bilo videti, neprijeten spomin ; jezen zažene jabolko v stran. Kdo ve, kak pomen je imel ta sad v njegovem življenju !

Rosani se milo stori v srcu, solze ji siliijo v oči. Molčé se obrne ter odide. Ves dan potem mu ni prišla pred oči. Žal je bilo možu, rad bi bil poravnal svojo krivico, ali deklica se ga je skrbno ogibala.

Tisto noč ni dolgo časa mogla zaspati. Mislila je in mislila, kaj je pač pregrešila, s čim je razžalila svojega dobrotnika, da je zdaj tako hud nanjo. Morebiti se je naveličal,¹ imeti jo še dalje pod svojo streho. Ako se pokaže, da je tako, je sklenila, da hoče takoj zapustiti njegovo hišo ter iti dalje po svetu, sama ni vedela kam. Takoj drugi dan, ko ga zagleda, hoče stopiti predenj in ga vprašati, zakaj je hud.

Tudi Skalar ni imél pokoja. Očital si je sam svojo ostrost z ubogim, nedolžnim dekletom. In če je tudi res njena hči, si je dejal, najgrše pregrehe sad,² kaj more ona zato ; kaj ni že dovolj nesrečna, milovanja vredna ? Žalosten zakon naráve je, da se otrok pokorí za svojih roditeljev grehe, trd, krivičen zakon, ki v nebo vpije, ali nebo nima usmiljenja. Ali ni dolžnost človeku, zljajšavati to krivico po svoji moči ? In ti ? Dozdaj si si domišljjal, da si blagega srca, da nisi storil še nikómur krivice, če tudi si jo sam trpel v obili meri, in zdaj žališ³ brez usmi-

¹ zasitio ² plod ³ na žao činiš

ljenja ubogo siroto, maščúješ¹ se nad njo, ki ti ni storila ničesar : zakaj je nisi rajši pustil, kjer je bila? Sram te bodi takega podlega čuta ! Ne, uboga Rosana, nesrečno dete ; ti se mi ne bodeš pokorila za svoje matere pregreho ! — Ali kdo mi je pa porok,² da je Rosana res njena hči? pomišlja se zopet čez nekaj časa. Da ji je tako podóbná? Kolikrat se priméri, da je človek človeku podoben, če tudi sta si popolnoma tuja ! Te negotovosti bodi konec : Najprej se prepričam, je li res njena hči, potem bodem vedel, kaj mi je storiti.

Tako je v tem boju premagala boljša stran njegovega srca ; strast se mu je polegla ; ali kdo ve, koliko časa bode mirovala?

Drugo jutro sta se kmalu sešla, ker sta se iskala. Ko ga zagleda Rosana, ga pozdravi prijazno kakor po navadi, potem se mu približa, rekoč :

„Nezadovoljni ste z mano, kakor vidim in čutim, gospod ; ako ste se me naveličali, prosim, povéjte mi narávnost, takoj zapustim vaš dom.“

Beseda „gospod“, ki jo je zdaj slišal čez dolgo časa, je zadéla Skalarja neprijetno ; nekako užaljen je bil, zato mu je bilo v tem trenutju nemogoče, govoriti z njo tako prijazno, kakor je bil sinoči sklenil ; premagovala je zopet druga stran srca. Nekako mrzlo ji odgovori :

„„Že zopet tako govoriš, dekle? Zdi se mi, da se že kesáš³ svoje obljúbe. Nestanovitna stvar je ženska, tudi ti si ženska !““

Te bridke besede so v zadrégo pripravile ubogo deklico, tako da ni vedela pri tej priči, kako naj bi odgovorila. V tem se Skalar pomisli, da ji ni dal pravega odgovora na njeno vprašanje ; mirno ji reče, a tudi ne kaj prijazno :

„„Jaz se te nisem naveličal, brez skrbi bodi !““

¹ osvečuješ se ² jamac ³ kaješ

Na to Rosana :

„Če je res tako, zdaj pa drugo vprašanje, kaj sem vam storila, da vam ni prav ; s čim sem vas razžalila, da ste tako hudi name ; kaj sem pregrešila, če tudi nerada?“

„„Ti nič, ti nič!““ ji odgovori strastno, obrnivši se v stran. Rosana ga ni razumela ; vedeti ni mogla, da mu je se svojim nedolžnim vprašanjem razdražila staro rano ; nerazumno ji je bilo, zakaj je tako poudarjal¹ besedico : ti. Molče je stala, ne vedoč, kaj bi mislila, kaj govorila. Čez nekaj časa se obrne Skalar zopet proti njej :

„„Rosana, kako je bilo imé tvoji materi?““

„Matilda.“

Rosana ni opazila, kako ga je zadélo to ime, kakor blisk je nekaj šinilo čez njegovo oblčje. Ali še mu ni bilo dovolj gotovosti² ; čez nekaj časa vpraša v zamólklem glasu :

„„Iz katerega kraja?““

„Imena ne vem ; ali ga nisem slišala nikóli ali sem ga pa pozabila. Samo toliko se spominjam, da niso bili prav iz mesta, vendar blizu nekega mesta doma ; v samski hiši pod gričem ; kolikokrat so mi pripovedovali, kako srečni so bili tam !“

Zdaj je bilo Skalarju vse gotovo, vse jasno. Molčal je nekoliko časa ; nasprotna čuta sta se borila v njegovem srcu ; boj je bil kratek, usmiljenje je premagalo strast. Otajal se je sovráštva led, ki mu je obdájal srce ; tako gorko mu je bilo srce ; tihe radosti žar mu razsvetli temno oblčje, oko mu rosí : lep je bil Skalar v tem trenutju.

„„Pridi, pridi sem na srce moje,““ jo vabi z odprtima rokama, „„pridi, Rosana ; če tudi nisi moja, bodi moja. Tolážba mi bodi, radost moja na stare dni ; pozabljeno bodi, kar je bilo ; poleg tebe hočem pozabiti, kar sem pretrpel ; skupaj bodeva živéla kakor oče in hči!““

¹ naglasivo. ² sigurnosti

Rosana se ne gane z mesta ; čudne, nerazumljive so ji bile njegove besede.

„Vi ste poznali mojo mater?“

„„Poznal — zdi se mi, da sem jo poznal. Ali pustiva to ; misli si, da sem tvoj stric, ujec, ali kaj takega. Ali nočeš biti moja, Rosana?““

„Ali ste mi v rodu?“

„„V rodu ali ne, kaj to ! Jaz bi tudi lahko imél tako hčerko, prav v tvojih letih bi bila in ravno taka, ravno tako lepo, ljubo, srčno dete, kakor si tí, Rosanka moja !““

„Govorili ste o moji materi, odgovorite mi še, najljubše, najslajše mi je govoriti o njej. Poznali ste jo, morebiti veste kaj več.“

„„Dovólj, preveč ; ali govoriti ne morem, ne smem ; ne bi me umela, in to je dobro ; tí si še mlada, nepokvarjena, nedolžna.““

„Moja mati so bili tudi nedolžni,“ zavpije strastno Rosana. Vsa izpremenjena je bila v tem trenutju ; to ni bila več krotka, boječa deklica. Oči so se ji svetile, stala je in govorila slovésno kakor priča¹ pred sodbo, priča za nedolžnost svoje matere. Pred očmi ji je bila bleda materina podoba, ko je ležala na smrtni postelji, spominjala se je njenih zadnjih beséd, njene oporoke, da naj priča za njo pred svetom ; zdaj prvič je imela priliko izpolniti svojo dolžnost. „Moja mati so bili tudi nedolžni !“ te besede je govorila v tako prepričálnem, iz globočine srca izhajajočem glasu, da bi bile tudi pri sodbi veljale. Skalar ji odgovori z neskónčno bridkóstjo :

„Tvoja mati nedolžna ! Ne govóri, dekle, česar ne umeš !“

„„Jaz ničesar ne umem, samo to vem, da so bili moja mati nedolžni ! Molčala ne bodem, pred vsem svetom hočem pričati in vpiti : Moja mati so bili nedolžni !““

¹ svjedok

„Tvoja mati nedolžna!“ ponavlja Skalar.

„„Dá, nedolžni; sami so mi rekli, in kako so mi rekli! Na smrtni postelji, ko se najhujšobnejši človek ne laže, in moja mati se niso lagali!““

Oba molčita. Čez nekoliko časa, po kratkem premisleku seže Rosana v svoje nedrije, vzame iz njega povezane liste, ki jih je ves čas zvesto hranila¹ ter jih podá možu, rekoč:

„Jaz ne vem, ali je prav ali ne; vendar ne morem si kaj; ako ne verujete mojim besedam, náte, tú so dokazi, berite²!“

VII.

Roke so se tresle, kolena se šibila Skalarju, ko je prijel izročene mu liste. Čutil je, da je prišlo najimenitnejše, odločilno trenutje njegovega življenja; zdaj se mora razsoditi njegova usoda, in bal se je te rabsodbe. Že ji je hotel vrniti liste, kaj mu pač razodénejo³? Vendar, zgodi se, kar hoče, vedeti mora vso resnico! Da ne omáhne, sede na bližnjo klop pod hrastom ter začne razvezavati skrivnostni zavítek. Kakor sodnja priča je stala Rosana molče poleg njega in oči upirala vanj.

Prvi list, ki ga zagléda, je imel napis: „Mojemu možu,“ in govoril je tako:

„V črni zemlji bodo trohnéle moje kosti, ko ti pride, in trdno vero imam, da ti pride ta list v roke. Zapovédal si mi — to je bila zadnja beséda tvoja, moje slovó⁴ — da ti ne smem nikdar več pred obličje. To zapóved sem izpolnila, težko ali lahko, izpolnila sem jo. Nikdar te ne bodem videla več, ne mene ti. Ali prepovedal mi nisi pisati. In vendar tudi s pisanjem te nisem nadlegovala; pišem ti še le sedáj, ko čutim, da se mi bliža zadnja ura. Ta list naj ti izroči, ko te najde, moje dete, tvoje dete — Rosana:

¹ čuvala ² čitajte ³ odkriju ⁴ oproštaj

to je vse, kar ji morem zapustiti.¹ Zase ne govorim : moja usoda je sklenjena, z življenjem mojim je pri kraju moje trpljenje — zasluženno ali nezasluženno : Bog pravični ve, zakaj me pokorí. Zase ne govorim ; neopravičena pred tabo, pojdem mirno pod zemljo ; naj bode, saj nisem prva. Moje dete, tvoje dete Rosana ti bode pričala, da iz mojih ust ni bilo bridke besede zoper tebe. Vprašaj jo ; ona ti pové, kako sem ji govorila o tebi ! In govoriti sem morala. Sirota je videla, da ima vsak otrok mater in očeta. Kje je njen oče? Kod hodi po svetu ; zakaj ne mara za svoje dete kakor drugi očetje? Tolažila sem jo, dejalá sem ji — edina moja laž — da naju išče po svetu. Naročala sem ji in naročala ji bodem v zadnjem trenutju, naj te išče tudi ona, naj ne miruje, dokler te ne najde.

Slaba je roka, ki ti piše te vrstice : hitéti mi je, da mi ne oslabí popolnoma, predno ti povem, kar ti moram povedati. Tvoja žena je nedolžna ; zvesta ti je bila od trenutja, ko te je prvič zagledalo njeno oko, zvesta do zadnjega diha. Tvoj prijatelj — ime njegovo naj ne pride iz mojega peresa — tvoj prijatelj ti je bil nezvest, lažniv prijatelj. Laž, obrekovanje je bila vsaka beseda njegova o meni ; ti si mu verjél ; svoji ženi nisi verjel, ko se je zagovarjala, ko ti je dejála, da je nedolžna, da je lažnik tvoj prijatelj. To sem ti dejála, več — nisem smela. Šla sem ti izpred oči, „lažnica, nesramnica“ — ! Šla sem molčé, ko mi je bilo treba samo v nedrije seči, pokazati ti kos papirja, moje orožje, dokaz moje nedolžnosti, in ti bi bil padel pred me na kolena — o gotovo, saj je dobro, blago tvoje srce — in prosil me : Odpústi² ! In že sem bila segla po tem orožju, ali pri tej priči, o pravem času še mi stopi pred oči častita podoba mojega ubogega očeta. V srce bi ga bilo zadelo ono orožje starega, sivolasega moža, mojega očeta ! Ne, hči ne bodi izdajalka očetu, mirno naj

¹ ostaviti ² oprostí

živi, kakor do sedáj, in hči naj zanj trpi. Tvoja žena se je darovála za svojega očeta. Darovala je sebe, to ni nič, a darovala je svoje dete, tvoje dete, ki ga je nosila tedaj pod svojim srcem.

Moj oče je bil zapleten v neko zaróto¹; jaz sem ženska, tuje so mi take stvari, a samo to vem, da je bil izgubljen, ako bi bilo prišlo na dan. To je vedel tvoj prijatelj, on sam; imel je v roki dokaze, kateri bi bili, pokazani, pogubili mojega očeta. To je bilo njegovo orožje. In to orožje je bilo orodje njegovi pregrešni strasti. Ko ti je bilo, kmalu po poróki, nanagloma odpotovati, si me izróčil njemu v varstvo,² golobico jastrebu! Ne bodem ti na tanko popisovála, kako se mi je približevál in dobríkal, kako me je zalezovál in pregovárjal; zdaj prosil, zdaj pretíl, kako je govoril o tebi! Ko ní smel več pred moje oči, izpozabi se v svoji slepi strasti, da mi piše list — beri ga, veruj svojim očém, ker nisi verjél mojim besédam — ta list ti razodéne vso resnico, on ti je tvojega prijatelja tožník, nedolžnosti moje zagovornik. Razveselila sem se tega lista, imela sem orožje v roki; odpisala sem mu, da ti ga pokažem, ako ne bode mirovál. Spoznal je, da se je prenáglil, káj si je prizadejál,³ da bi dobil nesrečni list zopet nazaj! Zastonj⁴! Skrbno sem ga hranila. Ko se je bližal tvoj prihód — on je vse vedel — ko je bil v najhujši stiski, mi pokaže on svoje orožje; pošlje mi prepis dokazov, ki so pričali zoper mojega očeta. In jaz? K njemu hitím — dá, pri njem, v njegovi hiši sem bila, zvečer je bilo tudi; njegove priče niso krivo pričale — na kolenih ga prosim, ponujam mu zaméno, orožje za orožje. Zastonj! Ne dá se omečiti trdosrčni človek mojim prošnjam, mojim solzam; samo nekaj bi ga bilo omečilo, izprosilo — svoje poštenosti mu nisem mogla dati.

¹ urotu ² čuvanje ³ uznastojao, se trudi ⁴ uzalud

Obljúbil mi je vendar molčánje za molčanje. Pustiti ni mogel upanja, da vendar že kdaj doséže svoj pregrešni namen. V svoji pesti me je imel, to sva vedela oba.

Kar je bilo potem, veš sam. Jaz sem molčala, on je govoril, on je lagal — Golo !

Upal je, da se, zavržena, izgnána, zapuščena, slednjič omečim. Na dom, k očetu nisem smela ; tam bi me bil našel. Potikala, skrivala sem se po svetu, kakor preganjana zver po zakotjih. In kmalu ne sama ; dobila sem družico. Imenovala sem jo Rosano, se svojimi solzami sem jo rosila — zakaj ji nisem dejala : Solzana? Ne, tako žalostnega imena naj bi ne imela sirota ! Kako bi jo mogel klicati kdaj njen oče, da bi ga vselej srce ne zabolélo ! To bi bilo maščevánje, kakoršnega nisi zaslužil. Vse ti ne bode jasno — kaj hočem? Saj meni tudi že ní.

Krivíco bi ti delala, žalila bi te, ako bi ti priporočala svoje, najino¹ dete. Poznam te, nemogoče, da bi bil srečen. Tvoje srce je polno ljubézni in hrepení po ljubezni ; o koliko si pač pretrpel od tistega nesrečnega časa ! Tvoja ljubezen do mene se je izpreobrnila v bridko sovraštvo in ti ne moreš živeti brez ljubezni. Saj ni mogoče, da bi bilo drugače ; žalosten, nesrečen, izgubljen hodiš po svetu, vse ti je tuje — ubogi mož ! O čakaj, čakaj ! pride ti tolažba, Rosana ti pride in pozabljene bodo vse bolečine. O da bi se skoraj, skoraj zgodilo ! Jaz ne doživím te sreče ; moje življenje je pri kraju, ali z nebés doli bodem vaju² gledala, se veselila z vama. Objémi jo, stisni jo na hrepeneče prsi svoje in lice ji rosi ti zdaj se sladkimi solzami ! O srečna Rosana, kolika ljubezen te čaka ! Dvojna ljubezen, tvoj bode zdaj tudi moj delež. Tolažba³ in veselje bodi svojemu očetu, kakor si bila materi svoji ! . . .“

¹ naše (nas dvaju) ² vas dvoje ³ utjeha

Dalje ni mogel brati¹ ; vzkipeó mu je srce, oči so mu bile zalíte se solzami. Vstane, omahuje, kliče Rosano, ki je stala nekoliko korakov od njega.

„Rosana, Solzana, dete moje ! Pridi, pridi sem na moje srce ! Moje dete, moja hčerka si ti ; svojega očeta si iskala ; glej, tu stoji pred tabo tvoj oče ! In ti stojiš, ne hitiš mu na srce, na očetovo srce ? Jaz sem tvoj oče ! Ti me gledaš, ne veruješ ? Glej to pismo ! Kaj pismo ? Ali ti ne govori srce ? Meni je moje že zdavnaj govorilo, a nisem ga hotel umeti² — trdovratnik ! — Našla si svojega očeta, a ti nočeš takega očeta ; za očeta nočeš³ človeka, ki je tako ravnal s tvojo materjo ! O saj sem se dovolj pokoril, ti ne veš, kaj sem trpel ! Ko bi vedela, odpustila bi mi iz usmiljenja, zase in v svoje matere imenu. Glej, kličem te, vabim te kakor koklja svoje pišče, in ti se ne daš izprositi !“

Kakor okamenéla je stala Rosana nekoliko časa, skoraj brez zavésti⁴ ; prenaglomá ji je bilo prišlo vse to. To je bilo samo malo trenutij, in vendar najhujša pokora ubogemu možu ! Ko je videl, da Rosana še vedno stoji in stoji, se mu užali srce, solze ga posilijo, stari mož se na glas zajoka.

Ta jok — saj bi bil risa omečil — zdrami⁵ Rosano. Na prsi mu plane :

„Moj oče !“

In dolgo časa se jokata oče in hči.

„In ti,“ se obrne oče čez nekaj časa proti nebu, „ti, ki gledaš zdaj doli na naju z nebes, zveličana duša, presrčna, zvesta, čista žena moja, druga Genovefa, odpusti, odpusti, Genovefa !“

VIII.

Dve leti potem sta bila oče Jelenko in Somrak zopet v pogovoru. V Somrakovi hiši je bilo zadnji čas, da gre

¹ čitati ² razumjeti ³ ne ćeš ⁴ sviesti ⁵ probudi

skrbni gospodar gori „na izbo“ pogledat po zibéli. Praskáje¹ se za ušésom, se napoti Somrak gori pod streho, kjer je častito orodje, gnezdo mladih Somrakov in Somračic, počivalo v kotu med drugo navláko.² O prvem poglédu je bilo Somraku jasno, da potrebna poprava razpale zibéli preséza njegovo mizarsko umetnost. Tu je bilo treba spretnejše roke ; stari Jelenko je moral v hišo ; saj je tudi še mnogo druge poprave !

Na dvorišču pred Somrakovo hišo, pod staro košáto hruško, se je trudil Jelenko, primérjal in zbijal potrto zibel, Somrak pa je gledal, ugibal in pomagal, kolikor je vedel in znal.

„Veš kaj, Somrak,“ reče Jelenko tehtno³ in resno gospodarju, izpustivši črvivo desko iz roke, „to ne bo nič ; nove bo treba, nove, Somrak !“

„„Za enkrat menda bo vendar še kako, saj upam, da je zdaj zadnjikrat.““

„Kakor bo volja božja. Samo to ti pravim, da ti zdaj ni več take sile, zdaj se že lahko malo ganeš ; lepo si se okoristil z božjo pomočjo in Skalarjevo. Ali boš zdaj še tako govoril o Skalarju?“

„„Nič napačen mož !““

„Menim, da ne ! Tiste njive, tisti gozdek⁴ —“

„„Res, na pol zastónj⁵ sem jih dobil !““

„Na pol zastónj ! Kaj boš ? saj sva sama ; reciva : skoraj zastónj ; tisti božjáki, to je bilo samo za ime, da bi se ne dejálo : Vbógajme mu jih je dal ! Kako si se vendar tako prikúpil možu, Somrak?“

„„E, kaj bom jaz, oče Jelenko ! Veste, to so vam bila čudna pota ; ženske ! ženske ! Ženska vse opravi s tistim svojim sladkim jezičkom. Moja Katra se je nekako se-

¹ stružuci, češuci ² (stare) skupa navučene stvari, ropotarija

³ težko, važno ⁴ šumica ⁵ badava

znanila z Rosano, pa ji je že pošepetala na uho in namignila, kaj bi bilo dobro. Dekletce pa in oče — saj veste, ona z njim dela, kar se ji zdi. Ni je stvari, da bi ji jo odrekel, zvezdo, menim, bi ji sklatil z neba, ako bi mu velela. Mož je ves izpremenjen, odkar je ta vražjica v gradu. Saj tisto ti je pa tudi res, dekle ni, kakor so navadna dekléta. Lepa je kakor misel, in dobra, prijazna je tudi. Ko pogleda človeka z onimi velikimi, lepimi očmi, tako čudno ! kar neka sladka groza obide človeka ! Ali mislite, Jelenko, da je res njegova hči, prava hči?""

„Zakaj bi pa ne bila?""

„,,On sam pravi ; čudno je res, pa naj bo ; meni je prav, pri gospódi se godé čudne stvari. Ali ste videli, kako je zdaj na Skali? Vse posnaženo in pobeljeno po gradu zunaj in znotraj, vse polno rož in pisanega cvetja okoli gradú ; vse veselo, prijazno, kamor oko pogleda ; on sam se je pomladil za deset let ; in dobre volje je vedno, prijazen z vsakim človekom. In kadar ona vzame svojo kitaro, sede na klop pod drevesom, ali pa tudi na tla in začne peti — ali ste jo že slišali peti?""

„Slišal, slišal.“

„,,Torej veste, kako poje ! On jo pa gleda in posluša in srečen je ; sama sreča ga je in veselje. Čudne stvari se godé na svetu, in to v našem kraju. In pa Marko ; ravno o tistem času je prišel v naše kraje, kakor Rosana, sam Bog vedi, odkod. Jaz bi sodil, da je kak Primorec, prav tak je, kakoršni so bili tisti zidárji, ki so našo cerkev zidali, črnih las in očí, orjavelega tica, in zateza tudi tako čudno, ko govori.““

„Lep dečko ; in krepák je tudi in močán.“

„,,Ali ste slišali, kako je bil zleknil in na tla položil Voznikovega Antona, ki smo ga vendar imeli za najmočnejšega v tem okraju?""

„Slišal sem praviti.“

„Jaz sem bil zraven.¹ Anton mu je zabávljal, ga dražil, kjer je mogel ; saj veste, zaradi Rezke. Prej smo vsi mislili, da bosta mož pa žena ; ali ko je prišel Marko v hišo, zagledala se je vanj, in ubogi Anton — obriši si usta ! Ni čudo torej, da ga ni mogel živega videti. Nagájal,² zabavljal mu je, kadar je utégnil. Vse se je čudilo, da Marko tako voljno trpi in prenaša vedno zbadanje njegovo. Ali slednjič mu je vendar zavrela kri. Bilo je v nedeljo po krščanskem nauku, ravno tukaj. Marko je bil pri nas „v vasi“ ; v pogovoru sta stala, kakor zdaj midva pod to hruško ; kar pride Anton mimo z drugima dvema. Ko zagleda Marka, mu začne zopet zabavljati ; Marko mirno posluša ; besede ni žugnil, tako da sem mu se čudil. Mislil sem si, to je pa že vendar preveč, da daje delati se sabo, kakor svinja z mehóm, in da se gane. To je dajalo Antonu še več poguma³ ; mislil si je, temu človeku ni do živega priti. Imenuje ga slednjič potepuha, ki se je sem pritepel ne vedi od kod, da se tu liže okoli naših deklet, naj gre tja za ono Rosano, zanj je dobra ona ciganka ! Ko bi ga bili videli pri tej priči ; zdrzne se po vsem životu, kakor bi ga bil gad⁴ pičil, oči se mu zabliskajo in kakor strela prašči⁵ vanj. Okoli pasa ga zgrabi, privzdigne, ga drži nekaj časa in stiska — kar kosti so hreščale — potem ga trešči ob tla kakor snop. Groza nas je obšla vse. Slednjič ga izpusti ter mu reče mirno : „Tako, zdaj hodi !“ Nato se vrne k meni, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Anton se pobere in odide tiho se svojima tovarišema.““

„To ni bilo Bog ve kako moško !“

„Kaj pa da ni bilo ; ali kaj se hoče ? Videl je, vsi trije so videli, da se ni norčevati z njim.““

„Torej tista beseda ‚ciganka‘ ga je tako zbolela ; to bi kazalo, da stvar ni sama ob sebi.“

¹ polag ² prkósio ³ srčanosti ⁴ zmija ⁵ bane

„Ljudje res tako govoré, ali jaz ne verjamem, da bi bilo tisto kaj. Marko se je čisto pokmetil. Rezka je bogata, lepo domačijo ji je zapustil¹ Gregor in gotovine tudi. Pridna je in poštena, lepa tudi, rada ga ima, in kako ga ima rada ! Prej je vse dejálo, da je prevzetna ; res, nobénega ni pogledala ; vsak ji je bil preslab. Ali ta Marko jo je ukrotil, vso jo je izpremenil ; za njim se obrača, kakor solnčnica za solncem.““

„In Marko?“

„Marko? Kako bi je rad ne imel, če tudi ne dela z njo, kakor ona z njim? Marko je mož.““

„Kaj pa mati?“

„Mati in hči, ena misel, ena volja. Saj ji je tudi prej, ko je še Gregor živel, vedno dajala² potúho.““

„Gregor bi pač ne bil svoje hčere nikdar dal človeku s praznimi rokami.“

„Ej bežite, bežite ! Ustil³ se je res, ali žena ga je vendar iméla v strahu. Kaj menite, da bi ga ne bil rad spravil iz hiše? Ali kaj je mogel proti obéma? Ní vsak v svoji hiši gospodar, ki hlače nosi, oče Jelenko !““

Zadnje besede je Somrak nekako moško govoril. Pri tej priči se prikaže mati Somračica iz veže ; pred ognjiščem je slišala njun pogovor.

„Kaj boš ti?“ se oglasi žena precéj osórno ; „ti govoriš, kakor umeš. Jaz pa pravim, da iz te moke ne bo kruha !“

Somraku ni bilo nič prav po volji, da se žena vtika v pogovor ; kazalo je, da se ne spušča rad v prepíre se svojo ženo, zakaj? to je sam najbolje vedel. Vendar zdaj ni mogel odjenjati ; kaj bi si mislil oče Jelenko?

„Kaj pa ti veš?“ se obrne k svoji ženi, kolikor more pogumno. „Jaz pa pravim, brž ko izpolni Rezika svoje sedemnajsto leto, pa bo poróka⁴.“

¹ ostavio ² tajno svjetovala, pomagala ³ razmetao ⁴ vjenčanje

„Poroka bo že in kmalu morda tudi, samo čigava, to se vpraša.“

„No, čigava? Ti, ki vse veš?“

„Jaz vem, kar vem, ali tebi ni da bi pravila; to bi bilo, kakor da bi dala stvar na okléc. Kaj tu stojiš in čeljustáš in motiš moža pri delu, kó pomagati ne znaš! Krave pa stradajo v hlevu, klasti jim je čas. Vam pa se čudim, oče Jelenko, da poslušate to klepetúljo.“

Somrak bi bil svoji ženi gotovo kaj prav jedrnatega odgovoril, zlasti ker mu je bila dala tako nespodóben priímek. Vendar tega ni storil; bodi si, da mu ni prišla prava beseda na misel, ali pa je bil premoder, da bi se se svojo ženo pregovarjal pred tujim človekom; ali je pa morda čutil, da žena prav govori, opominjáje ga pozabljene gospodarske dolžnosti, tem bolj, ker so se krave res nepotrpežljivo oglašale iz hleva, kar je bil prej preslíšal v živem pogovoru. Bodi si to kakor koli, Somrak se molcé napóti proti hlevu.

Pri tej priči prisopíha, ves preplašen, starejši sinek Somrakov gori po vrtu, kakor da bi mu bil volk za petami.

„Za božjo voljo, kaj je, Drejče!“ zavpije mati prestrašena. Otrok ne dá odgovora, sapa mu je pohajala. Ves zbehan, grabi mater za krilo.

„Torej govori, kaj je, kaj se ti je zgodilo?“ vpijeta oče in mati.

„O joj, joj! — tam doli v ločici — za potokom —“

„Kaj je tam doli?“

„Marko leži — o joj, joj! — Nič se ne gane — pa ves krvav je, o joj, joj!“

„Kaj?“ zakričé vsi trije enoglasno. „Kaj praviš?“

„Marko, Marko, ves krvav, pa nič se ne gane!“

„Kje praviš?“ vpraša Somrak.

„V ločici, za potokom, pri lesi! Mene je strah; tako strah me je, mati!“

„„Jezus Nazarenski!““ javka žena. „„Taka nesreča ! Kaj stojiš, pa gledaš? Pojdi, teci, leti ! Morda je vendar še moči pomagati. Oče Jelenko, pojdite tudi vi, pomagajte, za pet krvavih ran božjih ! Pomagaj, kdor je živ ! Jaz se ne morem ganiti z mesta.““

Žena se je tresla po vsem životu, kakor šiba na vodi. Somrak in Jelenko se urno napotita proti nesrečnemu mestu. Da bi ne prišla prepozno !

IX.

Skalarjevo domovje je bilo zarés, kakor je pravil Somrak, vse izpremenjeno ; kakor odurno prej, tako prijazno je bilo zdaj. Grad je bil z nova ometán in pobéljen ; okna prej oprášena, otemnela, bila so zdaj čista kakor zrkalo. Prostor pred gradom je bil predelan v lep vrt. Kjer je nekdanj životarila med peskom redka trava, osat in drug plevel, cvele so zdaj v snažnih gredicah žareče centifolije, pelargonije in druge pisane cvetíce, kakoršnih ni bilo prej nikdar videti v tem kraju. Bodéče robídvje okrog se je bilo umaknilo raznovrstnemu plemenitemu grmovju. Sreča je bila prišla na Skalarjev dom in njeni žarki so blagodejno obsevali in ogrevali vse prostóre in njih prebivalce.

Skalar je bil zdaj vrtnar, samo vrtnar. Glejte ga tam, kako se pridno kreta med gredicami sključen, a ne od starosti, s pralico¹ v roki. Tam popléve malo sitnega plevéla, tu cveticam zrahljáva prst,² presaja in kar je enakih vrtnarskih opravil.³

Ne sam ! S podpasanim krilom, zavihanimi rokavi, se škropilnico v roki se suče med cveticami Rosana, lepa vrtnarica ! Zdravje, veselje, sreča ji sije z obličja, iz očí. Tako zdrava, vesela in srečna, kako bi mogla tiha biti ! Zdaj se pogovarja z očetom, zdaj se sladko zasméje, vmes

¹ oruđe za plievljenje ² crnicu ³ posala

zapóje kratko pesmico, kakor ji pride ravno na misel. Srečni oče odgovarja, poslúša, zdaj pa zdaj si ne more kaj, da bi se ne sklonil po¹ koncu¹ ter se ozrl vanjo. Srečni človek malo misli, eno misel pa je Skalar skoraj gotovo imél, ko je gledal svojo lepo hčerko : „Med cvetfcami najlepša cvetfca je vendar moja Rosana !“

V tem trenutju priteče in prisopíha deček iz vasi na grajski vrt. Ko zagleda Skalarja, vpíje že od daleč :

„Hitro, hitro, gospod ! Pomagat ! Marko je zaboden, toliko da še diha. Somrakov stric vas prosijo. Tecite, tecite, da ne bo prepozno !“

„„Precej pridem ; teci pa povej jim, da naj bodo mirni.““

In Skalar pusti svoje vrtnarsko orodje ter hiti v grad, da vzame se seboj, česar treba v takih slučajih.

Konj je že stal osedlán na dvorišču, kakor je bilo rečeno slugi, ko pride Skalar s potrebnimi pripravami doli. Mudflo se je, vendar predno zasede konja, ne more, da bi ne skočil poglédat, kako je hčeri na vrtu ; gotovo se je ubožica hudo prestrašila take novíce.

In res se je bila Rosana prestrašila. Zgrudila se je bila od straha, na tleh je čepéla, kakor brez zavésti, ko pride oče. Njegove stopinje jo zdramijo ; kvišku plane, okoli vratú se oklene očeta in strastno vpíje :

„Rešite² ga, rešite ga, oče ! Hitite, pomagajte, dvojno življenje rešite ; jaz ne morem živeti brez njega !“

Zdaj je bilo Skalarju vse jasno. Mlada ljubézen, tako dolgo skrivana, zatajevána je prodrla deklici siloma iz devíškega srca v tem strašnem trenutju.

„Mirno bodi, ljubo dete,“ jo tolaži oče, „jaz storim, kar je v moji moči.“

„„Hitro, hitro, oče, čas potéka ; midva tu govoriva, in on umira ! Z vami grem, vzemite me se sabo, oče ; jaz

¹ uzpravno ² spasite

ne morem sama tu ostati, strah bi me umoril, strašna negotovost ; videti ga moram živega ali — o Bog, o Bog !““

Kaj je hotel oče? Moral je ustréči¹ želji svojega otroka. Kako bi jo bil mogel samo pustiti v takem stanju !

Malo potem je dirjal na vso moč konj se Skalarjem in njegovo hčerjo iz grada proti Somrakovi hiši.

Vse polno ljudstva je bilo zbranega pred Somrakovo hišo, kamor so bili prinesli ranjenca, ker je bila najbližja. Vse je bilo zbegano, preplašeno. Glave so stikali in ugibali. „Voznikov ga je, nihče drug.“ — „Jaz sem ga videl, ko je bežal kakor divja zver po Prilesnikovem smerečju, strah me ga je bilo, prav tak je bil, kakor Kanj !“ — „Jaz sem zmerom mislila sama pri sebi, da iz tega ne bo nič dobrega.“ — „Po Skalarja so poslali ; če mu more kdo pomagati, on more.“ — „Da bi le že skoraj prišel !“ — „Glejte ga, tam le doli, na konju, kako drvi² ! Zdaj, zdaj bo tu !“ — „Pa dekléta ima pred sabo na konju !“

Govorica potihne, ko pridrvi Skalar med nje. Toliko da ni konj koga pohodil ; jezdec ni pazil. Konja ustávi, izpusti Rosano na tla, potem stopi sam s konja.

„Kaj tu zijala prodajate!“ se zagrozi nad ljudmi. „V stran, vsak po svojem oprávkú ! Tu ne potrebujemo nikógar. Pokoj !“

Množica se nehotoma odmakne nekoliko v stran. Skalar gre z Rosano v hišo. Tudi tu je bilo vse polno ljudi, tako da se iztežka prerineta skozi nje. Skalar jih vse odpravi, potem zaklene vrata.

V stranski izbici, kjer je ležal ranjenec, najde Somrakove, starega Jlenka, Reziko in njeno mater ; prosi jih, naj gredó iz sobe vsi.

„Mirú, pokója je bolníku najprej treba, ljudje !“

Vsi gredó, dasi s težkim srcem. Zdaj še le je bilo videti Marka. Znak³ je ležal, bled, mežeč⁴ ; desnica mu je viséla bleđa ob postelji.

¹ udovoljiti ² jezdi ³ nauznak ⁴ žmirec

„Marko!“ ga zakliče Rosana, pade na kolena, mu prime mrzlo roko ter jo strastno poljúblja.

Pri tem glasu, ki bi bil zbudil mrlíča,¹ izpregleda Marko, a takoj zopet zameži. Vendar tudi to je bilo že dovolj to-lážbe² Rosani.

„Marko, moj Marko, ne zapústi me; brez tebe ne morem, nočem³ živéti!“

„„Če ti je drago njegovo življenje, tiho bodi!““ ji reče oče resno,⁴ žilo tipáje bolniku. Potem mu preišče rano, ki jo je bil za silo dosti dobro obvezal Jelenko. Rosana upíra vanj oči nepremično, da bi mu brala⁵ z oblíčja svojo sodbo — življenje ali smrt.

Storivši vse, kar more umen zdravnik storiti v takem slučaju, se obrne Skalar proti svoji hčeri ter ji reče:

„Mirna bodi in — upaj!“

To je bil Rosani angelski glas z nebés. Mirna je bila poslé; samo eno željo je imela, eno misel, da ostane pri njem in mu⁶ streže.⁶ To ji je moral dovoliti oče.

Ko se je to godilo v stranski izbi, je koprnelo⁷ precej⁸ zraven⁸ — samo stena je bila⁹ vmes⁹ — ljubeče srce v smrtnih bolečinah in težávah. Uboga Gregorjeva hči je vedela, o dobro je vedela, kaj je Marku Rosana! In zdaj je ona pri njem; ona prestréza morebiti zadnje pogledé, zadnje beséde njegove, in sama mora stati zunaj! Srce ji je bilo prepolno neskončne bridkósti. Ali deklica je Marka resnično, iz srca ljubila; njena ljubezen ni bila samopridna.¹⁰ V tem strašnem trenutju stori na tihem pri sebi — samo da bi ga rešila, ako mogoče, sveto obljúbo¹¹ — da se mu hoče prostovoljno odreči, ako ozdraví, da ga rada prepusti njej, ki jo on ljubi, vedela je, da jo ljubi. „Živi naj in srečen naj bode, če tudi ne z menój.“ Ta sklep¹² ji je čudovito olájšal srce.

¹ mrtvaca ² utjehe ³ ne ču ⁴ ozbiljno ⁵ čitala ⁶ ga dvóri

⁷ čeznulo ⁸ dosta blizu ⁹ razstavljala ¹⁰ sebična ¹¹ obečanje ¹² odlika

Ko odpre čez nekaj časa Skalar duri¹ ter naznani čakajočim, da je rana pač globoka, nevarna, vendar ne smrtna, da se sme upati z božjo pomočjo, mu poljubi deklica roko s prevelikega veselja. Potem gre tiho v stransko izbo, podá Rosani roko ter ji reče :

„Bodi vaš, gospodična, rada se vam umaknem. Samo to vas prosim, pustite, da mu smem streči z vami vred²!“

Rosana ginjena³ objáme blago deklico.

V dobrih rokah je bil Marko.

X.

Zopet je sedéla na ljubem svojem prostóru v temnem smerečju poleg šumečega potóka ; zopet je pela, se pogovarjala s potokom, a sedáj malo drugače.

Potóček ti moj, ne morem s tebój,
sam teci čez skale, čez polje !
Dom našla sem svoj, tu oče je moj,
moj dragi tu — kje mi je boljše?

Ti teci naprój, mirú⁴ ne iméj,
takó ti zapóved je dana.
Razglasi po vsej dežéli, povéj,
kakó je zdaj srečna Rosana !

Ko videl bi kje, po svetu hité,
siroto, ki joka v samoti,
sladkó ji šumé toláži srcé,
ubogi nesréčni siroti !

Tudi zdaj jo je poslušal Marko, ali ne na ravnem polju, travo kosé ; po gozdu je pohajal blizu nje ter je cvetic nabiral svoji nevesti ! Na skalo je bil ravno splezal, kjer je videl posebno lepo, redko cvetico, to jí mora prinesiti. Ko začúje petje, sede vrhu skale in posluša ; v presladkih

¹ vrata ² zajedno ³ ganuta ⁴ mira

čutih se mu ziblje srečna duša. Ko petje potihne, se približa pevki ter ji pomoli nabrane cvetice :

„Lepih, plemenitih cvetic imate na vrtu, Rosana ; ali jaz ne vem, kako je to, take so mi vendar še ljubše.“

„„Meni tudi,““ mu pritrди Rosana ter si vtakne cvetice v nedrije. „„Ali je pa tudi prav, Marko, da se tako trudiš po gozdu? Slab si še !““

„Jaz slab?“ se nasmehne mladenič ter zgrabi z eno roko debelo paróbkovo¹ korenino, ki je na pol gledala iz tal. V hipu je bila izrvana in stari parobek je visel na stran. Ali dalje Marko ni smel izkazavati svoje krepósti. Zapovedno mu migne Rosana, da naj miruje.

„Dovólj ! Sem sedi k meni, pa miren bodi ! Zdaj si še meni v strahu, veš ; poznéje pa —“

„„Ti meni, kaj? O Rosanka, Rosanka, Bog vedi, kako bo tisto ; svojo glavico imaš, svojo irmico² ; vdati se mi bo v božjo voljo in tvojo ; bodi mi milostna gospa !““

„Ti se me bojiš?“ ga vpraša deklica ter se ozre vanj z neskončno ljubeznivim, sladkim nasmehom. Ubogi Marko je bil v grozovíti stiski ; od njegovih ust do njenih je bilo tako blizu, tako strašno blizu ! Ali Bog ne daj ! Rosana ga je imela v strahu, samo ganiti se ne ! V tem žalostnem stanju obraz Markov ni kazal kake posebne modrosti ; žalostno ga je bilo videti, usmiljenja je bil vreden, ali Rosana ni bila usmiljena. Prizadeval si je po vsej moči, da mu pride kaka druga misel, in res mu je prišla.

„Zdaj je priložnost,“³ ji reče kolikor more resno in moško ; „ne izpustim te, nič ti ne pomaga, povedati mi moraš, jasno, razločno,⁴ brez okolišev.“

„„Kaj tako strašnega? Bojim se, Marko.““ Ali njeno obličje ni kazalo, da bi se bala.

¹ panjeva ² tvrdoglavost ³ prilika ⁴ razgovjetno

„Ako bi se ne bila zgodila ona nesreča, kako bi bilo zdaj, Rosana?“

„,,Pustiva to, Marko ! Bodi zadovoljen, da je tako ; zakaj? ne vprašaj !““

„Ne, tako me ne odpraviš, Rosana. Vedeti moram vso resnico, drugače nimam miru. Rada me imaš torej samo iz usmiljenja¹ ?“

„,,Vedno sem te rada imela, Marko ; kako bi te ne bila? Tako po bratovsko si skrbel za ubogo, zapuščeno siroto, ki ni imela prijazne duše na svetu, razen tebe, moj Marko ! V tvojem zavetju² sem bila varna³ vsake — nadležnosti ; saj veš, kako je v takem življenju. Ne spominjaj me dalje onih žalostnih časov !““

„Ali kazala mi nisi nikoli, da me imaš rada, če si me res imela rada, kakor praviš.“

„,,O rada imela, rada ! Ali čislala⁴ sem te, spoštovala ; poznala sem te, dasi sem bila še otrok skoraj, kako dober, blag, plemenit mladénič si ti, ne tak, kakoršni so bili tvoji vrstniki. Kdo in kaj sem bila jaz? Ti si bil vreden najboljšega dekleta. Kaj sem hotela jaz, uboga sirota, brez matere in očeta ! Vsega ti ne morem povedati, samo to : Na smrtni postelji so mi izročili mati sveto dolžnost, da naj iščem po svetu očeta, da naj jih, ko ga najdem, opravičim pred njim. Druge misli nisem smela imeti, greh se mi je zdelo, Marko !“

„,,In ko si slednjič našla očeta? Z mano si bila vedno enaka.““

„To je bilo zopet nekaj drugega. Ali ti moram tudi to povedati?“

„,,Vse moram vedeti.““

„In ako ti rečem samo : Rezika, ali ti ni to dovolj?“

¹ samilosti ² („zavjetarje“) okrilje ³ občuvana, sigurna (od)
⁴ cienila

„Jaz sem počásne¹ glave, Rosana ; kaj je ta deklica med nama?“

„Rada te je iméla, in kako ! Tudi ti jo, sem mislila, imáš rad : zakaj pa ne? Vsi ljudje so govorili, da bosta mož in žena, kaj sem se hotela jaz vrvati med vaju ! Molčala sem, skrivala sem svojo ljubezen ; naj te ima, sem dejála, da bodeš le srečen ; kaj meniš, da mi je bilo lahko, Marko !“

Globoko ginjen, ji podá Marko roko :

„Ti si blaga deklica, Rosana !“

Pri tej priči pristopi oče k njima. Nista se prestrašila.

„Bodita srečna, otroka moja,“ jima reče oče slovéšno.² „Marko, izróčam ti, kar imam najljubšega na svetu. Ljubi svojo ženo, veruj in zaúpaj ji ; njej veruj in zaupaj, ne svojim prijateljem !“

Nekoliko dni potem se je razlegalo grozovito pokanje in bobnénje po ozki dolinici. Zajci po bližnjih gozdovih so mislili : Zdaj je sodnji dan, in bežali so zbegani, ne vedi kam, da so jih komaj dohajale peté. In vendar se ni nihče pečal zanje, vsaj za žive ne ! Ženitovanje³ se je praznovalo v gradu, ženitovanje, da ni bilo takega v tem kraju, kar stare ženske beračijo, in ga tudi morebiti izlepa⁴ ne bode.

Za svata sta bila tudi Somrak in oče Jelenko. Kaka čast ! Zlasti Somrak se je kaj po koncu držal, da bi ga bilo, kar naj več moči, dobro videti. Ní čudo ! Grajska nevésta mu je, nekaj dni popréj, mlado Somračico držála pri krstu, kako da bi ne bil imenften ! To je z velikim veseljem in ponosno pripovedoval vsakemu, kdor ga je hotel poslušati, tudi po dvakrat. Za družico je bila Gregorjeva Rezika, lepa družica še lepši nevesti.

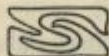
¹ spore (glave, misli) ² svečano ³ ženitba ⁴ tako lako

Dobre volje so bili. Govorilo se je celó, da se je stari oče Jlenko sam slednjič enekrati zasúkal.¹ Nemogoče ní, ker pili so tudi „tistega, ki zamáške² ven meče“. Vsega je bilo dovolj, tako da so se mize³ šibile.³ Na vrsto so hodile vmes⁴ tudi take jedí, da je bil oče starejšina večkrat v zadrégi, ne vedoč, kako bi začél. Težko obloženi so se vračali gostje od pojedine domóv. Mladi Somrakov zarod⁵ ni mesec dni potem pogledal črnega kruha.

Oče Jlenko je ostal do smrti v gradu. Da bi jim bil stare zibéli popravljjal, kakor Somraku, to ni verjetno; Marko in Rosana sta si lahko novo kupila, kadar in kolikorkrat je bilo treba. Zato pa ni bil čisto brez dela; povsód je bil za rabo.⁶ Posebno rad pa je pestoval, kolikor mu je to pripúščal stari oče, in dober pestún je bil Jlenko, zlasti po leti pod milim nebom, ker je otróku na kolénih dobro senco delal se svojim rjavim, širokokrajnim klobúkom.*

¹ medju inim ² rod, djeca ³ stolovi savijali ⁴ zavrtio ⁵ čepove ⁶ potrebu

* „Jos. Stritarja zbrani spisi“, Ljubljana, Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1887 sl., 7 svezaka.

AGITATOR.

ROMAN. (XIV. POGlavJE.)

NAPISAO JANKO KERSNIK.

(1885.)

Doktor Hrast je dolgo pričakoval svojega koncipijenta. Tako je bil nemiren, da se mu niti večerjati ni ljubilo niti govoriti z ženo. Venomer¹ je hodil k odprtemu oknu ter zrl na ulice, če li že prihaja Korén. V jasni mesečini se je videlo daleč, a Koréna vendar ni bilo ugledati. Napósled je hotel odvetnik ven v krčmo, kjer je mislil dobiti Andréja. Šel je res, akorávno ga je žena ustavljala, češ. da se bo še bolj razbúrnil, v čitalnico, a tam tudi ni našel koncipijenta. Nihče ni znal, kje je. Domov se vračajoč, je povpraševal doktor v Korenovem stanovanju po njem, a zamán. Silno nejevoljen je prišel domov.

Drugega dne je bil Koren ob navadni uri v pisárni.

„Kje ste hodili snoči? Kaj novega, kako stojimo?“ je hitel Hrast z vprašanji.

„Obúpal² sem — slabo, slabo za nas! Najbolje bo, ako odstopite od kandidature!“

„Kaj, Vi to svetujete, Vi?“

„Da, prepričan³ sem, da propademo; Bolé se je zvezal z Antonom, in potem lahko sodite sami.“

„A dobro! Odstópil pa ne bom; če hočejo, naj imajo boj! Če propádem, propadem pač častno!“

„Jaz bi dejál, gospód doktor, da bo morebiti za vse bolje, ako odstopite,“ je ugovarjal iznóva Koren.

¹ neprestance ² očajao ³ osvjedočen

„Kdo Vam je vdihnil to misel, kdo Vas je preródił v tej noči?“

„Prepričanje, da je vse brezuspešno! Obénem pa čutim, da nam bo trdovratno nasprotovánje nakopálo še več sovražnikov; — le pomislite, sedaj je že Bole . . .“

„Aha, ta Vam hodi najbolj po glavi — uméjem, umejem — zakaj . . .“

„Ne žalite me, gospod doktor! Uverjeni ste o moji dobri, resni volji, toda, če je vse zaman, vse agitiranje . . .“

„Bolje pošteno propasti, nego se umakniti bojazljívo — tako vsaj ste še včeraj trdili!“

„To trdim tudi sedáj! Toda v politiki morate pomisliti tudi vse mogoče posledice!“

„Oh, izvrstno! Sedaj ste postali celó oportunist.“
Ločila¹ sta se oba nejevoljna.

Dva dni pozneje je prijávil dnevnik, da doktor Hrast ne kandidira. Ta novica je prišla tako nenadno, da je posamezni² izmed odvetnikovih pristášev niso hoteli verjeti. Stoprav, ko je Koren pritrdil povprašujočim, so zmajávali glave in glasno izražali svojo nezadovoljnost.

Na dan volítve³ pa Hrastovih pristašev res ni bilo na volíšču.⁴ Ko bi oni trdovratni mesár, ki se je še vedno hudoval na glavarjevega pinča, ne bil navzlic Hrastovi izjavi, da ne kandidira, dal svojega glasú njemu, bi bil Medén enoglasno izvoljen. Pa navdušenja je bilo malo. Volílci so smejoč se prihajali in odhajali, — a kaj to! — voljen je bil vendar nemškutarski graščák,⁵ ker je narodna disciplina tako zahtevala!

Tudi Bole je bil prišel in glasovál za onega. A mudil se ni dolgo v trgu; pravili so o njem, da je bil jako slabe volje.

Nekoliko dni po volitvi je bila zabava na Medenovem gradu, kamor so bili vabljeni vsi odličnjáki iz okolice in iz trga. Tudi Hrast in Koren sta prejéla⁶ vabli,⁷ a prvi se

¹ razstala ² pojedini ³ izbora ⁴ biralištu ⁵ vlastelin ⁶ primila ⁷ pozive

je izgovoril z nujnim potovánjem, koncipijent je pa dolgo premišljal, bi li šel tja ali ne ; vedel je, da bo Milica tam, pa mislil je, da ne bi imel dovolj pogúma,¹ da bi govoril z njo, če tudi le med plesom. Napósled je vendar šel.

Veselca je bila sijajna, tako da se je vse čudilo ob znani Medenovi štedljivosti. Gostje pa so nam povse znani. Nekateri so se le čudili, da se je udelélzil te zabave tudi gospod Anton. Zašel je bil v družbo oficirjev, brez katerih na Medenovem gradu ni bilo veselice. Kvartali so, in taroka je bil gospod Anton tudi večč, medtem pa pili plzenjsko pivo in močna vina.

„Hoch, hoch, der Herr Abgeordnete!“ je klical venomer mali, pijáni lajtnant, in gospod Anton je trkal z njim. Rad bi vpil²: „Živio!“ , pa v družbi, ki je le nemški besedovala, se še tega ni upal. Tudi koncipist Ruđa je bil v tej družbi, a zapústil jo je kmalu ter lazil za Medenovo gospó, zlasti ko se je pričél ples.

„Sedaj smo zmagali,³ milostiva!“ je dejal, plešoč z njo prvi valček ; „in meni ne pripisujete nobenih zaslug?“

„Oh, seveda, en glas ste oddali!“ se smeje malomarno Elza.

„In da smo Boleta pridobili?“

„Oh, pozabila sem skoraj ! Toda tam je glavna zaslúga moja !“

„Vi se šalite !“

„Ne, ne, nikdar ne !“

To rekši se mu je zahvalila in plesala z drugim.

Koncipist je od jeze prebledél in hotel oditi k igralcem. A tu je Koren mimo njega pripeljal Milico.

„Haha, Vi ste tudi tukaj, gospod agitator ! To je fino, izvrstno — sedaj se veselite zmage svojega nasprotnika ! Kaj ne, gospodična, to je moč prepríčanja,⁴ haha !“

S temi besédami je ustávil onadva.

¹ srčanosti ² („vapio“) vikao ³ pobjedili ⁴ uvjerenja

„Gospod koncipist,“ je zavrnil Koren z razburjenim, tresočim glasom, „tu ni mesto, da bi se razgovarjala, kakor gre med nama.“

„Oh, izvolite, izvolite!“ je sikal oni.

„Zunaj, na vrtu torej, če dovolite!“

„Oh le pridite! Počakal Vas bom.“

Koren je peljal Milico nazaj k materi.

„Za božjo voljo, nikári ne hodi doli!“ je šepetála deklica, tresočá se na vsem životu.

„Ne boj se! Povedati mu moram, kar mu gre!“

Bole ni nič kaj prijazno pogledoval Korena, ko je pripeljal hčerko na njen sedež, a ozdravil mu je vendar uljudno. Nocoj sta se tu prvič srečala.

Korenu je šinila nova misel v glavo. Stopil je k graščaku in ga prosil, naj gre z njim. Ta je slušal, akoravno začúden, ter šel za koncipijentom iz grada na vrt.

Ne daleč od vhoda sta dobila Rudo, pušečega cigareto.

„Prosil sem Vas, da idíte z menoj, in sedaj Vas vnovič prosim, da me poslušate,“ je dejal Koren graščaku in stopil pred koncipista, ki se je naglo umaknil za cel korak; „treba je, da Vam razjasnim, česar morebiti še ne veste.“

Povédal je potem v kratkih besédah vso zgodbo svoje mlade ljubézni — kako je rešil Milico iz koncipistovih rok in kako sta Ruda in Medenovka osnovála vso zadnjo spletko, da bi prekanila graščaka in ga odvrnila od starega prijatelja Hrasta.

Koncipist je jecal nekoliko besed, graščak je pa molčal. Morebiti pa bi bilo prišlo vendar do besedovanja, ko bi ne bila v tem trenutku prispela Medenovka mimo. Vodil jo je mlad oficir.

„Gospódom je tudi vroče!“ je dejála glasno in mahala s pahljáčo.

„O, mi se razgovarjamo o lesni¹ kupčiji¹,“ je zavrnil Bole z ironičnim naglasom in odšel za Korenom.

„Vas li smem spremiti²?“ je silil Ruda, ves upehan.

„Hvala, gospod lajtnant tu je že tako prijazen.“ Rekši je zavila s svojim spremljevalcem v stran po peščeni poti, ki je jasno odsevala v mesečini.

Ruda je čul še kratek posmeh in potem hitel nazaj v grad.

„Nemarna koketa!“ je sikal med zobmi. — — —

Minuli sta za tem dve leti.

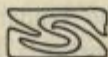
Doktor Hrast in graščak Bole sta zopet prijatelja, kakor nekdanj, in to tembolj, ker sta sedaj oba najhujša nasprotnika Medenova, ki je tudi po deželnem zboru krenil v nemški tabor.

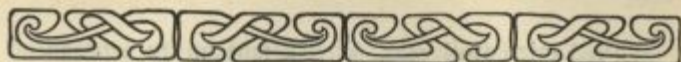
Koncipist Ruda je bil kmalu po zadnjih dogódkih preméščen v drug kraj, in tam si po starem pravilu političnih uradnikov išče zopet novih ženskih znanstev.

Tudi gospoda Antona ni več v Borju; dobil je faro v daljnih hribih in čaka, da pride na boljšo; njegovi politični prijatelji mu jo bodo gotovo preskrbeli.

Koren pa je napravil svoje izpíte; sedáj je še vedno pri Hrastu zvest in spreten koncipijent, vendar v kratkem bo otvoril v bližnjem mestecu svojo pisarno, in tedáj bo tudi poróka³ njegova z — Boletovo Milico. Pravijo pa, da je še vedno stari, strastni — agitator.

¹ drvnoj trgovini ² pratiti ³ vjenčanje

OČETOV GREH.

POVEST. (PRVO POGlavJE.)

NAPISAO JANKO KERSNIK.

(1894.)

„Jaz sem gospód, tvoj Bog, goreč Bog,
ki pokorím krivíco očétov na otrócih do
tretjega in četrttega rodú — — —“

V. knjiga Mozesova, V. pogl. 9. vrsta.

I.

Bilo je pred svetim dnevom.

V sodni¹ sobi okrajnega sodišča se je vršilo zadnje dejánje² v pravdi, po nje vsebini³ in formalnem teku skoro vsakdanji : prisega zatoženčeva. Navzóčni so bili samo oni, ki so po zakonu za to poklicani ali upravičeni : sodnik in njegov pisár, zatoženec, ki mu je bilo danes priseči, in tožiteljica, mlada, komaj dvajsetletna deklica, blede in objokana, ki je imela pravíco, poslušati prisego. In še ena oseba je bila prisótna : drobno, rdečelično dete, ki ga je držala tožiteljica v naročaju ; venomer je radostno iztezalo roke proti užganima svečama na vsaki strani razpéla sredi sodne mize.

„Ata, ata, ata !“ je jecalo dete in se smejalo na glas ; videlo je samo plaména nad svečama, ki sta se zibala ; vse drugo v sobi je bilo — morda ne samo otroku — trdo, prazno, pustó, temno.

„Ata, ata !“ je zvenél otrokov glas med temi stenami kakor zvonček v prazni cerkvi.

„Tiho !“ veli sodnik, resen, postáren mož, in stopi za zeleno mizo. Pisár, dosedáj sedeč na drugem koncu, odloži pero in vstane, deklica v kotu pri vratih pa teši veselega, glasnega otroka.

¹ sudskoj ² čin ³ sadržaju

Pred mizo stoji velik, krepak fant in zre nepremično v črni železni križ med brlečima svečama. Bled je v lice, toda razburjenosti ni poznati na njem.

„Bodeš li priségel?“ vpraša sodnik osórno.

„Bom!“ deje oni z istim naglásom; čuti je, kakor bi mu ugajal takov strog, osoren ogovor, da se lahko tudi sam odzóve tako.

„Oh, Janez!“ vzklikne deklica v kotu pri vratih.

„Ata, ata!“ se zasméje otrok.

„Miruj!“ deje sodnik deklici, „poslušati smeš, govoriti pa ne! Če ne, pojdeš iz sobe!“

Deklica se nato še bolj stisne v kot.

„Ti hočeš torej priséči?“ deje sodnik in vzame z mize zavítek sodnih spisov, majhen, tenák zavitek, kakor bi v njem ne mogla tičati bridka zgodba dveh, treh oseb.

„Hočem!“ pravi zatoženec; „desetkrat, stokrat — tisočkrat, če hočete!“

„Molči!“ veli sodnik. „Samo enkrat je treba, da te potem hudíč vzame!“

„Zato me pač ne bode!“ zagodrnjá fant, toda ne ozre se ni na levo ni na desno, ampak klobúk v rokah tiščeč, gleda srepo¹ v tla.

Iz kota pa se čuje ihténje² dekličino in smeh otrokov.

„Ti bodeš prisegel!“ povzáme sodnik vnovič; „položi klobuk tja na stol in stopi bliže!“ Prisegel bodeš, da nisi imel s to deklico ničesar opraviti, da ni bila tvoja ljubica, da nisi ti oče tega otroka! Poglej ga, poglej njo! Ali umeješ, o čem bodeš prisegel?“

Zatoženec se ne gane.

„Ali bodeš prisegel?“

„Bom!“ deje fant trdovratno in odlóčno, pogleda pa níkámor, nego samo v tla upfra oči, kakor bi štel³ žeblje⁴ v talnih deskah.

¹ ljuto ² jecanje ³ brojio ⁴ čavle

„Janez, oh Janez ! Saj tega ne moreš !“ zazveni klic iz kota.

„Ata, ata ! Hi—hi !“ se oglasi detetov smeh po sobi.

„Ta lopov bode res prisegel po krivem !“ deje sodnik poluglasno svojemu pisarju. „Stopi semkaj ! Sem pred križ in poglej na Križanega !“

Zatoženec stori tako.

„Oh, gospod, gospod sodnik — za grunt mu je, samo za grunt, ne pa zame, ni za otroka ! Za grunt bode prisegel, da mu ne odide, pa — preklet bodi tvoj grunt in —“

„Tiho, dekle !“ zakriči sodnik ; „rekel sem ti že, da ti je le poslušati, sicer te odvedemo ! Ta-le tu — ta bode pa sam dajal odgovor, plačan bode morda že tukaj na zemlji, plačan pa bode gotovo tam na onem svetu ! Poslušaj, fante ! Ti bodeš prisegel tu pred Bogom Vsemogóčnim, Vsevedočim — prisegel bodeš čisto prisego, prisegel, da je vse do pičice res, kar izpregovóriš ! Ako se zlažeš, ti pridemo na sled, zaprt bodeš kot slepár in sleparski oče bodeš tega otroka, Bog pa te bode kaznovál na tem in na onem svetu, in ne samo tebe, ampak ves tvoj rod ! Ali bodeš prisegel?“

„Stokrat — če treba !“ deje zatoženec s hripavim glasom.

„O joj, o joj !“ — se zasliši bolésten klic iz kota in zatem : „Hi — hi !“ ljubko, prijazno in veselo.

„Vzdigni tri prste desne roke ! — Ne tako ! — Prve tri prste !“

Pisar pohiti k zatožencu in mu uravná na desni roki palec, kazálec in srednji prst. Sodnik pa narekúje prisego. Pisar je bil slučajno tako stopil poleg zatoženca, da je otroku v kotu zakrfl brleči luči, in dete je jelo na glas jokati.

„Tako gotovo, kakor mi Bog pomágaj !“ konča sodnik, in prisezajoči zatoženec ponoví : „Tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj !“

Zadnje besede prevpije krik otrokov.

„Sedaj pa podpiši!“ veli sodnik.

Zatoženec okorno narfše črke svojega priimka pod zapisnik, ne da bi se mu stresla roka.

„Sedaj pa še ti,“ deje sodnik deklici, „ker si poslušala!“

Ona stopi k mizi, pa ne ve, kam bi dela otroka, ki ga je dosedaj ves čas držala v naročaju.

„No, vzemi ga, vzemi ti — kaj se ga bodeš bal? Saj ni tvoj! Saj si prisegel, da ni tvoj!“ veli sodnik zatožencu.

„Svoje ga otroka se boj, ne pa tujega!“

Zatoženec stoji za trenútek kakor okamenél, potem pa stopi bliže, prime otroka s svojimi nerodnim¹ rokami in držeč ga daleč od sebe, se ne ozre v njega zdravo, rdeče lice. Deklica pa podpiše zapisnik. Potem vzame zopet mirno dete iz zatoženčevih rok in pravi:

„Janez, Boga si zatájil, otroka in mene! Ako ti midva oprostíva, — Bog ti ne bode odpustil!“

Iz sodne sobe sta šla skupaj, drug za drugim; takisto po stopnicah do vežnih vrat; molčala sta oba.

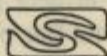
Zunaj na dvoru pred vežo pa krene on na levo stran, naglo korakajoč, ona pa postane in dvigne pest za njim:

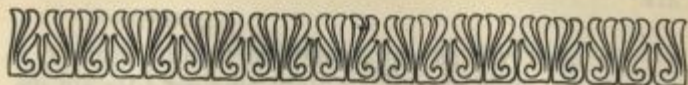
„Še enkrat, Janez! Preklét ti in tvoj grunt — in pa — in pa — tista — ona — ki jo bodeš jemál!“

On ne zine besede, dete v nje naročaju pa maha z rokami in jeca: „Ata, ata!“ . . .

Od bližnje cerkve sem zapóje prvi glas prazničnega zvona: „bim, bim, bim, bim, bim bim!“ oznanjaje — sveti večér . . .

¹ nespretnimi ² uzimao (za ženu)

IZ RAZTRESENIH LISTOV.

NAPISAO JANKO KERSNIK.

Za pečjo je prevrnila mačka skledo¹ kislega mleka.

Hrum in ropot po hiši, in eno uro star dečko v zibelki je zagnál glasen jok.

„Kaj pa je?“ prisopiha oče v hram in mlada mati v postelji zastóče.²

„Dobro znamenje,“ prorokuje stara babica, tešeč mladega kričáča v zibelki; „le mirni bodite, to je dobro znamenje. Ta fant, pri čigar rojstvu se godé take reči, ta fant bo še imeniten³ gospód.“

Oče posluša strmeč te proróške beséde in ko pobíra izza peči mlečnate črepínje, se utrdí v njem misel, da bo fant moral študirati.

In tako je tudi bilo.

Par let se je plazil po trebúhu pred hišo in po hiši, par let je tekal kot samosrajčnik⁴ okóli, par let je „prodajal platno“, — kakor pravijo — par poznejših let se je uklánjal šibi vaškega⁵ šolmoštra, in ko je prišel zopet sveti Mihel, je peljal oče našega junaka, spominjáje se besedi stare babice, — v glavno mesto — študirat.

In tu je bil mnogo, mnogo let; študiral je, v prostih urah pa se je vznemírjal in pogánjal za „narod“ — bil je vnet rodoljub.

Nosil je tedaj še okórne črevlje,⁶ prekratke hlačice iz domáčega sukna in dolge črne škrice.⁷

¹ zdjelu ² zastenje ³ znamenit ⁴ „samokošuljnik“ (dijete u samoj košulji) ⁵ seoskoga ⁶ postole, cipele ⁷ okrajci kaputa (skuti)

Pa „svet vrtí se neprestáno“, in naturna postáva, o kateri pravi Kant, da je „die Beziehung der Idee auf die Form der Erscheinung“, vlada svet.

Črevljina „kveder“ so se izpremenili v elegantne „štiflete“. In od nog navzgor je jela¹ napredujoča kultura lizati in prekučovati² ter je lizala in prekucovala tako dolgo, da je vendar napósled dospéla do vrhúnca, do glave. Kaj moremo mi za to, da je šele nazadnje prišla tja gor?

V tistem času, ko se je končno vršila ona izprememba, je premetaval naš junak že pandekte in kanoniste na dunajskem³ vseučilišču.

Z lepo palico v rokah, o kateri je pripovedoval, da jo je nekóč minister vnanjih zadev⁴ z desnim očesom postrani pogledal, je ponósno korákal mimo svojih nekdanjih kolegov in rojakov. Kaj bi ne, prihodnji „hofrat“ je tičal v njem.

Stara babica in mačka za pečjo sta vedeli dobro, kaj poméni⁵ kisló mleko.

In tudi naš dvorni svetoválec je vedel, da „človek toliko velja, kar plača“, pa to ni „srcu ran vsekalo krvávi“, in tudi „vera v sebe mu ni bila vzeta“, nego mislil si je z Goethejem : „O Weisheit, du red'st wie eine Taube“, in ko se je nekega dne predstavljal v fraku različnim „hofratom“ in „sekcionsšefom“, se ni več spomínjal, da je nosil nekđaj črevlje na kveder, prekratke hlače in dolgo suknjo,⁶ narejeno pri kmetskem krojaču.

Mnogo zelénih pomládi je minolo, in tudi pri nas doma na Slovenskem, kjer — kakor pravijo nekateri — ostaja vedno vse pri starem, se je vendar mnogo predrugáčilo.

In našega junaka najdemo zopet v domovini. S svojim praktičnim realizmom si je pomagal kvišku,⁷ in sedaj je bil samostojen „paša“ v lepem kraju lepe naše domovine.

¹ počela ² prekobacivati ³ bečkom ⁴ posala ⁵ znači ⁶ kaput

⁷ u vis, gore

Ožénil se je bil. Pravijo sicer, da so ženitve v nekih urádniških krogih to, kar je dobra gnojnica sadnim drevesom; prej hirajo in hirajo — drevesa namreč — ko jim pa skrbni gospodar prilije, potem rastejo in rastejo, rodé cvet in sad in gledajo ponosno na one male revčke,¹ katerim manjka take gnojnice. Pa mi ne vemo tega, in tudi o našem junaku hočemo le konstatirati, da si je bil — prilfl.

Sedaj je bil „paša.“

O mačka za pečjo, zakaj si prevrnila kislo mleko!

Paševal je dolgo; predolgo za tiste, ki so mu bili podložni.

In ko je nekoč zlati majnik zelénil goro in plan, je šla po beli, ravni cesti dolga velikanska procesija.

Križev ni bilo, tudi duhovnika ne poleg.

Star kmetski mož je molil litanije vseh svetníkov in svetníc. In kadar je izgovarjal imena apostolov, mučéncev in spoznavalcev, je šel od ust do ust v mnogobrojnem spremstvu globokočuten klic: „Prosi za našega —, da bi ga Bog prelóžil.“

Pri cesti so kopáli delavci prekóp. In ko so čuli, za koga moli procesija, so popustili motike in lopáte, vzeli klobúke pobóžno v roke in šli za procesijo vzdihujoč: Prosi za našega —, da bi ga Bog preložil, reši nas njega.“

O ti grda muca v zapéčku, zakaj si prevrnila kislo mleko!

Teklo bo še nekaj let! Kakova bodo, tega ne vemo; pa nekega dne bodo zvonili zvonóvi, in po mestu pojde tih pogréb. Nesli bodo venkaj v tiho, črno zemljo starega penzjonista, dosluženega moža. On je služil, in to pove vse. —

Zvečer bodo prijatelji sedéli v navadni gostilni — brez njega, in ta in oni bo vedel povedati kaj zanimivega o umrlem. Drugi dan pa bodo govorili o — vremenu.

¹ siromahe ² premjestio

VANDA.

POVEST. (PRVO POGlavJE.)

NAPISAO JOSIP STARÉ.

(1888.)

Bil je lep pomladánski¹ dan, v nedéljo dopóludne. Solnce je prijazno sijalo in tudi toplo je bilo toliko, da je drevje že poganjalo zeleno popje. Ljubljanska gospóda se je zatórej po cerkvénem opravílu rada še nekoliko mudíla v „Zvezdi“, izprehajáje se po srednji poti semtertja od gledalíšča do kazine, v tem ko so preprósti ljudjé ob stranskih potih sedéli po klopéh in ográjah ter med sebój kramoljájé² počivali od šestdnevnega truda. Vsakdo je bil po svoje zadovoljen in se dobro počútil v prijétnem izprehajalíšču, ki so ga eni zvali „Zvezdo“, drugi pa „Kapucinski vrt“. Poslednje ime se je marsikomu zdelo čudno in jel³ se je zanimati za minúlost ljubljanskega mesta sploh, zlasti pa za to njegovo središče, ki je v našem stolétju ućakalo že več izpremémb. Prvi čas je tu še stal kapucinski samostan s cerkvijo in prostórnim vrtom; potem so vse to podrli, poravnáli svet⁴ ter z akacijami zasadíli javno šetalíšče v podóbi zvezde, ki je bilo kmalu središče ljubljanskemu življénju. Pripravna⁵ leža⁵ tega kraja je napotila gospódo, da si je pri „Zvezdi“ sezidala društveni dom ali kázino; na drugi strani pa so v viharnem letu 1848. prav tikoma dvorskega vrta postavili s t r a ž á r n o narodné garde.

Zdaj je „Zvezda“ zopet izpremeníla lice svoje; akacije so jeli sekati, a namesto njih so drevored zasadíli

¹ proljetni ² divaneći ³ počeo ⁴ zemlju (mjesto) ⁵ zgodan položaj

z divjim kostánjem; stražarna pa je bila zapuščena razvalína in nihče se ni več oziral po njej, ki je bila še nedavno jako živáhna po dnevi in po noči. Težek zimski sneg je udril ploščnato streho in utrl strop, da se je zrušil v prazne, zdaj nepotrebne prostóre. Tem veseleje je bilo na drugi strani pred kazino. Tu je kar mrgolólo nižjih in višjih častnikov v belih, prazničnih suknjah. Ponosni so bili ter se glasno in živo pomenkováli. Kakor bi trenil, so se ozrli vsi proti vzhodu. Od gledalških ulic sta stopala dva krepka vojáška hrusta¹ v dotlé nepoznáni obléki s svetlim šlemom na glavi. Bila sta žandarja, kakoršne so ravno tedaj osnovali za novi državni red. Ljudje so z izprehajališča rado vedni hitéli proti kazino, povpraševali drug drugega, različno ukrepali² in si razlagali to novo znamenje nove dobe. Lahko so si vojščáka do dobra ogledali, kajti višji častnik ju je sredi ceste ustávil in se dolgo menil ž njima.

V tem so zapéli zvonóvi ljubljanskih cerkvá in oznanjali poludne. Ljudje so se po malem razkropili in bilo je prazno v „Zvezdi“ in po ulicah. Tu pa tam si srečal hlapca, ki je z lončénim vrčem šel po hladne pitne vode na kakšen oddaljen vodnják, ali pa strežaja v modri vojaški suknji, ki je nosil na jerménu nanizane skledice³ z obédom za gospóda svojega; časih je mimo tebe tudi še zašuméla kaka gospá v težki svilnati obléki, ki se je zamudila v posétih, potem pa je za dobro uro bilo mirno in tiho po trdem mestnem tlaku. Drugače je tedaj bilo domá po hišah. Tu so se družine zbrale k obedu, in kolikor več jih je bilo za eno mizo, živahnejši so bili pogovori; vsakdo je vedel kaj povedati, kar je videl, čital ali od drugih čul. Malo jih je bilo, da bi bili razuméli izpremémbe, ki so se godíle v javnem državnem življenju. Poštene in delavne meščáne je zanimalo, kar so videli in kar so mogli presoditi z zdravim umom svojim. Da bodo odslé žandarji lovili tatóve, rokov-

¹ ljudeskare ² rješavali ³ zdjelice

njáče¹ in razbójnike, to so odobravalí ; tudi to se jim je zdelo pametno, da jim ne bode več treba puščati opravil² svojih ter hoditi na stražo in po težkem delu vso noč prebijati na trdi klopi, namesto da bi počivali domá v mehki topli postelji ; čemu bi se pač gospodje igrali vojščake, ko ima cesar dovolj pravih vojščakov ! Pa kolike pomoči se je dežéla mogla nadejati od „garde“, ki jo je vsak polični razposajenec³ smel zasmehováti in s priímki⁴ obkladati in katero so trzinski⁵ fantje s koli⁶ pretepli, ko se je s pota za vajo⁷ o mraku vračala iz Mengiša.

Tako so umovali eni, drugi pa so poudarjali⁸ drugo stran nove dobe. Gospá Glovacka je bila povsé zadovoljna, da je konec tistih burnih časov, ko je bilo vse zbegano in nisi več vedel, kdo je gospod, kdo kmet, kdo sme ukazovati, kdo mora slušati. Bila je „plemenfta“ po rodu in po možu, s katerim se pa nikdar ni ujemala,⁹ kajti tudi njemu so rojile po glavi slobodoumne „muhe“, akoprem je bil stari poljski „šljahtic“. Često je kar vzkipevala od neke „stanóvske“ jeze, kadar je nje mož jel nove prevrátne nazore razlagati njej, ki je bila tolikanj ponosna na nemško svojo kri in nemško svoje ime, dasi ni več vedela, kdaj so se stari predniki njeni z Nemškega preselili na Kranjsko. Navzlic¹⁰ temu zdaj ne bi marala, ko bi ji soprog bil tudi rdeč jakobinec ; da bi le še živel. Toda umrl je in črno oblačilo njeno je pričalo,¹¹ da še ni min'lo leto in dan, kar je vdova. S hčerjo svojo, Vando, je bivala na starem domu svojem, v hiši, kakoršnih ne pogréšaš od svetega Jakoba do svetega Nikolaja. Visoka na dva poda, je imela le troje oken vštric¹² ; dve lepši sobi sta bili na ulice, vse ostale na ozkem dvoríšču pod Gradom.

¹ hajduke ² posala ³ nestašnik ⁴ nadimcima ⁵ iz sela Trzina
⁶ kolcima ⁷ vježbu ⁸ naglasivali ⁹ slagala ¹⁰ uzprkos ¹¹ svjedočilo ¹² nasuprot

Gospa Glovacka je bila sama domá ; zamišljena je po večji gostinski sobi hodila semtertja, ali pa je skozi odprta vrata stopila v bližnjo spalnico in se takoj zopet vrnila. Ni imela pravega dela, saj je bila nedelja, in vendar je vsak čas imela kaj opraviti ; zdaj je pobrisala lahki prah, ki je zopet padel po gladkem klavirju, zdaj je prišla čiste vode šopku ranih cvetlic, ki so v lični¹ posódi stale sredi mize. Malo je pogledala čez okno, ko se je gospóda vračala iz stolne cerkve od poludvanajste maše, potem pa je obstála sredi sobe in gledala oljnate slike, ki se viséle po zidu. Srednja je bila največja. Kazala je pred gradičem trato, na kateri se je igralo četvéro bujnih otrok, dva njena sina in dve hčerki. Spomini so to iz boljših časov. Prijazni gradič ima zdaj druge gospodarje ; otrok ima samo še dvoje in tudi teh dveh je Žiga slabega zdravja, pa ga je zarádi tega poslala v Gorico, da bi se dobrovoljec pri bogatem trgovcu brez napóra slabih telesnih sil svojih po malem izúril² v najpotrebnejših trgovskih znanostih. Poleg velike slike sta bili na vsaki strani še po ena. Desna je kazala pokojnega gospoda Glovackega v črni suknji.³ Gosti, črni kodri⁴ so mu robili⁵ obróti podolgasti obraz z orlovim nosom. Mirne rjave oči so še na podóbi pričale o dobrem mehkem srcu. Na levi strani pa je bila podoba njegove žene iz mlajših let. Takoj si spoznal ponósno, plemenitó gospó. Svetle, kostanjeve lase je imela visoko spletene in spete z dragoceno iglo, in v njih sta bili zatakneni rdeča in bela rožica. Okoli vrata ji je visel niz biserov, a čez razkrite prsi si je prav okusno ovila rdeč šal, kakor bi šla na ples. V resnih⁶ njenih očeh si videl neko odlóčnost, ki bi bolj pristajala možu nego ženi.

Pred temi podobami se je gospa Glovacka zamislila in debela solza ji je stopila v oči, ko nekdo močno potrka⁷

¹ lepoj ² izvježbao ³ kaputu ⁴ („kudri“) vlasi ⁵ obrublji-vali ⁶ ozbiljnih ⁷ pokuca

na vrata. Gospa si hitro otre solzo. Vrata se odpró in v sobo stopi mlad človek v črnem fraku. Čez levico je imel vrhno suknjo tako zloženo, da se je videla svilnata podlôga, v desnici pa je držal nov, svetel klobuk. Globoko se nakloni gospé, jo pozdravi, odloži klobuk in suknjo, in v tem ko si je snemal gladke, rumene rokavice, sede v naslanjáč, ki mu ga je ponudila gospa. Ta gizdalín je bil avskultant doktor Maček, dober znanec v rodbini Glovackega. Njegov staréjši brat je bil prvi trgóvski pomočnik pri pokójnem gospódu, ki mu je zaúpal, kakor samemu sebi ; toda ko je nanagloma umrl za¹ legarjem,¹ je Glovacki iz hvaležnosti podpiral njegovega mlajšega brata, da se je laže izšólal. Tako se je bil sedánji doktor Maček po malem čisto udomáčil v Glovackega hiši, in gospa ga je tudi zdaj še smatrala svojcem, ko se je doktor vrnil z Dunaja, in bila ga je vesela, kadarkoli je prišel. Poséбно po volji ji je bil tudi zato, ker je vedno le nemški govoril ter preziral narodno napiranje rojakov svojih, v tem ko bi z gospóskim vedenjem najrajši zatajil kmetski svoj rod.

„Kaj je novega v svetu?“ ga vpraša gospá, ko je sedel v naslanjáč.

„Novega? — Mnogo, ali nič gotovega“ ji zavrne pomenljivo mladi gizdalín, kakor bi ji hotel razodéti kako prav imenitno stvar.

„Gospod doktor, to je preveč diplomatski odgovor zame ; meni Vam je smeti kar² narávnost² povedati, ali morebiti zopet kje vre tam na Ogrskem ali na Laškem?“

Maček se zadovoljno nasméhne in zavráča skrbno gospó :

„Kaj pa mislite, milostiva ! Teh rovarjev se danes nihče več ne bojí ; a po novem državnem redu niti za naprej ni misliti, da bi se še kdaj mogli povzdigniti tisti nevarni sanjači, kakoršnih je tudi že pri nas bilo videti.

¹ od tifusa ² sasvim ravno

Nekaj drugega sem Vam hotel povedati. Na Dunaju iščejo zanesljivih in zmožnih uradnikov za Ogrsko in Hrvaško, zlasti takšnih, ki znajo kakšen slovanski jezik. Že se govori o tem in onem, ki ga bodo povišali v službi ter poslali v one kraje; tudi mene imajo neki že v mislih. Malo prehitro bo prišlo; vsaj toliko časa bi rad še ostal v Ljubljani, da bi se rešila še druga usoda življenja mojega. Pa kaj hočem? Treba bo iti, to je naš poklic¹.

Tako je govoril in ves čas je sam s seboj imel mnogo opraviti. Bil je plavih las, ki si jih je z dišečo mastjo namázal ter tako počesal, da sta mu dva zlepljena čopka molela² do oči. Zdaj si je s prsti popravljal čopka, zdaj je iz žepa vzel lično ščetko in si naravnal redke brke, potem pa se je kakor slučajno ogledoval v malem zrcalu na ščetki. Gospa ga je zadovoljno poslušala, le pri zadnjih besedah je malo zardela in se vznemirila. Dobro je vedela, kam meri, in prav zato bi bila rada besedo navrnila na drugo stvar; začela je torej:

„Pač srečni mladi ljudje, ki so se čemu učili in zadnja leta niso izgubili vse pameti!“

„Tako je!“ pritrjuje mladi doktor nekako oblastno, „kolikokrat sem na Dunaju to prerokoval tovarišem svojim in jih svaril,³ naj se nikár ne vtikajo v tiste neumne homatije.⁴ Marsikdo se bo kesal vse žive dni!“

„A drugi se niti kesati ne bo mogel,“ dodala je gospá in globoko vzdihnila.

„Oprostite, milostiva, da Vam budim žalostne spomíne; ali večkrat sem ugíbal, kako je vendar bilo mogoče, da je Kazimir, Vaš sin, šel med upornike,⁵ in da je on, ki je vendar bil plemenite krvi, na dunajskih barikadah dal življenje za stvar, od katere se ravno plemstvu ni bilo nadejati nobéne koristi. Ne bi se čudil, ko bi bil Madjar. Ti ljudje se že od mladih nog odgajajo v nekakih domiš-

¹ zvanje ² virila ³ opominjao ⁴ zapletaje nemire ⁵ buntovnike

ljah in se pozivajo na minulost svojo, ki pa nikakor ni bila tako slavna, kakor jo opisujejo. Ali, prosim Vas, kaj hoče ubog Kranjec, ki se najprej mora prekrstiti v Slovenca, da bi baje¹ kaj več veljal v svetu. Kranjska je od nekdaj bila nemška dežela, vsekdar zvesta nemškemu cesarju svojemu. Da kmetje ne uméjo vsi nemški, to nič ne poménja. Le dajte jim dobrih nemških šol, in v petdesetih letih ga ne bo več Slovenca med njimi, in hvaležni Vam bodo za to.“

„Prav od srca mi govorite, gospod doktor, prav tako, kakor Vi, sodila sem jaz od nekdaj o teh stvaréh. Narodnost je neúmnost, sem rekla večkrat pokojnemu možu svojemu, pa vse zastónj. Izprva je strašno vzkipel in hudo sva se sporékla; sčasoma pa se je privadil ugovorom² mojim in samo po strani me je milo pogledal in dejál, da jaz tega ne uméjem. To me je še huje bolélo, kajti videla sem, da me prezíra in da se niti prepirati neče z menój. In kaj imamo od tega? Kazimir je pogínil žrtev tega sanjárstva, a Vanda še danes priséza na beséde očetove, in akoprem je deklica, ki ji ne bi imelo biti mari takšnih stvari, vzkipeva, kadar ji le količkaj nasprotújem, vrpne se, kakor bi bila na gledališkem odru³ in mi prerokúje o nekákem solncu, ki zasíje tudi še Slovencem.“

„Res čudno,“ ji seže Maček v besedo, „da se je gospod Glovacki tolikanj trudil za slovensko stvar; saj ni bil Slovenec, ime je poljsko, in kolikor vem, Poljaki niso baš veliki prijatelji drugim Slovanom.“

„Jaz teh stvari nikdar nisem prav razumevala. Bila sem še dete, ko je Glovacki prišel v Ljubljano k pokojnemu mojemu očetu. Nihče ni popraševal po njegovem rodu; saj je bil plemenitáš in to je bilo dovolj, da ga nismo imeli, kakor navadnega prodajalniškega pomočnika. Z ličnim⁴ gospóskim vedénjem⁵ se je takój znal vsakemu prikupiti in

¹ tobože ² prigovor ³ daskama ⁴ liepim ⁵ vladanjem

kmalu je bil znan po vseh prvih hišah ljubljanskih ter vsekdar dobro došel gost. Pokójni oče moj pa je najbolj cenil trgóvsko znanje njegovo; ljubil ga je, da svojega sina ne bi bil mogel ljubiti gorkéje,¹ in ko sem jaz, edinka njegova, jela odraščati, ni imel druge želje, nego da bi mu bil kdaj Glovacki zet in naslédnik. Zgodilo se je po volji njegoví. Toda nikár ne mislite, da so me silili; niti prigovarjati mi ni bilo treba, saj je bil najlepši in najčíslnnejši mladi mož, kar jih je takrat imela Ljubljana, in nikdar ne bom zabila, kako zavíдно so se ozirala druga dekléta po meni, ko sva prvíkrat ženin in nevesta šla pod Turen na izprehod.

„Pod Turen?“ se čudi Maček, „kje pa je to?“

„Vidite, kako sem se zamislila v davno minúlost. Pod Turnom smo zvali sedanjí Tivoli. Takrat seveda tam ni bilo tako lepo, kakor dandanes. Na koncu Latermanovega drevoreda se je razprostirala zelena trata, a čeznjo je proti gradu držála steza. Tam, kjer so zdaj široke kamenite stopnice, so bile slabe lesene, toda v samem gradu je bila gostilna. Pa kam sem zašla! Stara sem že.“

„Prosim, milostiva! Zdaj Vam moram ugovarjati. Pripovedovanje Vaše je prezanímivo; živáhnost Vaša priča o čisto čem drugem, nego o starosti; ta ogenj prihaja iz mladostnega srca.“

„Gospod doktor, Vi ste preljubeznivi! Vidi se, da ste na Dunaju bili v dobri šoli.“

„Nikákor ne, še nisem dosti oprézen; vse moram povedati, kar mi je na srcu. Pa brez zamere! Ne vem sicer, koliko ste mi namenili razodéti² iz lepíh dní življénja Svojega; vem, da nisem vreden tolike části, ali presrečen bi bil, ko bi hoteli nadaljeváti dogódbé Svoje.“

„Prav rada, če ste voljni poslušati. Povem kar moči kratko. Lepi dnevi so bili kmalu pri kraju. Dasi je Glo-

¹ žarče ² odkriti

vacki bil zveden¹ trgovec, trgovstvo le ni bilo veselje njegovo. Vedno je imel v mislih spomine iz otroških let, ko je domá na Poljskem njegov oče še imél svojo graščino.² V tem je umrl oče moj in sama sva gospodarila. Zdaj Glovacki ni več imel mirú, dokler ni ob dolenjski cesti kupil gradiča, ki ga vidite tu-le na podobi. Trženje je vodil Vaš brat, mi smo se pa vozili semtertja, vabili goste iz mesta in bili zmeraj veseli in dobre volje. Živeli smo sijajno, kakor prava poljska gospóda. Kmalu so rajnkemu³ mojemu tudi druge muhe jele rojiti po glavi. Sprijaznil se je s Koritkom in drugimi poljskimi prognánci in begúnci, a po njih se je seznanil tudi s Prešernom, ki je zlagal ostre zabavljíce ter jih po maškarah in kletaricah⁴ trosil⁵ po mestu. To ni bila družčina zame. Večkrat sem na samem premišljala naše stanje in čutila sem, da smo hudo zavozili v stran. Žal, da je strah moj bil upravičen. Kupčija je šla rakovo pot, zlasti po nagli smrti brata Vašega; otroci pa so jeli⁶ bolehati, in zdravniki so trdili, da je temu kriv mokri, nezdravi kraj, v katerem smo iméli svoje tolikanj hvaljeno poséstvo. Kaj se je dalje godilo, Vam je znano. Preveč so nas težili dolgóvi, pa smo v izgúbo prodali gradič, opustili trgovíno in le toliko smo rešili,⁷ da moremo zmerno in pošteno živéti. Huje nego vse to pa je bila prerana smrt dveh ljubljenih otrok. Naše graščastvo nam je vzelo hčer Jadvigo, narodna prenapétost pa sina Kazimira. Vanda je pač zdrava, ali sicer mi ni po volji; edini Žiga se je vrgel bolj po meni, ali boléhen je, pa sam Bog ve, kaj še bo z njim!

Po drugi sobi je nekdo počasi in drobno stopal. Doktor Maček skoraj ni več čul zadnjih gospénih beséd, kajti ves razmíšljen se je nemirno oziral proti vratom, kjer se je zdaj pokazala deklica kakih dvajsetih let, v pre-

¹ izkusan ² vlastelinstvo ³ pokojnomu ⁴ konobaricama ⁵ „trusio“ sijao ⁶ počeli ⁷ spasil

prosti žaloválni obléki. Bila je srednje postave, podolga-stega obraza, cvetočih, rdečih lic, a črne lase je imela od temena na obe strani gladko razčesane. Bliskave njene modre oči so kazale duševni-ponós, ki je omikanega¹ človeka takoj prijetno očaral, plitkega gizdalna pa zmedel,² da ni vedel, kaj bi rekel, kakor bi čutil, da tu ničesar ne opravi s praznim besedičenjem.

Bila je Vanda.

Maček hitro vstane s svojega naslanjáča, gre gospodični nekoliko korakov napróti in se globoko nakloni. Mati je v tem tudi vstala in šla iz sobe. Vanda sede na sofo in velf doktorju, naj zopet sede na mesto svoje. Mladi gizdaln je imél polno glavo uljúdnih besed, toda zdaj se mu le nobéna ni zdela prava za rabo, kajti dobro je vedel, da z Vando ne sme karkoli blebetati. In vendar ni smel molčati ali kazati kake zadrége.³ Začél je torej :

„Gospodična, skoraj bi se moral srditi na Vas.“

„Name !?“ se čudi Vanda, „zakaj pa name? Saj Vam vendar nisem storila nič žalega?“

„Žalega ne, to je res ; ali Vi ste hudo izkušali potrpežljivost mojo.“

„Gospod doktor, ne zamerite, ali jaz Vas ne umejem.“

„Ali pa me nečete umeti.“

„To mi je pa celó ugánka,⁴ Vi danes nekako skrivnóstvo govorite.“

„Hodil sem po „Zvezdi“ semtertja, srečával sem skoraj ves mladi cvet ljubljanski, ali zastonj so se oči moje ozirale, kje bi ugledale ponosno gospodično Vando.“

„Kaj pa mislite, gospod doktor, to bi bilo vendar na vsako stran nespodobno, da bi jaz, ki še nosim znamenja velike žalosti, da bi jaz hodila v „Zvezdo“ med srečne ljudi. Sicer pa tudi ne razúmем, kako morete Vi mene iskati na šetalšču ; saj Vam je hiša naša vsekdar odprta.“

¹ obrazovanoga ² smieo (smutio) ³ neprilike ⁴ zagonetka

„To redko odlikovánje si štejem v posebno čast, a ravno zato, ker to srečo znam ceniti, nečem, da mi postane vsakdanja. Prišel sem, ko je že davno odzvonilo poludne, ali še sem moral dolgo čakati, predno sem Vas dobil pred željne svoje oči.“

„V družčini matere moje ste mene pač lahko pogrešali,¹ ona ve mnogo več povedati nego jaz.“

„Na to res ne vem, kako bi Vam odgovoril; skoraj bi rekel, da ste me ujéli² v zanko. To bi se pa le upal trditi, da Vaša duhovítost ne zaostája za materino dolgoletno izkúšnjo.“

„Pazite, gospod doktor, da, povzdiguje eno, ne znižate druge.“

„Gospodična, ugnáli ste me. Pokoravam se Vašemu svarílu,³ ali dovolite mi drugo vprašanje.“

„A to bi bilo?“

„Kam pa Vi ob nedéljah najrajša zahajate v cerkev?“

„To je pač vse eno, jaz se na nobeno cerkev ne vežem. Kamor mi ravno kaže, tja grem.“

„Jaz bi pa rekel, da to ni vse eno, vsaj zame ne.“

Vanda mu na to ničesar ni odgovorila. Kakor slučajno je pogledala strani in se držala, kakor ne bi bila čula zadnjih besed. Ali do dobrega pritajiti se le ni mogla; čelo se ji je zmračilo in kazalo notranjo njeno nejevoljo, da je po društvenih pravilih bila obsojena, poslušati neslano dobrikanje neprijetnega gosta. Maček je to zapazil, pa je hitro zopet izpregovoril.

„Veste, gospodična, da še zmeraj ugíbam, zakaj Vas toliko časa ni bilo v gostinsko sobo, ko ste vendar morali vedeti ali čuti, da je nekdo pri milostivi gospé, materi Vaši.“

„Zakaj me ni bilo? — Zato, ker me sploh ni bilo domá.“

„Ne vem, ali bi Vam verjél ali ne.“

¹ bili bez mene ² ulovili ³ opomeni

„Kakor hočete ; a da si ne boste dlje¹ glave belili zaradi stvari, ki je prav brez vsega poména,² Vam povem kar narávnost, da sem se bila zamúdila pri gospé Dobravčevi.“

„Že vem, to je tista stara gospá, ki vedno hvali francosko dobo in francoske oficirje.“

„Vsakdo hvali dobo mladih svojih let ; a da je gospa Dobravčeva ravno za francoske okupacije bila mlada, to je slučaj, za katerega ona nič ne more.“

„Gotovo ne ; jaz ji tega nikakor nisem mislil očitati.³ Le to bi se predrznil opomniti, da je ta gospá vendar nekoliko prestara in da tudi sicer ni za Vašo družčino.“

„Oprostite, gospod doktor, to so čudni nazori. Od staréjših se moramo mlajši učiti ; ali deklica, kakoršna sem jaz, mora biti hvaležna, če se stara gospá hoče z njo pečáti. Čisto brez napak pa ni nobéden, bodisi mlad ali star.“

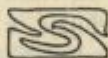
Maček je hotel nekaj zavriniti, v tem stopi gospá Glovacka, zadovoljno se smehljáje, v sobo in napové, da je juha na mizi. Mladi gizdalín skoči kvišku in že je hotel desno roko ponuditi Vandí, da bi jo vedel v obednico, ko ga mati nekaj vpraša ter tako odvrne od njegovega naklépa.⁴ Vandí se nehoté ukráde poréden⁵ smehljáj in bila je vesela, da se je tako izlahka iznebila⁶ sitnega⁷ doktorja. Pri obedu je največ govoril gospod Maček, ki je na tanko in prav okretno oponášal vse navade, katere je na Dunaju videl domači učitelj v grofovski hiši. Gospé se je s tem še bolj prikupil in bil ji je povse tako po volji, da si ne bi mogla želéti boljšega zeta. Tudi ona je bila jako zgovorna, le to je káľlo njeno dobro voljo, da Vanda ni bila prav nič ljubezníva z goštom in da se je le toliko udeležila⁸ poménkov,⁹ kolikor je zahtevala društvena olíka.¹⁰ Pa saj ni bilo mogoče, da bi deklica, ki je s plemenitim srcem svojim

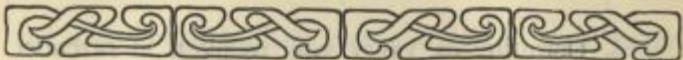
¹ dljše ² značenja ³ spočítnuti ⁴ odluke ⁵ vragoljast ⁶ oslobodila ⁷ dosadnoga ⁸ sudjelovala ⁹ razgovora ¹⁰ obrazovanost

hrepenéla le po vzvišenih idealih, da bi taka deklica marala za plitkega nečimurneža, kakoršen je bil doktor Maček, ki se ji je z zoprnim¹ nastavljanjem le še bolj omrzil. Kar odlégo ji je, ko je po obédu odšel. Tem teže je bilo materi pri srcu. Da bi nekoliko popravila, kar je po njeni sodbi² pokazila³ hči, je bila pri odhodu na vso moč ljubezniva z doktorjem in spremila ga je čez mostovž⁴ do stopnic; a vrnivši se proti hčeri, ni zinila niti besedice, ampak silno togotna se je zaprla v spalnico svojo, zagrnila okno in na divan legla k počitku.

„Ljublj. Zvon“ 1888.

¹ protivnim ² sudu ³ pokvarila ⁴ hodnik

ABADON.

BAJKA ZA STARCE. PRIPOVEDUJE NEJAZ NEMCIGREN.

(PRVO POGlavJE. „LJUBLJ. ZVON“ 1893.)

NAPISAO DR. JANEZ MENCINGER.

Gndu, kjer se lena voda zelene Krke druží z bodrimi, valóvi bistre Save, sedita v ozkem, lahkem čolnu dva gospóda. Na krmi sedeči, ki veslá varno¹ in spretno, to je mož velike rasti in krepkega života. Opravljen je okúсно in lično.² Na obrázu se mu bere prilétnost, toda brez tistih črt, ki značijo strasti ali pešanje telesnih moči. Rjave oči so mu duhovite in prijazne, vender ne kažejo in ne pridobivajo sočutja.

Sredi čolna na préčni deski sedeči gospod pa je lepa podoba zdrave mladosti, visok, vitek, črnolas. Na okroglem, bledem, prikúpnem obličju mu je sicer razlíta nekova bolestna rdečica,³ vender kaže vse, da se je mladéniču, ki ima blizu petindvajset let, življénje dosedáj snovalo in sanjalo brez dušévnih težáv in brez gmotnih⁴ skrbi. Zaúpne modre oči mu zvedavo in nestanovito gledajo izpod gladkega čela. Opis naj zadošča, ako še pristavim, kar se tiče mladéničeve obleke, da ni imel druge oprave nego plavne hlačice. Blagovoljni bralec se pa ne spotikaj ob tem nedostatku. Na drugi ali tretji strani te povesti bode moj junak oblečen že prav spodobno in sijajno.

Stari gospod izpregovorí :

— Prav kakor kaplja na bilki je viselo vaše življenje, ko sem prihitel s čolničem in vas otél⁵ iz vrtínca.⁶ Izvolite torej priznati, da imám nekaj pravíce do vaše osébe.

¹ sigurno ² lepo ³ crvenilo ⁴ materijalnih ⁵ spasio ⁶ vrtloga, vira

— Oprostite, da vas v svoji osuplosti in razburici nisem še zahválil, kakor mi je sveta dolžnost.

— Nič ne dé, saj ste se jedva odsópli.¹

— Vendar prva dolžnost mi je, izreči vam zahválo, neznaní rešitelj²; in druga dolžnost mi bode, vam povrniti veliko dobróto, kolikor mi je možno. Kako se bode razveselila ljuba moja mati, ako ji smem predstaviti vas, ki ste ji oteli življenje edinega otroka?

— Kaj ne, gospodič, voda ima svojo moč? Istinito, ne samo ohladila, temveč tudi obnovila vas je. Prav pozabili ste, kako ste pred pol ure drugače mislili o življenju in da se niste kar nič spominjali ljube svoje matere.

— Oprostite, gospod, toda vašega očitanja ne umejem.

— Nikar praznih beséd, gospodič! Brez šale in varanja govoriva iz oči v oči! Videl sem, kje ste se slačili; opazoval sem, da vrlo plavate in da dobro poznate sovodje Krke in Save; tajiti ne morete, da ste plavali, premagujoč valove, naravnost v najsilnejši vrtinec, iz katerega se človek ne more otéti. Po pravilih rednih možgán morava torej soditi, da vašega utópa v tem vrtincu ni učinil slučaj nego premišljen namen.³ In še to: obleko ste pustili na očitem prostóru blizu hojenega pota, da bi mislili ljudje in posebe mati vaša: Ponesrečil se je pri kopanju! Oj, vi pristni vzornik svojega veka: celó umirajoč varate!

— Res je, gospod, brezupnost mi je omamila glavo, in v slepi strasti sem se hotel končati.⁴

— Bodisi, za vzroke se ne bodem prepíral. Nekova doslednost je bila v vaši omami; sicer pa tisti, ki se z ognjem šali, ne sme tožiti, če se mu hiša zapáli nad glavo.

— Ne zamerite, neznaní gospod, pri meni ni bilo šale. Oh, ko bi vedeli . . .

— Nagíbe,⁵ sevéda! seže stari gospod mladéniču v besédo. Dobro jih vem in poznám, stari so kolikor človeški

¹ odahnuli ² spasilelj ³ nakana ⁴ usmrtiti ⁵ razloge

rod. Tisto preklétje, ki je vžgano v človeški zarod kakor nekovo Kajново znamenje. Ljubezen! Tista pošást, ki pod krinko divne lepote nase vabi in priklépa mladost in starost, ki zbuja neizkušencem najnežnejša čuvstva, ki v duhobolnih pesnikih porája čarobne, večnosti vredne poezije! In ta nakazen, kako nesrečno deluje? Mladeniča zavaja v pogubo, mami moža, osmešuje starčka, izpreminja pridnega obrtnika varčnost¹ in poštenost v potratnost in hudodelstvo, tihega učenjaka modrost v bedastočo, samujočega pobožnika molitev in trdno vero v pohujšanje in krivoverstvo; ona, nikjer vidna, povsod pridna, razdira zakonski mir, ugonablja² blaginjo srečnih družin in se vzpenja celó do prestolov, zatirajoč pravico, slepeč državnike in kakor požar vnemajoč vojne in krviprelivanje bednih narodov. Ta velesila, ki posameznika³ neusmiljeno premaga, ako neprestano ne beži pred njo, je omamila tudi tebe, ker si ji nepremišljeno pogledal v vabeči obraz. Vendar ne žaluj — taka usoda je pred teboj in bode za teboj zadéla milijone zemljánov, ki vsi kakor večšče⁴ letate v plamen, da vas vpepeli! Vsak, kdor ne beži, kdor vedno ne zatajúje svojega telésa, mora biti suženj tej ljubezni, in to vse samo zato, da ta človeški zarod ne izmre in da ne prestanete, prelepe zemlje, vredne boljših gospodarjev, teptati in polniti s slavnimi svojimi bedastočami in še slavnějšími grozodejstvi! Oj, bede človeške! Kako pa tudi prevzetujete⁵ v svoji zaslepljenosti? Kako že poje psalmist o človeku:

„Le malo njega si ponižal pod Seboj,
ovénčal s slavo si ga in češčénjem,
da gospodúje človek Tvoj
nad Tvojih rok stvarjénjem“

(Ps. VIII., prev. Vesel.)

¹ štedljivost ² zatire ³ pojedinca ⁴ lepirice ⁵ ste obiestni

In kaj je vaše gospodovanje? Zgolj meteor ste, v katerem gomazé brezštevilne strasti in bede: kaos, v katerem brodita eros in anteros — ljubezen in črt.¹ „Ljubeč roditi, črteč moriti“, to sta tččája, ob katera se suče delo in nedelo zemljanov! Izjeme² so, toda teh je le malo. Vi, mladenič, pa niste izjema, nego samo atomček iz tega kaosa, ne najslabši, vendar tolikanj vreden, da sem iztegnil roko v vašo rešitev.³ — Stari gospod umolkne, kakor bi si hotel odpočiti, zakaj govoril je s prestánki in strastno. Mladi gospod pa komaj premaguje veliko muko. Srce mu se krči zaradi tega preklinjanja ljubézni in človeštva; zdrobil bi bil vodníka, ali v njega oblásti je kakor uklenjen in ne more se braniti, ako se mu oni tako roga v obraz. Ohrabri se in reče:

— Nimam časti, da bi vas poznal, gospod. Samo to vem, da ste me otéli. Dvojim pa, da imate pravíco do takšnih besed. Pripetí se časih takó, da človek ne more več živeti. Jaz bi moral skočiti nazaj v vrtinec, ako še delj tako žalite⁴ osebno moje razmerje. Druge brambe nimam.

— Počasi, gospod, odgovorí stavec mirno in hladno. Jaz vas poznam že dolgo, tudi vi bi mene lahko poznali, pa niste pazili náme. Kar sem govoril, govoril sem po svojem prepričanju. Zahtévam pa, da spoštujete moje prepričanje, katero je pridobljeno po opazovanju mojih prostih oči. Vaše neizkušene zaljubljene oči pač vidijo drugače; toda slobodno imejte drugačno svojo sodbo.⁵ Slobodno vam je tudi poizkusiti, ali je iz Save ali iz Krke krajši pot do dna pekla, in drugič ne iztégnem roke za vami. Toda čemú prazne beséde! Vsakdanja izkúšnja uči, da tisti, kogar otmó, kadar hoče baš uničiti življenje svoje, ne poizkusi drugič potovánja v dežélo, iz katere se ne vrne noben potník; marveč goreče se oklene življenja

¹ mržnja ² iznimke (izuzetci) ³ spas ⁴ vriedjate ⁵ sud

in sladke navade človekovanja. Torej zagrinjalo¹ čez to, kar je bilo, in rajši odgrniva bodočnost, kateri se itak ne morete umakniti. Oménil sem že, da sem pridóbil nekaj pravic do vaše osebe. Ali mi to še priznavate?

— Gotovo, gospod! Zagotóvljam² vas iz nova neomejene svoje hvaléžnosti.

— Zopet prazne besede! Malopriden dobrotnik, ki izkazuje dobróte zató, da bi ga osrečenci hvalili; slab poznatelj ljudi, ki pričakúje iskrene hvaležnosti za storjene dobróte! Odklanjam in odpuščam vsako hvaležnost, mladi človek.

— V vaši oblasti sem, gospod, in vam na razpolago.

— Res ste v moji oblasti, vendar slobodni ste bolj, nego si mislite. Ali nisva ravnokar poudarjala, da se lahko celó zopet utopíte, ako vas je volja? Torej, trdno, moško pogódbo dogovoriva, kako mi — dovóli, da te tičem — pošteno odslúžiš to življénje, za katero moraš zahvaliti mene.

— Pripravljen sem, gospod!

— Ne, nisi pripravljen! Ko bi bil čoln bliže brega, skočil bi na zemljo, predno izrečem prvo besedo najine pogodbe. Umevno je, da ti je tesno pri srcu: nekoliko te zebe, obleke nimaš, solnce gre za goro, in čoln plava v krajino, tebi menj znano. Res, da se me nekamo bojiš; vendar vse to ni tako mučno, kakor bi ti bilo sedaj neznosno, ako bi bil tam, kamor si bil namenjen, ko sem te potégnil iz vrtínca.

— Prosim, gospod, usmiljenja; saj vidite, da se kar tresem.

— Mene sicer nikóli ne zebe, vendar izpíjem požirek iz te tebi znane steklenice. Potégni tudi ti krepek požirek,³ da te mine mrazota.

¹ koprenu ² uvjeravam ³ gutljaj

Gospod vzame čutarico iz žepa in jo ponúdi mladeniču, kateri jo slastno nastavi na usta.

— To greje, gospod ! Lepa hvala za izvrstno okrepilo.

— Taka tvoja gorečnost mi je po godi. Treba dalje, da se seznaniva.¹ Ti si stari moj znanec, Samorad Veselin. Meni pa je ime Abadon, in jaz nisem človek.

Stari gospod se pri zadnjih zateglo izgovorjenih besedah skloni proti mladeniču, in temu se zazdí, kakor bi ga oni kar prebódel z žarečim svojim pogledom. Nezavesten² pade v čoln. Omotil ga je nekaj požirek neznane, otrovne pijače, nekaj po gospodova izpóved. Zdajci priplava sedem velikih somov pred čoln in vsi se uvrsté predenj. Abadon jim vrže dolg motvóz,³ tega somi primejo in potlej vlečejo ladjico gladko in hitro po Savi navzgor proti Brežicam in krškemu mestu. Zajedno prifofotáta⁴ dve vjeri⁵ in prineseta Samoradovo obleko na čoln, in ta obleka se précej sama ob sebi obleče na teló omedlelega⁶ mladeniča.

Abadon položi roko Samoradu na čelo ; ta se précej zavé⁷ ter osúplo vpraša :

— Od kod ta izprememba? Oblečen sem, in čoln se sam pelje.

— Majhna reč, odgovorí Abadon. Po obleko sem se peljal in te opravil, ko si bil nezavesten. Čoln mi vlečejo somi, katere sem naučil vožnje, kakor vi vole in konje. Toda nadaljujva svojo reč. Gotovo so vas v srednjih šolah nadlegovali s Klopstockovo Mesijado, in nemara ti je v spominu ostal skesáni peklenščák Abbadóna?

— Še se ga spominjam, res. Prav sočuten značaj mi je bil Abbadóna. V devetnajstem spevu Mesijade, če se ne motim, se preslávlja, kakó je bil zopet sprejet med nebéške krilatce. Miri in greje se mi srce, ako ste vi tisto blago nadzemeljsko bitje.

¹ upoznamo ² bezsvjestan ³ vrpca ⁴ dolepršaju ⁵ sove ušare
⁶ onesvieštenoga ⁷ osviesti

— Bodisi. Vendar, ako bi bil Sveto pismo bral tako pazno, kakor si dolgočasnega Klopstocka, našel bi bil ondu tudi mojo malenkost. V devetem poglavju Janeza, blagovestnika apokalipse, bereš,¹ da sem krilátec iz brezdna in kralj kobčlic,² morečih človeški rod. V nebesih Klopstocka ne čitajo; zato je ostalo vse pri stari apokalipsi, in Klopstockov Abbadóna ostane še dolgo zgolj licentia poetica.

— Torej ne vem, kako naj vas zovem.

— Gotovo svojega rešitelja! Sedaj zopet dihaš zrak izpod neba, mlad si in zdrav, imovit in izobražen. Odprta so ti vrata v veselo, slobodno življenje. To je dokaj. Nemara pa tudi tvoja Cvetána tebi ni izgubljena.

— Oh, gospod, izgubljena je, prav sedaj poročena z drugim.

— Res je poročena, ali to je tudi vse. Pred dobro uro nisi mislil, da bodeš sedaj še živ. Predno potéče druga ura, se utégne zopet kaj pripetiti, česar tudi nisi pričakoval.

— Je li možno, gospod, da si otmem³ Cvetáno?

— Zakaj bi bilo nemožno? Toda o tem ne gov rim, dokler ni sklenjena⁴ pogodba med nama.

— Kar narekujte, gospod! Vse storim, kar ukažete, da si le zopet pridobím Cvetáno.

— To ne gre tako, Samorade moj! Ukaz ni pogodba. Sicer pa vedi,⁵ da se tudi zel duh lahko prilagodi šegam in potrebščinam sedanje dobe in da jaz nisem toliko hudóbec, kakor morda sumnjaš. —

— Lepa hvala, gospod, osrečujete me. —

— Duše tvoje ne zahtevam, saj bi jo bil ravnokar dobil zastonj.⁶ Tudi so človeške duše sedánji čas prav po ceni. Tako silijo v pekel, da bi jih tam doli odvrčali, ako bi smeli. Celó tvoje sence ne iščem, dasi bi nje nedostatek

¹ čitaš ² skakavaca ³ spasim ⁴ sklopljena ⁵ znaj ⁶ badava

tebi dejal manj sitnosti nego Petru Schlemihlu v znani Chamissovi bajki. Toda oslepariti se tudi ne dam, kakor je mojega tovariša prevaril poljski pan Twardowski in še marsikdo drug. Ti daš nekaj meni, jaz nekaj tebi. Nečem pa, da bi dal ti več, nego dam jaz. Ustopil mi bodeš nekaj vsak dan jega spanja.

— Spanja? Kakó se bode to vršilo?

— Prav lahko. Vi ljudje toliko jadikujete o kratkosti svojega življenja; vendar še od tega prespite skoro polovico. Koliko več bi živeli, koliko si prihranili dni in let; koliko več bi si v sedanji dobi urnega delovanja brez počitka, v dobi brezozirnega tekmovája brez prestánka nakopičili bogastva in zaslug, ako bi manj spali! Ti spiš na dan po debelih devet ur. Zadošča ti pet ur, štiri pa prepustiš meni.

— Malo spanja bode, gospod.

— Dosti ga bode, samo da se navadiš. Ako ne moreš, pa pozneje predrugačiva. Tvoj oče je v tvojih in poznejših letih tudi potreboval samo po pet ur spanja na dan, in to je sedaj tebi v veliko korist. Tudi tvoj dobiček je očividén. Vsak dan živiš štiri uré delj; in karkoli počénjaš pamejnega v teh štirih urah, vse je bolje nego spanje — začásna smrt med življenjem.

— Če smem vprašati, čemú vam bode spanje?

— Odpústi mi odgovor na to vprašanje. Čas poznaš. Da bi poznál večnost, ti nedostáje duševnih zmožnosti. Torej tudi ne moreš preceniti, koliko je zame vredno spanje, bodisi kratko: pretrgljaj večnosti, pozaba samega sebe, prestanek neprestanega trpljenja.

— In kaj mi izvolite podeliti za spanje?

— V odplačilo za spanje te hočem obsipati z dobrótami. Neviden in neslišen bodeš, kadar in dokler hočeš. Stopal bodeš, kamor te je volja, na zemljo in nad zemljo. Videl bodeš vso sedanjost, videl nekdanjost in bodočnost.

Da ima hudíč neizmerno denarja in da čuva vse zaklade, to je znana reč. Povrhu ti bodem služil vseh dvajset ur na dan, kar jih ne bodem prespaval.

— To bode preveč, gospod.

— Nič preveč. Saj si bodeš sam izbiral in rabil mene in mojih dobrót le toliko, kolikor bodeš sam želel. Moja služba pa ne bode šala. Z mojo pomočjo lahko tekmuješ z najbogatejšim židom, in kmalu dosežeš plemstvo in odlične rede v mnogih državah; prikúpiš sijajne palače, plodovita velika poséstva in neusahne rudokope. Slavljen podpórník bodeš pesnikom in umetnikom, veljavno ime si pridobiš med učenjáki, dobrotník bodeš narodu in državi ter vrednim in nevrednim bližnjikom. Sploh, kadar koli se bodo imenovali prvaki tega planeta, bode takisto imenovano tvoje ime.

— Take slave, gospod, ne želim. Vsega imam dovolj za življénje; želim si samo srečne, večne zveze z ljubljeno Cvetáno.

— No, bodemo videli. Slast pride med jedjó. In Cvetána! Morebiti dobiš to, morebiti drugo. Sedaj ti jedna bega glavo, potle jih bodeš hladnosrčno izbiral lepe, bogáte in omikane, pametne in neúmne. Toda pustiva to. Torej veljá štiri ure spanja na dan?

— Velja, gospod.

— Prav. Vsaka pogodba pa ima, kakor morda veš, postránske zavéze. Tudi najina ni brez njih. Vode se bodeš moral ogibati; ne smeš je piti, ne umivati se v njej. Če prideš z vodo v dotiko, opeša najina pogodba ali celó izgubi svojo moč. Z vodo dojdeš v veliko nevarnost ali nesrečo, in jaz bi te več ne mogel otéti iz nje. Zatórej ti vodo ostro prepovedújem.

— Milo prosim, gospod, dovolite mi vodo, brez katere človek skoraj ne more biti! Rad se odrečem mnogi drugi vaši blagosti, da mi vsaj privolite nekoliko vode.

— Biti mora tako in ne drugače. Voda ima nekaj posebnega, česar ti ne umeješ. Jakši sem nego vse zemeljske sile in mogočnejši nego vse, kar je rojeno in smrti podložno; vendar nisem sloboden: vezan sem na večne svoje zakone, in prav zaradi teh ti ne pripuščam vode. Pil bodeš pivo, vino in sok od zelišč in sadov,¹ katerim sedaj še imena ne veš, umival pa se bodeš kakor sloveče krasotice v mleku in vinu. Sčasoma bodeš vode prav lahko pogréšal.

— Bodisi, gospod! Tudi ta pogoj² je sprejét. Izvolite mi še povedati, do kdaj naj bi veljala najina³ pogodba?

— Pametno vprašanje, kateremu se spodobi iskren odgovor. Naj veljá prvič samo za štirinajst dni. Če se privadiš, če ti bode moja pomoč delj ugajala, če me bodeš delj potreboval, pa pozneje pogodbo podaljšava⁴ na gotov ali nedoločen čas. Samo tega te opominjam, da tvoje življenje ni v moji oblasti, da ne vém meje tvojemu nezemeljskemu bivanju in da višja oblast, katera je nad nama, lahko prekríža in uníči najino pogodbo.

Po teh besedah stopi Abadon pred mladeniča in seže z drobno lično roko v mladeničevo desnico, katero prikupno strese in stisne.

Abadonova roka je bila nenavadno gorka, in njega nohtje so pustili na mladeničevi desníci viden sled, kakor bi se bili vžgali v kožo. Abadon pa osuplega mladeniča potolaži, da to znamenje njune zveze vidita samo onadva in duhovi, kateri jima morajo streči.⁵ Nató potégne iz žepa tanek, kován obróč in ga pomolí Samoradu, rekoč: S tem obročem si neviden, neslišen in netehten, kadar hočeš in dokler hočeš; slušal bode tvoje ukáze in te nosil, kamor porečeš; odpiral bode gore in zaklade, pa tudi misli in usta ljudi, da bodo vpričo tebe govorili čisto resnico; z njega pomočjo bodeš videl v vsako daljo skozi temo in

¹ plodova ² uvjet ³ naša ⁴ produljimo ⁵ dvoriti (ih)

zid ; kadar pa pokličeš mene, précej pritéčem, najsi mi je priti od druge zvezde. To ti je menda dovólj za nocój. Druga čudna svojstva tega obroča ti povem pozneje.

Nató Abadon obroč raztegne kakor gumielastiko in ga dene strmečemu mladeniču okolo vratú. Obroč sede na vrat, kakor bi bil vlit, in se ne premakne in ne odtegne od kože. Mladeničevo zadrego pomirí Abadon, rekši, da je ta obroč vsakemu tretjemu človeku neviden ; kože pa se zató drži takó trdno, da se ne izgubi in da Samoradu ne bode nadlóga, temveč dragocen čaroben pomočnik. V tem priplúje čoln h kraju in obtiči na bregu. Gospoda stopita na breg. Abadon potegne čoln za seboj, preobrazi ga v veliko volneno ogrinjačo in ko se ž njo ogrne, podá Samoradu desnico ter prijazno reče :

— Sedaj ležem spat — prvič v večnosti. Te štiri ure naj mi bodo spanje — brez sanj ; tebi pa naj pokažejo spretnost in urnost mojih služnih duhov, ki bodo vestno slušali povelja tvoja. Svarim¹ te, ravnaj promišljeno in varuj² se vsakega strastnega ali po zakonih prepovedanega dejanja. Baš sedaj, ko so ti podeljene tolike kreposti, ko se ti lahko izpolni malone vsaka želja, bodi oprézen in preudáren³ ter kroti svojo voljo, sicer zabrédeš v nadloge, v katerih se bodeš brezúpno kesál in zaman žalovál po zaigrani sreči, ki se ne vrne nikoli.

Abadon izgovorí in izgine, nevidno kam. Samorad Veselin ostane tako sam na savskem produ med Bréžicami in Krškím in se počasi predramlja in predrami iz vtiskov omótnega sestánka. Zdi se mu vse kakor morna sanja ; vendar da je bilo vse resnica, pričajo vžgana znamenja na desnici in k koži prirasli lanec na vratú. Naglo je osnován ukrep,⁴ napotiti se proti domu, vrniti se k ljubi materi, odreči se vsej zvezi z Abadonom in s peklenskimi sužnji, pozabiti Cvetáno in začeti novo, koristno življenje.

¹ upozorujem ² čuvaj ³ promišljen ⁴ odluka

Proti izvédbi tega sklepa pa se dvigujejo neprelazne zapréke: Sava narašča v povódnji, za ozkim prodom¹ se razprostíra nepredorna vrbina, grmovje mladih vrb in topoli, gosto pomešano s češminjem in glogom, in to vse je zvezano in prepreženo z dolgo krepko srobótino² in viniško. Samorad je kakor priden lovec poznal vrbino in védel, da bi bil prezuspešen vsak poizkus, predreti skozi tako pragrmovje. In kam se obrniti? Poznál je precéj savske bregove, toda kraj, kjer je stal, bil mu je popolnoma neznan. Videl je samó široko, očito rastočo Savo, breg pod nogami, ki se je ožil čim dalje bolj, gosto zapleteno vrbino za seboj in zgoraj in spodaj ob Save véliki strugi postranske struge, ki so bile tudi ograjene s takšno vrbino. Spoznál je, da iz tega prostorčka uiti ni mogoče, in lotila se ga je brezupna slutnja, da ga je Abaddon namenoma zavédel v to zagato.³

V tem obúpu⁴ mu nasprótno misli zmedeno⁵ rojé po glavi. Morda bode slučajno otef, če je blizu človeška nasselbina ali če se pripelje čoln ali plav doli po Savi. Na ves glas kliče na pomoč, toda njegov glas se utáplja v šumečih valovih. Morda umre od gládú, do omaganja čakajoč pomoči na bregu ali na vejah krepke topoli; morebiti ga odnesó in utopé valovi rastoče povodnji. Zgolj smrtni strah brez rešilne misli!⁶

Ko mu takó brezupnost in kesánje pretresata dušo, mraz pa utrujeno, lačno teló, se ozre na zvezdo večernico in na visoko, nemo nebó in zaželi si, da bi po dolgem času zopet molil zaupno in goreče, kakor nekđaj v detinskih letih ob večernem zvonjenju v materinem naróčaju in da bi od Boga izprósil pomoči, katere mu ne more prinesiti zemeljska sila.

¹ prud, šljunak ² neka šumska bilina ³ tjesnac ⁴ očaju
⁵ smetao ⁶ spasiteljne

Solzeč in ihteč, sklene roke, kakor ga je naučila pobožna mati. V tem hipu zadene ob čútarico v naprsnem žepu gorenje suknje¹; potegne jo iz žepa, odmaši² jo in nastavi na usta. Notranji glas mu pravi: Ne pij, to je dar peklenski, tista čutara, iz katere požirek te je nedavno omamil do omedlevice. Ne udaj se Abadonu! Rešitev že morda dohaja. — In prav takrat ugleda Samorad v megleni dalji čoln, v katerem veslata dva ribiča proti njemu doli po Savi. Odgovarja pa drug notranji glas: Čútarica je moja, ne Abadonova; če me zebe po vsem životu, zakáj bi se ne ogrel s požirkom; prej me je ta pijača ogrela, zakaj bi mi sedaj škodovala?

Premagala sta sla³ in hladni um opomin vesti,⁴ in Samorad, ribiča na ves glas prizvavši, krepkó potegne iz steklenice. Zazdí se mu, kakor bi bil živ ogenj vlil v vse ude. Ribiča se odzoveta glasno in dobrovoljno ter naravnata čoln proti bregu. Samorad pa vzklikne: Blaga, rešna kapljica, zopet si mi oživila srčnost! Obroč, izkaži svojo moč! Služni duhovi, služite! Nesite me na Cvetánin dom! Prej pa podajte tema čolnarjema vsakemu kilogram cekinov!

Toliko da izgovori, že se dvigne v zrak. Ribiča pa uzreta vsak na svojem sedežu skledico, polno svetlih zlatov. Ko naglo⁵ odrineta od brega, začuje Samorad, počasi se dvigajoč, nastopni pogovor iz bežečega čolna:

— Najubožnejši ljudje so ribiči, in jaz sem vseh ribičev največji siromak; vendar se ne dotaknem tega bogastva. To je hudičev dar. Ali si videl, kakó je zažarélo okoli tiste pošásti, ko sem jo krščanski pozdravil: Hvaljen bodi Jezus Kristus? Kakó naju je gledal mož s krvavimi očmi iz zabuhlega rdečega obraza?

¹ kaputa ² odčepiti, otvoriti bocu ³ pobjedili su, požuda

⁴ savjesti

In prvi ribič dvigne veslo iz vode in pomete skledico z zlatom raz svoj sedež v globoko Savo.

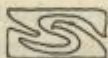
— Ako ti ne maraš tega zaklada — odgovori drugi ribič, jaz tudi prebijem brez njega. To je povódnji mož, ki nikdar ne prinese sreče. Glej, kakó raste in se vzpenja v zrak ! Beživa, hitiva !

Drugi ribič potegne veslo iz vode in brsne¹ bogato skledico daleč od sebe. Cekine požre savsko dno, lesena skledica pa se ziblje na pljuskajočih valovih.

— Škoda skledice, ki je takó lepó ostružena, pristavi drugi ribič.

Ribiča molcé veslata dalje, Samorada pa nesó nevidne roke lahko in varno proti vzhodu.

¹ odturne

DODATAK.

Evo primjerâ* slovenske pripovjedne književnosti od početka do pod konac „klasičnoga“ doba!

Gdje je početak slovenske beletrističke proze?

Na prvo mjesto metnut je u ovu knjigu *Levstikov* „Martin Krpan“ iz god. 1858., dakle iz dobe absolutizma. Baš kao što kod Hrvata! I hrvatsku su beletristiku osnovala vremena absolutistička, gdje su duhovi tražili odštetu za zabranjeni politički rad u lijepoj knjizi.

Polovinu je vijeka dakle stara naša beletristika; mlada je, za 50 godina mlađja od umjetne pjesme, koju je odnjihao već Val. Vodnik (oko 1811.)

Ne ću ovdje izpitivati, zašto se beletristička proza javila toliko kasnije od pjesme; volim pitati, nije li ipak bilo pripoviedaka i prije Levstika.

POČETCI SLOVENSKE PRIPOVJEDNE KNJIŽEVNOSTI.

I.

Slabi su zametci beletristike prije Levstika. Bilo je jedva snage za život („vivere“); filozofije („philosophari“) je nedostajalo.

Prvi, koji poče z a b a v l j a t i slovenski narod, bio je M. P o h l i n, izdavač „kunštних“ zagonetaka u doba jožefinsko. Malo kasnije ugadjao je radoznalosti naroda

* Gdje je bilo samo moguće, uzete su cijele slike, ne komadi, iztrgani iz većih spisa. Kadkad mi nakladnik nije dozvolio više štampati.

Val. V o d n i k prvim slovenskim novinama, „Ljubljanskim Novicama“ iz svih krajeva svijeta (1797.—1800.), pripoviedajući u njima o događajima francezkih ratova. U opće Vodniku je dosadilo uvijek samo pisati, „je kaša zavrela, se trga kaj nit“, volio je čuti, „al umnosti imajo po svetu kaj več, al drugega kaj znajo, ko kruške samo peč.“

Baš uspomene na francezka vremena dale su gradju prvoj slovenskoj pripoviesti, C i g l e r o v o j „Sreči v nesreči“ (1836.) — da bi povjest bila lokalizovan prijevod kojega tudjega djela, do sada nije poznato — više beletristike nije stvorio Prešernov krug ljubljanski. Ilirska vremena znače u Slovenaca uz Prešerna još i Beiweissove „Novice“ (iza g. 1843.); u ovima, kao u „univerzalnoj smotri“ ili „majci zemlji“ naše literature, bilo je doduše i korisno i lijepo, ipak beletrističke proze jako malo; anekdote, dosjetke i moralne povjestice — to je beletristika Bleiweissovih „Novica“.

Veća raznolikost nastaje s god. 1848., kad poče izlaziti prvi, skromni beletristički list „V e d e ž, Časopis za š o l s k o m l a d o s t“ (do 1851.), a za njim Janežičeva „S l o v. B č e l a“ (Celovec 1850.—1853.). Sliedećoj za tim praznini učinio je kraj isti Janežić g. 1858. sa svojim „G l a s n i k o m za literaturu in umetnost“, koji je prvo ozbiljno beletrističko glasilo, uzgojiv nam Levstike, Jurčiče itd. „Glasnikova“ baština pripala je Stritarovu „Zvonu“, koji je Slovence budio iza g. 1870., dok se nije g. 1880. preselio u Ljubljanu, gdje izlazi još i danas. U zadnjih 25 godina razvoj je naših beletrističkih listova stalan; bez beletrističkoga lista nismo više bili, dapače više smo ih imali u isto vrijeme. „Zvon“, „Dom in Svet“ i „Slovan“ razdijeliše si u novo doba polje svoga rada.

Sve je išlo naravnim putem razvoja. Bleiweiss je patrijarhalno učio i pomalo zabavljao, držeći se „patriae potestatis“. Medjutim se je mladež (osobito iza općega na-

rodnoga i školskoga pokreta g. 1848.) počela učiti. S r e d n je-školski djak čitao je „Vedež“, „Slov. Bčelu“ i pisao u njima; djak visokih škola uzdržavao je „Glasnik“, a odrasloj inteligenciji zvonio je već „Zvon“. Književni rad i čitanje slovenske knjige bilo je do najnovijih vremena „narodno delo“, a danas je delo, kao što **svako** drugo. „Glasnik“ je brojio jedno 400 pretplatnika i jedno 10 mladića suradnika, „Ljublj. Zvon“ brojio je g. 1881. više nego 1000 pretplatnika i preko 50 suradnika. Naravno je i to: literarna poduzeća, koja su nastala izvan Ljubljane, prestala su ili se preselila u Ljubljanu. S „Ljublj. Zvonom“ postala je Ljubljana našim literarnim središtem.

Da si lakše predočimo uzporedni razvoj hrvatskih i slovenskih beletrističkih listova, evo da ih uzporedno stavimo:

U „ilirsko“ doba:

hrvatska „**Danica**“ (1835) — slovenske „**Novice**“ (1843).

za absolutizma:

hrvatski „**Neven**“ — slovenski „**Vedež**“ i „**Slov. Bčela**“
 (1852 do 1858) (1848 do 1851) (1850 do 1853)

hrv. „**Naše gore list**“ — slov. „**Slov. Glasnik**“
 (1861 do 1866) (1858 do 1868)

za ustavnoga života:

hrv. „**Vienac**“ — slov. (Dunajski) „**Zvon**“, „**Ljublj. Zvon**“
 (1869 do 1903) (1870, 1876 do 1880.) (1880 do 1908)

II.

Sada kad vidjesmo, koliko je stara naša beletristička proza i gdje se je uzgajala, promotrit ćemo njezin unutrašnji razvoj.

Kao što biskup Vrhovac u Hrvatskoj, tako se je počeo njegov vršnjak, slovenski pjesnik Val. V o d n i k, zani-

mati za narodne p j e s m e ; ovo se je zanimanje preneslo preko ilirskoga Prešernova doba u drugu polovinu prošloga vijeka i tu se proširilo i na narodne p r i č e, gatke. Treba zaboravnosti oteti one mnogobrojne „kratkočasne „pravljice“ i pripovjesti“, koje samo još stari ljudi pripovijedaju — kazala je „Slov. Čbela“ 1850.: „ta ove su priče svjedoci domišljatosti slovenske te stižu duboko u — rekao bih — neznabošku slovensku prošlost“. Zato se počimlju objelodanjivati takve narodne priče, poslovice itd.

A kaošto narodne pjesme jednomu Vodniku, Prešernu, Vrazu nisu bile drage samo kao takve, već su ih ovi pjesnici smatrali gradjom i uzorcem svojih umjetnih pjesmotvora, baš tako su i prozaičke priče postale piscima gradjom i temeljem njihovih spisa. Na obradbu narodnih motiva upozorivala je već g. 1850. celjska „Slov. Čbela“, pišući o narodnoj priči „Noćni lovec“ (sličnoj „Vječnomu židu“): „Kad bi se ipak našao tko i među Slovencima, koji bi ovu pripoviest htio uzeti osnovom kojega većega spisa . . .!“ a deset godina kasnije kazao je Janežić, kako se je dotle „sasvim zanemarila naša historijska i narodna pripovjest, koja se, po narodu poprilmjena, najbrže uhvati narodnoga srca.“

S ovim zanimanjem usporedo je išlo proučavanje srpske narodne pjesme (Cegnar, Levstik !) i prevodjenje iz „ilirskoga“ („Nevena“).

POSTANAK I RAZVOJ KLASIČNE SLOVENSKE PRIPOVJEDNE KNJIŽEVNOSTI.

III.

Baš onda, kad su se javljali prvi slovenski listovi sa beletrističkim obilježjem, učio je na ljubljanskoj gimnaziji Fr. L e v s t i k. Malo godina kasnije ukloni se u seosko zatišje svoga dolenjskoga zavičaja, gdje je imao priliku, da po putničkim krčmama motri kirijaše i prosjake te

pronikne u njihovu jaku, kako prirodjenu, tako i iskustvom stečenu životnu filozofiju. I nastao je junačina „Martin Krpan“.

Jak, otvoren, bistrouman, dobrodušan, a sasvim neobrazovan i nekulturan je čovjek Martin, bez smisla za poeziju.

Opetuje čine Lambergara u narodnoj pjesmi „Pegam i Lambergar“, a i čine Kraljevića Marka. Martin Krpan je dakle koncepcija motiva jugoslavenskih narodnih pjesama.

A i povjest jugoslavenska, čini mi se, odsjeva iz Martina Krpana. Krpan čini to, što je Jelačić činio, a ministar mu je „zahvalan“, kao što je bio „zahvalan“ Jelačiću.

Za narodne tipove znao je Levstik predobiti i mladjega svojega zemljaka Jos. Jurčića, koji je kao gimnazijalac revno čitao „Krpana“ i usvojio Levstikov zahtjev, da treba pjesnički obradljivati prije svega ličnosti i događaje, koje je već usvojila narodna mašta.

U smislu ove nauke Jurčić je najprije pričao, što je čuo, pričao priče o starim gradovima, a onda se je, ostaviv romantički taj svijet, približio narodnomu životu, slikar običnomu seljaku, kojega je on uveo u liepu knjigu. Seljaka slika realistički, bez poljepšavanja i parfuma, a originalniji mu je prosjak, zanimivi pripovijedač, koji sve vidi i sve zna te može tako odlučno posezati u razvoj događaja. Jurčić je napisao prvi slovenski roman — „Deseti brat“.

Levstik i Jurčić na ovaj su način pretražili, tako rekuć, obzorje onoga, komu je bila književnost namijenjena — obzorje slovenskoga naroda. Jurčić nam je dao vjernu sliku života našega naroda, a zajedno upotrebio i svu pripovjednu gradju, koja je ležala u narodnim historijskim uspomenama. Bila je to analiza našega duševnoga svieta.

Jurčić je u razvoju literature sličan pedagogu, koji učeći hoće da najprije dozna, kakav je obzor njegova učenika, hoće najprije da upozna njegovu individualnost.

To vrijedi prije svega za sadržinu Jurčičevih spisa. Isto se može reći i o Jurčičevu jeziku; Jurčič poprimi narodni govor bez obzira na to, jesu li izrazi fini ili nisu — narodni su, pa dosti! — Jurčič pozna činjenice te nam ih slika zorno; preko zora ne ide. U svoju osjetljivu dušu prima gradju, što mu se pruži, no novim je pogledima ne rasvjetljuje. Jurčič je rapsod, koji pripovieda, kako je i kako je bilo, a nije učitelj ili propovjednik, koji kaže, kako bi trebalo da bude.

U ovom smislu Jurčič je realista (kao što i Levstik). Značajno je, da je realistima Levstiku i Jurčiču savremenikom bio prvi znameniti prirodopisac Fr. Erjavec. Slovenac se je obazro po stvarima.

IV.

Analiza onoga, što jest, zdrava je osnova svakoga daljnijega rada, no ne može i ne smije zajedno biti i konac i vrhunac. Prije ili kasnije treba da čovječji duh ostavi pretraženo polje te krene naprijed, da osvaja nova poprišta, nove probleme.

Analiza trijezno i objektivno motri činjenice vanjskoga ili duševnoga svijeta, radi dakle oštrinom uma, sdružena sa izumljivošću mašte, te opet djeluje na spoznaju i domišljatost. A na ovoj intelektualnoj osnovi prije se ili kasnije (obično) kod drugih duhova razvijaju čuvstva i htijenje; ovi duhovi ne proučavaju života, već reagiraju na njegove prilike žalošću ili radošću, ljubavlju ili mržnjom, htijenjem, voljom.

Za analizatorom staroga našega obzorja, Jurčičem došao je s novim svijetom sintetičar Stritar, za realističnim motriocem oduševljeni (idealistički) propovjednik.

Stritar diže narod sa stanovišta Jurčičeva, to jest, s njegova dotadašnjega, historijskoga stanovišta — na

stanovište novo, više. Iz seljačke krčme vodi ga u evropski salon ili u idilsku prirodu, samoću, iz tijesnih medja zavičaja u svijet.

Značajno je, da u Stritaru nema historijskih spisa; ta Stritar ne gleda u prošlost, već u budućnost. Snujući budućnost, uči, kakvi bi trebali da budu ljudi. U ovom idealizujućem pravcu povelala se je za njim napose do one dobe naša najplodovitija spisateljica, Pavlina P a j k o v a.

Što smo baš kazali o duhu Stritarova rada, isto se može reći o njegovu jeziku. Stritar ne piše narodnim jezikom sa svim njegovim izvorno krepkim, a i surovim izrazima, već iz seljačkoga prostoga govora čini francesku, finu konverzaciju, iz pravilnosti eleganciju. I to je sasvim u redu, to je napredak.

Stritar je uvijek živio u tuđini (u Franceskoj, u Beču) te je svoj „Zvon“ pokrenuo iz njemačkoga Beča. Tako neodvisan od prilika i razmirica u domovini, mogao se tim lakše oduševljavati za tuđi idejni svijet, no zajedno mu je prijetila opasnost, da mu izčezne konkretno tlo pod nogama. Kako da čuje i poslušna Slovenija udaljeno bečko „Zvono“! I zbilja „Zvon“ je morao da se preseli iz Beča u Ljubljana.

V.

Ni Jurčić ni Stritar nije govorio uzalud. Mladji ljudi, iznikli iz naroda, razumješe i uzljubiše narodno stanovište Jurčićevo, a čuše i Stritarovu novu nauku.

Levstikov je Krpan išao u sviet, a po kratkom boravku u tuđini „žurilo mu se kući za peć“; Stritar dolazi iz svieta, gdje se je dugo obrazovao, kući: sretaju se Krpan i Stritar.

Oboje se u mladim duhovima udruži i spoji te dade rezultat, što ga vidimo na jednoj strani u Gregorčiča,

na drugoj u Kersnika, Stareta, Mencingera, Detela, Tavčara i Trdine.

Iz Jurčičeva muža, kunučega, punoga svježe neposrednosti, i iz Stritarove žene, koja ljubi finesu, umjerenost, sentimentalnost, rodi nam se klasična naša literatura.

Od Jurčičeva slovenskoga seljaka prešli smo preko Stritarova Evropljanina k slovenskomu rodoljubu.

U malogradsku čitaonicu, gdje se sakupljaju notari, odvjetnici, njihovi koncipijenti i pisari, prvi rodoljubi i agitatori, te se odigravaju ljubavne i političke spletke, vodi nas Kersnik, a pokazuje nam i gradove, gdje se naš študent druži s tuđjom gospodom, i život u seljačkoj kući. Jednaku političko-socijalnu pozadinu imaju Staretove pripovijesti.

Inteligenciju našu pokazuje i Mencinger, i to ne samo opisujući ju, već kritizujući. Mencinger je pisao već u Levstik-Jurčičevo doba (u „Glasniku“); ustajući protiv ove dvojice, već je onda kazao: „Nemojmo se brinuti samo za seljaka!“ Htio je, da bi se brinuli i za gradjanstvo, za onodobnu gradsku kulturu narodnih odmetnika, koji su na naš narod i jezik gledali onako, kako odrasao čovjek gleda na svoju kolijevku — prošlo stanište! Duhoviti „kozêr“ podliježe opisujućemu pravcu Levstik-Jurčičevu. Stritarovo doba toliko je promijenilo prilike, da je Mencinger mogao staviti narodu — p r o b l e m.

Po p r e d m e t i m a svojih spisa Jurčiču su najbliže Detela i Tavčar; oba obradjuju seljački život i povjest, Tavčar dodaje još i vlastelu. U ostalom su si dijametralno oprečni. Detela je „konservativan“, Tavčar „naprednjak“. Tavčar načini iz malene stvari psihološku crticu, Detela izvrstno označuje ljude te je pun zdrava humora.

Povjest i sadašnjost miješa Trdina u — bajku te je po tome modernoj najbliže.

VI.

Naravno je, da se razvoj preokreće, kad je postignut vrhunac. Za visinom klasičnosti mora da počne drugi smjer.

I u istinu svrši se oko 1895. u našoj književnosti onaj naravni preokret.

A što je bilo u novoj jedinici, koja po svoj prilici nije još postigla vrhunca, novo, bilo je opet evropskoga izvora. Naturalizam, koji je u ono vrijeme buknuo u idealistične predjele Stritarove muze velikom silom, bacio je kola iz stare kolotečine solidnih tradicija, tako da su si morala tražiti, pa su i našla nove puteve. Da si utaru pouzdanu stazu, povratila su se k izhodištu, k narodu. Na svjetlo izidoše narodne pjesme (Štrekelj) i poete su kao seljaci hodali za brazdom te slušali narodne priče. I opet su u radovima naših pisaca narodne umotvorine zauzele važno mjesto; a pisci ne gledaju u njima više tek pukih činjenica, događaja, koji bi kao takvi morali da zanimaju, već traže i iztiču njihovu ideju. Činjenice postadoše im simboli (Lepa Vida, Kralj Matjaž). Ovu simbolistiku pripravio je Stritarov vršnjak Trdina, a dovršuje ju Cankar.

Iztraživatelji su idejâ dakako prije svega triezni motrioci i analizatori; ipak je ovaj prvi stepen novoga razvoja već prekoračen, budući, da se već može konstatovati oštra reakcija spisateljske individualnosti protiv istinitih i proučenih prilika naše domovine, koju ljube s „gnjevom u srcu“, ili ju persifliraju kao tobože najnemoralniju bludnicu.

Što dolazi revolucijom, prilagodi se prilikama i obstojećemu, tako da se rodi nešto treće.

Na koncu evo pregledna shema slovenske beletristike:

Pripravno doba (do 1868.):

Časopisi: „Vedež“ (1848.—1851.) — „Slovenska Bčela“ (1850.—1853.) — „Slovenski Glasnik“ (1858.—1868.).

Pisci: Levstik, Jurčič (klasični pisac početaka), (Erjavec).

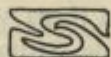
Klasično doba (1870.—1895.):

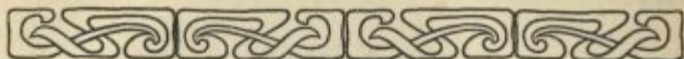
Časopisi: 1. (Dunajski) „Zvon“, 2. „Ljubljanski Zvon“.

Pisci: Stritar, Kersnik, Starè, Mencinger, Detela, Tavčar, Trdina.

Moderna (od 1895.):

Smjerovi i pisci: 1. Naturalizam (Govékar); 2. Simbolizam (Cankar) itd.

ŽIVOTOPIISNE BILJEŠKE.

FRAN LEVSTIK.

Rodjen 1831. kod Velikih Lašča (Velike Lašče) pod Ljubljanom u Dolenjskoj. Ostavivši bogoslovje, vodio je malone 20 godina tešku borbu za ideje i život; u ovoj borbi protiv prvaka-konservativaca pobijedio je napokon (službovao je kao skriptor u licejskoj knjižnici ljubjanskoj iza g. 1872. do smrti 1887). Prvi je glasno isticao potrebu književne kritike. Poznavao je pučki govor i Vukov jezik, bio je jezikoslovac-samouk, uzkrisio je (rekbi) sadašnji književni jezik. Za svoje teoretičke zahtjeve dao je praktični uzor baš „Martinom Krpanom“ 1858. — „Zbrani spisi.“ (Gl. „Cviece slov. pjesn.“ str. 46.)

JOSIP JUROIĆ,

slovenski Šenoa, prvi klasični slovenski romanopisac, rođen 1844. na Muljavi kod Zatičine u Dolenjskoj Kranjskoj, umro 1881. kao urednik „Slovenskoga Naroda“ u Ljubljani. G. 1870. bio je suradnik „Zatočnika“ i „Südslavische Correspondenz“ u Sisku. Gradju je crpao iz narodne predaje i istorije. Uz romane i pripovijesti, kaošto su „Deseti brat“, „Doktor Zober“, „Lepa Vida“, „Cvet in sad“ (u ovim potonjim vidi se Stritarov utjecaj) itd. imamo od njega „Rokovnjače“, „Hči mestnega sodnika“, „Kloštarski žolni“, „Sin kmetskega cesarja“, „Juri Kobila“, „Erazem Tatenbach“ itd. Uspio je sa dramama „Tugomer“ i „Veronika Deseniška“. Bio je vatren i odlučan Slaven. — „Zbrani spisi“ („Nar. tiskarna.“)

JOSIP STRITAR.

R. 1836. u Velikim Laščama u Dolenjskoj Kranjskoj, gimn. prof. u Beču, gdje i sada živi umirovljen. — Proputovao je zapadne zemlje, te je njegova kultura sasvim zapadnjačka; zapadnjačka je i njegova pesimistička filozofija („svetožalje“), baš kao i njegovo teoretično humanitarno slavenstvo. — Bježeći zbiljski svijet, punio je našu književnost izmišljenim tvorinama te propagirao u njoj idealizam. (Gl. „Cviece“ str. 56.) — „Zbrani spisi“. (lg. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg, 7 svezaka, Ljubljana.)

JANKO KERSNIK.

Rodjen 1852. na Brdu u kamničkom kotaru (Gorenjska), javni bilježnik isto tamo, umro 1897. Kersnik je vrijedan nastavljatelj te razvijatelj Jurčičeva rada. U realističkom smjeru opisuje nastajuću slovensku inteligenciju (vlastelu, djake, čitaonice) i savremeni politički život. — „Zbrani spisi“, 5. svezaka.

JOSIP STARÉ.

R. 1842. u Ljubljani, gimn. profesor i ravnatelj u Osijeku, Požezi, Varaždinu, Bjelovaru, Zagrebu, a umro 1907. u Ljubljani. U „Ljublj. Zvonu“ izvješćivao je „Pismima iz Zagreba“ o hrv. kulturnom i javnom životu. Po predmetima kao beletristički pisac nalikuje Kersniku.

DR. JANEZ MENCINGER.

R. 1836. na Brodu u Bohinju (pod Triglavom), već dugo vremena odvjetnik u Krškom kod Brežica. Njegov se književnički rad raspada u dva doba, u doba „Slovenskoga Glasnika“ u šestdesetim godinama i u doba „Ljublj. Zvona“. Esprit i humor.

